

WIDENER LIBRARY
HX NYZ3 G

Publikacije kr. statističkoga ureda u Zagrebu.

XVI.

GLAVNI IZVJEŠTAJI

O STANJU USJEVA I O GOSPODARSKIH PRILIKAH U OBĆE.

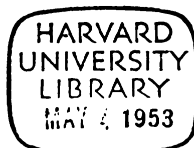
PO IZVJEŠTAJIH GG. STALNIH GOSPODARSKIH IZVJESTITELJA

PRIREDJUJE JIH I IZDAJE

KR. STATISTIČKI URED U ZAGREBU.

GODINA PRVA. 1893.

(IZVJEŠTAJI I—X).

U ZAGREBU 1893.

Tipografski zavod „Narodnih Novinah".

SADRŽAJ.

GLAVNI IZVJEŠTAJI

o stanju usjeva i o gospodarskih prilikah u obće.

Po izvještajih gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja

sastavlja jih i izdaje

kr. statistički ured u Zagrebu.

Uvod.

Naredbom Nj. Preuzvišenosti bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 19. travnja 1893. br. 967./Pr. izdane su na predlog kr. statističkoga ureda nove odredbe o redovitu sabiranju podataka za statistiku ratarske produkcije i vinogradarstva, kojimi se zajamčuje, da će se podatci svake godine moći prije nego li dosele sabrati i objaviti, a kojimi se podjedno uvode i nekoji novi izvidi. Mjesto glavnoga izkaza o ratarskoj i vinogradarskoj produkcije, što bi ga občinska poglavarstva prijašnjih godina sastavljala po poreznih občinah te ga istom pod konac godine dostavljala kr. statističkomu uredu, dužna su ona počam od g. 1893. sastavljati po poreznih občinah četiri izkaza i to: izkaz o površinah obradjena tla — do 31. svibnja —, prvi izkaz ob uspjehu žetve, obsižući najvažnije žitarice — do 8. kolovoza —, drugi izkaz ob uspjehu žetve, sadržavajući ostale plodine — do 1. studenoga, i konačno izkaz za statistiku vinogradastva — do 15. studenoga svake godine. Uz ove rokove statistički će ured već koncem mjeseca srpnja moći zaključiti svoje preglede o porabi tla, o površinah naime, što jih zapremaju razne plodine, te početkom rujna sračunati uspjeh žetve, obavljene mjeseca srpnja i kolovoza. Posve su pako novi izvidi: izvid šteta, nanesenih usjevom elementarnimi i drugimi nesgodami te izvid o iznosu nadnica, koje su se plaćale za poljske radnje i radnje gospodarske u obće, a obavljati će jih takodjer občinska poglavarstva uz sudjelovanje inteligentnijih gospodara svoga područja.

No spomenuta se naredba nije stegnula samo na to, da unapriedi i usavrši statistiku ratarske produkcije, već ona podjedno za cielu zemlju uredjuje redovito izvješćivanje o stanju usjeva i o gospodarskih prilikah u obće, prihvativši uredbu stalnih gospodarskih izvjestitelja, koja je u Ugarskoj uvedena već prije više godina te se ondje na veliku korist uprave i poslovnoga svieta pokazala vrlo shodnom i uspješnom. Samim se naime umnijim i izkusnijim gospodarom iz svih krajeva zemlje povjeruje počastno zvanje, da redovito izvješćuju o gospodarskih prilikah onoga prediela, gdje živu i što ga najbolje poznavaju. A izvješća njihova treba da su udešena tako, kako će se po njih moći sastavljati i u što kraćih razdobjih objavljivati glavni izvještaji za cielu zemlju.

O uredbi toj sadržaje naredba Nj Preuzvišenosti bana od 19. travnja sljedeće potanje odredbe: Svakoj upravnoj oblasti valjalo je pobrinuti se, da čim prije za svoje područje nadje dovoljan broj stalnih gospodarskih izvjestititelja — za svaki upravni kotar 2—5 za svaki grad po 1—, zamoliti u prvom redu kralj. zem. kulturne viećnike, da prihvate zvanje gosp. izvjestitelja, a tek ako broj ovih nebi dotekao, uteći se i ostalim gospodarom svoga područja: vlasteli. župnikom, vlast. činovnikom, učiteljem, posjednikom, članovom gosp. družtva itd. Tko bi se odazvao njihovoj zamolbi, podpisao bi izjavu, kojom si označuje područje — po jednu ili više upravnih obćina — te se obvezuje, da će vršiti dužnosti, spojene s počastnim mu zvanjem.*) Sve ovako polučene izjave valjalo je podnjeti Nj. Preuzvišenosti banu, da se za svako upravno područje uzmognu konačno imenovati stalni gospodarski izvjestitelji, a čim bi ovim stigli dekreti o imenovanju, bijaše jim odmah započeti redovitim izvješćivanjem.

---

*) Izjava ova glasi doslovce ovako: „Kao stalni gospodarski izvjestitelj za upravne obćine (imena obćina) preuzimljem dobrovoljno dužnosti spojene ovom časti, te se obvezujem, da ću četvrtkom svakoga tjedna priposlati u opredieljenih za to bielicah po jedan izvještaj kr. statističkomu uredu u Zagrebu, te u tih izvještajih priobćivati istinitih viesti o poljskih radnjah, o vremenu, o stanju žitarica, okopavina, trgovinskoga i krmovnoga bilja, vinograda i voćnjaka, ob izgledih žetve, o težačkih nadnicah, o zdravju gospodarske stoke, ob elementarnih nepogodah i drugih nesgodah, koje bi snašle gospodarstvo, jednom rieči o svih okolnostih, zanimajućih gospodarsko obćinstvo.

Počam od mjeseca travnja, pa do početka žetve četvrtkom ću svakoga tjedna i to dopisnicami za to opredieljenimi slati kr. statističkomu uredu u Zagrebu još posebne izvještaje o stanju pšenice, raži, ječma, zobi i napolice. Da se nadalje uzmogne u interesu zemaljske statistike ustanoviti, koja je kakvoća ratarskim plodinam produciranim svake godine i kolika je novčana vriednost produkcije, priobćivati ću kr. statističkomu uredu u Zagrebu svake godine po dva izkaza i to jedan do 8. kolovoza, a drugi za plodine, koje se pod jesen ubiru, do 1. studenoga i u njih izkazati: popriečnu težinu po jednoga hektolitra u kilogramih te popriečnu jim sajamsku cienu.

Bude li vanrednih kakvih slučajeva, bude li n. pr. kasna ili rana mraza, udari li tuča, pojave li se štetni kukci itd., priobćiti ću to odmah kr. statističkomu uredu u Zagrebu, pak ću u obće svedj po najboljem svom znanju podnositi sve podatke i izvještaje, što bi jih vis. kr. zem. vlada od mene potražila."

Zadatak je gospodarskim izvjestiteljem točkami 10—12 naredbe opredieljen ovako: „Stalni gospodarski izvjestitelji slati će žutimi dopisnicami, oproštenimi poštarine, svakoga četvrtka kr. statističkomu ureda u Zagreb izvještaje o gospodarskih prilikah i u njih izvješćivati o poljskih radnjah, o vremenu, o stanju žitarica, okopavina, trgovinskoga i krmovnoga bilja, vinograda i voćnjaka, ob izgledih žetve. o težačkih nadnicah, o zdravju gospodarske stoke o elementarnih nepogodah i drugih nesgodah, koje bi snašle gospodarstvo, jednom rieči o svih okolnostih, koje bi zanimale gospodarsko obćinstvo.

Počam od mjeseca travnja pa do početka žetve stalni će gospodarski izvjestitelji četvrtkom svakoga tjedna crvenimi dopisnicami, oproštenimi od poštarine, slati kr. statističkomu uredu u Zagrebu posebne izvještaje o stanju pšenice, raži, ječma, zobi i napolice.

A da se uzmogne svake godine ustanoviti, koja je kakvoća ratarskim plodinam i koja vriednost produkcije, stalni će gospodarski izvjestitelji kr. statističkomu uredu u Zagrebu svake godine priposlati po dva izkaza i to „prvi izkaz o popriečnoj težini i cieni raznih plodina“ najkasnije do 8 kolovoza svake godine, za tiem „drugi izkaz o popriečnoj težini i cieni raznih plodina“ najkasnije do 1. studenoga svake godine.

Točkom 18 naredbe povjereno bje kr. statističkomu uredu u Zagrebu, da izcrpljujući izvještaje stalnih gospodarskih izvjestitelja po njih svake godine sastavlja i o trošku kr. hrv.-slav.-dalm. zemalj. vlade izdaje redovite glavne izvještaje o stanju usjeva i o gospodarskih prilikah u obće, te odredjeno, da će se njegovi izvještaji bezplatno slati svim kr. županijskim i kotarskim oblastim, hrv.-slav. gospodarskomu družtvu u Zagrebu, slav. gospodarskomu družtvu u Osjeku i njihovim podružnicam, koje bi to same zatražile, nadalje svim stalnim gospodarskim izvjestiteljem u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, kr. gosp. šum. učilištu u Križevcih, kr. ratarnici u Požegi, kr. vinogradarskoj školi u Petrinji, te uredničtvom svih naših dnevnika i gospodarskih časopisa, a eventualno i uredničtvom ostalih važnijih časopisa koja bi to sama zatražila.

Konačno dužan je kr. statistički ured, da, naidje li u izvještajih gospodarskih izvjestitelja na viesti, s kojih bi možda trebale brze kakve odredbe u interesu gospodarstva, o tom odmah izvjesti kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vladu odjel za nutarnje poslove, te mu odnosni izvještaj predloži na dalnje uredovanje.

Nadajući se, da će druge polovice svibnja o. g. biti imenovani gotovo svi gospodarski izvjestitelji, želio je, statistički ured, da prvi glavni svoj izvještaj priredi i izdade već po stanju od 1. lipnja. Mnoge oblasti nisu medjutim kraj najbolje volje mogle da obave sve predradnje, te je broj izvještaja, koji su stigli stat. uredu do 1. lipnja bio razmjerno još tako malen, da nije bilo druge, već bar na 15 dana odgoditi izdanje prvoga glavnoga izvještaja.

Ni izvješća, što su jih gg. izvjestitelji poslali 15. lipnja, nepodadoše još podpune gradje. Kako ipak sadržavaju viesti za najveći dio zemlje, nije statist. ured smio dulje oklievati, a nada se, da će prvi mu izvještaj, što ga oviem iznosi na javu i koji se osniva o nedjelnjih izvještajih gg. izvjestitelja, podati prilično točnu sliku o stanju glavnih naših žitarica i o gospodarskih prilikah kako su se razvile za posljednjih mjeseci.

Kao što prvi ovaj izvještaj, dieliti će se i budući izvještaji, koji će se do žetve izdavati svakih 14 dana, u dva diela. Prvi predočuje u tabelarnom obliku viesti, koje su stigle o stanju usjeva kod pšenice, raži, ječma, zobi i napolice. Drugi pako dio izcrpljuje bitnim i glavnim jim sadržajem izvještaje gg. izvjestitelja o gospodarskih prilikah u obće, te je izcrpljivanje to u statist. uredu povjereno suradniku njegovu, umirovlj. ravnatelju kr. učiteljske škole u Petrinji, g. Ivanu Balašku. Kasnije kad mine žetva i kad stat. uredu stignu izkazi o njoj i ostali podatci za statistiku ratarsku i vinogradarsku, biti će u glavnih izvještajih prilike, da se što prije objave glavni rezultati svih tih izvida. Sadržaj budućim izvještajem nije u ostalom još konačno ustanovljen, pak ako statističkomu uredu u tom pogledu stigne bud s koje strane primjetba koja ili želja, on će ju ako je opravdana rado uvažiti, te svakako nastojati, kako bi mu izvještaji bili sve to podpuniji i od što veće koristi.

U prvi ovaj izvještaj uvršten bje i imenik gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja, imenovanih do 15. lipnja, da svatko uzmogne razabrati, kolik se je broj odličnih gospodara odazvao zamolbam oblasti i kako već sama imena gg. izvjestitelja jamče, da će nova uredba, uvedena u interesu našega gospodarstva, i u nas uspjevati i svakom se godinom to bolje razvijati.

I.

Stanje usjeva po izvještajih od 15. lipnja 1893.

Županije (s gradovi)	Sva površina u jutrih po 1.600 □h.	Usjevi stoje: 1. vrlo dobro	2. iznad srednje ruke	3. srednje ruke	4. izpod srednje ruke	5. vrlo loše	6. nepoznato kako
		na površini od jutara:					
A. Pšenica ozima:							
Lika-Krbava	2.188	—	783	1.067	183	—	155
Modruš-Rieka	12.035	409	473	7.665	337	2.678	473
Zagreb	26.541	—	4.478	17.054	383	—	4.626
Varaždin	7.483	57	1.518	5.414	494	—	—
Bjelovar-Križevci	29.171	185	4.862	18.515	3.751	—	1.858
Požega	56.158	—	11.624	42.715	1.361	198	260
Virovitica	90.676	3.138	15.149	69.218	3.171	—	—
Sriem	122.273	—	20.166	71.656	16.993	—	13.458
Ukupno	346.525	3.789	59.053	233.304	26.673	2.876	20.830

Županije (s gradovi)	Sva površina u jutrih po 1.600 □h.	Usjevi stoje: 1. vrlo dobro	2. iznad srednje ruke	3. srednje ruke	4. izpod srednje ruke	5. vrlo loše	6. nepoznato kako
		na površini od jutara:					
B. Pšenica jara:							
Lika-Krbava	6.661	770	2.021	3.141	191	—	538
Modruš-Rieka	1.732	176	365	681	344	8	158
Zagreb	1.411	—	136	388	622	64	201
Varaždin	150	—	55	88	7	—	—
Bjelovar-Križevci	465	—	—	285	50	—	130
Požega	885	—	—	232	486	—	167
Virovitica	548	—	—	20	391	137	—
Sriem	4.044	—	—	4.044	—	—	—
Ukupno	15.896	946	2.577	8.879	2.091	209	1.194
C. Raž ozima:							
Lika-Krbava	3.012	286	1.936	375	50	—	365
Modruš-Rieka	7.810	—	947	5.230	1.484	—	149
Zagreb	28.278	—	2.513	11.216	6.208	1.810	6.531
Varaždin	18.165	540	1.573	9.733	6.047	208	64
Bjelovar-Križevci	59.116	2.221	13.575	28.635	8.973	—	5.712
Požega	17.284	—	480	5.451	8.307	756	2.290
Virovitica	23.412	773	494	15.249	5.904	992	—
Sriem	3.811	—	382	1.808	459	557	605
Ukupno	160.888	3.820	21.900	77.697	37.432	4.323	15.716
D. Raž jara:							
Lika-Krbava	2.451	—	366	1.787	6	—	292
Modruš-Rieka	729	181	—	250	212	—	86
Zagreb	822	—	98	258	350	24	92
Varaždin	351	—	116	143	92	—	—
Bjelovar-Križevci	1.729	—	—	1.043	187	—	499
Požega	1.223	—	—	541	130	4	548
Virovitica	721	—	—	511	210	—	—
Sriem	696	—	—	30	666	—	—
Ukupno	8.722	181	580	4.563	1.853	28	1.517
E. Ječam ozimi:							
Lika-Krbava	217	—	176	41	—	—	—
Modruš-Rieka	6.042	1.339	2.521	1.660	200	5	317
Zagreb	19.471	485	2.455	11.792	41	84	4.614
Varaždin	3.448	43	566	1.972	645	—	222
Bjelovar-Križevci	12.463	151	576	7.141	3.250	671	674
Požega	7.760	699	319	3.313	2.983	114	332
Virovitica	12.751	198	718	6.022	3.324	2.489	—
Sriem	22.601	—	4.512	9.493	5.670	436	2.490
Ukupno	84.753	2.915	11.843	41.434	16.113	3.799	8.649
F. Ječam jari:							
Lika-Krbava	20.856	160	5.810	13.306	—	—	1.580
Modruš-Rieka	1.605	146	49	860	33	258	259
Zagreb	751	55	72	140	213	38	233
Varaždin	1.514	36	615	858	5	—	—
Bjelovar-Križevci	1.880	36	—	1.119	456	—	269
Požega	938	—	—	490	41	—	407
Virovitica	859	—	—	380	479	—	—
Sriem	3.979	—	80	1.899	1.815	185	—
Ukupno	32.382	433	6.626	19.052	3.042	481	2.748
G. Zob:							
Lika-Krbava	15.097	—	1.785	12.595	26	—	691
Modruš-Rieka	10.254	301	482	5.689	3.548	—	234
Zagreb	19.471	130	2.621	7.476	3.839	552	4.853
Varaždin	6.765	320	1.511	3.247	1.636	—	69
Bjelovar-Križevci	7.706	137	1.676	3.041	2.015	2	835
Požega	15.368	—	2.812	8.013	1.500	1.773	1.270
Virovitica	32.671	—	5.190	14.728	11.262	1.491	—
Sriem	55.411	—	15.405	16.018	13.633	3.543	6.812
Ukupno	162.743	870	31.482	70.807	37.459	7.361	14.764
H. Napolica ozima (Pšenica i raž):							
Lika-Krbava	409	—	—	323	14	—	72
Modruš-Rieka	358	—	20	131	207	—	—
Zagreb	298	—	—	191	60	—	47
Varaždin	68	—	45	23	—	—	—
Bjelovar-Križevci	176	—	132	44	—	—	—
Požega	3.558	—	—	2.474	756	—	328
Virovitica	21.091	2.225	1.073	14.320	3.473	—	—
Sriem	55.927	—	5.656	21.312	21.366	4.310	3.283
Ukupno	81.885	2.225	6.926	38.818	25.876	4.310	3.730

Kako je do 15. lipnja statist. uredu stigao tek malen dio izkaza obćinskih poglavarstva o porabi tla godine 1893., morali su se za ovu skrižaljku upotriebiti podatci o površinah, sabrani prošle godine 1892., te su za svaku od gornjih plodina i za svaku županiju potonje te površine razvrstane prama naznakam gg. izvjestitelja o stanjn usjeva, jesu li naime stajali vrlo dobro, srednje ruke itd. No već u sljedećem glavnom izvještaju moći će se po svoj prilici površine izkazati po rezultatih ljetošnjih izvida. U njem smanjiti će se jamačno a možda i posve izčeznuti i brojevi u posljednjem stupcu skrižaljke o stanju usjeva „nepoznato stanje usjeva", koji su u gornjoj skrižaljci imenito kod nekojih županija još dosta visoki, dosižući dielomice 20% ciele površine. Ni u ovom izvještaju nisu u ostalom u potonju tu rubriku uvrštene sve površine, za koje su manjkali podatci gg. izvjestitelja. Ako su za koji upravni kotar bila pri ruci 3 ili 4 izvještaja, a manjkao samo po jedan ili po dva izvještaja, statistički je ured držao, da se neće ogriešiti o istinu, ako i takve površine nepoznata stanja razvrsta po naznakah za ostali veći dio kotara. Samo ako za koji upravni kotar nije stigao nijedan izvještaj ili tek po jedan, izvješćujući o stanju usjeva u manjem dielu kotara, nebijaše druge, već odnosne površine uvrstiti u rubriku „nepoznato stanje usjeva".

Omjere li se kod svake plodine površine, izkazane u pojedinih stupcih gornje skrižaljke, o cielu površinu, što ju zaprema odnosna plodina, vidjeti će se, da od potonje odpada postotaka na površine, gdje je bilo stanje usjeva:

	vrlo dobro	iznad srednje ruke	srednje ruke	izpod srednje ruke	vrlo loše	nepoznato
Pšenica ozima . . .	1·09	17·04	67·32	7·70	0·83	6·02
Pšenica jara	5 95	16·21	55·88	13·16	1·32	7·48
Raž ozima	2·37	13·61	48·29	23·26	2·68	9 79
Raž jara	2·07	6·65	52·34	21·24	0·32	17·38
Ječam ozimi	3·44	13·97	48·88	19·01	4.48	10·22
Ječam jari	1·34	20·46	58·84	9·39	1.48	28·49
Zob	0.53	19·37	43·51	23·01	4·52	9.06
Napolica	2·71	8.46	47.41	34·11	5·26	2·05

Od svih plodina, zapremajućih znatniju površinu glase izvještaji do 15. lipnja, još najpovoljnije po pšenicu ozimu. Kod nje najmanji je postotni dio površina, na kojih usjevi stoje izpod srednje ruke — samo nešto preko 8 postotaka —, dočim s druge strane usjevi iznad srednje ruke iznose do 12 postotaka ciele površine. Nebude li dakle osobito nepovoljnih prilika, moći se je u cielom od pšenice nadati žetvi nešto boljoj od srednje žetve. Ipak valja iztaknuti, da upravo u županiji sriemskoj, na koju samu odpada preko jedne trećine (35%) svih naših polja obradjenih pšenicom, postotni dio usjeva stojećih izpod srednje ruke, siže do 14 postotaka ciele površine, a da je razmjerno najbolje uspjela pšenica u županijah požežkoj i virovitičkoj.

Mnogo su nepovoljnije viesti za ozimu raž i ozimi ječam. Od jedne i druge plodine stoji po prilici jedna četvrtina izpod srednje ruke, dočim usjevi, koji stoje iznad srednje ruke sižu samo do 14—15 postotaka ciele površine, I najpovoljnije vrieme jedva da bi još mnogo koristilo kod jedne i druge plodine, te je sva prilika dosta slaboj žetvi.

Uzmu li se na oko i brojevi za pojedine županije, naći će se, da je je raž ozima najgore prošla u županijah varaždinskoj i požežkoj — usjevi izpod srednje ruke čine u prvoj 34, u potonjoj 52% čiele površine —, ječam ozimi pako da je razmjerno vrlo znatno oštećen u županijah bjelovarskoj, požežkoj i virovitičkoj. Usjevi izpod srednje ruke iznose u bjelovarskoj 31, u požežkoj 40, u virovitičkoj pače 46% površine, obradjene ječmom.

Zob prilično je dobro uspjela jedino u županiji ličko-krbavskoj. Kako su i po nju još 15. lipnja bile slabe prilike u svih ostalih županijah, razabrati će se iz sljedećih brojeva. Zob stoji:

u županiji:	iznad srednje ruke:	srednje ruke:	izpod srednje ruke:
	u % ciele površine		
ličko-krbavskoj	12	83	—
modruško-riečkoj	7	56	35
zagrebačkoj	14	38	20
varaždinskoj	26	48	24
bjelovarsko-križevačkoj .	23	39	26
požežkoj	18	52	21
virovitičkoj	16	45	39
sriemskoj	28	29	31
u svem	20	44	28

Napolica ozima (pšenica i raž) konačno veće je važnosti samo u županijah virovitičkoj i sriemskoj. U prvoj kao da će žetva biti dosta dobra. Iznad srednje ruke stoji 16, srednje ruke 68, a izpod srednje ruke 16 postotaka ciele površine tako, te se usjevi izpod i iznad srednje ruke gotovo posve izjednačuju. U sriemskoj pako županiji oštećena je napolica vrlo znatno. Iznad srednje ruke stoji tuj samo 10 postotaka, srednje ruke 38, a izpod srednje ruke 46 postotaka.

II.

Glavni izvještaj
o gospodarskih prilikah u obće.

Akoprem redovito izvješćivanje o stanju usjeva i gospodarskih prilikah u obće nije moglo po cieloj zemlji započeti drugom polovicom svibnja o. g., kako je bilo zasnovano, stiglo je ipak statističkomu uredu od 11. svibnja do 1. lipnja 157 izvještaja gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja iz svih krajeva zemlje, te se iz njih donekle bar daje razabrati, kakve su prilike vladale za razdobja osobito važna po vegetaciju, po tom i po uspjeh najvažnijih plodina ciele ljetine.

Kako je proljeće ove godine obilježeno ponajprije razdobjem obćenite i vanredne suše — od ožujka pak sve do pod konac svibnja — a kasnije razdobjem neprekidnih kiša — od 1. do 15. lipnja — to valja da se i sljedeći kratki osvrt na ljetošnje gospodarske prilike udesi prama tim razdobjem i razdieli u dva diela. U prvom izcrpljuju se u kratko izvještaji gg. stalnih gospodar. izvjestiteljah stigli do 1. lipnja, drugi pako dio namienjen je izvještajem, što jih je statist ured dobio od 1. do 15. lipnja.

1. Od 11. svibnja do 1. lipnja 1893.

Malne svi gospodar. izvjestitelji slažu se u tom, da zimskim usjevom nisu nanjeli znatnije štete ni ljuta zima ni debeli snieg. Svi gotovo tvrde, da su usjevi, osobito rano posijani, dobro prezimili. Tek iznimice spominje po gdjekoji od gg. izvjestitelja, da su visoki nameti sniega udušili ozimine, posijane kasno i na lošijem tlu, ili da je velika voda s okopnjela sniega izjela usjeve po ponikvah. Al nigdje se nisu morale ozimine preoravati sbog odveć loše prezime, pak je bilo temeljite nade, da će se obnoviti i ojačati na prijaznu ranu proljeću. Kako se pako bilo rano zapoljetilo, snieg odkopnio bez znatnih poplava, a tlo bilo vrlo, dosta i duboko vlagom napojeno, to su i proljetne radnje oko jarih usjeva započele, tekle i dovršile se dosta rano, mjestimice pače i prerano. Jara pšenica, raž i ječam te zob dospješe ljudi svigdje posijati za dobe i bez zaprieka.

No doskora polovicom ožujka, okrene vrieme na gore, te nastade suša neobično uztrajna u to doba godine. Neprestani hladni vjetrovi izpiše svu vlagu, pa studen, jaki mrazovi, osobito oni oko 6., 7 i 8. travnja, dapače i snieg u kasno proljeće, sve te nepogode izvrnuše na gore svekolike gospodarske prilike.

Sad zape sva vegetacija, a poljske su se radnje ili obavljale težkom mukom ili se morale posve obustaviti, jer je tlo bilo pretvrdo. Osobito po nizinah, gdje običaje dulje vremema voda ležati, ostadoše, imenito kuruzi namienjene površine posve neobradjene.

Suša je, izuzme li se po koja neznatna kišica, potrajala sve do 18., 19., 20., 23. i 24. svibnja, za koje dane javljaju izvjestitelji iz raznih krajeva, da je bilo mjestimice manje više nedostatne, samo riedko gdje izdašne kiše, popraćene u nekih krajevih ličko-krbavske, varaždinske i virovitičke županije i s nešto solike i tuče, no s kojih nije bilo spomena vriedna kvara. Ali izvjestitelji većine sriemskih kotara, vape još 1. lipnja za kišom, ili se tuže kano i mnogi drugi, da je istom mjestimice nešto malo „škropnulo“ kiše izmedju 20. do 25. svibnja. Kako za to razdobje neima podpuna materijala od gg. izvjestitelja, a pošto ni oni, od kojih su stigli izvještaji, nenaznačuju datuma oborina, nego rabe obćenite izraze: „ovih dana nedavna, onomadne itd. palo je kiše ili bilo je nešto tuče itd.“, to se nemože za razne krajeve zemlje točno uglaviti, dokle je potrajala sušâ i kad su započele izdašnije kiše.

Koliko je ipak suša pritisnula svu vegetaciju ilustriraju neka gospoda izvjestitelji i brojevi. Tako piše g. M. pl. Kussevich, da po njegovih ombrometrijskih opažanjih višegodišnjim prosjekom običaje pasti u Maloj Mlaki u kotaru veliko goričkom ukupnih oborina: u ožujku $66{\cdot}_{61}$ mm., u travnju $70{\cdot}_{77}$ mm., dočim je ove godine bilo u ožujku $40{\cdot}_{30}$ mm., a u travnju samo $7{\cdot}_{20}$ mm. oborina, dakle u oba mjeseca manjak od blizu 85 mm. Po bilježkah g. izvjestitelja Reichla palo je u Miholjcu gornjem ove godine u ožujku 20 mm., u travnju lih $^3/_4$ mm. — gotovo ništa, a do 15. svibnja tek 5 mm., dakle u $2^1/_2$ mjeseca $25{\cdot}_{75}$ mm. oborina, što bi i za jedan mjesec premalo bilo. Uz to svaki dan vjetrovito, a od 15.—17. svibnja poskočila temperatura od 20 na 23°R u hladu. Vodostaj Save, piše gosp. Nakić u Sunji, nije od godine 1846. spao, kano ovoga proljeća tako, da je brodarenje skroz zapelo.

Tolika je suša morala da zaprieči, ošteti, pače mjestimice posve uništi svakovrstne gospodarske plodine. Od žitarica ozimih nastradaše gotovo po cieloj zemlji osobito ječam i raž tako, da se je u veliku dielu zemlje (u kotarih: Novi, Vojnić, Sušak, Vrginmost, Gorica, Ivanec, Krapina, Novimarof, Varaždin, Bjelovar, Križ, Garešnica, Nova Gradiška, Našice, Osjek, Ilok, Mitrovica, Ruma, Šid, Vinkovci, Vukovar, Zemun, pak jamačno i u mnogih drugih, od kojih neima za ovo razdobje izvještaja), morala jedna i druga plodina preorati te odnosne površine drugim čim, najčešće zobi i prosom na novo zasijati. Raž je takodjer stradala od mraza, a po kotarih: Vojnić, i Varaždin oštetiše ju znatnije i miševi, dočim je na pšenici bilo kvara od grčice hruštove po kotaru: Velika Gorica, a u kotaru Vukovar od miševa. Od svih se izvjestitelja jedva 4 — 5 pohvališe, da jim u tom razdobju raž povoljno stoji. Još gore od ozimina prodjoše jarine i proljetni usjevi zobi, prosa, a najgore kuruza, taj u mnogih krajevih najglavniji usjev. Osobito nastradaše sušom, stranom što nenikoše, stranom što preriedko nikoše, jari ječam i zob. I tuj bijaše mnogo preoravanja, a što je ostalo na strniki bilo je svedjer kano „veoma loše“, „izgorjelo“, „ne napredno“ obilježeno. Čim je koji usjev ranije posijan, tiem je bio lošiji, sbog studeni i suše.

Kuruzom se pako najviše napatio ratar, mali i veliki. Ta se je žitarica, skoro po svuda morala bud preoravati bud dosijavati, jer je ili nikako ili odveć riedko nikla, a što je i niklo, to je zakržljavilo od suše i studenih

vjetrova. Čim je koja ranije sijana, tiem je sporije i nepravilnije nicala. Što je i po šest tjedana sjeme ostajalo u zemlji, a da nije niklo, to skoro svi izvjestitelji tumače prevelikom sušom, osim dvojice gg. izvjestitelja iz kotara iločkoga i rumskoga, koji tvrde, da nije prevelika suša kriva, što kuruza nije kano obično pravilnije klijala i nicala, već je sjeme trunulo u zemlji, makar da je zemlja bila suha. Po mnienju njihovu razlog je slabu klicanju taj, što je kuruzno sjeme dielomice prezeblo. Gospodarom, koji su čuvali kuruzu na kućnom tavanu pod krovom trstenim, gdje dakle nije sjeme moglo prezebsti, da je kuruza posijana uz svu sušu pravilno nikla, gospodarom pako, kojim je kuruza bila spravljena u čardacih (kuružnjacih), da je uz posve jednake druge uvjete nikla samo s polovice.

Od okopavina spominju izvještaji ponajviše korun, što ga je ranije posadjena mraz početkom svibnja (7.—8.) ofurio, nu bez osjetljivih posljedicah, jer se je opet oporavio, iztjeravši novu cimu. Nekolicina se izvjestitelja izrično tuži, da su priesadnjaci kupusa posvema izdali, i da se imenice po Lici korun dosta okasno mogao posaditi, pak da ne niče na suši. Burak (sladorača repa) posijan na pokus u kotaru varaždinskom neuspje sbog suše.

Sočivice biti će u ovo doba stigao udes kuruze. O njih u ostalom malo koji izvjestitelj javlja posebnu viest.

Trg. bilje. Kako se u nas malo gdje za prodaju nego samo za kućnu porabu sije drugo trgovinsko bilje osim repice, to se ni nanj neosvrću redovito gg. izvjestitelji.

Ozimac lan prezimio je po izvješću g. Frkića u karlovačkom kotaru, vrlo loše, te je sasma riedak i nizak ostao na suši. Rano s proljeća posijani lan i konoplja, vrlo loše nikoše, a što je niklo, stradalo je od suše, mjestimice i od mraza. U kotaru Garešnici moradoše laništa preorati, jer su tako slaba bila, da se nije bilo od njih ničemu nadati. U obćini Dabar oštetio je buhač lan u velike, a u Jabukovcu nebijahu posijani ni lan ni konoplja sve do 1. lipnja, jer se nije moglo presuho tlo za sjetvu prirediti. O repici ozimoj glase izvještaji povoljno samo iz kotara Sisak, Djakovo, Ilok i Ruma. Svi ostali naglasuju da je loše prezimila, ili od mraza oštećena; a preoraše ju, koliko se to iz izvještaja razabire, u Nikincih i Dalju.

Krmovno se je bilje nalazilo skoro po svuda u tom razdobju u vrlo jadnom stanju, tek se nešto počelo oporavljivati onuda, gdje su već oko 20. svibnja zapale izdašnije kiše. — Crvena djetelina vrlo je slaba i neodrasla bila, na višib se položajih dapače počela i sušiti. Proljetni pako usjevi ni nenikoše. Samo lucerna se je prilično održala, akoprem ni ona nije nigdje bila do 20 svibnja kosi dorasla, već ju na mnogih mjestih bio narod prisiljen kositi za zelenu krmu stoci onakovu, kakova je bila. Osim 2—3 izvještaja svi ostali kažu za graboricu koje je ove godine neobično mnogo posijano, da ju zima, studen i suša u toliko proriediše, da se je manje više morala preorati (u mnogih obćinah kotara: Koprivnica i Djakovo). Mnogi izvjestitelji izrazuju bojazan, da bi manjak na krmovnom bilju mogao uz svu kišu, dosegnuti preko 60% od običnoga osrednjega priroda.

Livade i pašnjake opisuju svi izvjestitelji da su goli. Neki primjećuju, da izgledaju izgorjeli kano u kolovozu. Na pašnjacih nije bilo za stoku nikakve paše, pa su ljudi pasli u mnogih krajevih stoku po livadah sve do 26. svibnja, te je tako prvi odkos izgubljen za zimsku krmu. Tek na livadah u najboljih položajih bit će nešto malo siena. Iza nastalih kiša, tamo od 19., 20., 23. svibnja, kako gdje, počeli su se pašnjaci i livade ponešto oporavljati i zeleniti, te se je narod opet počeo nadati, da će biti ipak nešto siena i paše za stoku. No u mnogih krajevih (Sriem), gdje nije bilo izdašnih kiša sve do 1. lipnja, bijaše stanje pašnjaka, kako neki izvjestitelji pišu, uprav „sdvojno". — Vinogradi su od tvrde zime osobito stariji nasadi, stradali. Mnogo bo je čokota skroz pozeblo, poimence u vinogradih, koji nisu bili lanjske godine proti peronospori štrcani modrom galicom i vapnom, gdje loza dakle nije mogla podpuno dozrieti. Po takvih vinogradih osušila se sva sila trsja a što je prezimilo, na tom nije bilo gotovo reznika, koji bi iztjerao sva oka. Nu iz mladjih čokota iztjeraše mladice iz panja, dakako bezplodnice. Ipak jedan izvjestitelj kotara bjelovarskoga i jedan kotara križkoga konstatuju, da jim i ti izbojci iz panja zametnuše obilno ploda. Po izvještajih bilo je na vinogradih znatnije pozebe u kotarih: Vojnić, Sisak, Vrginmost, Petrinja, Kostajnica, Novimarof, Varaždin, Bjelovar, Gjurgjevac, Koprivnica, Križ, Križevci, Daruvar, Nova Gradiška, Djakovo, Našice, Osjek, Slatina, Virovitica, Ilok, Ruma i Vukovar. Svi se pako izvjestitelji u dvojem slažu: da naime peronospora u velike zatire vinograde, a da su vinogradi škropljeni prijašnjih godina razmjerno dobro prezimili i mjestimice liepo obrodili. A priličan broj njih zadovoljstvom javlja, da je već i sam narod uvidio prieku potrebu, pak i korist škropljenja proti peronospori. Mnogi ističu nuždu, da se bud kojim načinom obrana proti peronospori, koja je dosele mjestimice naniela više štete nego ista phylloxera, učini i obvezatnom. Pojedine oblasti medjutim da u vlastitom djelokrugu izdavaju shodne odredbe. Tako dan. pr. u županiji požežkoj obstoje stroge odredbe glede obrane proti peronospori, a obćina Sv. Ivan-Žabno, da je nabavila sama galice, i da uvadja prisilno štrcanje.

Od mraza bilo je takodjer osobito po niže ležećih vinogradih kako gdje, manje više osjetljive štete i to u kotarih: Vojnić, Kostajnica, Petrinja, Krapina, Varaždin, Grubišnopolje, Križ, Garešnica, Daruvar, Nova Gradiška, Novska i po cieloj županiji Virovitica, a bez dvojbe i po drugih krajevih, iz kojih do 1. lipnja nestigoše izvještaji. Razumjeva se, da phylloxera takodjer nastavlja zatorni svoj rad.

Voćnjaci nastradaše s ljute zime dosta znatno. Osobito se je mnogo osušilo oraha, bresaka, a najviše šljiva s razloga što su stabla pozebla, poimence u kotarih: Kostajnica, Vrginmost (s polovice do $^{9}/_{10}$ usahnulo), Karlovac, Petrinja (po svih obćinah), Križ (do $^{1}/_{3}$ šljiva suhih u obćini Kloštar Ivanić), Križevci, Garešnica, Nova Gradiška, Novska, Osjek (mjestimice), Miholjac dolnji, te skoro po cieloj županiji sriemskoj (kot. Ruma, obć. Klenak $^{2}/_{3}$ šljivika suho). Sve je voće uploške neobično bujno cvalo, te mu u cvietu nije ni hladno, vjetrovito vrieme, dapače niti omanji mraz „na suho pali" toliko naškodio, koliko se je bilo bojati tako, da je većinom i prilično dobro ocvalo. Istom ono voće, koje zatekoše u cvietu ljuti mrazovi oko 6.—8. svibnja nastrada po nizinah i otvorenijih položajih, dočim se u zakloncih i kraj toga prilično održalo.

Štete od hrušteva bilo je po kotarih: Otočac i Miholjac dolnji. Gusjenicâ u većem broju bilo je mjestimice samo po kotarih: Karlovac, Ivanec, Varaždin, Garešnica, Novska i Ilok. Dva izvjestitelja kotara veliko goričkoga spominju, da se na listu šljiva pojavila peronospora (po svoj prilici peronospora infestans). Danas se može iz priposlanih izvještaja tek toliko izpostaviti, da je voće preraznoliko ponjelo, prema vrstim, položaju i kraju, te prema tomu u kojem ga stadiju cvietanja zatekoše oštriji mrazovi. Dok se jedan izvjestitelj tuži, da su mu šljive od „juga ofurene" plod smetnule, veli njegov susjed, da će biti šljivâ prilično, ili dok jedan kaže, da će biti jabuka dosta, a krušaka skoro ništa, ima u obližnjega prilično krušaka, a jabuka malo ili ni malo. Kad bi se dakle već sad htjela podati izcrpivija slika, kakvim je voćem koji kraj urodio, moralo bi se posegnuti do područja pojedinih izvjestitelja.

Stoka je bila malom iznimkom posvuda zdrava, al bez iznimke svigdje oskudjevala na hrani. Pošto je dugom zimom sva suha krma do slamke potrošena bila, a pašnjaci bili goli, krmno bilje kržljavo, morala je stoka gladovati, makar da je sve do konca svibnja po pustih livadah pasla, budući je ciena sienu poskočila na for. 3.60 do 4 for., dapače i na 5 for. po mtc., pak ga ni pod tu cienu nije svagdje bilo dobiti. Paslo se je po livadah u nekih obćinah kotara: Gorica, Križevci, Daruvar, Osjek i Ruma, a po kotarih Križevci i Gjurgjevac kosili su mnogi gospodari i raž za krmu, samo da stoka neskapa od gladi. Da je uz toliku oskudicu stoka mršava i slaba i gotovo bez ciene nije nuždno tek izticati. Po Lici bilo je mjestimice i nestašice vode za blago. U kotaru Otočcu parnulo je nekoliko komada blaga pod sumnjom bedrenice, u vojnićkom mnogo teladi, po kotaru bjelovarskom bolovahu goveda „na jeziku", u križkom na probavi sbog pomuljene krme, napokon u kotaru Irig bilo je i slučajeva šapa i slinavke, nu nigdje nije stoka pogibala u većoj mjeri. U Lekeniku kot. sisačkoga bilo je u 6 slučajeva sakagije na konjih. Krmad je bolovala na ospicah u obćini Gora kot. petrinjskoga; na „kašlju" u obćini Šid istoimenoga kotara, a u obćini Surčin kot. zemunskoga da je krmad jako ginula od „crvene bolesti". Po primjetbah izvjestitelja bili su slučajevi priljepčivih bolesti pravodobno nadležnoj oblasti prijavljeni

Nadnice za poljski rad bijahu po županijah ove:

Lika-Krbava	20—30	nvč. s hranom;	50—66 nvč. bez hrane.
Modruš-Rieka	25—33	„ „ „	50—80 „ „ „
Zagreb	33—40	„ „ „	70—80 „ „ „
Varaždin	30—40	„ „ „	50—60 „ „ „
Bjelovar	30—50	„ „ „	60—80 „ „ „
Požega	?	„ „ „	? „ „ „
Virovitica	40—50	„ „ „	60—80—100 nvč. bez hrane.
Sriem	40—50	„ „ „	60—80 nvč. bez hrane.

2. Od 1. do 15. lipnja 1893.

Običajna lipanjska meteorologička depresija preuranila je za kojih 8 dana vanrednim obiljem oborina, ali je po svoj prilici za kojih desetak dana i prije svršila. U južnom, zapadnom i sjevernom dielu domovine poče 1., u iztočnom dielu pako 2. i 3. lipnja niz kišovitih dana. Od tada je prve sedmice bilo po svuda gotovo svaki dan, a druge sedmice prekidno više dana kišovitih nego li bez kiše, uz dosta nizki stupanj toplote.

S neprestane kiše, mjestimice pljuskavice, dapače proloma oblaka nabujala je voda u svih jarcih, potočićih i riekah naglo, pak pošto uz svako korito oborina imade manje više prostranih površinâ razna kulturna tla, poimence livada, pašnjaka i plodnih kuruzišta, a u ravnici neocjednih uvala, to je bilo takodjer od poplava znatne štete, ako i nije uz oveće rieke Dravu Savu. Kupu itd. došlo do obćenite inundacije.

Množinu oborina neka brojno karakterišu ovi podatci, crpljeni iz izvještaja gg. izvjestitelja Reichla u Miholjcu gornjem i Zorka u Bjelovaru. U Miholjcu gornjem palo je od 1. do 8. lipnja ukupno $95{\cdot}_5$ mm., na samoga 3. lipnja 54 m/m, od 8. do 15. pako $35{\cdot}_5$ mm. vode, i tuj opet na 13. lipnja $34{\cdot}_5$ m/m; a u Bjelovaru u istih rokovih $89{\cdot}_1$ mm. i $28{\cdot}_6$ mm.

Uz tolike silne oborine nije dakle čudo, što su dielomične poplave u polojnih mjestih počinile silnu štetu, dapače uništile na mnogih mjestih sav prirod po oranicah i livadah, a pašnjake podvodnile na dulje vremena.

Takovih je ošteta bilo u kotarih: Perušić (sela Kosinj dolnji i Lipovo polje, totalno uništen prirod), Ogulin Glina, Karlovac, Petrinja, Kostajnica (Dubica do 1000 jutara kuruze), Sisak, Vrginmost, Zagreb, Kutina (Lonjsko polje), Koprivnica, Daruvar, Gradiška nova (uz Savu ležeće livade i kukuruzišta), Novska (Sava i Strug potok, livade i kukuruzišta), Miholjac dolnji (1800 jutara livada i oranica), Slatina (prolom oblaka) i Virovitica.

Gdje i nebijaše baš poplava potoka i rieka, bilo je ipak dosta štete s ploha i proloma oblaka manje više u svakom kraju, gdje oranice i livade leže na podnožju brežuljaka, ili gdje su njive na obroncih, napokon i ondje, gdje su uvalna tla, s kojih nije mogla voda odticati, već je ležala po koji dan.

Žitarice patile su takodjer u više krajeva bud od hruštove grčice, bud od „crva" (Sauerwurm) po imence po kotarih: Brinje, Otočac, Perušić, Novi i Ogulin; u oba posljednja kotara napadoše ti zareznici i na okopavine i djetelišta. Miševa je pako bilo po žitu u osjetljivoj množini mjestimice po kotarih: Osjek, Virovitica, Šid a napokon „hrčka" u kotaru vukovarskom obćini Trpinja. Akoprem je tih zareznika i glodavaca bilo više nego li je gospodaru milo, a šteta gdjekojega, gdje se baš ugnjezdiše dosta osjetljiva, nisu ipak nigdje preoteli mah.

Iza tolikih kiša počela se osobito na ječmu, manje na drugih žitaricah umnažati i „sniet" po kotarih: Gorica velika, Petrinja, Klanjec, Osjek, Mitrovica i Vukovar (na pšenici). Uz tolike nagle pljuštavice bilo je i solike i tuče (leda, grâda) po kotarih Lapac (sela Boričevac i Dobro selo hametom uništen sav prirod), Otočac, Ogulin, Slunj, Vojnić,

Vrbovsko, Glina, Petrinja (Bistrač, Letina i Selišta), Vrginmost (mnogo štete), Koprivnica, Požega, Osjek i Županja, nu u nijednom kotaru osim Lapca i Vrginmosta nije bilo s tuče znamenitije štete.

Da su plohe i vjetrovi u mnogih mjestih, osobito na tilom tlu povalili bujnije strni, pšenicu, raž i ječam, razumjeva se samo po sebi, nu pošto i sami izvjestitelji izriču nadu, da će se poleglo opet pridignuti, nenapominjemo potanje mjesta, po kojih je bilo takvih po gospodara neugodnih pojava. Isto tako izvješćujemo tek obćenito, da se s dosta strana navještaju ponovna preoravanja kao nuždna posljedica prekomjernih kiša, poplava, zamuljivanja i splavljivanja mekote. Neima žitarice, za koju se ma s kojega kraja nebi javljalo, da će se morati preorati, osobito često se napominje kuruza, koja je bila počela žutjeti od prekomjerne vlage, te posijati proso, heljda ili muhar.

Skoro neprestano kroz tih 14 dana kišovito vrieme spriečavalo je svakovrstne poljske radnje, preoravanje, sijanje, dosijavanje i dosadjivanje, te ponajpače sušenje i spremanje djeteline, siena i repice. Gdje su se te plodine bile pokosile, u nadi da će se doskora uvremeniti, tuj je bilo i znatnih šteta, jer je mnogo toga na odkosu strunulo ili se barem znatno pokvarilo.

Makar je dakle s toga nepovoljnoga vremena i bilo po pojedince, dapače i čitave obćine osjetljivih šteta i raznolikih neprilika, to se ipak svi izvjestitelji u tom slažu, da je toli željno očekivana kiša, pa i došla nešto kasno, svim plodinam bila od neizmjerne koristi; sva bo se ljetina znatno, mjestimice i preko svakoga očekivanja unapriedila, gotovo preporodila.

Prema položaju i fizikalnim svojstvom te snazi tla, sve su žitarice barem u toliko okrenule na bolje, da će jim se zrno ujedriti i savršenije razviti. To valja poimence i za raž, ječam i zob, koje su većim dielom bile prije kiše u lošem stanju. Karakteristično je po ovogodišnji razvitak usjeva, da je na nekih mjestih iza prvih kiša zob nakon 7 tjedana počela nicati tako da se vidja istodobce na njivah biljkâ u svih mogućih stepenih uzrasta. Samo iz kotara sriemskih i nekih virovitičke županije žale se izvjestitelji, što je kiša nadošla prekasno za te tri plodine krmno bilje i livade. Svi pako jednodušno tvrde, da će biti slame svake ruke do $^2/_3$ manje nego obično, budući su žitarice dosta riedke i onizka porasta. Kuruze pako je bilo 1. lipnjem svake veličine u jednoj te istoj rudini: tek posijane, na više mjesta po treći put, istom nikle, okopane ili dorasle motici, u malo slučajeva dospjele do ogrtanja, nu u pravilu takve, u kojoj se jošter nije u prvoj sedmici lipnja „ugledala motika". Sva nada u kuruzu visi o liepoj toploj jeseni.

Od okopavina u najboljem je stanju korun, koji se ogrće. Po kotarih Klanjec i Zlatar štrcali su mnogi gospodari modrom galicom i vapnom i korunovu cimu, jer je bila peronosporom infestans zaražena. Kravska repa i repa sladorača, gdje ju posijaše, morala se je preorati, jer ju je suša tako oštetila, da se nije bilo ničemu nadati. Kupus se presadjivao, ali pošto su priesadnjaci lošo uspjeli, manjka priesada posvuda. U križevačkom kotaru plaćao se struk priesada sve po 1 nvč., ali ga se ni pod tu cienu nije moglo dobiti, koliko ga se tražilo tako, da će mnogi ostati bez kupusa. Grah, više puta dosadjivan, dobro se oporavljaše.

Od trgovinskoga bilja počela se je repica ozima jur kositi, te gdje su ju na odkosu zatekle kiše, ima bojazni, da neće biti bez kvara, poimence u kotarih: Gradiška nova, Djakovo, Osjek (većim dielom na odkosu), Ilok i Vukovar. Lan je malo gdje odrastan, posvud ga kažu slabim, kratkim, gdjegdje posve uginulim, dočim je konoplja bolje odoljela suši.

U koliko se krmovno bilje i livade i pomladiše kišom te na bolje okrenuše, to je ipak prvomu odkosu vlaga u većem dielu domovine dosta kasno, dà i prekasno pomagati počela, te su gospodari prisiljeni bili bud kositi, bud blagom pasti sve do pred 1. lipnja, a što je preostalo, to je, kako jur spomenusmo, baš po najboljih, polojnih livadah voda što pomuljila, što s odkosa odniela. S toga stavlja veći dio izvjestitelja svu nadu u drugi odkos djetelišta, te u otavu, za koju gospodarska rečenica veli, da ju je lako pokositi, ali težko posušiti.

Pošto su ovoga sušnoga proljeća djetelišta i grahorica malom iznimkom izdala i ponajbolje livade slabo urodile, to je vriedno priobćiti, što kaže gosp. izvjestitelj Franjo Müller, upraviteli vlastelinstva u Malom Bukovcu kotara ludbriežkoga, o smjesih, koje je on mjesto čistih djetelina posijao bio. On veli: „Unatoč suši, koja je druge trave skoro uništila, uzrasle su sve (naime smjesi) do 80 ctm. visoko, i pružaju tiem dokaz, od kako velike su za gospodare koristi. Smjesi od ovsara i kostrebe na mjestima su već pokošene" (7. lipnja). Sijane smjesi bijahu ove: Djeteline, mačjak (Phleum pratense, Timotheusgras) i ovsar veliki (Avena elatior, franz. Raygras) i oštrica klubčasta (Dactylis glomerata, Knaulgras), te djetelina, ovsara i kostreba (Festuca, Wiesenschwengel). Pobliže obaviesti pružit će g. izvjestitelj jamačno drage volje gospodarom, koji se na njega obrate.

Pašnjaci se oporavljaju i opet zelene, ako i nemogu pružati dovoljne hrane izgladnjeloj stoci.

Vinogradi, kud jih još ima, okopavaju se po drugi put i brane od peronospore štrcanjem. Sve to više i seljak vinogradar posiže za štrcaljkom, akoprem s malo nade da će biti čednom berbom odštećen za trud i trošak sa „krvaricâ", što no jih iz panja ili korjena potjeralo zimom stradalo čokoće.

Izvještaji poimence ističu, da seljačtvo življe učestvuje u obrani proti peronospori u kotarih: Varaždin, Pregrada, Bjelovar, Djakovo i Vrbovsko. No biti će jamačno i više drugih kotara, naročito u izvještajih nespomenutih, gdje se i seljačtvo sklonulo da štrca vinograde. Rad oko regeneracije vinogradarstva na temelju američke rezistentne loze jest proljetos doduše energično nastavljen, ali ne svigdje jednakim uspjehom, jer se je i ključica u loznjacih i ciepova presadjenih u vinograd sbog trajne suše sva sila posušilo, poimence u kotarih: Pregrada i Irig, a po svoj prilici i u ostalih predjelih, s kojih neima jošte izvještaja, ili glede kojih izvjestitelji neiztaknuše te nedaće. Poslije cvatnje biti će tek moguće potanje izvjestiti, da li se gdje i čemu imamo od berbe nadati.

Voće je vrlo nejednako obrodilo. Šljivici su mjestimice rodni „kao nikad", te se mora granje već sada podbočivati, po drugih pako krajevih neima šljive ni „zaliek". Šljivom obilno obrodiše kotari: Gradiška, die-

lomice Novska, Požega, Našice, Miholjac dol., Šid i Ilok (dielomice). Dobro su urodile šljive mjestimice po kotarih, Lapac, Otočac Ogulin, Jaska, Petrinja, Ludbrieg, Varaždin, Novimarof. Ali sveudilj stižu i izvještaji, da se šljivici u velike posušiše, i da se suše, jer da je list počeo žutjeti i odpadati. Isto vriedi i za breskve, kojim da se list kovrči i suši, te tako usahnu i stabla.

Jabuke su mjestimice dobro ponjele, kruške manje, trešanja takodjer po gdjekojih krajevih bilo obilno, ali kod ranijih vrsti popuca plod naglo od kiše, tako da nisu za trg, već će se od njih paliti črešnjevica.

Zdravstveno stanje stoke bijaše i u tom razdobju povoljno, ako se izuzmu neka mjesta, u kojih je bilo osamljenih slučajeva bedrenice kod goveda i to u kotarih Otočac (8 glava); šapa i slinavke u kotaru Irig, Petrovaradin i trgovištu Ruma

Krmadi je poginulo prilično dosta, većinom od ospica — u jednom slučaju od bedrenice — i to ponajviše nazimčadi, manje proljetnjaka po kotarih: Petrinja, Novimarof, Bjelovar, Križevci, Djakovo, Našice, Slatina (bedrenica) i Mitrovica, nu te bolesti nepreoteše maha nigdje, jer su u pravo doba izdane shodne odredbe.

Kako su neprekidne kiše obustavile sve poljske radnje, nagomilalo se je rada svake ruke, pak je bilo dielomice i nestašice radnih sila po županijah Virovitica i Sriem, gdje su u ostalom i odprije vlastelinstva upućena na strane radnike, ponajviše iz Ugarske i Like. Tuj su i nadnice, napram izkazanim za doba od 11. svibnja do 1. lipnja poskočile za 20—30 novč. Po kotarih, s kojih mužkarci listom odlaze u strani sviet po zaslužbu, podigla se je nadnica takodjer za 10—20 novč. dočim se u ostalih dielovih zemlje nije znatnije ni podigla ni spala.

Mal ne iz svake županije ima po više izvjestitelja koji ističu razne okolnosti i nedostatke koji da prieče napredovanju gospodarstva, a žele, da jih uklone nadležne oblasti. Statistički će ured izvještaje, u kojih bi naišao na takve viesti, redovito podnositi na uredovanje visokoj kr. zemaljskoj vladi, odjelu za unutarnje poslove, kako mu to nalaže i naredba Nj. Preuzvišenosti bana od 29. travnja o. g.

Kako će do konca lipnja statističkomu uredu jamačno stići izvještaji od sve gg. stalnih gosp. izvjestitelja bez iznimke, on se nada, da će se u budućem glavnom svom izvještaju moći i potanje osvrnuti na prilike u svakoj od naših osam županija.

Imenik

p. n. gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja.

(Imena u zaporci znače upravne obćine, koje čine područje dotičnoga g. stalnoga gospodarskoga izvjestitelja).

I. Županija **Lika-Krbava.** 1. Kotar **Brinje**: Srdoc Simo, župnik, (Brinje); Strižić Eugen M., župnik, (Jezerane). 2. Kotar **Gospić**: Oklobdžija Mile, učitelj, (Medak); Orlić Mito, škol. nadzornik i kult. vieć. (Gospić); Stipac Ivan, ravn. učitelj, (Smiljan); Zastavniković Niko, učitelj (Osik). 3. Kotar **Gračac**: Dorontić Milan, učitelj (Bruvno); Kovačević Stjepan, ravn. učitelj, (Lovinac); Ilić Gedeon, paroh i kult. vieć., (Zrmanja); Pejnović Milan, ravn. učitelj i kult. vieć., (Gračac). 4. Kotar **Korenica**: Krmpotić Martin, ravn. učitelj, (Bunić); Lužaić Danilo, ravn. učitelj i kult. viećn., (Korenica); Rosandić Josip, učitelj, (Zavalje); Trbojević Jovo, paroh, (Petrovo selo). 5. Kotar **Lapac dolnji**: Miličević Milan, učitelj i kult. viećn., (Lapac dolnji); Rašuo Mićo, umir. oruž. postaje zapovj., (Srb); Šorak Danilo, trgovac, načeln. i kult. viećn., (Lapac dolnji); Torbica Stevo, trgovac, (Srb). 6. Kotar **Otočac**: Ciganović Joso, upravitelj više pučke škole, (Otočac, Škare i Sinac); Končar Simeon, ravn. učitelj, (Vrhovine); Ljuština Stevo, učitelj, (Dabar); Puhalo Vukašin, kult. viećnik, (Brlog). 7. Kotar **Perušić**: Kovačić Franjo, podarcidjakon, župnik, narod. zastupn. i kult. viećn., (Perušić); Mileusnić Aleksa, poštar i kult. viećn., (Kosinj gornji); Sgombić Mihovil, župnik, (Klanac). 8. Kotar **Senj**: Miškulin Ivan, posjednik i kult. viećn., (Sv. Juraj); Moderčin Konrad, župnik i kult. viećn., (Kriviput); Šegota Šime, posjednik i kult. viećn., (Jablanac). 9. Kotar **Udbina**: Dasović Juco, umirov. nadlugar i kult. viećn., (Podlapača); Krmpotić Ilija, umir. financ. nadstražar, posjednik i kult. viećn., (Udbina).

II. Županija **Modruš-Rieka.** 1. Kotar **Čabar**: Križ Franjo Seraf., trgovac, obć. načelnik, (Čabar i Prezid); Martinčić Mato, podarcidj. i župnik, (Gerovo i Plešce). 2. Kotar **Delnice**: Bolf Matija, ravn. učitelj, (Delnice, Lokve i Crnilug); Cvetko Matija, župnik, kulturni viećn. i predsjednik gosp. podružnice, (Brod, Brod-Moravice i Skrad); Sinko Franjo, ravn. učitelj, (Mrkopalj, Fužine i Lič). 3. Kotar **Novi**: Butković Matej, župnik, (Krmpote); Kršul Josip, posjednik i načeln., (Novi, Bribir i Selce); Štanfelj Juraj, župnik, (Crikvenica, Drivenik i Grižane); Tatalović Manojlo, paroh, (Drežnica). 4. Kotar **Ogulin**: Broz Josip, župnik, (Dubrave, Generalski stol i Tounj); Kostelić Franjo, umir. učitelj, (Josipdol, Modruš i Oštarije); Ljubibratović Mile, obć. bilježnik, (Plaški); Šumonja Mane, učitelj više pučke učione, (Ogulin); Tomašević Miloš, učitelj, (Gomirje). 5. Kotar **Slunj**: Herveisz Franjo, umir. domobr. nadporučnik, (Rakovica); Koren Filip, trgovac, (Drežnik); Matijević Jovo, umir. poručnik, civil. tehnik i kult. viećnik, (Vališselo i Veljun); Teslić Mile, učitelj više pučke škole, (Slunj i Primišlje). 6. Kotar **Sušak**: Čičigoj Jakov, umir. gimn. profesor i kult. viećn., (Trsat); Kašaj Franjo, obćin. bilježnik, (Kraljevica); Kvaternik Pave, obć. bilježnik, (Krasica); Pavačić Ivo, obć. bilježnik, (Grobnik u Čavlih); Polić Nikola, obć. načelnik i kult. viećn., (Hreljin). 7. Kotar **Vojnić**: Majstorović Mojo, paroh, (Krnjak i Krstinja); Oparnica Mile, posjednik i umir. tamničar, (Vojnić i Vukmanić); Žugčić Stjepan, župnik, (Barilović i Perjasica). 8. Kotar **Vrbovsko**: Kovačić Ivo, obć. načelnik, trgovac, posjednik i upravitelj gospoštije Severin (Severin); Majnarić Nikola, obć. bilježnik, (Ravna gora); Marković Jovan, obć. bilježnik i posjednik, (Vrbovsko); Petrović Vladimir, trgovac i posjednik, (Kom.-Moravice); Pupić Vjekoslav, upravitelj gospoštije Bosiljevo (Bosiljevo).

III. Županija **Zagreb.** 1. Kotar **Dugo selo**: Barabaš pl. Eduard, župnik, (Brckovljani); Belec Josip, obć. načelnik i kult. viećnik, (Dugo selo); Framić Stjepan, župnik i kult. viećnik, (Bregi); Milić Mijo, župnik, (Lupoglav). 2. Kotar **Glina**: Batušić Janko, župnik i kult. viećnik, (Glina II.); Freudenreich Eugen, župnik, (Maja i Stankovac); Jakšić Stanko, učitelj, (Klasnić); Trivanović Gajo, učitelj, (Kraljevčani i Mali Gradac); Verić Adam, učitelj više puč. škole, (Glina I.). 3. Kotar **Gorica velika**: Hribar Janko, posjednik, (Vel. Gorica); Knežić Ljudevit, župnik i kult. viećnik, (Novo Čiče i Vukovina); Kussevich pl. Marcel, kr. inžinir, posjednik i kult. viećnik, (Odra); Peterca Franjo, župnik, (Dubranec i Kravarsko); Zlatarić Ivan, posjednik, (Orle). 4. Kotar

Jaska: Ivanić Mirko, župnik i kult. viećnik, (Plešivica); Kollay Levin, župnik, (Petrovina i Sv. Jana); Loborec Augustin, župnik, (Krašić i Vivodina); Rendulić Ivan, učitelj (Jaska i Cvetković); Segedi Nikola, župnik, (Sošice i Kalje). 5. Kotar **Karlovac**: Brückl Ivan, savjetnik i predstojnik dohodarstvene komore kneza Thurn-Taxisa i kult. viećnik, (Banija); Bunjevac pl. Ladislav. vlastelin i kult. viećnik, (Ozalj i Jaškovo); Frkić Stjepan, nadšumar i kult. viećnik, (Švarča); Kaan pl. Ernest, vlastelin i kult. viećnik. (Draganić i Riečica); Reizner pl. Ljudevit, umir. vel. župan, vlastelin, narodni zastupnik i kult. viećnik, (Novigrad i Ribnik). 6. Kotar **Kostajnica**: Cvijanović Milan, izučeni gospodar (Majur, Divuša); Pribićević Vaso, umir. gradj. učitelj (Dvor); Renner Antun, kotar. šumar II. bans. imovne obć. i kulturni viećn., (Dubica); Savić Jandrija, obć. načelnik i kult. viećnik, (Rujevac); Stakić Mihålj, paroh i kult. vieć., (Crkveni bok i Staza). 7. Kotar **Petrinja**: Benak Vinko, nadšumar II. bans. imov. obćine, (Pračno i Hrastovica); Kottur Joco, posjednik, poštar i kult. viećnik, (Gradusa i Mečenčani); Mioković Mato, umir. poručnik i kult. viećnik, (Gora); Nakić Stjepan, posjednik i kult. viećnik (Sunja); Trkulja Pane, obć. načelnik i umirovljeni porezni nadzornik, (Jabukovac). 8. **Pisarovina**: Arnold Antun, učitelj (Pokupsko); Bischitz Ferdinand, vlastelin i kult. viećnik, (Kupinec i Pisarovina); Minić Jovan, umir. poručnik, posjednik i kult. viećnik, (Lasinja). 9. Kotar **Samobor**: Ježek Stjepan, učitelj, (Stupnik); Praunšperger pl. Hamilkar, vlastelin i kult. viećnik, (Samobor, Podvrh i Sv. Nedjelja); Simić pl. Oskar, župnik, (Sv. Martin). 10. Kotar **Sisak**: Endlicher Dragutin, posjednik i kult. viećnik, (Kratečko i Topolovac); König Luka, obć. načelnik i posjednik, (Palanjek); Lovrić Milutin, obć. upravitelj i posjednik, (Letovanić i Sela); Matijašec Pavao, posjednik (Martinska ves); Ptiček Mirko, župnik i kult. viećnik, (Lekenik). 11. Kotar **Stubica**: Cigler Josip, župnik i kult. viećnik, (Stubica dolnja); Hellenbach barun Denis, vlastelin i kult. viećnik, (Marija Bistrica); Lipovšćak Josip, župnik, (Bistra); Šimončić Josip, gospošt. upravitelj i kult. viećnik, (Stubica gornja). 12. Kotar **Sv. Ivan-Zelina**: Maletić Ivan Nep., župnik i kult. viećnik, (Sv. Ivan-Zelina); Muha Ivan, učitelj, (Moravče); Popović Gjuro, ravn. učitelj i kultur. viećnik, (Kašina). 13. Kotar **Vrginmost**: Dmitrović Matija, učitelj, (Vrginmost); Dolački Aleksa, župnik i kult. viećnik, (Bučica); Rakić Andrija, obć. načelnik i posjednik, (Topusko); Štrika Mile, paroh, (Bović); Tepšić Nikola, učitelj, (Čemernica); 14. Kotar **Zagreb**: Ivančić Ivan, ravnatelj dobra u Lužnici, (Brdovec); Jagić Ivan, župnik, (Sesvete); Kulmer grof Miroslav, vlastelin, (Šestine i Stenjevec). —

IV. Županija **Varaždin.** 1. Kotar **Ivanec**: Kučenjak Milan, podarhidjakon i župnik, (Bednja, Ivanec i Maruševec); 2. Kotar **Klanjec**: Cvilinder Stjepan, obć. upravitelj, (Sela), Fabijančić Kažimir, učitelj, (Kraljevec), Körbler Dragutin, učitelj, Klanjec; Sixta Većeslav, posjednik i zakupnik, (Tuhelj); Vučić Franjo, posjednik i obć. načelnik, (Veliko Trgovište). 3. Kotar **Krapina**: Ivančan Ljudevit, župnik i kult. viećnik, (Sv. Križ-Začreće i Zabok), Rehorić Josip, ravn. učitelj, (Krapina), Vörös Janko, župnik i kult. viećnik, (Gjurmanec). 4. Kotar **Ludbrieg**: Binder Josip, župnik i kult. viećnik, (Ludbrieg); Kadija Stjepan, obć. načelnik i kult. viećnik, (Gjelekovec); Krušec Josip, obć. načelnik, (Martijanec); Müller Franjo, upravitelj vlastelinstva i kult. viećnik, (Mali Bukovec); Reiching Gustav, ravnatelj dobra i kult. viećnik, (Rasinja). 5. Kotar **Novi Marof**: Milčić Nikola, župnik, (Novi Marof), Rieger Antun, župnik, (Breznica i Gornja Rieka), Štefan Franjo, župnik, (Varaždinske Toplice). 6. Kotar **Pregrada**: Badl Ignjat, vlastelin, (Krapinske Toplice), Jecman Josip, župnik, (Hum nu Sutli); Kaučić Antun, vlastelin, (Pregrada; Kollenc Josip, vlastelin, Desinić. 7. Kotar **Varaždin**: Jalšovec Aleksa, župnik, (Jalžabet); Jerman Pavao, učitelj, (Petrijanec); Pavlić Vatroslav, učitelj, (Biškupec); Peschke Vinko ml., vlastelin, (Vidovec); Peschke Ivo, vlastelin, (Vinica) 8. Kotar **Zlatar**: Gregorić Pajo, ravn. učitelj, (Lobor i Zlatar); Halper pl. Sigetski Vladimir, vlastelin, (Zajezda i Hrašćina); Rauer Josip. vlastelin, (Mače i Mihovljan).

V. Županija **Bjelovar-Križevci.** 1. Kotar **Bjelovar**: Ivanović Nikola, učitelj, (Ivanska i Šteťanje novo); Tudić Stjepan, zemljomjer, posjednik i kult. viećnik (Severin i Pisanica velika); 2. Kotar **Gjurgjevac**: Filipašić Rikard, župnik, (Kloštar i Sesvete); Gjurgjović Stefan, veleposjednik, (Pitomača); Harazim dr. Lujo, obć. liećnik, (Virje); Rukavina pl. Rudolf, šumar imovne obćine gjurgjevačke, (Gjurgjevac i Ferdinandovac). 3. Kotar **Grubišno polje**: Jemeršić Ivan Nep., župnik, (Grubišnopolje); Teodorović Savo, paroh, (Veliki Grdjevac). 4. Kotar **Koprivnica**: Čavličar Ivan, župnik, (Gola); Kollibaš Mate, umir. podpukovnik, [Novigrad); Spitzer Filip, trgovac i posjednik, (Molve); Vimpošek Ignjat, župnik i kult viećnik, (Peteranec); 5. Kotar **Križ**: Bosanac Stjepan, paroh i kult. viećnik, (Kloštar Ivanić); Cvianović Ivan, umir. satnik i kult. viećnik, (Vojni Križ); Kolarić Jakov, župnik i kult. viećnik, (Čazma); Parapatić Lujo, obć. načelnik i kult. viećnik, Dubrava. 6. Kotar **Križevci**: Fogl Dragutin, župnik, (Raven); Fröhlich Dragutin, posjednik i kult. viećnik, (Sv. Petar Orehovec): Smaić Adam, ravn. učitelj, (Vrbovec); Žmara Josip, ravn. učitelj, (Sv. Ivan-Žabno). 7. Kotar **Kutina**: Plesničar Franjo, veleposjednik, poštar i predsjednik gospodar. podružnice, (Kutina).

VI. Županija **Požega.** 1. Kotar **Brod**: Bunjik Koloman, nadšumar imov. obć. brodske i kult. viećnik, (Podvinje i Trnjani); Kalajdžić Jakov, ravn. učitelj i tajnik gospodar. podružnice, (Orijovac, Kobaš i Stupnik); Neferović Stjepan, obć. načelnik i kult. viećnik, (Sibinj, Kaniža i Bebrina); Vertag Jakob, posjednik i kult. viećnik, (Andrijevci i Garčin); Vidaković Antun, ravn. učitelj i tajnik gospodar. podružnice, (Velika Kopanica). 2. Kotar **Daruvar**: Jovanović Kosta, veleposjednik, (Daruvar trg, Daruvar vanjska, Končanica i Sirač;) Kallé Ljudevit, poštar i posjednik, (Bastaji i Gjulaves); Ožanić Petar, župnik i kult. viećnik, (Dežanovac, Antunovac i Uljanik). 3. Kotar **Gradiška nova**: Dienes pl. Daniel, ljekarnik, posjednik i kult. viećnik, (Nova Gradiška); Lazić Teodor, učitelj, (Mašić); Mimić Milan, posjednik i kult. viećnik, (Okučani); Miškatović Ferdo, posjednik (Cernik): Riedl Milan, posjednik (Svinjar); Seitz Škender, posjednik i kult. viećnik, (Nova Kapela i Staro Petrovoselo); Stiasni Ivan, posjednik, (Stara Gradiška). 4. Kotar **Novska**: Czerquenacz Martin, posjednik, trgovac i kult. viećnik, (Lipovljani); Gažić pl. Mirko, župnik, (Krapje); Ilijašević Mato, župnik i kult. viećnik, (Rajić); Mihalčić Nikola kr. kot. šumar i posjednik, (Jasenovac); Paloš Tomo, posjednik i kult. viećnik, (Novska). 5. Kotar **Pakrac**: Buzadjić Velimir, paroh, Bučje); Marković Jovo V., veleposjednik, (Pakrac trg i Lipik); Popović Luka, paroh i kult. viećnik, (Dragović); Sekulić Andrija, posjednik, (Čaglić); Štrein Dragutin, posjednik i kult. viećnik, (Badljevina); Urner Vilim, paroh i kult. viećnik, (Gaj). 6. Kotar **Požega**: Hanak Osvald, župnik, (Jakšić); Kraljević pl. Teodor, župnik, (Stražeman); Krempler Pajo, župnik i kult. viećnik, (Kutjevo); Lukić Veljko M., paroh, (Ruševo); Stojaković Savo, paroh, (Brestovac); Tomac Vladimir, ravnatelj dobara, (Pleternica); Vudy Šime, ravn. učitelj, (Kaptol).

VII. Županija **Virovitica.** 1. Kotar **Djakovo**: Beck Ivan, posjednik, (Vrpolje); Čačinović Viktor, vlastel. ravnatelj, (Djakovo i Drenje); Lazarić Mirko, učitelj, (Levanjska varoš); Ribarić Martin, poštar, (Vuka); Riesel Franjo, župnik, (Vrbica); Štettner pl. Otto, posjednik, (Semeljci); Wachtl Jakob, umir. konj. satnik i posjednik, (Gorjan). 2. Kotar **Miholjac dolnji**: Čačinović Bela, posjednik i krčmar, (Moslavina); Haidenek Milan, obć. načelnik, (Podgajci); Kreppe Dragutin, vlastelinski upravitelj, (Dolnji Miholjac); Lauš Mijat, župnik, (Viljevo); Majsterović Gjuro, posjednik, (Marijanci); Maršo pl. Slavoj, župnik, (Šljivoševci); 3. Kotar **Našice**: Čučković Stjepan, posjednik, (Koška); Heim Žiga, poduzetnik, (Našice); Mihalovich pl. Camillo, vlastelin, (Orahovica); Mikić Nikola, župnik, (Feričanci); Popović Aleksandar, paroh, (Podgorač). 4. **Osjek**: Ćirić Mladen, paroh, (Čepin, Harastin i Ernestinovo); Milanković Jovan, posjednik a zamjenik mu Spasoje Dedić, učitelj, (Dalj i Erdut); Sacher Josip, vlastelinski šumar, (Valpovo trg, Valpovo vanjsko i Bizovac); Sip Antun, učitelj, (Petrijevci i Retfala); Velenderić Matija, paroh, (Sarvaš i Tenje). 5. Kotar **Slatina**: Kovač Stjepan, župnik i kult. viećnik, (Voćin); Pollak Miroslav, posjednik, (Slatina); Prodanović Stevo, obć. bilježnik i upravitelj obćine, (Drenovac); Reichel Eduard, upravitelj pustare (Višnjica, Miholjac gornji); Zjalić Ostoja, učitelj

i ekonom, (Bukovica nova). 6. Kotar **Virovitica**: Demetrović Ivan, posjednik, (Virovitica i Lukač); Grünwald Eugen, vlastelinski nadzornik, (Cabuna i Pivnica); Liszkay Vatroslav, vlastel. nadzornik i posjednik, (Suhopolje); Matković Hugo, župnik, (Gradina); Wedemayer Werner, zakupnik, (Špišić Bukovica).

VIII. Županija **Sriem.** 1. Kotar **Ilok**: Bogetić Antun, župnik, (Čerević); Grgurov V., posjednik, (Erdevik); Mihajlović Ignjat, obć. bilježnik, (Susek); Mrazek Josip, ravn. učitelj, (Šarengrad); Popović Milorad, posjednik, (Beočin); Reichardt Franjo, posjednik, (Ilok). 2. Kotar **Irig**: Georgijević Radovan, umir. c. k. kapetan, (Kamenica i Ledinci); Jungwirth Ljubomir, obć. načelnik, (Maradik); Nadbanvić Lazar, posjednik, (Irig i Neradin); Pantelić Vasa, posjednik, (Jazak i Vrdnik). 3. Kotar **Mitrovica**: Belić Panta, kult. viećnik i posjednik, (Mangjelos, Divoš i Čalma); Horvat pl. Aladar, posjednik i kult. viećnik, (Laćarak, Martinci, Kuzmin, Grk i Bosut); Tomić Paja, kult. viećnik i posjednik, (Šašinci). 4. Kotar **Pazova stara**: Regen Franjo, vicearh. i župnik, (Krčedin; Novi Karlovci, Novi Slankamen, Stari Slankamen i Surduk); Rupp Antun, ekonom, (Bukovac, Čortanovci, Beška, Stara Pazova, Golubinci, Nova Pazova, Vojka, Novi Banovci, Stari Banovci i Belegiš). 5. Kotar **Ruma**: Crnogorac G. Jovan, gostioničar i posjednik, (Klenak); Janošević Stevan, učitelj, (Jarak i Hrtkovci); Markosi Dragutin, veleposjednik, (Nikinci, Budjanovci i Brestač); Purgar Mirko, ravnatelj vlastelinstva rumskoga, (Grgurevci, Veliki Radinci, Putinci, Kraljevci, Dobrinci i Indjija); Vukadinović Pavle, ratar i obć. načelnik, (Platićevo i Grabovci.) 6. Kotar **Šid**: Čičulić Jovan, sveštenik, (Tovarnik); Grčić dr. Dragutin, kr. javni bilježnik, (Šid); Janković Branko, učitelj, (Lipovac); Löwy Jakob, trgovac i posjednik, (Adaševci); Mamuzić Stevan, učitelj, (Jamena); Petrović Lazar, šumar imov. občine petrovarad., (Morović); Rosenberg Vilim, trgovac i posjednik, (Kukujevci); Trausmüller Julijo, upravitelj župe, (Babska-Novak). Kotar **Vinkovci**: Holterer Antun, kult. viećnik, (Mikanovci i Ivankovo); Kesegić Luka, c. kr. umir. nadporučnik, (Komletinci i Nemci); Matiašević Josip, obć. načelnik, (Otok, Slakovci i Privlaka); Nemčić pl. Slavoljub, kult. viećnik, (Andrijaševci i Cerna); Wesselinovits Svetozar, kult. viećnik, (Vinkovci, Mirkovci i Neudorf). 8. Kotar **Vukovar**: Bulić Mirko, paroh, (Borovo); Golubović Petar, učitelj, (Negoslavci i Stari Jankovci); Hideghethy pl. Mirko, veleposjednik, (Bogdanovci); Lang Filip, trgovac, (Gaboš i Jarmina); Mihajlović Gjoka, posjednik, (Opatovac); Mišić Gjorgje, kapelan, (Bobota); Rakić Ljubomir, paroh, (Čakovci), Sedely Stjepan, posjednik, (Trpinja); Stigelmajer Fran, učitelj, (Nuštar); Šimić Miroslav, poštar i posjednik, (Sotin); Tkalec Mirko, ravn. učitelj, (Vukovar). 9. Kotar **Zemun**: Hermann Josip, ekonom, (Kupinovo i Boljevci); Marković Filip, ekonom, (Surčin, Dobanovci i Bežanija); Nedeljković Nikola, paroh, (Šimanovci, Deč, Karlovčić i Prhovo); Subotić Milan, paroh, (Batajnica i Ugrinovci). 10. Kotar **Županja**: Kutuzović Franjo, učitelj, (Babina greda, Gundinci, Sikirevci i Šamac); Šestić Marko, obć. bilježnik, (Račinovci, Gunja, Drenovci, Vrbanja i Rajevo selo); Wolfhardt Ferdo, učitelj, (Županja, Gradište, Štitar i Bošnjaci).

Gradovi: Dittrich Ivan, grad. blagajnik, (Bakar); Dobrodolac Radovan, povjer. sigurnosti, (Sriemski Karlovci); Dominković Vjekoslav, ravnatelj više djev. učione, (Karlovac); Ilić Gjuro, tajnik slavon. gospodar. družtva, (Osjek); Jurčić Makso, ravn. učitelj (Križevci); Kelšin Josip, ravn. učitelj, (Ivanić tvrdja); Kos Nikola, grads. viećnik, (Petrinja); König Dragutin, podarcidj. i župn:k, kult. viećnik i grads. zastupnik, (Sisak); Kuralt Franjo, tajnik hrv.-slav. gosp. družtva, (Zagreb); Kusy Antun, veleposjednik, (Varaždin); Mihalinec Miroslav, trgovac i posjednik, (Koprivnica); Purgar Mirko, vlastel. upravitelj, (Ruma); Reiner dr. Mijo, vlastelin, (Požega); Spirta pl. Gjorgje, posjednik, (Zemun); Stojnić Jovan, posjednik, (Mitrovica); Šneider, Dragutin, kult. viećnik, (Kostajnica); Uzelac Rade, upravitelj više pučke škole, (Petrovaradin); Vajdoher Josip, gradski bilježnik, (Karlobag); Zorko Franjo Josip, kr. profesor, (Bjelovar).

Do danas nisu još imenovani svi stalni gospodarski izvjestitelji, te će se imenik ovaj popuniti u sljedećem izvještaju.

P. n. gg. stalni gospodarski izvjestitelji umoljavaju se oviem što uljudnije, da izvole počam od četvrtka 17. kolovoza o. g., pošto bude več prestalo izvješćivanje crvenimi dopisnicami o stanju pšenice, raži, ječma, zobi i napolice, u žutih dopisnicah kraj ostalih viesti o gospodarskih prilikah redovito izvješćivati o stanju kuruze, te za to uprotrebljivati izključivo samo naznake: 1. „vrlo dobro“ 2. „iznad srednje ruke“ 3. „srednje ruke“ 4. „izpod srednje ruke“ i 5. „vrlo loše“.

Kr. statistički ured.

U Zagrebu 20. svibnja 1893.

Predstojnik:

Zoričić v. r.

Tiskarski zavod „Narodnih Novinah“.

GLAVNI IZVJEŠTAJI

o stanju usjeva i o gospodarskih prilikah u obće.

Po izvještajih gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja

sastavlja jih i izdaje

kr. statistički ured u Zagrebu.

I.

Stanje usjeva po izvještajih od 29. lipnja 1893.

Županije (s gradovi)	Sva površina g. 1893. u jutrih po 1.600 □h.	Usjevi stoje — na površini od jutara: 1. vrlo dobro	2. iznad srednje ruke	3. srednje ruke	4. izpod srednje ruke	5. vrlo loše	6. nepoznato kako
A. Pšenica ozima:							
Lika-Krbava	2.009	320	773	819	—	—	97
Modruš-Rieka	12.560	640	866	10.844	210	—	—
Zagreb	26.731	639	7.324	17.134	962	—	672
Varaždin	7.394	132	1.785	5.184	222	—	71
Bjelovar-Križevci	32.399	414	16.268	15.361	356	—	—
Požega	57.625	6.795	24.347	26.196	37	—	250
Virovitica	96.972	2.328	10.518	78.424	4.602	—	1.100
Sriem	135.480	—	41.632	71.413	21.264	—	1.171
Ukupno	**371.170**	**11.268**	**103.513**	**225.375**	**27.653**	—	**3.361**
B. Pšenica jara:							
Lika-Krbava	7.382	560	3.080	3.372	9	—	361
Modruš-Rieka	1.849	289	422	504	618	16	—
Zagreb	1.281	—	26	933	10	64	248
Varaždin	118	—	62	56	—	—	—
Bjelovar-Križevci	865	—	36	783	—	—	46
Požega	1.272	93	5	636	513	25	—
Virovitica	1.663	—	—	1.282	381	—	—
Sriem	30	—	—	—	—	—	30
Ukupno	**14.460**	**942**	**3.631**	**7.566**	**1.531**	**105**	**685**
C. Raž ozima:							
Lika-Krbava	2.890	1.101	1.316	473	—	—	—
Modruš-Rieka	7.353	583	1.411	5.284	75	—	—
Zagreb	27.534	330	3.717	11.374	8.726	2.536	851
Varaždin	18.110	574	26	13.215	3.803	186	306
Bjelovar-Križevci	62.934	2.534	19.396	36.004	5.000	—	—
Požega	17.837	27	2.772	9.632	5.349	—	57
Virovitica	23.383	208	780	18.097	3.296	1.002	—
Sriem	3.943	—	1.159	2.078	668	—	38
Ukupno	**163.984**	**5.357**	**30.577**	**96.157**	**26.917**	**3.724**	**1.252**
D. Raž jara:							
Lika-Krbava	2.402	—	901	1.501	—	—	—
Modruš-Rieka	657	172	177	200	108	—	—
Zagreb	1.105	—	5	833	78	84	105
Varaždin	423	—	182	241	—	—	—
Bjelovar-Križevci	1.415	18	325	1.033	—	—	39
Požega	1.510	—	304	849	107	—	250
Virovitica	850	—	—	820	30	—	—
Sriem	130	—	—	20	30	80	—
Ukupno	**8.492**	**190**	**1.894**	**5.497**	**353**	**164**	**394**
E. Ječam ozimi:							
Lika-Krbava	43	—	21	22	—	—	—
Modruš-Rieka	5.828	1.540	1.608	2.081	599	—	—
Zagreb	18.313	404	2.499	10 800	3.711	65	834
Varaždin	4.052	64	1.055	1.956	836	—	141
Bjelovar-Križevci	12.785	226	2.772	6.591	2.992	40	164
Požega	7.608	—	553	4.591	2.116	—	348
Virovitica	11.783	—	164	6.219	3.494	1.906	—
Sriem	22.391	6.367	10.248	4.895	881	—	—
Ukupno	**82.803**	**8.601**	**18.920**	**37.155**	**14.629**	**2.011**	**1.487**

Županije (s gradovi)	Sva površina g. 1893. u jutrih po 1.600 □h.	Usjevi stoje: 1. vrlo dobro	2. iznad srednje ruke	3. srednje ruke	4. izpod srednje ruke	5. vrlo loše	6. nepoznato kako
		na površini od jutara:					
F. Ječam jari:							
Lika-Krbava	20.600	2.954	7.382	10.005	—	259	—
Modruš-Rieka	1.420	272	381	764	3	--	—
Zagreb	857	—	48	510	281	—	18
Varaždin	1.717	222	219	1.127	29	—	120
Bjelovar-Križevci	1.877	58	49	1.250	486	34	—
Požega	1.037	—	—	814	166	—	57
Virovitica	1.094	—	—	417	534	143	—
Sriem	3.125	—	1.284	1 570	100	171	—
Ukupno	31.727	3.506	9.363	16.457	1.599	607	195
G. Zob:							
Lika-Krbava	15.017	—	3.208	11.288	521	—	—
Modruš-Rieka	9.537	616	337	3.811	3.633	1.140	—
Zagreb	19.771	2.591	6.871	5.583	4.028	320	378
Varaždin	7.110	564	2.604	2.174	1.516	—	252
Bjelovar-Križevci	8.261	136	1.081	6.598	386	60	—
Požega	15.456	1.617	964	7.216	2.352	1.405	1.902
Virovitica	33.826	—	6.304	12.451	12.076	2.995	—
Sriem	50.820	7.328	8.169	12 171	12.210	10.942	—
Ukupno	159.798	12.852	29.538	61.292	36.722	16.862	2.532
H. Napolica ozima (Pšenica i raž):							
Lika-Krbava	283	77	21	15	—	—	170
Modruš-Rieka	333	—	—	28	305	—	—
Zagreb	306	—	--	265	27	—	14
Varaždin	153	—	—	153	—	—	—
Bjelovar-Križevci	156	—	—	156	—	—	—
Požega	3.910	175	184	3.000	6	—	545
Virovitica	19.362	1.997	1.332	12.993	3.040	—	—
Sriem	62.626	—	7.335	32 058	23.233	—	—
Ukupno	87.129	2.249	8.872	48.668	26.611	—	729

Do konca lipnja stigoše statističkomu uredu gotovo svi izkazi obćinskih poglavarstva o površinah obradjena tla g. 1893. Za plodine, što jih obsiže gornja križaljka, podatci su u statist. uredu odmah izcrpljeni, te se je ovako polučilo, da se već u tom drugom glavnom izvještaju brojevi o površinah pšenice, raži, ječma, zobi i napolice osnivaju o rezultatih izvida za tekuću godinu 1893.

Sravne li se ovi podatci s brojevi, što jih je o površinah godine 1892. izkazao prvi glavni izvještaj, naći će se sljedeće razlike:

	Površina 1892.	Površina 1893.	Godine 1893. veća (+) ili manja (—) u cielom	u %		Površina 1892.	Površina 1893.	Godine 1893. veća (+) ili manja (—) u cielom	u %
Pšenica ozima . . .	346.525	371.170	+ 24.645	+ 7·11	Ječam ozimi . .	84.753	82.803	— 1.950	— 2·30
Pšenica jara . . .	15.896	14.460	— 1.436	— 9·03	Ječam jari . . .	32.382	31.727	— 655	— 1·99
Raž ozima	160.888	163.984	+ 3.096	+ 1·92	Zob	162.743	159.798	— 2.945	— 1·89
Raž jara	8.722	8.492	— 230	— 2·64	Napolica ozima .	81.885	87.129	+ 5.244	+ 6·40

Pšenica ozima zaprema po tom pregledu g. 1893. za preko 24 tisuće jutara veću površinu nego li g. 1892., a u dobar čas, jer je ona od svih ozimina i najbolje uspjela. U cielom tom prirastu učestvuju samo tri županije: bjelovarsko-križevačka (3.228 jut.), virovitička (6.296 jut.) i sriemska (13.207 jut.), županije dakle, u kojih je plodina ta baš od najveće važnosti. U ostalih 5 županijah zasijano je pšenice bud po prilici toliko, koliko god. 1892., bud nešto manje.

Kraj pšenice narasla je površina samo još raži i napolici, prvoj osobito u županiji bjelovarsko-križevačkoj, potonjoj u županiji sriemskoj. Prirast bio bi po svoj prilici kod raži daleko znatniji, da nije sbog suše trebalo gotovo svigdje preorati mnogo ražišta.

U cielom podigla se je površina žitaricam, što jih sadržaje gornji pregled, za 25.769 jutara. Da li se je za toliko smanjio ugar, ili da li je površina ta odkinuta od drugih plodina, moći će se uglaviti istom, kad budu zaključeni svi pregledi o ljetošnjoj porabi tla.

O stanju usjeva nestigoše ni 29. lipnja izvještaji od sve gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja. Broj izvještaja bijaše ipak daleko veći od broja onoga, koji se je mogao upotriebiti za prvi glavni izvještaj, te su u gornjoj križaljci i površine, izkazane u posljednjem stupcu „nepoznato stanje“, razmjerno vrlo malene. Nigdje nedosižu ni punih 5 postotaka ciele površine.

Omjere li se, kao što u prvom glavnom izvještaju, kod svake plodine površine izkazane u pojedinih stupcih gornje križaljke, o cielu površinu, zasijanu odnosnom plodinom, vidjeti će se, da je od potonje 29. lipnja odpalo postotaka na površine, gdje je bilo stanje usjeva:

	vrlo dobro	iznad srednje ruke	srednje ruke	izpod srednje ruke	vrlo loše	nepoznato
Pšenica ozima	3·03	27·89	60·73	7·45	—	0·90
Pšenica jara	6·52	25·11	52·32	10·59	0·72	4·74
Raž ozima	3·27	18·65	58·64	16·41	2·27	0·76
Raž jara	2·23	22·31	64·74	4·16	1·93	4·63
Ječam ozimi	10·40	22·92	44·87	17·67	2·42	1·72
Ječam jari	11·05	29·51	51·87	5·04	1·91	0·62
Zob	8·05	18·50	38·36	22·98	10·55	1·56
Napolica	2·58	10·19	55·86	30·54	—	0·83

Brojevi ovi nisu doduše posve sravnjivi s brojevi sličnoga pregleda, što ga je priobćio prvi glavni izvještaj i to jedno s toga, što se osnivaju o drugih podatcih o površinah, a drugo, što su se znatno smanjile površine nepoznata stanja. Razlike su ipak medju brojevi prvoga i drugoga glavnoga izvještaja tolike, te nemože biti dvojbe, da su se izgledi žetve za razdobja od 15. do 29. lipnja u velike popravili. Dokazom tomu neka bude sljedeći pregled, sravnjujući postotni dio površina, na kojih su usjevi stajali bolje (vrlo dobro, iznad srednje ruke), i slabije (izpod srednje ruke i vrlo loše) nego li srednje ruke. Od ukupne površine zapalo je postotaka površine na kojih je bilo stanje:

	bolje od srednje ruke		slabije od srednje ruke	
	15. lipnja	29 lipnja	15. lipnja	29. lipnja
Pšenica ozima	18	31	8	7
Pšenica jara	22	32	14	11
Raž ozima	16	22	26	18
Raž jara	8	24	21	6
Ječam ozimi	17	33	23	20
Ječam jari	21	40	11	7
Zob	20	27	28	32
Napolica	11	12	39	30

Kod svih su plodina bez iznimke površine, na kojih su usjevi stajali bolje od srednje ruke, bile 29. lipnja razmjerno veće nego li 14 dana prije. Osobito su jako narasli kod ozime pšenice i kod ozimoga ječma, o kom su s početka sa svih strana stizali vanredno nepovoljni izvještaji. S druge strane uzporedo se je snizio postotni dio površina s usjevi slabijimi od srednje ruke. Jedino je on kod zobi nešto većim nego li prije 14 dana, i to s toga, što su zob po cieloj sriemskoj i u znatnom dielu virovitičke županije zadnje doba znatno oštetile hrdja, (medjika) i uši itd.

Usjevi bolji od srednje ruke još su 15. lipnja sizali gotovo kod svih plodina samo do jedne petine svih površina. Po gornjem pako pregledu iznosi jim postotni dio već jednu četvrtinu, pače dielomice i jednu trećinu, te će sudeći po izvještajih od 29. lipnja žetva u cielom biti svakako znatno boljom, nego li se to moglo očekivati još prije koje nedjelje.

Kakve su prilike u pojedinih županijah kod ozime pšenice, raži, ječma i kod zobi, kod plodina naime, koje su veće važnosti a nisu kao što n. pr. napolica stegnute samo na područje jedne ili dvijuh županija, pokazuju brojevi sljedećega pregleda. Postotni dio iznosio je kod:

Županije	Pšenice ozime			Raži ozime			Ječma ozimoga			Zobi		
	iznad srednje ruke	srednje ruke	izpod srednje ruke	iznad srednje ruke	srednje ruke	izpod srednje ruke	iznad srednje ruke	srednje ruke	izpod srednje ruke	iznad srednje ruke	srednje ruke	izpod srednje ruke
Lika-Krbava	59	41	—	83	17	—	49	51	—	22	75	3
Modruš-Rieka	13	86	1	28	71	1	55	35	10	10	40	50
Zagreb	23	72	3	16	41	40	17	59	20	48	28	22
Varaždin	26	70	3	4	73	22	29	48	20	45	31	21
Bjelovar-Križevci	51	48	1	35	57	8	24	51	24	16	79	5
Požega	54	46	—	15	54	30	7	61	28	18	46	24
Virovitica	13	81	5	4	77	19	2	52	46	19	37	44
Sriem	31	53	16	31	52	17	74	22	4	31	24	45
Ukupno	31	61	7	22	59	18	33	45	20	27	38	33

O pšenici ozimoj najpovoljnije se je izvjestilo za županije ličko-krbavsku, gdje ona u ostalom zaprema samo 2.000 jutara, bjelovarsko-križevačku i požežku, te se je u te tri županije nadati žetvi daleko boljoj od žetve srednje ruke. Boljom od srednje biti će ona i u županiji sriemskoj, samo srednjom pako u županijah zagrebačkoj, varaždinskoj, virovitičkoj i modruško-riečkoj.

Raž ozima, ako se jest svigdje znatno oporavila, stoji još dosta slabo u županijah, zagrebačkoj i požežkoj. U prvoj iznose usjevi izpod srednje ruke 40, u potonjoj 30 postotaka. Najbolje kao da je u ostalom uspjela u županiji

bjelovarsko-križevačkoj, gdje se ona i važnošću svojom iztiče nad sve ostale žitarice. Njom su ondje obradjena 62.934 jutra, dočim površine ražišta u svih ostalih sedam županija zajedno neiznose više od 101.050 jutara.

Od ječma mogla bi se po gornjih brojevih očekivati žetva osobito dobra samo u županiji sriemskoj — 74% iznad srednje ruke, žetva bolja od srednje u županiji modruško-riečkoj, srednja u županijah zagrebačkoj, varaždinskoj i bjelovarskoj. Najslabije pako kao da će ječam ponjeti u žup. požežkoj i virovitičkoj.

Zob vanredno se je dobro oporavila u županijah zagrebačkoj i varaždinskoj. Po stanju od 15. lipnja bilo je u te dvie županije samo oko 20% zobi iznad srednje ruke, po izvještajih pako od 29. lipnja do 50 postotaka. U slavonskih županijah stoji ona nešto lošije nego li prije 14 dana.

II.

Glavni izvještaj

o gospodarskih prilikah u obće.

Od 16. do 29. lipnja 1893.

Pošto su gospodarske prilike u glavnom uvjetovane pogodom, vremenom, ili drugimi rieči razmjerami svjetla, topline i vlage, to nam je u prvom redu uglaviti, kako su se izmienjivali u zadnjih 14 dana tako zvani „liepi“ i kišoviti dani, ili kakvo nam je vrieme u to doba poslužilo.

Koliko se može iz izvještaja, stiglih do 29. lipnja, ustanoviti, bilo je jošter 16., 17. i 18. lipnja kišovito po županijah Lika-Krbava, Modruš-Rieka i dielomice po županiji Virovitica, tuj samo na 16. lipnja. U ostalom dielu domovine bilo se je vrieme popravilo već od 16., odnosno 17. lipnja. Dne 21., 22., 23. i 24. lipnja bilo je kiše po cieloj županiji Lika-Krbava, Modruš-Rieka, Zagreb, Bjelovar, Varaždin, dielomice po županiji Požega (osim kotara Požega) i Virovitica (kotar Djakovo i Osjek). Za 24. ima viesti, da je bio silan vihor (cyclon) iz kotara: Gospić i Lapac (uz buru i malo kiše), Brod, Gradiška nova (veoma žestok), Djakovo (uz nešto tuče), Osjek (Sarvaš-Tenje) i Vukovar, koji je posvuda, osobito u gradiškom kotaru počinio doste štete, povalivši žita i slomivši svu silu voćaka a po vinogradih loze. Po cielom Sriemu, bilježe izvjestitelji, da je 21. bilo kiše. Samo se iz kotara Županja napominje, da je 22. i 24. bilo oborina, a iz obćine Bobota, kotara Vukovar, da je 24. bilo oluje, vihora; inače da je po Sriemu i velikom dielu virovitičke županije vladalo u tom razdobju dosta stalno, više suho, nego li vlažno vrieme. Iza kišâ, tako javlja većina izvjestitelja, znalo je prilično zahladnjeti, osobito po gorskih krajevih, da su noći bivale hladne, s toga i rose obilne.

Uzme li se sve u obzir, to je prošlih dana bilo vrieme u cielom dosta nestalno, promienljivo, i to po cieloj zemlji osim njenih iztočnih krajeva. Po vegetaciju svih rastlina bila je ta česta izmjena topline, svjetla i vlage, liepih i kišovitih dana doduše vrlo povoljna, ali po gospodara dosta tegotna i naporna, jer nije znao, kojega posla da se prihvati, kojega li kani. U iztočnom dielu zemlje pako bijaše upravo obratno, gospodar mogaše razložitije poslove na stalnu vremenu obavljati, ali mnogomu bilju bila bi i po koja kiša, za kojom su mnogi već uzdisali, dobro došla.

S neprestanih kiša prve polovice lipnja nagomilala se je sva sila radova, jedan prešniji i nuždniji nego li drugi. Tuj je valjalo u prvom redu okapati „prvačiti“ kukuruz, mjestimice i korun kasni, za tiem ove plodine ogrtati, osipavati „dvojačiti“; u vinogradih trebalo je „prašiti“, drugi put kopati, vezati, štrcati bud po drugi, bud po prvi put; ugar — trojak — valjalo je takodjer „ugariti“ za oziminu; krmno bilje, livade, repicu, dà i prispjeli ječam sve to moralo se pokositi ili požeti, te spremiti; napokon bijaše i skrajnje doba, da se posije proso, muhar, heljda, da se sadi, presadjuje i dosadjiva svake ruke povrtalj — a da se mjera radova prevrši, bilo je i opet, jer prva sjetva svigdje uspjela nije, dosta i kojekakva preoravanja kuruzišta i grahorišta.

Slegne li se toliko rada na nekoliko i to na prekid liepih dana, koji se još i tiem umanjuju, što nije moguće svaki rad obavljati neposredno iza pljuska i izdašne kiše, jer je tlo premokro, tad je naravnom posljedicom, da nigdje neima dovoljno razpoloživih ruku za obavu sve sile radnja, te da nastaje uz znatno povišenu nadnicu oskudica radnika.

U ovo 14 dana bilo je i mjestimice tučâ, i to sudeći po malu obsjegu, kojim su zahvatale, tako zvanih lokalnih. Tako je dne 15. i 16. bilo po selih Gornji Srb, Osredke i Pod Urljaj kotara lapačkoga osjetljivije štete s tuče, a po perušićkom kotaru samo neznatne, po kotaru Ludbrieg i Pregrada, da su u prvom sela Poljanec i Slanje u potonjem Brezno i gornje i dolnje znatno — posljednja dapače hametom potučena. Dne 21. počinila je tuča nešto štete po nekih mjestih kotara: Glina, Gorica velika i Vrginmost (selo Grdjani), za tiem u kotaru Zlatar, Križ, Djakovo, Osjek i Šid, zahvativ u svakom kotaru po jednu, dvie porezne obćine, i to uz kišu, bez velike štete.

Gustih magla bilo je od 25., 26. do 27. lipnja po kotarih: Slunj, Sušak, Sisak, Bjelovar, Gradiška, Osjek, Miholjac dolnji i Mitrovica, pak po svoj prilici i drugdje, gdje su mjestne prilike, vode, šume, postajanju magle povoljne, ali pojedini izvjestitelji nezabilježiše tih pojavâ. Da li su te magle naniele pšenici i raži „u mlieku“ a vinogradom u cvietu kakve i kolike štete, to se do 28. ili 29. lipnja nije dalo primjetiti.

Pošto je zadnjih dana i toplina znatno poskočila — u Podunavju do 34°C. — a tlo bilo dosta vlažno, to su u većem dielu zemlje sve plodine znatno popravile, mjestimice do 50%. Nepovoljniji izvještaji stizahu tek iz dolnje Podravine, dolnje Posavine i Podunavja. Po tih krajevih nije bilo, kako napomenusmo, već od 17., 18. malom iznimkom

dovoljno kiše, dočim je nastala „petrovska vrućina“, tako da mnogi izvjestitelji izrazuju bojazan, da će jim zrno pšenice, raži i napolice, kako je stalo naglo zrieti, ostati slabo razvijeno.

Izcrpivši obćenite gospodarske prilike, u koliko se je to moglo točnije učiniti, pokraj obstojnosti. što nam ni do 4. srpnja nije stiglo do 132 izvještaja, i što malo koji izvjestitelj bilježi dane, na koje je bilo, tih toli po gospodarstvo važnih i odlučnih činbenika, red je da se osvrnemo pregledice i na pojedine plodine diljem ciele zemlje.

a) Žitarice.

Kakvo je stanje po raznih županijah žitarica: pšenice, raži, ječma, ozimih i jarih, zobi i napolice (suražice), može se razabrati iz skrižaljke u I. dielu ovoga izvještaja. Ovdje valja tek napomenuti, što je gdje djelovalo štetno, bud na kvalitet, bud na kvantitet tih žitarica.

1. **Županija Lika-Krbava.** Osim toga, što je gdjekoja tih žitarica mjestimice sa plahe kiše ili vihora polegla, sve su se normalno razvijale. Samo u obćini Brinje da ima sva sila „grčica hruštovih“ — na nekoliko kvadratnih hvati po 1 kabao —, koje sve plodine tamane.

2. **Županija Modruš-Rieka.** Po kotaru Slunju bilo je mjestimice po pšenici i zobi štete od neke uši, a bilo je po pšenici i „snieti“. U selih Potoku i Salopek selu kotara ogulinskoga da je „crv“ „zatro sve“. U kotaru vrbovskom počiniše „neki kukci“ znatnu štetu.

3. **Županija Zagreb.** Hrdje i snieti ponajviše na pšenici opažalo se po kotarih: Gorica, Petrinja, Sisak Stubica, Kostajnica [na jaroj strni hrdja (Puccinia graminis i coronata) a na jarom ječmu i uš (Lema menalopa)].

4. **Županija Varaždin.** Pšenicu napala hrdja i sniet po nekih krajevih kotara ludbriežkoga, a u kotaru Varaždin preoteo po raži mah kukolj i mak, dočim po kotaru klanječkom bijaše štete od nekih „crvi“ violetne boje po pšenici.

5. **Županija Bjelovar-Križevci.** U obćini Garešnica kotara garešničkoga morao se je ječam, posijan po nižih položajih, bud popasti, bud preorati, jer je tako loš bio; u kotaru križkom bilo je dosta snietljiva ječma.

6. **Županija Požega.** Tuj se jedan izvjestitelj iz kotara požežkoga tuži, da ima mnogo miševa, koji su mjestimice izjeli žita uprav užasno, tako da po njih ima čitavih plješina; drugi spominje, da je zob ušljiva.

7. **Županija Virovitica.** Na zob je navalila silna uš „balac“ (valjda Lema menalopa) a uz nju i hrdja u kotarih Našice, Osjek, Slatina, a snieti i hrdje bilo je osobito po ječmu i pšenici mjestimice u kotarih Djakovo, Miholjac dolnji i Slatina, dočim je miš znatnije oštećivao žita po kotaru Virovitica (obć. Špišić-Bukovica).

8. **Županija Sriem.** Diljem ciele županije zob je silno nazadovala. Baš nijedan izvjestitelj se nehvali tom žitaricom. Navalilo na nju „sve zlo“ kako gdje, po jedno, po dva, a često sbilja „sva zla“. Hrdja, koju neki zovu i „medljika“, sniet, „šuga“, uši, „buhač“, „mravi“, „insekti“, na žilju. Svi ti nametnici, i nespominjuć „tekunica“, koje takodjer nezaziru od zobi, utamaniše ili oštetiše zob za nekoliko dana tako, da su ju morali pokositi prije reda, preorati i posijati većinom „muharom, što su već prije tjedan dana bili učinili po kotarih Ilok, Mitrovica i Vukovar, a valjda i drugdje.

Miševi i tekunice oštetiše poimence pšenice i ostale žitarice po kotarih Ilok (u više obćina) Irig, Vukovar i Šid. „Insekta“ na klasju ječmovu bilo je po kotaru Ruma. Hrdje, osobito na pšenici, i snieti bilo je po kotarih Ruma, Mitrovica, Vinkovci i Vukovar. Izvjestitelj čaglićke obćine izrazuje o stanju žitarica svoje izkustvo ovimi riečmi: „Žitarice oporavile su se u toliko bujnim zelenilom, da neizkusna gledaoca zanosi, no izkustvo nas uvjerilo, ako čistinu zraka (koju iztočni vjetri samo održavaju) kakve kiše hodalice sa maglami poremete, tad su na redu, hrdja, smudj, medljika i učmalost zrnja.“

Žetva ječma je osim županije Lika-Krbava počela, ali pošto je još u teku, a vršitba nije bila obavljena ni ondje, gdje je žetva odpočela, te pošto svi izvjestitelji nenapominju kako se ječam „plaćao“ ili kakav je bio „nažanj“, to neima u ovaj čas dovoljno podataka, na temelju kojih bi se mogao već sad izreći približan sud o žetvi ječma.

O kuruzi, koje je bilo u svakom stadiju razvitka: tek nikle, od 2—3 cm. visine i preko 1 m. odrasle, za prvo okapanje nedorasle, dorasle za prvu motiku ali i za ogrtanje prispjele, ima prerazličitih izvještaja.

Po svuda ju kažu nejednakom, riedkom, s manje više prostranih plešina, koje su se dopunjivale koječim, dapače mjestimice i treće sedmice lipnja dosadjivanjem iste kuruze, dočim su drugi tud sijali sjerak ili proso, a ini voljeli osobito po nizinah, gdje je bila kuruza kržljava i žuta, preorati ju i posijati kakvu krmu, ponajčešće muhar.

Osim dolnje Podravine, dolnje Posavine i Podunavja kuruza se je zadnjih 14 dana znatno popravila, i sveudilj se jošter popravlja. Pače i na nižih položajih, gdje je u trećem tjednu lipnja s prevelike vlage počela bila žutjeti, uzela se je zadnjih dana oporavljati s malom iznimkom. Da je kuruza žuta, slabo napredna javiše 28. lipnja samo pojedini izvjestitelji iz kotara Dugo selo, Petrinja, Sisak, Vrginmost (po neocjednih poljih), Gorica velika, Kutina. Izvjestitelji županije požežke malom iznimkom izriču bojazan, da jim je kuruza za ovo doba godine previše zakasnila „zaostala“, te da neće dozrieti, a povrh toga da je većim dielom prerieka, tako, da ju mnogi gospodari kotara novskoga volješe preorati te posijati proju. Dočim uz gore spomenute iznimke po županijah Lika-Krbava, Modruš-Rieka, Zagreb i osobito Varaždin te Bjelovar-Križevci mnogi izvjestitelji zadovoljstvom ističu, da jim je kuruza „dobra“, „liepa“, „krasna“, dapače „vrlo dobra“ i „divna“, stigla su iz županije Požega samo dva glasa, po jedan iz kotara Brod i Požega, da je kuruza „dobra“ a cigli jedan iz obćine Kaptol kotara Požega, koji veli, da kuruza „vrlo dobro“ stoji.

Iz županije Virovitica neglase izvještaji o kuruzi takodjer povoljno. Svi se izvjestitelji tuže, da jim je riedka, malena i slabo razvijena. Tek iz kotara Djakovo, Našice i Miholjac ima po jedan glas, a iz kotara Osjek dva

glasa, da se malena i riedka kuruza na toplu vremenu oporavlja, te da se „prvači" a riedko koja „dvojači". Mnogi drugi kažu, da nije još ni prvi put okopana, primjećujući, da ni ono što je ima, nevriedi mnogo, da će težko i uz najpovoljnije vrieme dozrieti. Jedan izvjestitelj iz kotara slatinskoga pače ističe, da kukuruz po Podravini nazaduje, pošto su ga napali „kukci", te da će se morati preorati.

Po Sriemu stoji kuruza ako je moguće još gore nego li po virovitičkoj županiji. Od prispjelih 38 izvještaja za dobu od 22—29. lipnja, cigli jedan iz kotara iločkoga veli za svoju kuruzu, da je „dobra", dva druga, za gradove Mitrovicu i Karlovce, kažu naprosto da se kuruza oporavlja, da napreduje. O napredku nekom izvješćuje još po jedan izvještaj iz kotarâ: Ilok, Pazova, Ruma i trga Ruma. Svi ostali izvjestitelji pako vele, da je kuruza loša i vrlo loša, tako, da su ju preorali sijuć „krmu" mjestimice po kotarih: Ilok, Mitrovica, Šid i Vukovar. Kuruzu da je napala:

a) „medljika", „hrdja" po kotarih Mitrovica, Ruma;
b) „peronospora" (ona ista što je i na vinovoj lozi, primjećuje izrično izvjestitelj) po kotaru vukovarskom;
c) „uš na korenu", „insekt na žilju", „crne bubice na žilju" po kotarih Ilok, Irig, Mitrovica;
d) „malen mrav" i „crv" po kotarih: Šid (skoro u svakoj obćini), Vinkovci, Vukovar;
e) „mušice s brestova lista" preselile se na mladi kukuruz u kotaru Vukovar, a „buhač" u kotaru Mitrovica;
f) „filoksera" u kotaru Vukovar;
g) napokon „žuti" i „suši se" s bog suše po kotaru vukovarskom.

Po Sriemu, nekih kotarih virovitičke županije (Podravini) i županije požežke (Posavini) „prvače" i „dvojače" kuruzu sve to više i seljaci plugom okopačem („konjskom motikom").

U tom razdobju sijalo se je heljde i osobito mnogo prosa. Da je proso loše niklo ima mnogo tužbâ iz ličko-krbavske županije i kotara Vukovar. Vriedno je zabilježiti glas iz kotara slunjskoga, koji napominje, da je uš sa zobi prešla na mlado proso, te bi ga tegnula uništiti.

b) Okopavine.

Korun, kano najvažnija okopavina, stoji malom iznimkom, dobro i vrlo dobro, liepo je cvao i ocvao; ranoga je bilo već i „na pretek" za užitak, gdje se sadi.

Proti „peronospori infestans" morao se je korun poput vinograda štrcati po kotarih: Kostajnica i Stubica. Samo se jedan izvjestitelj kotara Osjek potužio — nenapomenuvši uzroka — da mu je korun svedjer slab.

Kupus je dosadjen po svud, ali nije bilo nigdje priesada, koliko ga se tražilo. I na to malo presadjena kupusa navalio što „buhač", što „crv", što „žuti crvić" te ga oštetio, gdje više, gdje manje po kotarih: Brinje, Gospić, Lapac i Perušić, a da je bilo „buhačem" štete i drugud neima dvojbe, ako to ni nespominju izvještaji.

O kravskoj repi, ili izpravnije o krmnoj blitvi (Beta vulgaris) neglase oni izvještaji povoljno, koji tu okopavinu napominju Kaže se o njoj, da je nejednako nikla, da slabo napreduje, da loše stoji. U kotaru slatinskom je „žuta", izjedoše ju crvi, a u kotaru miholjačkom bijaše tako loša, da su ju preorali i zemljište posijali kuruzom za krmu.

Biele repe (postrne repe, Brassica rapa rapifera) sijalo se za naknadu kupusa a na mnogih mjestih mnogo više, nego li prijašnjih godina, te će se njeno stanje u budućih izvještajih tiem češće spominjati, jer će se bez dvojbe iza strni sijati u većoj mjeri i za krmu svud, gdje je krme malo nakošeno.

c) Sočivice.

Osim graha, pasulja, malo koji izvještaj spominje koju drugu sočivicu, pak i na isti grah tek se riedko koji izvještaj osvrće. Po ono malo viesti, što je o toj sočivici stiglo, nemože se ništa izvjestna o njoj reći. Napomenuti je, da od 25 izvještaja, koji o grahu u obće govore, njih 7 veli da se „žuti", 3 da se „suši", 2 da ga „crvi" i „ličinke" oštećuju, ostalim je dobar, srednje ruke, a jednomu vrlo dobar.

d) Trgovinsko bilje.

Od trgovinskoga bilja repica je ozima po svuda pokošena. S prirodom nisu gospodari baš prezadovoljni, ali se ni mnogo netuže. Prirod varijira izmedju 4 do 12 metričkih centi po katastral. jutru; razmak dostatan za zadovoljstvo i tužbu, kako je čija njiva ponjela.

Lan se počeo „čupati" ili „pukati", s prirodom nije bio zadovoljan, nitko od onih koji su izvjestili, da je „čupanje" obavljeno.

Konoplje ima ponajviše srednje ruke, malo dobre, a jedva 3—4 po varaždinskoj županiji, veoma liepe ili vrlo dobre.

e) Krmovno bilje.

Prva kositba djetelinâ je po svud bila svršena, lucerna se mjestimice i po drugi put pokosila. Prvi odkos izpade slabiji za 25—75%, kako je gdje suša djelovala, i na kakvu je položaju i tlu djetelina stajala. Prva košnja je gotovo sva i svud sbog nestašice druge krme zelena pohranjena, te će biti vrlo riedki gospodari, koji su spravili prvi odkos pod krov za zimu. Svi izvještaji polažu nadu u drugi odkos, koji bi ondje, gdje nije bilo baš oštete bud s crva kakva, miša ili viline kosice, mogao donekle nadoknaditi manjak s prvoga odkosa.

Na loše djetelinsko sjeme, natrušeno sjemenom viline kosice, kupljeno od trgovaca, osobito jedko se tuže neki izvjestitelji modruško-riečke županije, te nemogu dosta preporučivati, da se počme „kod kuće" proizvadjati

domaće djetelino sjeme, koje se sve to više pokazuje kud i kamo boljim od onoga sa strane nabavljenoga. Sva sila naroda gorskih kotara te županije ostati će ove godine bez djeteline, jer su djetelišta prepuna viline kosice.

Mnogi izvjestitelji, koji su se prije bili potužili, što jim ovogodišnji usjev djeteline nije niknuo, javljaju sad, da je te djeteline nakon kišâ ipak naknadno prilično niklo.

Grahorica pako, koje se po županiji Lika-Krbava i Modruš-Rieka ništa, a po županiji zagrebačkoj i varaždinskoj istom u dva tri kotara, i to mjestimice dosta malo sije, stoji samo po tih mjestih, a svud drugud, gdje je ta sočivica manje više glavnom krmom za zimu loše, pače vrlo loše, i to vrlo malom i neznatnom iznimkom.

Grahorica je bila u dobrom rastu u tom razdobju samo po kotarih: Garešnica, Gjurgjevac, gradu Koprivnici, Gradiška (Nova Kapela „divno").

Već u kotaru Križevci i Novska napala ju silna uš. A iz županija Virovitica i Sriem javljaju svi izvjestitelji, koji u obće grahoricu i spominju, da ju je bud „buhač" (po svoj prilici onaj vrsti: Sitones liniatus, der liniirte Graurüssler ili Sitones griseus, der Graurüssler), bud pako „crna uš" (valjda Aphis rumicis L., Ampferblattlaus), tako silno napala, da se mora bud pokositi i preorati, bud pako ono, što preostane za sjeme gojiti.

Grahoricu preoraše po kotaru Ilok, Šid, Vinkovci, Vukovar, Županja i Osjek.

f) Livade.

Livade već su većinom pokošene. Tek gdjegdje još čekaju, nebi li se trave ugustile, osobito po onih krajevih, gdje se je do polovice lipnja po livadah moralo pasti blago. Vrlo malo izvjestitelja spominje, da je prvi ukos samo 20—25% slabiji od lanjskoga. Pretežniji jih broj javlja, da manjak iznosi i 33 do 75% nego obično. Ali svi iztiču, da je sieno izvrstno, dakako gdje nisu bile pomuljene livade.

Da se pako uzmogne i ondje, gdje to dosele nebijaše običaj, otava kositi, županija je požežka na predlog kulturnoga vieća bezuvjetno zabranila pašu po livadah do 28. rujna (Miholja).

g) Pašnjaci.

Pašnjaci se doduše većinom popraviše i ozeleniše, ali ne svigdje u dostatnoj mjeri, da bi stoci doticalo paše, jer su u veliku dielu posve zapušteni i trnjem i grmljem obrasli, a dosta puta i prerovani od krmadi, koja se takodjer po njih pase.

U sisačkom kotaru bilo je jošter sve do 28. lipnja pašnjaka pod vodom.

h) Vinogradi.

Obćenito vriedi za sve vinograde, koji nisu zaraženi filokserom i koji su prošlih godina branjeni proti peronospori, a nisu bud godine 1891. bud 1892. neobično žestoko nastradali od leda (tuče, grâda), da se je loza bujno razvila, i da je mnogo toga čokoća, što je bilo s pozebe zatajilo, iz panja ili iz korena potjeralo nove, jake mladice. Mnogi se pokajaše, koji na brzu ruku tobož posve pozeblo i obumrlo čokoće izkrčiše, kad su opazili, da se mnogo toga iz korena počelo pomladjivati, tako liepo i bujno, da je vriedno braniti barem lozu od propasti, ako i neima ploda, po onih stranah, gdje nije jošter filoksera svojim rilcem zabola.

Vrlo liepo i obilato ploda zametnuše vinogradi po županijah:

a) ličko-krbavskoj: u kotaru Senj;
b) modruško-riečkoj: u kotarih Novi, Sušak, a u gradu Bakru dapače obilnije nego li ikad za posljednjih 15 godinah;
c) varaždinskoj: u kotaru Klanjec (amerikanci po briegovih „jedva drže grozdiće"); Krapina i Varaždin (amerikanci i ciepljenici);
d) bjelovarsko-križevačkoj: u kotaru Koprivnica (osobito kadarka);
e) sriemskoj: u kotaru Irig (amerikanci).

Dosta dobro obrodiše vinogradi, po kotarih: Sisak, Stubica, Zagreb, Zlatar, Bjelovar, Gjurgjevac, Križ, Križevci, Pakrac, Našice, Slatina, Virovitica, dakako valjano obradjivani i brižno branjeni od peronospore.

Pošto su vinogradi u prisonju (a ranije vrsti loze i po ostalih vinogradih) jur u trećoj sedmici lipnja, za vrieme kiša i dosta hladnih noćih cvali, to se tuže neki izvjestitelji kotara šušačkoga, da se dosta sbog magle i kiše „osulo". Iz ostalih prediela, gdje su vinogradi jošter u cvietu bili, neima dosad te ruke tužba, već su naprotiv svi spominjali, da vinova loza liepo cvate, — osim petrinjskoga izvjestitelja, koji dodaje, da u tamošnjem prostranom i naprednom vinogorju loza vrlo nejednako cvate, jer da je ima od svake vrste ocvale, pak i takove, koja još ni nekani cvasti.

O vinogradih, koji nisu bili štrcani prošlih godina, a takvih je ogromna većina, glase izvještaji iz krajeva nezaraženih filokserom, stereotipno: „loza bujna, liepa. ploda malo ili ni malo".

O krajevih zaraženih filokserom, poimence o Sriemu, spominju izvjestitelji, da narod nastoji spasiti ono malo ostanaka starih vinograda, što jih jošter ima, ali da je čokoće počelo „žutjeti", akoprem je prije cvatnje štrcano. Znak, da filoksera dovršuje svoj posao u tom kraju, da ga uzmogne ondje odpočeti, gdje joj dosele nebijaše traga, primjerice u kotaru vukovarskom, iz kojega jedan izvjestitelj javlja, da mu loza žuti, akoprem su „svi štrcali" i po drugi put Nevolja redom ide. Za čudo malo spominju sriemski izvjestitelji rad oko regeneracije vinograda. O tom radu naprotiv stižu iz kotara Klanjec i Jaska vrlo povoljne viesti. Tuj da se je cieli mjesec lipanj u velike na zeleno ciepilo spajanjem, priklapanjem i očenjem američke podloge.

Peronospora opažaše se u većoj mjeri već u tom razdobju po kotarih: Ogulin, Vrbovsko, Jaska, Karlovac, Kostajnica, Petrinja (i chlorose); Sv. Ivan-Zelina (i amerikanci chlorosni); Ludbrieg (mjestimice); Bjelovar (vrlo mnogo); Pakrac; Osjek (mnogo), i to dakako osobito po vinogradih nebranjenih od peronospore. Kako gg. izvjestitelji iz ostalih vinorodnih prediela naročito naglašuju, nije bilo dosele peronospore u većoj mjeri opažati, akoprem je sporadično bilo njenih tragova po svih vinogradih, bili ovi štrcani od prije ili ne.

Po kotaru šušačkom su obavili sumporenje po drugi put (protiv Oidiuma Tuckerii) a štrcanje protiv peronospore po prvi put prije cvatnje. Osim toga se u modruš-riečkoj županiji štrcalo po prvi put u kotaru Novi i u tri obćine kotara Ogulin. Po svih županijah štrcaju naprednji gospodari, ali da i seljaci od svoje volje štrcaju vinograde spominju za županiju zagrebačku dosada samo izvješćaji iz kotara; Dugoselo, Jaska, Stubica i Sv. Ivan-Zelina.

Po županiji varaždinskoj i sriemskoj, gdje gotovo i neima više starih, spomena vriednih vinograda, razumjeva se samo po sebi, da svi oni, koji su si obnovili ili još obnavljaju svoje vinograde, takodjer i škrope lozu galicom modrom i vapnom po potrebi 2 i 3 put. Ali koliko i gdje ima takvih ciepljenih vinograda u obće, a seljačkih na posebice toga ne spomenu dosad nijedan izvjestitelj.

Sudeć po vele instruktivnom izvještaju jednoga gospode izvjestitelja bjelovarskoga kotara, koji je vinograde svojega područja proputovao, da se o njihovu stanju na svoje oči uvjeri, biti će valjda po svoj županij, štrcanje „pod prietnjom globe" obvezatno uvedeno. Taj bo g. izvjestitelj izrazuje svoju bojazan, da je ta zapovjed bar za njegov kraj došla prekasno, jer mu se čini, da u tom kraju ima već i filoksere, primjećujući, da je galica preskupa, pa da se napokon ni za skupe novce nemože dobiti bakrova sulfata.

Kako je već spomenuto u prvom glav. izvještaju, uvedeno je po požežkoj županiji prisilno štrcanje, te je u koliko je vrieme dopuštalo prvi put i obavljeno, te se i nastavlja. Samo se dva izvjestitelja žale, što je to prvo štrcanje u njihovu području po seljacih samih prostimi metlicami posve površno obavljeno, da prema tomu neće ni uspješno djelovati, a da bi neuspjeh seljaka mogao posve odvratiti od toga neobhodno nuždnoga rada. Ta gospoda izrazuju želju, da se za svaku obćinu nabave po nekoliko štrcaljaka, kojimi bi se jedino taj posao mogao u velike i valjano izvoditi.

Po županiji virovitičkoj brane ali ne obćenito vinograde modrom galicom. Nu u kotaru Slatini nabavilo je poglavarstvo upravne obćine Drenovac štrcaljke i kuprisulfata te su mogli gospodari svoje vinograde kako valja i za dobe braniti od peronospore.

i) Voćnjaci.

Prerano bi sada već bilo izreći potanji sud o tom, koliko je i kakvoga voća u kojem kraju, jer baš u ovo doba (osim trešanja, koje su jur na izmaku), sve se voće manje više triebi, a šljive se mjestimice u velike „izrogačiše", s toga se i za ovaj put valja stegnuti na obćenitije primjetbe.

Al već sad neka su p. n. gg. izvjestitelji najuljudnije zamoljeni, da se izvole po svojem području što točnije ako je moguće osobno obazrieti, ili ako jim to nebi bilo moguće, u pouzdanih gospodara propitati o stanju voćarstva u obće, plodovitosti pojedinih vrsti napose, te na žutih dopisnicah za stanje od **23. kolovoza o. g.** odgovoriti i to za **svaku upravnu obćinu** svojega područja **napose** na ova pitanja:

a) Kako su u odnosnoj upravnoj obćini urodile:

1. šljive? 2. jabuke? 3. kruške? služeći se pri toj ocjeni izrazi: 1. vrlo dobro, 2. iznad srednje ruke, 3. srednje ruke, 4. izpod srednje ruke, vrlo loše.

b) Kakvo je stanje voćarstva u obće, i koje se vrsti voća goje u odnosnoj upravnoj obćini?

Po dosadašnjih izvještajih najbolje su urodile trešnje i šljive, zatim jabuke, manje kruške, a obilato gdje se goje kajsije (mandalice), mjestimice i breskve.

Šljiva, kano najznamenitija naša voćka, spominje se u svakom izvještaju, te se o njoj može najpouzdanije reći, gdje je urodila, gdje nije; akoprem se ni kod te voćke ne smije zaboraviti, što već u prvom izvještaju spomenusmo, da je naime voće u jednoj te istoj obćini, dapače u istom mjestu, ove godine nejednako plodno, što premnogi izvjestitelji izrično spominju.

Šljiva je rodna po Lici i Krbavi, u koliko je tu u obće ima, po modruš-riečkoj županiji; mjestimice po zagrebačkoj inače po većem dielu te županije srednje ruke, dapače i izpod srednje ruke. Šljive ima dosta, vrlo rodne po županiji Varaždin, mjestimice Bjelovar-Križevci, najobilnije po požežkoj županiji, gdje mjestimice ima „ogromno" plodnih šljiva. U virovitičkoj županiji hvali se obilnom šljivom kotar Slatina, vrlo rodnom donekle kotar Djakovo i Osjek — nu u potonjem da na mjestih jako padaju. Dosta rodnih šljivika spominju samo po jedan izvjestitelj kotarâ: Ilok, Pazova i Ruma, akoprem i ti primjećuju, da se šljivici, pak i breskve užasno suše, kano po cielom Sriemu i ostalih krajevih izbrojenih u prvom izvještaju.

Jabuka i krušaka ima u svakoj obćini i vrlo plodnih i srednje ruke, a i bez svakog ploda, a pošto tih voćaka razmjerno prama šljivi u obće malo ima, to se redovito ni nenapominju posebice u izvještajih, pak će se s toga i s gore već navedena razloga o voćarstvu potanje izvjestiti koncem kolovoza.

j) Stoka.

Osim sporadičnih slučajeva bedrenice, šapa i slinavke kod goveda, a nešto više bolovanja i propadanja krmadi može se nazvati zdravstveno stanje stoke sasma povoljnim, ako se uzme na um, kako je stoka malne svuda oskudjevala na hrani. Po izvještajih svih izvjestiteljah, kojim je bilo prilike, izvjestiti o kojoj bolesti, izdaše oblasti u

svakom slučaju sve propisane odredbe; pružanje liekova, izoliranje cielih mjesta, obustavu sajmova itd., tako da su bolesti ostale lokalizirane, te nisu nigdje preotele maha.

Bedrenice spominje se u jednom samo slučaju kod goveda u kotaru Udbina. Šapa i slinavke bilo je kod goveda u kotarih: Ogulin, Pakrac, Mitrovica, Šid („hromača") i u gradu Petrovaradinu. U Križevcih da je 14 glava goveda poginulo od „nahlade". Krmad i to svedjer samo „nazimčad" (jesenjaci) bolovala je i naglo pogibala od „kozica", „grlice", „gronice", „vrbanca" itd. Od koje li je od tih bolesti stradala krmad u kojem kraju, nije lako ustanoviti, jer se u dva, tri izvještaja iz istoga kotara nalaze posve razne naznake za vladajuću bolest, a točno je neopisuje nijedan, zadovoljiv se tiem što ju je napomenuo kojim u mjestu običajnim nazivom, ali prečesto put samo dometkom „pogiba krmad naglo" itd. Krmad je bolovala i pogibala po kotarih: Glina, Stubica (kozice), Karlovac (sa naznakom samo da boluje); Krapina (kozice); Novimarof (bolest već i prestaje); Bjelovar, Križevci (gronica); Brod (grlica); Gradiška nova („vrbanac" i nagla bolest); Novska (krmad boluje i pogiba); Pakrac („šap", „gronica"); Djakovo (krmad naglo oboli i pogiba — bolest nepoznata); Miholjac, Našice (bolest prestaje); Osjek („grohonica"); Virovitica („vrbanac", vrlo jako); Mitrovica (bola usta i nogu); Šid (ustobolja i romača, ozdrave brzo, kvara neima) drugi izvjestitelj kaže: ovce i svinje imaju šap = „romača"; i Vukovar (vrbanac).

k) Nadnice.

Kako će se ove godine i u nas sustavno sabrati podatci o nadnicah za poljske radnje i što prije moguće objaviti, dovoljno je tuj, da se popuni slika o gospodarskih prilikah, osvrnuti se na nadnice sa nekoliko samo rieči.

Kako se je bila osobito u prvoj polovici razdobja, za koje vriedi ovaj izvještaj, slegla sva sila radnja razne ruke, kao malo kad na nekoliko dana, pa kako se svaki gospodar jagmio, da obavi svoje radnje za dobe, naravska je stvar, da je bilo i silne tražnje radnika svagdje, gdje nije doticala domaća radna snaga. Kraj takvih prilika vrlo se osjetljivo podigoše nadnice ondje, gdje je mnogo rada, a malo ili nimalo domaćih poslenika, ili gdje mužke glave izbivaju od kuće po zasluzi u stranom svietu.

Nadnice su u tom razdobju ove bile po pojedinih županijah:

Lika-Krbava	35—50 novč.	i	hranu;	66—100 novč.	bez	hrane*)		
Modruš-Rieka	33—50	„	„	„	66—120	„	„	„
Zagreb	40—60	„	„	„	75—100	„	„	„
Varaždin	30—50	„	„	„	60— 80	„	„	„
Bjelovar-Križevci . . .	40—60	„	„	„	60— 90	„	„	„
Požega (malo podataka)	40—60	„	„	„	70—100	„	„	„
Virovitica	50—60	„	„	„	70—120	„	„	„
Sriem	50—70	„	„	„	70—120	„	„	„

Kosci se plaćahu od 100, 180—200 novč. bez hrane, ali uz to dobivahu skoro svagdje i napitak, do 1 litre i više vina, kako su gdje običaj ili nužda odredjivali.

P. n. gg. stalnim gospod. izvjestiteljem na blagohotno uvaženje.

Na upite, stavljene od više gospode izvjestitelja, da li su jim izvještaji o gospodarskih prilikah shodno sastavljeni, i kakva bi trebali izvještaji da budu oblika i sadržaja, časti se statist. ured svu p. n. gg. izvjestitelje na ovom mjestu najuljudnije zamoliti, neka izvole sastavljajući svoje izvještaje, koliko moguće, postupati sljedećim načinom:

1. Izvještaji na žutih i crvenih dopisnicah, neka se na čelu jim datiraju danom, kojega su pisani, a taj dan neka bude, ako je ikako moguće s r i e d a.

2 Tako datirani izvještaji neka se predaju svakoga č e t v r t k a na poštu. Nije li to možno, radje dan prije, nego dan kasnije, jer nam odveć kasno prispjevaju izvještaji predani pošti petkom ili tek subotom.

3. Naznake o stanju plodina i primjetbe o gospodarskih prilikah u tih izvještajih, neka se tiču razdobja od s r i e d e p o d n e, pak d o d r u g e s r i e d e p o d n e, da budu naznake svih izvještaja istodobne, sve što se poslje sbilo, neka se spomene u drugom, sljedećem izvještaju. Viesti pako dospjele naknadno do znanja g. izvjestitelja o kakvu dogodjaju, važnu po gospodarstvu, uvjek su dobro došle.

4. Svake sedmice, neka se šalju izvještaji na žutih i crvenih dopisnicah; a ne sad samo jedan, sad drugi. Za naznake o stanju usjeva neka se uvjek rabe samo odredjene za to rieči ili brojevi, jer izradbu glavnoga izvještaja znatno otegoćuje, ako se rabe drugi kakvi izrazi. Crvene dopisnice valja tako dugo slati, dok se god nepožanje i posljednja na njih naznačena žitarica. Kod požetih medjutim dodaje se: „p o ž e t o".

5. Pišući o gospodarskih prilikah na žutih dopisnicah, neka se na prvom mjestu spomene, kakvo je vrieme bilo o d s r i e d e p o d n e, p a k d o s r i e d e p o d n e, jer vrieme vlada gospodarskimi prilikami, i to najshodnije tako, da se naznači dan, kad je bilo kiše, magle ili inih pojava, o kojih vise gospodarske prilike.

Osobito se gg. izvjestitelji umoljavaju, da nerabe u svojih izvještajih izrazâ: „danas", „jučer", ovih dana, kad ovo pišem itd., nego da uvjek naznače datum, i to s razloga, što se gornji izrazi, ako se je možda zaboravilo datirati izvještaj, nemogu upotrebiti, a ako li je datiran treba uvjek nešto vremena, dok se ustanovi odnosni dan.

*) Obično i napitak bud rakije bud vina.

6. Iza vremena neka se spominju ostale plodine itd. po prillci onim redom, kojim se o njjh govori u ovom glavnom izvještaju, i to tako, da se izvještajem o pojedinih plodina započme novim redkom, ili da se bar plodina ili drugi predmet, o kojem je govor, podbriše, da bude izvještaj pregledniji, a tiem čitanje i izcrpljivanje laglje i brže.

7. U svakom izvještaju o gospodarskih prilikah (žute dopisnice) nije potrebno, da se spominju sve redom plodine itd., i opetuje što se prije jur priobćilo. Osobito onda netreba opetovanja, ako se samo po sebi razumjeva, da priobćena već koja okolnost, n. pr. proljetna suša, prezimba itd. i na dalje svojim posljedkom mora djelovati. Ob onih žitaricah, o kojih je govor u crvenih dopisnicah nije nuždno opetovati ono isto o njihovu stanju što je napisano na crvenih dopisnicah; već je dovoljno da se spomenu samo onda, ako koju, bilo što u njenom razvitku osobito sprieċava, ili je elementarnom kojom nezgodom oštećena, ili da je već požeta itd.

8. Tiem više neka se izvole gospoda žutimi dopisnicami služiti, da izvjeste o stanju ostalih plodina: kuruze, proje, heljde, sjerka, graha, koruna, kupusa, blitve krmne, lana, konoplje, o stanju vinograda. Imenito dobro bi došle viesti o regeneraciji, čim potanje i izcrpivije o obsegu, vrstih loze, koja se ciepi i na kojoj podlozi, da li seljaci sade nove vinograde ciepljene itd. Da se te vrlo važne vinogradarske prilike uzmognu sustavno izcrpiti i u neku preglednu cielinu svesti, umoljavaju se p. n. gg. izvjestitelji, da si izvole prigodice nuždne podatke pribaviti i u svojem izvještaju od 6. rujna (septembra) 1893. priobćiti.

9. Kod nadnica poljodjelskih neka se navodi uz iznos novčani, da li taj iznos vriedi uz hranu ili bez hrane. Jedan put neka se spomene i to, kakva se hrana i u koliko obroka običaje u dotičnu kraju pokraj plaće težakom podavati, jer se istom uz takvu naznaku, može prosuditi, da li je priobćena nadnica malena, jeftina, ili velika, skupa.

Imenik

p. n. gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja, imenovanih poslje 15. lipnja 1893.

(Imena u zaporci znače upravne obćine, koje čine područje dotičnoga g. stalnoga gospodarskoga izvjestitelja).

Županija **Bjelovar-Križevci.** 1. Kotar **Bjelovar**: Medeotti Edmund, župnik, (Trojstvo i Kapela); Muškinja Miloš, načelnik, (Gudovac i Farkaševac). — 2. Kotar **Garešnica**: Brantner Pavao, župnik, (Hercegovac); Dubravac Mato, učitelj, (Berek); Iskra Mijo, posjednik, (Vukovje); Šimončić pl. Ladislav, posjednik, (Garešnica). — Kotar **Koprivnica**: Botta Gabriel, jeromonah, (Sokolovac). — 4. Kotar **Križevci**: Lepušić Stjepan, učitelj, (Vojakovac).

Županija **Požega.** Kotar **Nova Gradiška**: Lončarević Mato, posjednik, (Rešetari).

Kr. statistički ured.

U Zagrebu 5. srpnja 1893.

Predstojnik:

Zoričić v. r.

Tiskarski zavod „Narodnih Novinah".

GLAVNI IZVJEŠTAJI

o stanju usjeva i o gospodarskih prilikah u obće.

Po izvještajih gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja

sastavlja jih i izdaje

kr. statistički ured u Zagrebu.

I.

Stanje usjeva po izvještajih od 13. srpnja 1893.

Županije (s gradovi)	Sva površina g. 1893. u jutrih po 1.600 □h.	Usjevi stoje: 1. vrlo dobro	2. iznad srednje ruke	3. srednje ruke	4. izpod srednje ruke	5. vrlo loše	6. nepoznato kako
		na površini od jutara:					
A. Pšenica ozima:							
Lika-Krbava	2.009	385	774	753	—	—	97
Modruš-Rieka	12.560	819	770	10.929	42	—	—
Zagreb	26.731	326	8.186	16.630	917	—	672
Varaždin	7.394	388	2.308	4.432	266	—	—
Bjelovar-Križevci	32.389	2.720	11.241	18.072	356	—	—
Požega	57.785	5.367	21.744	30 637	37	—	—
Virovitica	96.972	9.326	12.841	72.157	2.648	—	—
Sriem	135.480	3.953	31.563	81.689	17.725	—	550
Ukupno	**371.320**	**23.284**	**89.427**	**235.299**	**21.991**	—	**1.319**
B. Pšenica jara:							
Lika-Krbava	7.382	1.352	3.756	2.265	9	—	—
Modruš-Rieka	1.849	289	533	1.027	—	—	—
Zagreb	1.281	—	26	867	76	64	248
Varaždin	118	—	103	15	—	—	—
Bjelovar-Križevci	865	—	138	727	—	—	—
Požega	1.272	—	422	590	260	—	—
Virovitica	1.663	—	101	1.181	381	—	—
Sriem	30	30	—	—	—	—	—
Ukupno	**14.460**	**1.671**	**5.079**	**6.672**	**726**	**61**	**248**
C. Raž ozima:							
Lika-Krbava	2.890	1.101	1.334	452	3	—	—
Modruš-Rieka	7.353	583	1.448	5.281	41	—	—
Zagreb	27.534	—	4.184	11.630	8.333	2.536	851
Varaždin	18.110	162	1.928	11.728	4.292	—	—
Bjelovar-Križevci	62.888	4.605	21.208	37.075	—	—	—
Požega	17.797	27	3.107	10.318	4.328	—	17
Virovitica	23.383	937	5.535	14.090	1.819	1.002	—
Sriem	3.943	—	297	2.882	744	—	20
Ukupno	**163.898**	**7.415**	**39.041**	**93.456**	**19.560**	**3.538**	**888**
D. Raž jara:							
Lika-Krbava	2.402	—	1.002	1.393	7	—	—
Modruš-Rieka	657	172	79	337	69	—	—
Zagreb	1.105	—	5	789	122	84	105
Varaždin	423	—	235	188	—	—	—
Bjelovar-Križevci	1.415	18	364	1.033	—	—	—
Požega	1.506	—	—	656	850	—	—
Virovitica	850	—	—	820	30	—	—
Sriem	130	—	—	20	110	—	—
Ukupno	**8.488**	**190**	**1.685**	**5.236**	**1.188**	**84**	**105**
E. Zob:							
Lika-Krbava	15.017	2.031	4.589	7.891	506	—	—
Modruš-Rieka	9.537	1.282	645	4.207	3.403	—	—
Zagreb	19.771	1.556	8.813	4.721	3.983	320	378
Varaždin	7.110	907	3.328	2.364	511	—	—
Bjelovar-Križevci	8.373	136	2.507	5.232	428	70	—
Požega	15 486	1.403	3.099	7.941	2.955	—	88
Virovitica	33.826	1.040	8.243	12.191	11.382	970	—
Sriem	50.820	—	15.497	6.845	16.487	11.691	300
Ukupno	**159.940**	**8.355**	**46.721**	**51.392**	**39.655**	**13.051**	**766**

Županije (s gradovi)	Sva površina g. 1893. u jutrih po 1.600 □h.	Usjevi stoje					
		1. vrlo dobro	2. iznad srednje ruke	3. srednje ruke	4. izpod srednje ruke	5. vrlo loše	6. nepoznato kako
		na površini od jutara:					
F. Napolica ozima (Pšenica i raž):							
Lika-Krbava	283	77	24	31	—	—	151
Modruš-Rieka	333	—	28	143	162	—	—
Zagreb	306	—	—	281	25	—	—
Varaždin	153	—	—	153	—	—	—
Bjelovar-Križevci	156	—	—	156	—	—	—
Požega	3.870	175	618	2.895	156	26	—
Virovitica	19.362	1.997	1.370	15.329	666	—	—
Sriem	62.626	—	4.736	33 636	24.254	—	—
Ukupno	87.089	2.249	6.776	52.624	25.263	26	151

Ječam bio je 13. srpnja gotovo po cieloj zemlji već požet (osim Like i gorskih kotara), pak je s toga i izpušten iz gornje skrižaljke.

Brojevi, koji se u njoj izkazuju ob ukupnoj površini ostalih plodina, razlikuju se ponešto od brojeva, priobćenih u II. glavnom izvještaju a to s toga, što su za razdobja od 1. do 13. srpnja statističkomu uredu stigli i oni izkazi obć. poglavarstvâ o porabi tla, koji su još manjkali za sastavljanja II. glavnoga izvještaja, te su prama njim odnosni podatci rektificirani. Razlike su u ostalom vrlo neznatne.

Od ukupne površine odpalo je 13. srpnja postotaka na površine, gdje je bilo stanje usjeva:

	vrlo dobro	iznad srednje ruke	srednje ruke	izpod srednje ruke	vrlo loše	nepoznato
Pšenica ozima	6·27	24·08	60·19	5·89	—	3·57
Pšenica jara	11·55	35·12	46·14	5·02	0·44	1·73
Raž ozima	4·52	23·81	57·09	11·94	2·15	0·58
Raž jara	2·23	19·85	60·73	14·00	0·99	2·20
Zob	5·22	29·21	32·13	24·79	8·16	0·49
Napolica	2·58	7·77	60·44	29 00	0·03	0·13

Sravne li se postotni ovi brojevi s onimi, što jih je priobćio II. glavni izvještaj, vidjeti će se, da se je kod svih tih plodina do jedine jare raži i za razdobja od 1. do 13. srpnja ponešto smanjio postotni dio usjeva stojećih izpod srednje ruke. Kod pšenice ozime prešlo je oko 3% od ukupne površine s rubrike „iznad srednje ruke“ u rubriku „vrlo dobro“, dočim je postotni dio usjeva stojećih „srednje ruke“ ostao gotovo jednak (60·19 prama 60·73%). Od raži ozime stajala su još 29. lipnja samo 22. postotaka ciele površine vrlo dobro i iznad srednje ruke. Do 13. pako srpnja podiže se postotni dio ovih dvajuh skupina na 28 postotaka, te su se baš kod te žitarice najviše popravili izgledi žetve. Konačno stajale su i zob i napolica 13. srpnja nešto bolje nego li 29. lipnja.

Kakve su prilike bile u pojedinih županijah kod pšenice ozime, raži ozime i zobi, pokazuje sljedeći pregled. Postotni dio iznosio je kod:

Županije	Pšenice ozime			Raži ozime			Zobi		
	iznad srednje ruke	srednje ruke	izpod srednje ruke	iznad srednje ruke	srednje ruke	izpod srednje ruke	iznad srednje ruke	srednje ruke	izpod srednje ruke
Lika-Krbava	59	37	—	84	16	—	44	53	3
Modruš-Rieka	12	88	—	28	72	—	20	45	35
Zagreb	31	64	3	15	44	39	52	24	22
Varaždin	36	61	3	11	66	23	59	34	7
Bjelovar-Križevci	43	56	1	40	60	—	31	63	6
Požega	47	53	—	18	58	24	29	52	19
Virovitica	23	75	2	27	61	12	28	36	36
Sriem	26	61	13	7	74	19	30	13	57
Ukupno	30	60	6	28	57	14	34	32	33

Prama sličnu pregledu po stanju od 29. lipnja (II. glavni izvještaj, str. 15) pšenica se je ozima osobito znatno popravila u području županija zagrebačke, varaždinske i virovitičke. U županijah ličko-krbavskoj i modruško-riečkoj ostale su prilike prilično jednake. U županijah bjelovarsko-križevačkoj, požežkoj i sriemskoj okrenuše one na gore u toliko, što se je prilično znatno smanjio postotni dio usjeva „iznad srednje ruke“, a za to toliko po prilici podigao postotak usjeva stojećih samo „srednje ruke“.

Kod raži ozime opaža se napredak samo u županijah varaždinskoj — usjevi „iznad srednje ruke“ čine 11% prama 4% od 29. lipnja — bjelovarsko-križevačkoj, požežkoj i virovitičkoj. Za Sriem glase izvještaji znatno nepovoljnije nego li prije 14 dana. U prve pako tri županije: ličko-krbavskoj, modruško-riečkoj i zagrebačkoj postotni su dielovi gotovo jednaki onim u II. glavnom izvještaju.

Zob stajala je 13. srpnja bolje, nego li 29. lipnjâ u svih žujanijah do jedine županije sriemske, gdje se je postotni dio površina, stojećih izpod srednje ruke podigao od 45 na 57 postotaka ciele površine, obradjene zobi.

II.

Glavni izvještaj
o gospodarskih prilikah u obće.

Od 30. lipnja do 13. srpnja 1893.

Od 30 lipnja pak do 6, mjestimice do 7. srpnja vladahu tako zvane „kiše hodalice“ (Streif-Strichregen) mal ne po čitavoj zemlji. Bilo je naime po svih županijah, osim Sriema i većega diela virovitičke županije, skoro svaki dan ili barem svaki drugi dan manje ili više kišâ uz dosta visoku, a po gorskih krajevih uz znatno nižu toplotu. Dne 6. srpnja pako bilo je po cieloj zemlji, malom iznimkom dosta izdašne kiše, dapače i plohe (31·4 mm. palo je taj dan u Bjelovaru vode). Iz županije virovitičke ima do 6. samo iz kotara Osjek, da je toplo, mirno, kad kad kiše (3. i 6. srpnja) a iz kotara Miholjac i Virovitica viesti, da je vrieme kišovito, osobito iz potonjega kotara, i to gotovo od svih izvjestitelja; dočim se redovito ostali izvjestitelji tuže, da je suho, vrućina, žega, te da bi trebalo izdašne kiše, ili se bar netuže, da jim smetaju česte oborine u radu. Iz županije sriemske ima samo iz kotara Vukovara i Županje glasova, da je 3. srpnja bilo uz buru, oluju i tuču izdašne kiše. U ostalom dielu županije vladala je do 6. srpnja suša, tako zvano liepo vrieme, uz toplinu do 34°C. Dapače jedan izvjestitelj kotara irižkoga ističe, da u njegvu području nije bilo izdašne kiše sve od 15. lipnja pak do 13. srpnja.

U drugoj polovici roka za koji se izvješćuje bilo je suho, toplo, dapače i vruće po svuda, uz ove samo iznimke: Dne 7. srpnja bilo je kiše po kotarih: Ogulin, Samobor, Zlatar, Slatina, Zemun i Županja; dne 10. srpnja, kiše, oluje i leda u kotaru jastrebarskom; dne 13, srpnja kiše po kotarih: Delnice, Sušak, Samobor, Zlatar (24 mm), Varaždin, Novimarof, Garešnica, Koprivnica, Križevci, Brod (malo), Virovitica, Slatina, Našice, Osjek, Irig, Šid, te bez sumnje i drugud, gdje izvjestitelji neobičaju bilježiti dane sa oborinami, kako bi bilo za željeti, da se uzmogne nacrtati točna i podpuna slika zračnih pojava, koje su najodlučniji regulator gospodarskih prilika.

Nu uz kišu bilo je u prvoj sedmici srpnja i oluja sa tučom, obsežnijih i štetnijih nego li dosele.

Tuče uz manje ili silnije vihore i pljuskavice bilo je:

a) dne 30. lipnja po kotarih: Gorica velika (sela Kostnica, Črnkovec, Bukevje hametom potučena ljetina, Lazina i Ribnica u nekih dielovih znatno oštećena); Sv. Ivan-Zelina (obćine Kašina. Blaguše i Vurnovec, šteta znatna, ječam u $^2/_3$, konoplja totalno uništena, sieno s livada odplavljeno); Stubica (Stubica gornja, Vučak, Lepaves hametom potučena sva ljetina, a po obćini Marija Bistrica bilo dosta kvara od nagle kiše); Zagreb (po obćini Sesvete, kuruza za $^1/_5$ oštećena); Krapina (sitna tuča uz kišu, bez štete) i Zlatar (Bedekovčina gornja usjevi na kojih 150—200 jutara, totalno potučeni);

b) dne 3. po kotarih: Gjurgjevac (Kloštar i Dinjevac, uzkim pojasem, oštećeno znatno: raž pšenica, ječam, grah, buče, kuruza manje); Koprivnica (Botinovac, mali Poganac, mali Grabičani, Lepavina, jedan dio Sokolovca, na svem dosta kvara); Osjek (vinogradi oštećeni); i Vukovar (vinogradi patili, a selu Opatovac, uništena sva ljetina);

c) dne 4. srpnja po kotarih: Jaska (jednomu dielu Žumberka do kraja poharana ljetina); Bjelovar (Narta bez štete); Gjurgjevac (selu Gjurgjevac na svoj ljetini dosta štete naneseno, nu više od oluje nego li leda) i Novska (Lipovljani, šteta neznatna);

d) dne 3. i 4. srpnja zasebice bilo je tuče u kotaru Ivanec (Bednja, Družkovec, Lepoglava, Višnjica, Kamenica, Klenovnik, Maruševec i Voća gornja i dolnja), i Varaždin (Gácice, Lukavec, Stažnjevec i Osečka). Oba dana dolazila je i prolazila tuča i oluja, srećom uzkim trakom, istim smjerom, te se razumjeva samo po sebi, da je nanjela, harajuć po dva puta, cieloj ljetini ogromne štete, nu najgore prodjoše Voća dolnja i Voča gornja. Tuj se je prolomio oblak, te je bujica odnjela ne samo sve što je bilo žita i siena požeto ili pokošeno, već i istu mekotu a u vinogradih i trsje.

e) dne 6. srpnja po kotarih: Gospić (Smiljan, šteta neznatna); i Pakrac (oko Čaglića bez štete);

f) dne 10. srpnja napokon u kotaru Jaska (Jaska i Cvetković, pod gorom na kuruzi nešto štete).

Tih dana bilo je na više mjesta na usjevih i voćarih dosta osjetljivih šteta bud s naglih kiša, bud s oluja, kojih ovdje poimence nabrajati nije od potrebe, a bilo je mjestimice i toli zloglasnih magla, osobito na 5. srpnja. Da je kišovito vrieme ove sedmice s jedne strane vegetaciji bilo u prilog, a s druge strane gospodaru u velike otegoćivalo radnje sasma je naravna stvar. A radnja bijaše se opet nagomilala sva sila. Valjalo je ponajprije obaviti razna okapanja odnosno ogrtanja kuruze, koruna, kupusa itd., drugu ili treću kop vinograda, vezanje loze, štrcanje vinograda, a po mnogih mjestih i koruna; jošter se oralo „ugarilo“, pod ozimine; ali i za proju i heljdu; preorivalo neuspjela kuruzišta, zobišta i grahorišta pod krmu, muhar, kuruzu. A napokon je trebalo krmno bilje bud po drugi, bud po treći put, a na mnogih mjestih livade tek po prvi put kositi. Uz to bijaše žetva ili kositba „ječmova“ u „podpunom jeku“, a u premnogih krajevih oborahu na sav mah i pšenicu i raž, gdje, gdje i grahoricu.

Koga je izmamilo vrieme prve sedmice kosom na livadu ili njivu, jedva je prošao bez kvara ili bar povećana troška sbog „kiša hodalica“.

Tiem je ljepše i udesnije bilo suho i postojano vrieme u drugoj sedmici za obavu svih poljskih radnja, te s toga i premnogi izvjestitelji zadovoljstvom ističu, da je vrieme za spremanje žita i siena kano „naručeno“.

Izcrpivši viesti o pogodah i nepogodah roka za koji ovaj izvještaj vriedi, da kratkim osvrtom nacrtamo kakva je bila ljetina u tom razdobju.

*

a) Žitarice.

Svim žitaricam, koje su u tom razdobju bile u predposljednjem stadiju dozrievanja bilo je vrieme veoma povoljno, te se je po suglasnom sudu premnogih izvjestitelja sve pomoglo i unapriedilo, što se je u obće jošte pomoći i unaprieditі moglo. One pako koje su dozrievale u zadnju ruku, kano primjerice „ječmovi", pšenice i raži mogle su podpuno dozrieti i zrnom ujedriti, gdje nije bilo još u zadnji čas ili u „mlieku" kakvih zaprieka ili oštete bud od škodljivaca, nametnika, ili magle. Dapače ima nešto glasova ćak i iz onih krajeva, gdje su kuruza i zob u vrlo lošem stanju bile, da se i ista kuruza znatno popravila, a i zob da barem nenazaduje, jer je ponestalo kojekakvih „uši" za pravo „ličinke" od Lema melanopa i Lema cyanella, koje su ju bile pritisnule.

„Ječmovi" su posvud, osim Like i Krbave, gdje je žetva takodjer počela, jur požeti i pospremljeni. Raži i pšenice, te suražice, kose i žanju se već takodjer, gdje više, gdje manje. U premnogih krajevih je žetva bud obavljena, bud u „najvećem jeku".

Kako će se uspjeh žetve sračunati napose po podatcih obćinskih poglavarstva i poreznih obćinah, i čim prije i u ovih izvještajih objelodaniti, to nebi bilo uputno, da se sada već publiciraju ma i predbježni rezultati bud koje žitarice budući su područja pojedinih gospodarskih izvjestitelja, po jedna, po 2, 3, dapače i više upravnih obćina, ipak nešto prevelike jedinice za sračunavanje, a da bi se mogao donekle točnije uglaviti popriečni prirod po jutru i polučiti povoljan rezultat. Za sada neka bude dovoljno spomenuti, kako mnogi izvjestitelji iz raznih krajeva, ponajviše iz Sriema, u svojih zadnjih izvještajih priznaju, da su stanje žitarica precienili. Kad se je žito poželo, vidjelo se je, da je doduše klasje liepo, ali da je poimence kod ječma, pšenice i napolice, „krstova" veoma malo, a kod raži uz to još i dosta prazna klasja. Vršitbom ustanoviti će se istom konačni uspjeh žetve, s kojom će biti Sriem i veliki dio virovitičke županije zadovoljan ako popreko izpane „oslabe srednje ruke", uz inače dobar i veoma dobar kvalitet. Što je gdje i u kojoj mjeri spriečavalo valjani razvitak žitarica, pokazuje sljedeći kratki pregled:

1. **Županija Lika-Krbava.** Na pšenici i raži bilo je „bube" (der bucklige Getreide-Laufkäfer, Zabrus gibbus) po kotaru koreničkom; „crva" na ječmu po kotaru otočkom, po zobi u kotaru Korenica. „Ušljive" je bilo zobi po kotarih Gospić, a prosa po kotaru Korenica. „Vrlac" je oštećivao usjeve po kotaru perušićkom; dočim se je opažalo „snieti" u većoj množini po pšenici u kotarih Gospić i Perušić. Kuruza je slaba mjestimice po kotaru Gračac, tu bo je istom 15 cm. visoka počela klasati. S projom su nezadovoljni po kotarih Perušić i Gospić.

2. **Županija Modruš-Rieka.** Po kotaru slunjskom oštetila je uš (Getreidehähnchen, Lema melanopa) znatno zob; dočim „crv" u selih Potoku i Jasenku, kotara ogulinskoga i nadalje „tamani sve usjeve"; a „neki kukci" po obćini Komorske Moravice kotara Vrbovsko oštećuju strni.

Kuruze su dilem liepe i napredne, ako se uzme da „rak" na kuruzi nekih prediela kotara Novi neće baš zatorno mah preoteti.

3. **Županija Zagreb.** Gospodarom toli zazorne „petrovske magle" „izpile" su što raži, što pšenice po kotarih: Gorica velika, Karlovac, Kostajnica i Zagreb, ili su bile barem „uzrokom", da se „osnietljive". Na „sniet" se tuže mnogi izvjestitelji iz kotara: Glina, Karlovac, Kostajnica (i grada), Petrinja (vrlo mnogo), Pisarovina, Sisak. Na zobi opazio je samo jedan izvjestitelj kotara Sv. Ivan-Zelina „hrdje". Kuruze liepo se razviše, ako i jesu mjestimice riedke. Na laništa i ječmeništa posijalo se je mnogo prosa, manje heljde, dapače ima i jedan izvještaj iz kotara Jaska, da se sadio i korun preostavši od prve sadbe. Ječam je sav požet ili pokošen, i vrlo mnogo raži i pšenice.

4. **Županija Varaždin.** Samo jedan izvjestitelj kotara Novimarof žali se na „petrovsku maglu" što mu je pšenicu „izjalovila". Snieti i hrdje na pšenici samo su dva slučaja napomenuta, jedan iz kotara Klanjec, drugi iz kotara Ludbrieg. Kuruze se opisuju vanredno liepimi i bujnimi, „zobovi" su dobri i vrlo dobri, (visoke poput raži kot. Novimarof), ako mjestimice i orietki, zriju. Sav ječam, veći dio raži i pšenice, jur su oboreni srpom ili kosom.

5. **Županija Bjelovar-Križevci.** S „magle" bilo štetâ na pšenici u nekoliko obćina kotara bjelovarskoga. Kuruze, s jednom samo iznimkom, (Moslavina), dobre su i veoma liepe. Uz ječam, pokošeno jur mnogo raži i pšenice. Na strništa siju heljdu useljenici Niemci, a domaći na ugaru. Prosa i heljde mnogo posijano.

6. **Županija Požega.** U obćini Čaglić, kotara pakračkoga, se opazilo, da je „magla" pšenicu oštetila, te se na njoj pojavilo i „hrdje". Što „miš", što „buba crvena" oštećuju u dvie obćine kotara požežkoga sveudilj razne usjeve. Na pšenici i zobi bilo je „gara" u području grada Broda, gdje se je i kuruzi list „frčio" od suše. Kuruza se doduše znatno oporavila i sveudilj oporavlja, ali kad se govori ob uspjehu, o trgatbi, upotrebljuju jošter uvjek gg. isvjestitelji zaporku „ako jesen doprinese", jer su kuruze ne samo dosta riedke, nego i znatno zaostale u razvitku, riečju malene, nedospjele godištbini. Nu ima na svu sreću i iznimaka, ako i ne mnogo i bez opazke, da su prama tlu, položaju i razvitku u jednoj te istoj poreznoj obćini preraznolike — od veoma dobre — do veoma loše, što mnogi izvjestitelji svaki put iztaknuti neprepuštaju. Dobrih, i veoma dobrih kuruza ima po kotarih Brod, Gradiška, Novska i Požega. Zobi nije ovoga roka nijedan izvjestitelj pohvalio. „Zob nešto naprednija" bijaše sve što jim se u pohvalu moglo čitati po izvještajih.

7. **Županija Virovitica.** Na žitarice, ječam, pšenicu, raž i napolicu, od kojih je ječam diljem pokošen, a ostalih je žetva bila skoro posvuda u toku, ne ima u ovom razdobju nikakovih tužba glede nametnika bud životinjskih bud bilinskih. Zrnom tih žitarica su mal ne svi izvjestitelji zadovoljni, samo se žale što je malo „krstova". Iste kuruze i „zobovi", da su se zadnje doba popravili, uz male iznimke, ali se riedko koji izvjestitelj nada dobrom i obilatom prirodu od tih žitarica. Tek dva izvjestitelja, po jedan iz Djakovštine i miholjačkoga kotara kažu, da jim je zob

hrdja napala, a jedan iz osječkoga kotara spominje, da ima uši na kuruzi, dočim jedan drugi iz kotara miholjačkoga obćenito tvrdi, da ove godine „ima uši svud i svagdje i po svem u neobičnoj množini“.

8. **Županija Sriem.** Da „miš“ oštećuje sve žitarice ima glasova iz kotara Irig (i tekunice), Šid i Vukovar. „Buhača“, „crva“, „uši“, „žućkastih mušica“, „uši na žilju“, „mrava i crva“ ima još svedjer po kuruzi i „zobovih“ u kotarih: Ilok, Irig, Šid, Pazova, Vinkovci i Vukovar, kako gdje, bud jedan ili više od ovih škodljivaca. „Hrdje“ i „medene rose“ bilo je na zobi u kotarih Ruma, Šid, Vinkovci, a snieti i glavnice na pšenici po kotaru Mitrovica i Šid. Preorati su morali kuruzu bud što je nastradala od „uši“, bud što je bila malena i kržljava, bud što je led i vihor uništiše, bud što je bila sbog suše nenapredna po kotarih Ilok, Mitrovica, Vukovar i Županja, a vjerojatno učiniše isto i po drugih krajevih sa kasnom kuruzom. Zob je sasma propala bilo na više mjesta, s toga što ju ponovna suša zatekla iznemoglu od „uši“ ili „hrdje“, bilo pako s toga što ju „buhač“ proriedio, te su ju dali popasti, zatim preorati. Na preorana kuruzišta i zobišta sijala se kakva „krma“.

Ob onom, što je već požeto ili pokošeno glase viesti „zrno liepo, ali malo krstova“.

b) Okopavine.

Malimi iznimkami stoje sve okopavine „dobro“ i „veoma dobro“ po cieloj zemlji.

Korun ponajčešće napada peronospora infestans, vrlo riedko kakav „crv“.

Peronospore je bilo u većoj mjeri, tako da se mora od nje štrcanjem braniti poput vinograda, po kotarih Zagreb, Klanjec, Novi marof, Varaždin (Biškupec), Zlatar, Gradiška nova, Mitrovica („medljikav“). Po kotaru Delnice šteti korun „crv dug kao kažiprst i gol“; po kotaru Vojnić „žutî“, po kotaru Križ „u cimi vene“, po kotaru Krapina napao korun „vrlac“, po varaždinskom umanjuju ga „grčice“.

Kupusu je prijalo kišovito toplo vrieme, te se skoro svuda liepo razvija, gdje ga nisu kakve „grčice“ ili „crvi“ u većoj mjeri oštetili, ili gdje ga nije tuča potukla. I krmna blitva se je iza kišâ znatno popravila, ma da je ostala oriedka; no ima i dosta izvještaja, koji sveudilj tu krmnu biljku „izpod srednje ruke“ ocjenjuju, a tek malo njih kažu, da je „liepa“.

c) Sočivice.

U koliko se izvjestitelji u obće na sočivice osvrću, može se reći, da „grah“ (pasulj) koji se jošter najviše spominje, takodjer „dobro“ stoji, a u mnogih krajevih pače i „vrlo dobro“.

d) Trgovinsko bilje.

Pošto je repica (olaj) pospremljena, lan počupan, a od ostalih se u nas malo koja u velike goji, preostaje jedina konoplja, koja je još na stablici. Kako je vrieme ugadjalo svim plodinam, to se jamačno i stanje konoplje (kudelje) popravilo znatno, akoprem ne svagdje i na svakom tlu. Ipak se umnožiše viesti, da ima vrlo liepih konopalja takodjer i iz drugih županija, nego li varaždinske koju jedinu u drugom glavnom izvještaju mogosmo napomenuti, da ima liepe konoplje. Sad imade iz ličko-krbavske županije jedan, iz modruš-riečke 3, iz zagrebačke 4, bjelovarske jedan, požežke jedan glas, da konoplja vrlo dobro napreduje, a da ima „dobrih“, „liepih“ konopalja razmjerno se povisio broj viestih, doćim premnogi izvjestitelji trgovinskoga bilja u obće ni nespominju, valjda s razloga, što se u maloj mjeri, tek za domaću porabu „goji“ i to svake godine to manje.

e) Krmovno bilje i livade.

Na mnogih mjestih kosile su se i spremale po drugi i treći put djeteline. S odkosom bijaše pretežna većina zadovoljna. Livade su takodjer mal ne sve pokošene, osim nekih predjela gdje su još sa svojim jednokosnim livadam pričekali na uspjeh zadnjih kiša. Vrlo malo je viesti stiglo, koje bi označile prirod ravan lanjskomu. Ogromna većina izkazuje manjak prema lanjskoj košnji od 20% pak do 75%, ali skoro svi hvale kvalitet, izuzevši one, kojim su bile livade zamuljene bud u koje doba. Razumjeva se samo po sebi da je bilo i oštete sa kiša prve sedmice ovoga mjeseca kod onih, kojim su odkosi kisli po nekoliko dana. Tiem je ljepše poslužilo vrieme za sušitbu od 6. odnosno 7. jula pak do 13. Mjestimice započela je bila i košnja grahorice po iztočnih županijah, gdje je nisu bili preorali, a prirodom riedko je tko bio zadovoljan. Iz raznih krajeva domovine, gdje se drži velik broj goveda, ovaca i konja, gotovo se svi izvjestitelji u velike tuže na oskudicu i nestašicu krme; poimence iz županija Zagreb, Bjelovar-Križevci, djelomice Požega, Virovitica i Sriem. „Čim veća ravnica, tiem veća oskudica krme“, može se reći ove godine. Gospodari su u neprilici osobito za svoje konje, čim da ih prehrane. Za ostalu stoku misle kako tako, biti će raznih surogata, slame, kuruzine itd., ali za konje siena ni do božića. Tako se tuže Podravina, Posavina i Podunavje.

Koliko su u tih krajevih gospodari zabrinuti za krmu, neka služe samo ova dva primjera:

a) Narod je već u svibnju razprodavao gotovo svu telad i junad, a sveudilj prodaje veće blago upravo u bezciene, koje su jur dosegle do 60% izpod cienâ lanjskih. Svi izvjestitelji, tužeći se na takve nečuvene ciene blaga, konstatuju, da su ciene govedine i teletine uvjek iste 50—60 novč. po kg.

b) Po izvještaju jednoga izvjestitelja dotjerano je na zadnji sajam u Severinu, kotara bjelovarskoga do 10.000 ovaca „birke“ i tuj prodano u ciene „da duša boli“.

Ipak ima viesti iz kotarâ Novska i Gradiška, da tamo dolaze agenti, te da kupuju „meter“ (cent = 100 kg.) siena po 2 for. za inozemstvo, a da ima potrebna naroda, koji i pod tu cienu prodaje, samo da dodje do gotova

novca. U Zagrebu se danas plaća 3 for. 50 nč. za q siena, a po viestih iz bjelovarske županije plaćalo se tamo pred 3 tjedna za „mlado sieno“ i 4 for. po q.

Vriedno je tuj u ostalom zabilježiti, kako je g. izvjestitelj Eduard Reichel upravitelj pustare Višnjica u gornjem Miholjcu uspjeo ovoga proljeća prehraniti, i to dobro, 2.300 ovaca na 180 jutara, posijanih smjesom travâ, nebi li se gospodari bar u buduće okoristili tom smjesi, preporučenom po g. izvjestitelju.

Evo te smjesi, kojoj smo dodali imena hrvatska i botanička za svaku travu: Crvena djetelina (Rothklee, Trifolium pratense); žuta sitna djetelina (Hopfenklee, Medicago lupulina); Ljuljica talijanska (Italienisches Raygras, Lolium italicum); Ovsar veliki (pahovka, ovsenica, Französisches Raygras, Avena elatior, Arrhenatherum avenaceum); Tipac ili vijuk (vrst slamice, Schafschwingel, Hoher Schwingel, Festuca ovína).

f) Pašnjaci.

Dočim su izvjestitelji nekih bregovitih prediela posve zadovoljni sa svojimi pašnjaci, ističući, da jim stoka na njih nalazi dostatno paše, tuži se pretežniji broj, da su pašnjaci vrlo slabi, zapušteni, zarašteni trnjem i grmljem, te da stoka na njih nenalazi dostatne hrane. I tuj učestaše tužbe te ruke iz ravnice, poimence iz Sriema.

Mnogi izvjestitelji ističu, kako bi valjalo nastojati, da se takvi pašnjaci po imenu, barem čestimice preoru i zasiju prikladnimi travami, a da bi se to uz nešto dobre volje a razmjerno malo muke lako dalo izvesti.

g) Vinogradi.

Kako se je ove godine cvatnja vinograda prilično otegla, te su kiše, magle, hladni vjetrovi i vihori zatekli još dosta loze u cvatu, to nisu vinogradi baš onako „odmetali“ kako si to vinogradar želi. Dosta je toga ostalo neoplodjena, te su se grozdići manje više „osuli“, i ostali riedki. Na osip tuže se neki izvjestiteli kotara: Gorica, Zagreb (američki direktni produktori osuli se posve), Novimarof, Ivanec, Vukovar i grada Petrovaradina; a bit će se dosta osulo jamačno po svih vinogradih, koje je nepovoljno vrieme u cvatu zadesilo, ma toga i nespominju izvjestitelji.

Iza kiša pojavila se je i peronospora u većoj mjeri, poimence po kotarih: Sušak (štrcaju dobre volje svi), Vrbovsko (štrca marljivo svaki), Gorica, Pisarovina (u ta oba kotara i seljaci štrcaju), Klanjec, Krapina, Varaždin (slabo tko štrca), Bjelovar (vrlo mnogo peronosp., ali nitko neće da brani), Grubišno polje, Križ (prihvatiše i seljaci štrcanje), Križevci (seljaci se rado prihvatiše obrane), Gradiška nova, Pakrac (nemože se sbog nestašice kuprisulfata štrcati), Požega (štrcaju svi), Našice, Osjek (u oba kotara dosta peronospore, a brani, koga je volja) i Zemun (seljaci rado štrcaju).

Chlorosa (žutica) opažala se je po vinogradih kotara Glina (obsežno), Kostajnica, Sv. Ivan-Zelina (pokraj dvokratna štrcanja), Zagreb (s filoksere), Pakrac i Vukovar (uzprkos štrcanja). Gdje se nije chlorosa i na toplu suhu vremenu izgubila u inače valjano redjenom vinogradu, valjalo bi u krajevih, koji su se dosele smatrali prostimi od filaksere svakako žilje čokoća pregledati i iztražiti, jer je vjerojatno, da tuj ima već filoksere.

Napokon evo za ovaj put nekoliko viesti i o regeneraciji vinograda i o prilikah stojećih s tim radom u uzkom savezu. Jedan gg. izvjestiteljâ kotara Ilok gorko se tuži, da seljaci nemogu nabavljati loze američke ni uz najbolju volju, jer obćinski loznjak, inače liep, nedotječe podmiriti sve tražioce, a u trgovca je loza preskupa. Tisuća ključića, tankih kao konac stoji 12 for., bez svake garancije, da li je to i izviestna tražena vrst, a od tako za skup novac nabavljenih 1000 končića, nemože se ni 5—10% valjanih korenjakn odgojiti uz najbrižniju pazku. A da se dogadja i to, da u tako skupo plaćenoj lozi ima veći dio domaće vinjage!

Dočim se jedan izvjestitelj kotara irižkoga hvali, da mu „amerikanci“ liepo i bujno napreduju, tuži mu se susjed, da su njegovi slabi. Iz kotara Zemun priobćuje jedan od gg. izvjestitelja, da su mu se ovogodišnji kalami vrlo slabo primili, iz kotara zagrebačkoga ističe drugi, da su mu ciepovi u vinogradu naprosto „mizerni“, „direktni produktori“ u vrtu bolji, a američka loza „Canada“ da ne odoljeva filokseri. Po izkustvu drugoga izvjestitelja kotara zagrebačkoga neodoljeva na slabijem tlu ni od mnogih hvaljena York Madeira, već gine! Jednomu izvjestitelju kotara Gorica velika popucale su uzice od gumielastike s kojimi je svoje „zelene kalame“ povezivao od kiše, te mu je stoga pošlo mnogo ciepova po zlu. Naprotiv se mnogi drugi pohvališe, da su jim se ove godine osobito na zeleno ciepljeni kalami jako liepo primili, i da jim ciepovi u vinogradih krasno napreduju.

Iz kotara Krapina javlja jedan izvjestitelj da se po njegvom kraju vidjaju „po sred kuruze“ posijane na starom vinogradištu pojedini čokoti domaće loze u bujnom stanju puni ploda, a drugi iz vinorodnoga i na glasu s dobre kapljice kraja u kotaru jastrebarskom piše ovako: „U trsju opažamo ovu novost, da se vinogradi reć bi pomladjuju. Mladice bujno rastu, a gdje je još trsja na okupu ostalo, upravo je krasno zeleno i puno groždja“.

Čim gg. izvjestitelji glede vinograda zadovolje molbi, izrečenoj u II. izvještaju, nacrtati će se što točnija i potanja slika o stanju vinogradarstva u izvještaju koncem rujna o. g.

h) Voćnjaci.

Upućujuć na ono što se je u prva dva izvještaja moglo navesti o ovogodišnjoj plodovitosti naših voćnjaka, iztaknuti je ovdje pobliže opasnost, kojom je zaprietila u prvom redu peronospora infestans našim voćkam, ponajpače šljivikom i breskvam. Sveudilj se naime iz svih krajeva domovine množe glasovi, da se ponajjače šljive suše. Jedan veli „list žuti“, drugi „list se kovrči i odpada“, trećemu su „voćnjaci požutjeli kao limun“, četvrtomu se na prosto „šljive suše“, a ima jih koji izrično kažu, da je napala peronospora infestans sve voćke, najjače šljive i breskve. Ima i takih izvještaja koji ističu, da sa listom i plod odpada, a stabla da ginu. A sušenje šljiva razširilo se je gotovo po svih kotarih zemlje.

Kano uzrok tomu pojavu navadjaju gg. izvjestitelji ponajviše pozebu zimušnju, drugi niječu taj uzrok, tvrdeći da ginu šljive s toga što su lani bud preobilno rodne bile, bud što su kasno u jeseni po drugi put cvale. No pošto premnogi izvjestitelji naglašuju, da se ponajprije mlade šljive (i breskve) i to s reda suše, to nemogu dva posljednja uzroka biti obćeniti povod propadanja.

Upravo je čudo, da se sve dosad tek jedan glas može zabilježiti, koji bi ma jednom riečju spomenuo, da se gdje pokušalo protiv tako užasna „sušenja" i propadanja kakav liek ili uztuk upotriebiti. Istom u posljednjem svojem izvještaju spominje g. izvjestitelj Neferović da su u njegvoj okolici pokušali poput vinograda svoje mlade požutjele voćke škropiti, i da jim je to znatno koristilo. Ako je tomu tako, to je dokazom da se tuj radi, o kakvu nametniku, u najviše slučajeva, ako i ne baš u svakom, o peronospori inf., koja prieti svemu gospodarskom bilju zatorom.

Svakako bi trebalo u svakom slučaju izpitati, ima li na listu i na žilju kakih nametnika. Ako jih ima, lako je i za liek. Nemogu li se nit na listu nit na korenu — osobito na tankom žilju (brândusami) pomnom pretragom naći nikaki nametnici, bilo bilinski bilo životinjski, tad je vjerojatnost velika (tko zna kako se kod nas voćke po voćarih goje, neće se čuditi) da je chlorosi najglavnijim uzrokom loša, nepravilna ohrana, naprosto — glad, te od toga nastala iznemoglost, slabost — atrophia.

Prokušan liek proti chlorosi, žutici, voćaka jest gnojenje osokom, gnjojnicom, u koju se pomieša drvnoga pepela (luga) i 10% raztopine zelene galice (Eisenvitriol, Ferrosulfat Fe SO_4 + $7HO_2$). Stablo se okopa u okrug — prama veličini na 60--120 cm., te se na obodu toga kruga izkopaju ili izdubu 30—40 cm. duboke jamice u razmaku od 80—100 cm u koje se ulije od napomenute tekućine kojih 15 do 20—25 litara, tako da svako veliko, odraslo stablo zapane 4—6 lopata pepela i 200 do 250 grama zelene galice. Napokon nebi smjeli posjednici voćara s uma smetnuti, da se moraju sve voćke po voćnjacih i tratinah barem svake 4—5 godine pognojiti, a prema potrebi i kresanjem ogranaka pomladjivati, i to čim se opazi, da plod postaje sve to nesavršeniji, a mladorast slab, kratak i kržljav.

Tko poštrca raztopinom, kojom se vinogradi po prvi put štrcaju, svoja stabla, napadnuta peronosporom infestans, a pokraj toga i pognoji brzo djelujućom gnjojnicom taj se može tiem sjegurnijemu uspjehu nadati. Na nikakav način ne bi se smjelo prekrštenih ruku čekati i gledati, da i voćnjaci, predstavljajući ogromnu glavnicu, bez svake obrane propadaju, dočim bi se u većini slučajeva malim trudom i neznatnim troškom možda ipak spasiti dali. Da je na mjestih, gdje je bilo leda, vihora i oluja počinjeno dosta štete po voćnjacih, nije potrebno tek napominjati.

i) Stoka.

Bedrenice bilo je na blagu samo u dva slučaja, naime u niže ležećih selih kotara sisačkoga i u nekih selih kotara doljno miholjačkoga (parnulo 16 glava goveda); šapa i slinavke u većoj mjeri ima po nekih obćinah samo u Sriemu, i to po kotarih Mitrovica, Ruma i Šid, dočim je ta bolest prestala po kotaru irižkom.

Krmad je napokon sveudilj manje više izvrgnuta raznim bolestim, ponajviše vrbancu, grlici, ospicam itd., od kojih propada osobito nazimčad, manje ostala starija krmad. Samo iz županije Lika-Krbava neima nijednoga glasa da bi gdje krmad bolovala i propadala, inače mal ne iz svakoga kotara ima po koji taj izvještaj, spominjući bolovanje i propadanje krmadi. Na mnogih je mjestih bolest krmadi bilo prestala, bilo jenjala, a opet se na drugih mjestih pojavila. Većim dielom se pripisuje kano uzrok bolesti loša hrana i nestašica zdrave vode na pašnjacih.

j) Nadnice.

Nadnice su mjestimice bile ponešto veće, nego li su izkazane u posljednjem izvještaju, jer se bilo nabralo rada svake vrsti, pak je bilo i ovoga puta dosta prediela, gdje se nisu mogle u pravo doba i po volji gospodara obavljati gdjekoje radnje, jer nije bilo dosta radinih sila na razpolaganje. Nu doskora su nadnice za obični poljski rad pojeftinile za 10—20 novčića po radniku. Stanoviti poslovi kano kositba livada i žita obavljaju se osobito u iztočnih županijah na poprieko uz posebnu pogodbu, raznovrstnu prema kraju i običaju.

Tako se n. pr. plaća za kositbu jednoga katastral. jutra livade i sušitbu nakošena siena i spremitbu u plastove 3 for., 3 for. 50 nč. do 4 for. 50 nč. kako gdje, uz to i nešto napitka. Kositbu žita obavljaju po Sriemu i nekom ostalom dielu Slavonije većinom radnici iz Bačke takozvani „risari", i to po jutru iz desetine, jedenajstine ili dvanajstine i neki deputat hrane, brašna, kadkad i koju litru „napitka". Risar dobije najme svaki 10, 11 ili 12, kako se već pogodio, krst od 20 snopova pokošena žita, dogodice i „deputat", a njegova je, da žito pokosi, ovrše i ovije.

Kr. statistički ured.

U Zagrebu 18. srpnja 1893.

Predstojnik:

Zoričić v. r.

Tiskarski zavod „Narodnih Novinah".

God. 1893. Izvještaj IV.

GLAVNI IZVJEŠTAJI

o stanju usjeva i o gospodarskih prilikah u obće.

Po izvještajih gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja

sastavlja jih i izdaje

kr. statistički ured u Zagrebu.

I.

Stanje usjeva po izvještajih od 26. srpnja 1893.

Osim zobi ostale su žitarice, za koje se je u dosadanjih glavnih izvještajih izkazivalo stanje usjeva u tabelarnu obliku, koncem srpnja bile gotovo u cieloj zemlji već požete. U sljedećem se pregledu s toga samo za zob izkazuje, kakvo joj je bilo stanje po izvještajih gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja od 26. srpnja.

Stanje zobi:

Županije (s gradovi)	Sva površina g. 1893. u jutrih po 1.600 □h.	Zob stoji: 1. vrlo dobro	2. iznad srednje ruke	3. srednje ruke	4. izpod srednje ruke	5. vrlo loše	6. nepoznato kako
		na površini od jutara:					
Lika-Krbava	15.017	853	4.195	8.873	633	463	—
Modruš-Rieka	9.537	1.471	2.308	1.730	4.028	—	—
Zagreb	19.771	1.199	8.216	6.199	3.457	322	378
Varaždin	7.110	619	4.764	1.216	511	—	—
Bjelovar-Križevci	8.373	160	3.017	4.652	484	60	—
Požega	15.486	1.617	1.958	7.784	2.143	470	1.514
Virovitica	33.826	—	5.782	17.939	7.902	2.203	—
Sriem	50.820	—	12.115	8.074	21.689	8.942	—
Ukupno	**159.940**	**5.919**	**42.355**	**56.467**	**40.847**	**12.460**	**1.892**
u % ciele površine	100.00	3.71	26.49	35.31	25.56	7.81	1.12

II.

Glavni izvještaj

o gospodarskih prilikah u obće.

Od 14. do 26. srpnja 1893.

Vrieme je bilo od 14. pak sve do podne 19. srpnja vrlo nepovoljno i to po cieloj zemlji. Uz hladne sjeverne vjetrove bilo je gotovo dan na dan i to većinom poslje podne ili pod večer znatnih kiša i oluja. A što je po gospodara bilo najgore, jutrom digla bi se gusta magla, nebo se razvedrilo, sunce pripeklo, te izmamilo gospodare kosom u žita ili travnike, u nadi, da će se uvremeniti; jer uz vedrinu bilo je svaki dan sjevernjaka, koji tobože u svaku ruku vedre i vedrinu uzdržavaju. Istom od 19. okrenu vrieme na bolje uz česte guste magle. Dne 21. bilo je tek nešto kišehodalice po kotaru Vrbovskom, Glina, Gorica, Osjek, a sa 22. na 23. srpnja bilo je obćenito kiše, manje više izdašne — dapače i s nešto tuče po kotaru požežkom — po cieloj zemlji izuzevši njen iztočni dio. Da je kiše dne 23. srpnja palo, javljaju izvjestitelji iz kotara Daruvar, Požega, Djakovo, Miholjac, Osjek, Slatina, Ilok (slaba kišica), Mitrovica (izdašna kiša sa NE), Zemun (kratka, jaka kiša) i Županja. Iz svih ostalik kotara tih trijuh županija ne samo da neima glasa o kakvoj kiši, nego neki ističu, da je „suho“, „liepo“ bez kiše, a drugi izrično navode, da od 19. srpnja pak sve uključivo do 26. vlada suša i užasna žega (34°C u hladu — Irig), te da sva vegetacija zapinje.

U tih šest dana, od 14. do 19. srpnja izredaše se ništa manje nego tri oluje, „vijavice“, „vihori“ (cykloni) ili „salanke“, kako narod po garešničkom kotaru običaje nazivati silne bure, što no se oko polovice srpnja znadu nadviti, s kojih je bilo u svakom kraju manje ili veće štete.

Dne 14. srpnja, osvanu sa zapada (W) silan orkan, mjestimice i s tučom, a 17. i 18. gonjahu se diljem ciele zemlje žestoke oluje uz silne oborine (od 14. do 19. pade u Bjelovaru 65·6 mm kiše) i jaki vjetar sa sjevera (N) i sjevero-iztoka (NE). U ta dva dana okrenuo se vjetar u okrug ciele vjeternice.

Na dan 14. pako oštećene su što tučom, što naglimi pljuskavicami i bujicami plodine po kotarih: Gospić, Gračac, Udbina (sela Mekinjar, Tolić, Bužak, više oštećena sa bujice nego li leda); Senj, Delnice, Slunj (od SW prama NE sela Močila, Mudrićselo, Broćanac, Brezovac, Kuk znatna šteta); Vojnić (sela Brusovača, Čaperovac, Krstinja, Jagrovac, Prisjeka i Kusaji u $^1/_3$ usjevi oštećeni), Brod (Sibinj malo štete s leda); Nova-Gradiška (porezne obćine Ljupina, Mačkovac, Prvča, Godinjak, dolnji dio Petrova sela), Požega (Jakšić i Kutjevo — neka sela tih upravnih obćina, najviše štete po vinogradih) Miholjac dolnji — (bilježi 15. srpnja tuču u Marjancih, bez naznake oštete), Ilok (Erdevik) i po svoj prilici istoga dana (14) po kotarih Pazova stara i Šid, gdje neki izvjestitelji bilježe bez naznake datuma, da je bilo tuče, ali bez znatnije štete.

Nu mnogo više štete od tuče počiniše istoga dana silne bujice nastale s plahe kiše i žestoki vjetar, koji je nesamo žita povaljao, nego kuruzu „čupao“, kuće i zdanja rušio; na taj je dan odniela bujica u Pećanih i Debelom brdu kotara koreničkoga žita, da se za njih i „n e z n a“, a u Dolnjem Pazarištu, kotara perušičkoga, povalio je silni zapadnjak (W) usjeve od zapada prama istoku (E) tako, da su sve do 18. ležali „kao gruba neobieljena plahta“ dok jih nije 18. žestoki sjevernjak (N) prevalio prama jugu (S) i „izlamao“, da će od tih vrlo liepih usjeva jedva koja korist biti. „Vihor“ je rušio kuće i suhote po nekih selih obćinâ Vališselo i Veljun kotara Slunj, a u selu Brusovači porušio je „do temelja“ jednu kuću i 5 sjenika, a u selih Klokoč i Lipovac po jedan sjenik, sve u kotaru Vojnić, u kojem je bilo i drugud kojekakvih nesreća s toga nevremena. U Karivarošu, kotara stubičkoga, rušio je „vihor“ kuruzu i krovove, a u Krečavezi i Obrežu, kotara svetoivanskoga, „izčupao je s korenom“ toliko kuruze, da su ljudi na vozove kući vozili za krmu.

Dne 18. srpnja bio je „vihor“ sa sjevera (N) po cieloj zemlji, dne 17. po svud silni vjetar, osobito ga ističu izvjestitelji humski (kano jug = S), bjelovarski (sjever = N), gornjo-miholjevački (vihor), i marijanački (vihor), a da je bilo i 15. „vihora“ napominje po jedan izvjestitelj iz kotara Jaska, Samobor, Novi (uz tuču), Slunj (uz tuču) i Miholjac dolnji (uz tuču). I ove dvie oluje bijahu došle sa sjevera, kano ona od 18. srpnja, te je i oluje od 17. do 18. popratila i tuča i to po kotarih Sušak (skoro po cielom kotaru, vinogradi grobnički oštećeni u $^1/_3$ do $^1/_2$), Vojnić i Novi (obćina Krmpote kano na 15.). Napokon su 19. poslje podne „uz silni vihor i naglu kišu s tučom“ na $^1/_4$ oštećene sve plodine poreznih obćina Kukuljanovo, Škrljevo, Krasica i djelomice Praputnik kotara Sušak, a noćju od 22. na 23. pobila je tuča selo Kula kotara Požega, nu štete nije velike bilo. Ovo šest dana od 14. do 19. uključivo, bilo je vrieme neobično burno, jedna „salanka“ izmjenjivala i gonjala drugu, a štete bijaše posvuda, osobito s povaljanih usjeva, polamane kuruze, pokidana mladja po vinogradih, izlomljenih stabala i otrušena voća po voćnjacih. Vanredno mnogo štete počiniše silne i nagle kiše na pokošenoj hrani i krmi. Nevrieme zateče svu silu žita, djeteline i trave na odkosu, a kako premnogi izvjestitelji izrično spominju, narod je žetvu i košnju nastavljao, čim bi se malko razvedrilo i sunce pripeklo, sve u nadi, da će nastati liepo vrieme. Nije moguće ovdje poredati sva mjesta s kojih se je izvjestilo, da žita klicaju na odkosu, ili da su izgubila „lice“ a tiem znatno i cienu, ili da su sieno i djetelina sagnjili, pocrnili, izprani, da su plasti vjetrom razneseni, sav odkos odplavljen, livade namuljene, s oranica po obroncih oguljena sva mekota itd. itd. Sav je rad bio gotovo koncentrovan na spasavanje, sušenje po više puta opetovano i uvažanje požeta žita i pokošene krme, k čemu je na svu sreću od 20. malom iznimkom, pak sve do 26. suho i toplo vrieme prekrasno poslužilo, tako da se je u tom razdobju mogla žetva po volji obaviti, uz ostale u trećem glavnom izvještaju na str. 25. napomenute gospodarstvene radove, koje je trebalo nastaviti i dokrajčiti. Ipak je ostao po mnogih krajevih do 26. srpnja taj rad neobavljen, a i vršitba se je morala odgoditi za koji dan. Ostalo je mjestimice do 26. dapače i kuruze po drugi put neokopane ili neosipane, vinograda neuredjenih, livade nepokošene itd.; jer se je gospodaru bilo boriti, u pravom smislu rieči, za „svakdanji hljeb“.

a) Žitarice.

Osim županija ličko-krbavske i modruško-riečke gdje žetva redovito za kojih 14 dana kasnije dospjeva, nego li u ostalih dielovih zemlje, bile su žitarice osim zobi svigdje već požete. Zob se je na mnogih mjestih počela već obarati, jer su narod i vlastela uprla sve sile, da po liepu vriemenu, nastalu 19. ili 20. srpnja obave žetvu dozrela žita svake ruke. No vršitba poimence pšenice bijaše po suglasnih izvještajih mal ne svih izvjestitelja, sprečavana bud nepogodnim vremenom, bud obavljanjem nagomilanih i neodgodivih radnja oko okopavina, vinograda i krme ili nastavljenom žetvom dospjelih žitarica. Izvjestiteljem nije, kako to mnogi od njih navode, doticalo ni vremena, da obave i pokusnu vršitbu, te jim s toga nebijaše ni moguće, da priobće pouzdanijih podataka ob uspjehu žetve. Jedini je ječam bio većinom ovršen i pospremljen, dočim je vršitba drugih nažanja bila istom u najvećem jeku. Z o b, na koju je s iztočnih strana bilo osobito mnogo tužbe, da ju je napala „uš“ i „hrdja“ itd. kano da zadesuje i po gornjih županijah ista sudbina. Ima naime gotovo iz svih kotara po koji taj glas, da je na zobi „uš“ ili „crv“. Učestaše takodjer glasovi iz županije ličko-krbavske i modruško-riečke, da „uš“ prelazi sve to više sa zobi na zelenije proso, koje rek bi, da slabo zadovoljava gospodare, jer riedko ga koji izvjestitelj ocienjuje „iznad srednje ruke“ obično „srednje“ i izpod „srednje ruke“.

H e l j d a za sada dobro stoji gdje nije znatno ledom oštećena, te se i nje ove godine više posijalo no obično.

O s t a n j u k u r u z e izvješćivati će se od 17. kolovoza načinom, kako se je o pšenici, raži itd. dosele izvješćivalo, te se ovaj put ističe samo to, da su tu žitaricu ponajjače povalile oluje i vihori, ali na svu sreću, nije šteta niti obćenita niti velika, izuzevši gore navedene krajeve, kud je vihor „čupao“ i „izlamao“ kuruze. Izvještaji od 26. srpnja naime skoro bez iznimke napominju izrično, da su se povaljane kuruze pridigle, i da su jim česte kiše znatno prudile. Dapače jedan izvjestitelj kotara osječkoga piše: „Kuruza, koja je bila prije 14 dana izpod svake kri-

tike, liepo se oporavila, da ju je milota pogledati". Samo iz Sriema stižu sveudilj premnoge tužbe, da je kuruza malena, dapače da je ima mjestimice jošter neogrnute, a „uš", „mrav" i „crv" takodjer oštećuju tu biljku po mjestih spomenutih u prijašnjih izvještajih.

Upućujući na ono što je na str. 26. trećega glavnoga izvještaja o uspjehu žetve rečeno, i sjetivši na gore navedenu činjenicu, da vršitba pšenice itd. nije bila obavljena do 26. o. mj., umoljavaju se ovdje p. n. gg. izvjestitelji poimence oni iz Slavonije, gdje gospodari običavaju računati na „lanac" od 2000□° ili „ral" od 1200□°, a ne na katastralno jutro od 1600□° i na „mjerove" a ne na hektolitre ili na metričke cente (q) neka izvole izvješćujuć ob uspjehu žetve, svaki put dodati koja se prostorna mjera ima razumjevati kod njihovih naznaka, da li katastralno jutro, ili koje onih od 2000□° ili od 1200□°, ako bi jim možebiti uporaba katastr. jutra i hektolitara bila s kojeg mu drago uzroka neprilična ili neudesna.

Dosele stiglo je o „sipanju" raznih pospremljenih žitarica u obće malo uporabivih naznaka. Većinom se zadovoljiše gg. izvjestitelji uspjeh žetve naznačiti brojem krstova od 17 ili 20 snopova, i to u tako znatnih razlikah izmedju najslabijega i najboljega priroda, n. pr. „ječma se naželo 6—14 krstova, nu potonjih vrlo malo" da si danas još nije moguće stvoriti ni približne slike o količini priroda.

b) Okopavine.

Silne kiše koristile su doduše kupusu, blitvi, repi i ostalom povrtelju no prilično oštetile korun, te ima s više strana tužba, da je počeo „sedmak" gnjiti. A iz mnogih kotara izvješćuje se, da je korun napala peronospora, i to iz 5 kotara ličko-krbavskih, iz dva kotara modruško-riečke, 5 kotara zagrebačke, 4 kotara varaždinske, 3 kotara bjelovar-križevačke, 2 kotara požežke, 2 kotara virovitičke i 3 kotara sriemske županije.

Prema tomu biti će uz vrieme povoljno po razvitak peronospore zaraza dosta obsežna i šteta dosta velika, ako se nebude zlu priečilo štrcanjem cime modrom galicom i vapnom, kako to na mnogih mjestih i seljaci čine. S ranim se korunom „ruževac" zvanim skoro svi izvjestitelji vanredno hvale, da je rodan, neobično jedar, zdrav, prava blagodat za gospodara. Uz zarazu peronospore izčezavaju one mjestne oštete, što jih po nekoliko občina na korunu počinjaju kojekakvi „crvi", ponajviše „grčice" hruštove.

Iste su mjestne oštete na kupusu sa kojih „buhača", „crvi", a glavno je što mu je vrieme prijalo, a nigdje nije bilo u večoj mjeri „gusjenica" po kupus zatornih. Razumieva se, da je dostatna vlaga unapriedila i ono razmjerno malo krmne blitve što se po zemlji sije i sadi.

c) Sočivice.

Grah (pasulj) u nas svakako najglavnija sočivica, koja se u velike „na poljsku" po kuruzi sadi, uspjeva na povoljnom vremenu „dobro" i „veoma dobro", te se liepo „okomunjio", i gdje i u koliko ga nije tuča oštetila ili koji „vihor" zajedno sa svojom „podporom" kuruzom izprekidao. Ali imaju i tri glasa, po jedan iz kotara Sušak, Gjurgjevac i Djakovo, da peronospora ni od pasulja nezazire, te izriču bojazan, da bi jim ako uznapreduje mogla grah posve uništiti.

d) Trgovinsko bilje.

Konoplja, što no jošter nije dospjela za pukanje, napreduje poslje kiše dobro, te ju u posljednjih izvještajih riedko koj izvjestitelj županija Lika-Krbava, Modruš-Rieka, Zagreb, Varaždin i Bjelovar-Križevci propustio spomenuti. Po tih izvještajih su konoplje poprieko „vrlo dobre" i „iznad srednje ruke", te će domaćice, koje jošter konoplju za domaću porabu siju, i o njoj rade, biti tim zadovoljnije s prirodom, čim su pred 2 mjeseca manje nade polagale u svoje „kudjele".

Duhana, hmelja i drugoga trgovinskoga bilja nespominju izvjestitelji u svojih izvještajih. Jedan jedini iz kotara pisarovinskoga navodi, da se je u njegovoj občini pokusa radi posijalo „vodopije" (vodoplava, Cichorie ili Wegwarte, Cichórium Intibus) koju bismo mogli sa gledišta obradjivanja i medju okopavine uvrstiti. Pokus je učinjen ponukom nove tvornice u Zagrebu, te se može reći, da je pokus za rukom pošao, i tiem marljivu rataru otvoreno novo vrelo privrede.

e) Krmovno bilje, livade i pašnjaci.

Kako je šestdnevno kišovito i burno vrieme zateklo mnogo pokošene krme svake ruke, djetelinâ, grahorice i trave na odkosu, a narod po mnogih izvještajih čim se znalo razvedriti košnju nastavljao, to je sva sila krme oštećena, bud da se manje više pokvarila od silne kiše, bud da ju uz potoke i potočiće i u neocjednih položajih bujica podlila, odplavila, zamuljila ili pako svaljav s brda i kamenje na sjenokoše ne samo ovogodišnji prirod uništila nego i iste livade trajno oštetila. Takih tužba bilo na pokvarenu, bilo na posve uništenu krmu, stiglo je iz svih krajeva zemlje. A da su vihori raznieli sieno, bujice ga odplavile i silne kiše pokvarile ima tužbâ gotovo iz svake upravne občine osobito iz dvije gornje županije, manje iz zagrebačke, a najmanje iz Slavonije, u obće prema tomu, gdje ima više jednokosnih livada, i gdje je narod kositbom više zatezao, čekajuć na obilniji prirod.

Da su česte kiše dobro došle ranije pokošenim djetelištem i livadam, razumjeva se samo po sebi, te su s toga i učestale hvale, da su se livade liepo „uotavile" iz onih krajeva, gdje su ranije kosili i kositi mogli.

S druge strane ima sa svih strana i premnogo tužba, da su djetelišta posijana kupljenim sjemenom, dapače i tobož „rectificiranim" silno natrušena „svilinom kosicom" (Kleeseide, Cuscuta trifolii Bab.), te da će se morati prije reda preorati. Samo gračački izvjestitelj dodaje, da se u njegovom kraju protiv toga zatornika djeteline brane

tako, da napadnuta mjesta, i oko njih 50—60 cm. u naokrug požanju, slamom ili kakvim šušnjem nastru i taj nastor zapale. Plešine se bud travnim bud djeteljinim sjemenom na novo zasiju. Drugud pako običaju se od cuscute braniti tako, da svaku biljku tik zemlje posebnom malom lopaticom (Stosseisen) odrežu, čim opaze da na njoj imade viline kosice, nečekajuć dok kosica odcvate i sjeme raztrusi, a odsječene biljke djeteline tad poberu i spale. Veće opreznosti radi podrežu se i pri takom postupku na 50—60 cm. naokrug sve biljke makar na njih i nebilo nametnika, i to s toga razloga što vilina kosica već za prvoga porasta svoje niti na obližnje biljke razpreda, te tako zarazuje sav okoliš. Postupajuć za dobe, prištedjuje se zasijavanje plešina, jer doskora potjera djetelina iz žilja.

Dočim su po varaždinskoj županiji bili gospodari sa odkosom grahorice vrlo zadovoljni, nije se ni cigli jedan glas iz ostalih županija zabilježiti mogao, koji bi se bio pohvalio ukosom grahorice, koja je poimence u Sriemu bila odviš oštećena „buhačem“ i lemom melanopom itd.

Dok se nadalje s jedne strane mnogi izvjestitelji svojimi pašnjaci hvale, da su usljed obilja vlage napredni, tako, da se i blago počelo znatno pomagati sa dovoljne paše, koju na pašnjacih nalazi, ima počam od požežke županije dolje prama iztoku sve to više izvještaja, da su pašnjaci slabi, sveudilj goli, gotovo nikakva uzdanica i podpora stočarstva.

Koliko se nestašica krme osjeća po raznih krajevih, neka pokažu ova dva, tri prijavljena primjera: Jedna je gospoštija u kotaru sisačkom ove godine utržila za sieno svojih livada preko 4000 for., koje se dosele uviek prodavalo za cienu izpod 1000 for. Po drugoj viesti iz kotara požežkoga prodaje se tamo q (met. cent) siena po 4 for. 50 nč. Po kotaru stubičkom „strništa su sva liepo pokošena, kao najljepši travnici“, a to da je čudo dosad nevidjeno kako to dodaje g. izvjestitelj.

f) Vinogradi.

U koliko ima vinograda po onih predjelih u kojih je bilo u razdobju od 14. do 26. srpnja tuče i „vihora“, bilo je dakako manje ili više štete i po trsju. Prediele po kojih je osobito žestokih „vihora“ i tuče bilo, već smo spomenuli, te jih nije od potrebe ponovno nabrojiti.

Kako je bilo predvidjeti ima za razdobja do 26. srpnja sa svih strana viesti, da se je groždje u cvietu osipalo, te da su grozdovi riedki i tiem nada na obilniju berbu znatno smanjena i u onih vinogorjih, koja nisu proljetos s mraza, a zimus s pozebe nastradala. Pomnožale su se i viesti o pojavi peronospore u znatnijoj mjeri, a jedna viest glasi, da si je filokseru u Tounju, kotara ogulinskoga novu postojbinu osvojila.

Iz filoksiranih predjela kotara jaskanskoga ima viest, da se ove godine neopaža propadanje s filoksere, a iz stubičkoga kotara zanimiv glas, da po zapušteuih s filoksere vinogradih domaća loza tjera mladice iz panja i korena. Isti pojav se javlja iz kotara Varaždin uz primjetbu, da taj pojav seljake silno smućuje i od sadbe američke loze odvraća, budući se ufaju, da će filoksere doskora nestati, a domaća loza da će se pomladiti. Predsude te da se nemogu skršiti nikakvim nagovaranjem ni upućivanjem, pa da sbog njih seljačtvo tek vrlo malo učestvuje u radu oko regeneracije na temelju američke loze.

Po izvještaju g. izvjestitelja čerevićkoga ima u njegovom području još samo dva vinograda domaćega nasada, i to jedan uz Dunav, koji bude po više tjedana pod vodom, te je ove godine vanredno rodan. To bi bio u cieloj domovini jedini poznati vinograd, koji se prirodnom submersijom (podvodnjom) od filoksere uspješno brani. Drugi je vinograd g. izvjestitelja, koji meće mjesto gjubra „pilotine“ oko čokota, te je i taj vinograd rodan. Uzdajuć se u svoj način obrane od filoksere posadio je dapače g. izvjestitelj domaćom lozom novi vinograd od 5 jutara, a primio mu se nasad sbog suše tek srednje ruke. Daljne viesti o tom zanimivom pokusu doista će željno izgledati svaki vinogradar, svedjer želeći, da budu što povoljnije.

U obrani protiv peronospore, koja je opustošila u 2—3 godine filokserom nezaražene vinograde opet je dojavljen korak napredka iz gjurgjevačkoga kotara, gdje je kotarska oblast odredila stroge mjere, da se svi vinogradi moraju štrcati poznatom raztopinom. S druge pako strane tuže se izvjestitelji iz dva kotara, da nije seljačtvo dovoljno upućeno, kako valja raztopinu prirediti. U jednom kotaru da se uzimlje odveć malo kuprisulfata a u drugom premalo kreća, a uz to da se rad obavlja površno, tako, da će biti uspjeh slab, a neuki seljak izgubiti povjerenje u uspješnost štrcanja, koje je u onom kraju već obvezatno uvedeno.

Na chlorosu se tuže izvjestitelj grada Petrinje, te po jedan iz glinskoga i djakovačkoga kotara, u kojem potonjem da je po novinskih viestih jur filoksera konstatovana.

Viesti o radu oko regeneracije vinograda na podlozi američke loze stiglo je u ovom izvještajnom roku samo malo.

Od tih jedna potvrdjuje da York Madeira gine na brdu, strmini, a „žive“ tek u duboku, jaku tlu.

U području obćine Kašina, kotara Sv. Ivan Zelina posadjeno je lanjske i ove godine do 200.000 američke loze, koja je prilično dobro uspjela, samo je bilo 30. srpnja o. g. tuče, koja je mladoj lozi dosta štete naniela, a uz tu nezgodu vlada i bojazan, hoće li američka loza i trajno uspjevati na vapnenom tlu onoga vinogorja, pak se s toga vinogradari žacaju zamašnoga rada.

Na ripariji u Čereviću kot. iložkoga ljetos na zeleno ciepljeno vrlo se slabo primilo, dočim je istovrstno ciepljenje u Kamenici i Ledincih vrlo dobro uspjelo, bolje od proljetnjega englezkoga spajanja na suho, od kojega se jedva polovica primila sbog dugotrajne suše. Plod na oplemenjenoj američkoj lozi vrlo je dobar u te dvije obćine. Podloga je bila riparija, po svoj prilici sauvage, a ciepila se: plemenka, slankamenka, talij. graševina, žuta skadarka, portugiser (kraljevina), tamjanka, hybrid biser, mirkovača, smederevka, Ezer jó, Tökös od bielih vrstih, a od crnih:

portugizac (oporto), frankovka, kadarka inače okruglica, burgundac crni i napokon crvena plemenka. Izbor valjan, ako i preobilan, raznolik i za veliki vinograd.

O stanju naših starih vinograda, nalazećih se u posjedu seljačkom iz krajeva, gdje jošter neima zaraze filokserom, gdje je kroz ovo 2—3 godine samo peronospora harala, priposlao je g. izvjestitelj čazmanske občine, križkoga kotara poseban izcrpiv izvještaj. Čitajući taj izvještaj, gotovo gledaš to travom zarašteno, neokopano i nepovezano trsje, tjerajuće uzprkos ljudskoga nemara bujno roždje iz panja i korena, te žališ zajedno sa izvjestiteljem skrajnu malodušnost naroda, koji je sbog 2—3 godišnjega neuspjeha napustio lake ruke stotine jutara nedavno prekrasnih vinograda u najljepših položajih, slovećih na daleko sa izvrstna svoga crnoga vina. Gospodin je izvjestitelj naime dne 21. srpnja 1893., na dan svoje sedamdesetgodišnjice, obišao redom na devet brda vinograde čazmanske, mikloške, suhajske, pobieničke, poznate mu od malih nogu, te je konstatovao, penjući se cio dan s brda na brdo ponajprije to, da neima u nijednom brdu traga peronospori, a to mu je bio na trudnu putu najugodniji utisak. Druga činjenica bila je pako ta, da ono malo od peronospore branjenih i valjano redjenih vinograda, što jih po tih brdih ima, i što su u posjedu bud župnika, bud ine inteligencije, uzprkos peronospore, pozebe itd. ipak liepo, mjestimice obilno obrodiše. Sve ostalo, na stotine jutara — uz neke poimence navedene iznimke — posjed seljački prava je žalost: suhi panj do panja, trava do pojasa, nepovezano, uz kolje staroga soja, prkoseće i vremenu i nemaru, porušene klieti, doduše grožđja ni za liek, ali loza bujna, zdrava, mjestimice po koja kuruza, a na jednoj postati izmedju kolja i loze, nedavno krasna vinograda, konoplja divna preko dva metra visoka. I preko volje mora se zadovoljiti i s ovo malo redaka, koji daju tek naslućivati, koli je vjerno g. izvjestitelj nacrtao sliku o naših starih vinogradih, što no su u posjedu seljačkom.

g) Voćnjaci.

Da su silni „vihrovi“, „vijavice“, „bure“ pak i tuča dosta mjestimice do 20% i više voća otresli, i mnogo stabala i još više ogranaka izprekidali i izlamali, dapače i „izčupali“, lako si je pomisliti. Sudeći ipak po izvještajih nisu sve te štete bile osobito znatne, te je pokraj svega toga ostalo još uviek dosta po krajevih, gdje je ove godine vanredno obilno osobito šljiva urodila.

Pošto sveudilj traje doba u kojem se voće triebi, što je pušljiva, ili što voćka nesmaže i nadalje hraniti, odpada, netreba napose navesti prediela, iz kojih je stiglo te ruke tužba, jer je to pojav, koj se svake godine ponavlja i ponavljati mora, samo što se u rodnih voćem godinah znatnije opaža.

Žalibože nisu još sveudilj umukli glasovi iz raznih strana, da se šljive suše, da voćnjaci žalostno izgledaju iii da su požutjeli kano pod jesen, ali jih ima manje, nego li početkom srpnja.

h) Stoka.

Plućne bolesti u dva slučaja bilo je u občini Lapac dolnji, isto imenoga kotara; bedrenice u občinah Plaški, kot. ogulinskoga (3 glave goveda); Bosiljevo, kot. Vrbovsko (4 glave goveda); i Vojni Križ, isto imeni kotar (4 gl.). Šapa i slinavke bilo nešto u pojedinih selih po kotarih Osjek, Mitrovica i Šid.

Krmad sveudilj boluje i pogiba bilo na „gronici“, bilo na „vrbancu“ ili kojoj drugoj bolesti, po kotarih: Glina, Gorica, Ivanec, Bjelovar, Gjurgjevac, Križevci (u dvie občine), Brod, Gradiška (2 občine), Novska, Pakrac, Osjek i Vukovar i to osim navedenih kotara Križevci i Gradiška samo u pojednoj občini.

i) Nadnice.

S neke strane shvatilo se je posve krivo, zašto su u dosadanja tri glavna izvještaja o gospodarskih prilikah priobćeni i neki brojevi o nadnicah poljodjelskih. Nazrievajući u tih brojevih neku statistiku poljodjelskih nadnica, spočitnulo se je statist. uredu, kako mu je ta njegova statistika nepodpuna, kako nimalo neodgovara svojoj svrsi, te su se ujedno navela i gledišta, prama kojim bi u buduće valjalo udesiti radnje oko statistike nadnica za poljske radnje.

Da se uzmogne razabrati, kako su bili neopravdani ti prigovori i suvišne pouke, kojim da se načinom uredi sabiranje takvih podataka, valja tuj primjetiti sljedeće:

Naredbom Njeg. Preuzvišenosti bana od 19. travnja 1893. br. 967/Pr., kojom je uredjeno cielo sabiranje podataka za statistiku ratarsku, odredjeno bje medju ostalim i to, da statističkomu uredu valja svake godine sastavljati statistiku nadnica, koje se plaćaju za poljske radnje i radnje gospodarske u obće. Za to treba da svako občinsko poglavarstvo svake godine sastavi i statist. uredu dostavi godišnji jedan izkaz i u njem napose za svaki pojedini mjesec u godini izkaže, kolik je bio najviši, najniži i obični iznos nadnica, koje su se plaćale za poljske radnje, razlikujući svigdje nadnice mužkarcem, ženskinjam i djeci, te nadnice sa hranom i bez hrane. Iz ovih izkaza dužan je statist. ured sastaviti glavne preglede, te rezultate publicirati svake godine zajedno s ostalimi podatci za ratarsku statistiku. —

Ovako zajamčeno bje, da će se i u nas redovito publicirati statistike nadnica poljodjelskih, i to podpune i pouzdane jamačno bar toliko, koliko su podpune i pouzdane slične statistike ugarske i austrijske. A da je takvo sabiranje podataka započelo već g. 1893., naročito je spomenuto i u dosadanjih glavnih izvještajih o gospodarskih prilikah.

S ovim sustavno uredjenim statističkim izvidom o poljodjelskih nadnicah nestoje u savezu bilježke, što su jih o nadnicah priobćila dosadanja tri glavna izvještaja, a izcrpljena su iz izvještaja gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja. Brojevi ovi uvršćivali bi se u glavni izvještaj samo za to, da se gospodari bar ponešto uzmognu orijentirati o razlikah, koje glede nadnica postoje medju pojedinimi krajevi zemlje, i kako se te nadnice mienjaju iza razdobja, kojih se tiču

odnosni izvještaji. O kakvoj statistici nadnica nemogaše tuj biti ni govora, i to već s toga ne, što nebi za nju doticao ni materijal, sadržan u nedjelnjih gospodarskih izvještajih, ni prostor, opredieljen za glavne izvještaje. Za nju hoće se podatci istovrstni i sravnjivi iz svih krajeva zemlje, te jih treba obzirom na velike razlike, koje postoje ne samo medju kotari pače i općinami jedne te iste županije i jednoga te istoga kotara objavljivati u što većem detalja.

Onakve podatke dobivati će statist. ured, kako je napomenuto, od obćinskih poglavarstva te jih po svojoj dužnosti redovito izradjivati i publicirati.

Svakako biti će medjutim od znatne koristi — i to već zato, da se izkazi obć. poglavarstva uzmognu što pomnije izpitati i ocieniti —, budu li se i gg. stalni gospodarski izvjestitelji koliko moguće potanje osvrtati na gospodarske nadnice u njihovu području. Statistički si ured s toga drži dužnosti i tuj ponoviti molbu, što ju je na strani 22. toč. 9. drugoga glavnoga izvještaja upravio na p. n. stalne gospodarske izvjestitelje.

Kr. statistički ured.

U Zagrebu 5. kolovoza 1893.

Predstojnik:

Zoričić v. r.

Tiskarski zavod „Narodnih Novinah“.

GLAVNI IZVJEŠTAJI

o stanju usjeva i o gospodarskih prilikah u obće.

Po izvještajih gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja

sastavlja jih i izdaje

kr. statistički ured u Zagrebu.

I.

Stanje kuruze po izvještajih od 23. kolovoza 1893.

Županije, kotari i gradovi.		Sva površina obradjena kuruzom g. 1893. u jutrih po 1.600 □h.	Kuruza stoji: 1. vrlo dobro	2. iznad srednje ruke	3. srednje ruke	4. izpod srednje ruke	5. vrlo loše	6. nepoznato kako
			na površini od jutara:					
Lika-Krbava	Brinje	198	—	198	—	—	—	—
	Gospić	476	88	388	—	—	—	—
	Gračac	6.421	3.043	2.146	1.232	—	—	—
	Korenica	3.404	962	2.355	87	—	—	—
	Lapac dolnji	2.590	—	1.352	—	1.238	—	—
	Otočac	1.516	149	961	406	—	—	—
	Perušić	1.422	1.235	—	187	—	—	—
	Senj	4	4	—	—	—	—	—
	Udbina	185	—	—	93	92	—	—
	Grad Bag	—	—	—	—	—	—	—
	„ Senj	—	—	—	—	—	—	—
	Ciela županija	16.216	5.481	7.400	2.005	1.330	—	—
Modruš-Rieka	Čabar	78	78	—	—	—	—	—
	Delnice	612	612	—	—	—	—	—
	Novi	304	134	170	—	—	—	—
	Ogulin	4.234	2.819	1.415	—	—	—	—
	Slunj	13.769	4.621	2.535	6.613	—	—	—
	Sušak	365	365	—	—	—	—	—
	Vojnić	7.575	2.132	5.443	—	—	—	—
	Vrbovsko	1.634	1.544	90	—	—	—	—
	Grad Bakar	1	—	1	—	—	—	—
	Ciela županija	28.572	12.305	9.654	6.613	—	—	—
Zagreb	Dugoselo	6.201	3.129	3.072	—	—	—	—
	Glina	11.168	2.656	6.379	2.050	83	—	—
	Gorica velika	11.586	7.264	4.322	—	—	—	—
	Jaska	5.355	616	4.739	—	—	—	—
	Karlovac	8.640	1.212	7.428	—	—	—	—
	Kostajnica	17.350	7.089	10.261	—	—	—	—
	Petrinja	16.608	16.608	—	—	—	—	—
	Pisarovina	5.881	4.884	997	—	—	—	—
	Samobor	5.303	—	4.211	—	1.092	—	—
	Sisak	15.689	8.535	7.154	—	—	—	—
	Stubica	8.390	2.556	—	4.564	1.270	—	—
	Sv. Ivan-Zeliua	8.082	—	882	7.200	—	—	—
	Vrginmost	7.742	4.268	3.474	—	—	—	—
	Zagreb	13.714	6.073	7.641	—	—	—	—
	Grad Karlovac	353	—	353	—	—	—	—
	„ Kostajnica	673	—	673	—	—	—	—
	„ Petrinja	475	475	—	—	—	—	—
	„ Sisak	518	518	—	—	—	—	—
	„ Zagreb	933	933	—	—	—	—	—
	Ciela županija	144.661	66.816	61.586	13.814	2.445	—	—
Varaždin	Ivanec	6.469	6.469	—	—	—	—	—
	Klanjec	8.620	2.244	6.376	—	—	—	—
	Krapina	1.581	3.019	3.562	—	—	—	—
	Ludbrieg	16.887	7.304	9.583	—	—	—	—
	Novimarof	7.658	7.658	—	—	—	—	—
	Pregrada	8.570	6.112	—	2.458	—	—	—
	Varaždin	7.203	7.203	—	—	—	—	—
	Zlatar	10.637	5.667	4.970	—	—	—	—
	Grad Varaždin	2.970	2.970	—	—	—	—	—
	Ciela županija	75.595	48.646	24.491	2.458	—	—	—

Županije, kotari i gradovi		Sva površina obradjena kuruzom g. 1893. u jutrih po 1.600 □h.	Kuruza stoji: 1. vrlo dobro	2. iznad srednje ruke	3. srednje ruke	4. izpod srednje ruke	5. vrlo loše	6. nepoznato kako
			na površini od jutara:					
Bjelovar-Križevci	Bjelovar	15.401	15.401	—	—	—	—	—
	Garešnica	7.155	5.875	—	1.280	—	—	—
	Gjurgjevac	13.104	8.568		4.536	—	—	—
	Grubišnopolje	4.904	—	—	4.904	—	—	—
	Koprivnica	11.980	9.382	1.131	1.467	—	—	—
	Križ	7.730	—	1.005	6.725	—	—	—
	Križevci	11.551	3.466	—	8.085	—	—	—
	Kutina	5.722	5.722	—	—	—	—	—
	Grad Bjelovar	125	—	—	125	—	—	—
	„ Ivanić	14	—	—	14	—	—	—
	„ Koprivnica	1.451	—	—	1.451	—	—	—
	„ Križevci	572	—	—	572	—	—	—
	Ciela županija	**79.709**	**48.414**	**2.136**	**29.159**	—	—	—
Požega	Brod	12.956	1.375	3.285	8.296	—	—	—
	Daruvar	5.399	3.641	—	1.785	—	—	—
	Gradiška nova	16.311	2.117	2.904	11.290	—	—	—
	Novska	12.630	1.427	—	7.304	3.899	—	—
	Pakrac	7.293	—	4.127	3.166	—	—	—
	Požega	8.664	3.252	—	5.412	—	—	—
	Grad Brod	200	200	—	—	—	—	—
	„ Požega	500	—	—	500	—	—	—
	Ciela županija	**63.953**	**11.985**	**10.316**	**37.753**	**3.899**	—	—
Virovitica	Djakovo	8.183	3.334	2.966	1.883	—	—	—
	Miholjac dolnji	4.815	1.913	—	1.967	935	—	—
	Našice	4.772	591	—	4.181	—	—	—
	Osjek	13.869	3.228	—	10.641	—	—	—
	Slatina	7.837	1.892	—	5.945	—	—	—
	Virovitica	10.354	2.230	1.551	6.573	—	—	—
	Grad Osjek	1.056	—	—	1.056	—	—	—
	Ciela županija	**50.886**	**13.188**	**4.517**	**32.246**	**935**	—	—
Sriem	Ilok	8.996	—	3.536	1.235	—	4.225	—
	Irig	10.501	—	2.873	—	7.628	—	—
	Mitrovica	10.732	—	800	4.038	5.894	—	—
	Pazova stara	25.430	—	—	25.430	—	—	—
	Ruma	23.471	1.897	—	21.574	—	—	—
	Šid	10.352	—	—	8.072	2.280	—	—
	Vinkovci	8.723	—	—	8.723	—	—	—
	Vukovar	20.537	1.382	4.160	14.995	—	—	—
	Zemun	17.289	—	6.077	8.182	3.030	—	—
	Županja	7.705	—	3.247	4.458	—	—	—
	Grad Karlovci	826	—	—	826	—	—	—
	„ Mitrovica	1.620	—	—	1.620	—	—	—
	„ Petrovaradin	1.203	—	—	1.203	—	—	—
	Trg Ruma	2.250	—	—	2.250	—	—	—
	Grad Zemun	2.313	—	—	2.313	—	—	—
	Ciela županija	**151.948**	**3.279**	**20.693**	**104.919**	**18.832**	**4.225**	—
Hrvatska i Slavonija		**611.540**	**210.114**	**140.793**	**228.967**	**27.441**	**4.225**	—

Kuruzom bilo je u Hrvatskoj i Slavoniji obradjeno jutara:

God. **1885.**: 535.923	god. **1888.**: 555.869	god. **1891.**: 603.476
„ **1886.**: 543.215	„ **1889.**: 560.998	„ **1892.**: 610.587
„ **1887.**: 544.075	„ **1890.**: 573.875	„ **1893.**: 611.540.

Za cieloga dakle razdobja od devet godina, što ga obsiže naša statistika ratarske produkcije, površina je namienjena toj plodini, rasla postupice i neprekidno svake godine te se od godine 1885. do g. 1893. podigla za preko 75.000 jutara.

Kako ona svojom važnosti — bar glede obradjenih površinâ — daleko nadkriljuje i sve ostale žitarice, koje se goje u našoj domovini, držao je statistički ured, da mu valja i stanje njezino u glavnih izvještajih što potanje izkazati. Gornja skrižaljka nije s toga stegnuta samo na županije, već predočuje i prilike za sve upravne naše kotare i gradove. —

Od ukupne površine, obradjene kuruzom, odpalo je po izvještajih gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja od 23. kolovoza postotaka na površine, gdje joj je bilo stanje:

U županiji:	vrlo dobro	iznad srednje ruke	srednje ruke	izpod srednje ruke	vrlo loše
Lika-Krbava	33·80	45·64	12.36	8·20	—
Modruš-Rieka	43·07	33·79	23·14	—	—
Zagreb	46·19	42·57	9 55	1·69	—
Varaždin	64·35	32·40	3·25	—	—
Bjelovar-Križevci	60·74	2·68	36·58	—	—
Požega	18·74	16·13	59·03	6·10	—
Virovitica	25·92	8·88	63·37	1·83	—
Sriem	2·14	13 62	69·05	12·39	2·78
Hrvatska i Slavonija	**34·36**	**23·02**	**37·44**	**4·49**	**0·69**

U cielom glase po tom — bar do 23. kolovoza — izvještaji dosta povoljno. Na jednoj po prilici trećini ciele površine od nešto preko 600.000 jutara stajala je kuruza vrlo dobro i na jednoj četvrtini iznad srednje ruke, dočim ostatak od nešto preko jedne trećine odpada gotovo sav na stanje „srednje ruke“. Izpod srednje ruke i vrlo loše stajalo je samo 5 postotaka ciele površine.

Ipak se već iz gornjih relativnih brojeva razabire, koliko su tri slavonske županije zaostale za ostalimi dielovi zemlje i kako je slabo uspjela kuruza imenito u županiji sriemskoj, gdje ona absolutno zaprema površinu veću nego li u ikojoj drugoj županiji. Tuj bilo je vrieme svedj toli nepovoljno, da se po dosadanjih izvještajih nedaje predvidjati no rezultat srednje ruke. U nekojih pače kotarih sriemskih, kao što u kotarih irižkom i mitrovačkom površine se u stupcu „izpod srednje ruke“ izkazuju većimi nego li u svih ostalih stupcih.

S druge strane valja iztaknuti, kako kuruza osobito liepo kaže u županijah zagrebačkoj i varaždinskoj.

II.

Glavni izvještaj

o gospodarskih prilikah u obće.

I. Od 27. srpnja do 9. kolovoza 1893.

Uz vrlo nizku, za doba žetve neobičnu temperaturu, bilo je za ovoga razdobja po cieloj zemlji mnogo kiša što obćenitih, što hodalica uz oluje i vihore. Prve sedmice, od 27. srpnja do 2. kolovoza bilo je mal ne svaki dan kiša pljuskavica, tuj više, tamo manje 28., 29., 30. i 31. srpnja mal ne po cieloj zemlji — a ima dosta krajeva, s kojih se je javilo, da je i u drugoj sedmici, od 3. do 9. kolovoza. bilo po 4 pače i 5 dana sa znatnijimi oborinami.

Ipak bijaše u iztočnom dielu zemlje u cielom manje oborina nego u zapadnih joj krajevih.

U Gračacu palo je kiše od 28. do 31. srpnja 78·5 mm, a na 2., 3., 5. i 6 kolovoza 31·8 mm, u Bjelovaru na sami 31. srpnja 47·2 a u gornjem Miholjcu istoga dana 22 mm.

Pošto su osobito noći hladne bile — „u ovo jesensko doba“ kako mnogi izvjestitelji te dane nazvaše — a vlage je svud u preobilju bilo, učestaše i „guste magle“, o kojih neki izvjestitelji vele, da mogu pšenicu oštetiti, makar da je „požeta i u plastu sadjevena“.

Za tih burnih dana samo u ličko-krbavskoj i virovitičkoj županiji nije bilo tuče, dočim iz svih ostalih županija ima po koja ta viest, da je tuča udarila i nanjela štete.

S tuče bilo je štetâ:

a) dne 27. srpnja u kotarih Ogulin i Slunj. Ali znatnije štete s tuče bilo je samo u obćini Plaški, kotara ogulinskoga, po voćnjacih i kuruzi, manje po žitaricah. I tuj je „oluja“ počinila povaljivanjem i kidanjem više kvara nego li krupna ali oriedka tuča;

b) dne 28. srpnja oštetila je tuča vinograde u $^1/_5$ po kotaru Kutina, a zob i ostale plodine dosta znatno u Kraljevoj Velikoj i Piljenicah kotara Novska. ali je tuj bilo više štete od silna vjetra i nagle kiše nego li od same tuče, jer jer je žito i sieno plivalo po vodi;

c) dne 29. srpnja bijaše ne samo tuče nego i plohe te silna vihora na daleko i široko i to po kotarih: Velika Gorica (istoimena obćina vinogradi okljaštreni); Karlovac (obćine Novigrad i Ribnik znatne štete na vinogradih, voćnjacih i livadah); Samobor (obćina Podvrh i Samobor, preko 2000 q siena odniela ili pomuljila bujica, a tuča oštetila loznike i vinograde u velike; obćina Sv. Martin bujica odniela kuruz, grah, korun sa zemljom, odplavila sieno i žito voćnjake otresla tuča); Zagreb (polovica porezne obćine Brdovec na svih plodinah vrlo znatno oštećena, druga polovica manje); Ivanec (nesretnim obćinam Voća gornja i dolnja po treći put tuča potukla ono, što je od dva prva puta ostalo te proso i heljdu, konoplju); Križ (sela Komuševac i Šišćani, kuruza do gole stabljike okresana, pak pošto je u klasanju i odmetanju biti će šteta nenaknadiva); i Zemun (Kupinovo, kuruza oštećena znatno a 4 vinograda „do temelja, list, loza i groždje“);

d) dne 1. kolovoza oštećena je tučom a još većma nastalom bujicom sva ljetina sela Crnipotok i Katinovac kotara Vrginmost;

*

e) dne 6. kolovoza bilo je nešto solike bez znamenita kvara po obćini Stubica gornja kotara dolnja Stubica;
f) napokon je izvjestitelj hercegovački naknadno doznao i prijavio, da je dne 22. srpnja tuča u obćinah Mali i Veliki Zdenci kotara Garešnica kuruzu znatno oklaštrila, neoštetivši za čudo ni malo pšenice, jer je led pomješan jakom kišom padao, pak je s toga i nade, da će se i okljaštrena kuruza oporaviti. Naknadno je i izvjestitelj obćine Srb priobćio, da je po selih Dabašnica i Ajderovac, kotara dolnjo-lapačkoga tuča dne 26. srpnja nanjela imenito ječmu vrlo znatne štete. Po izvješću izvjestitelja novogradiškoga bilo je takodjer u okolici Nove Gradiške u tom razdobju tuče, ali on nenaznačuje niti datuma niti neiztiče znatnije štete, osim nešto otrušena voća.

Sa silnih vihora nanešeno je skora po svud manje više kvara na svih plodinah. Ovdje valja spomenuti samo 2—3 slučaja, u kojih su se „vihrovi", „vjetrovi" zasukali u prave „vijavice" te počinili neobične štete. Tako je dne 29. srpnja u selu Rešetarih, kotara Gradiška nova ciklon sa SW u širini od $^1/_2$ km na sve strane raznio požeto žito i sieno sadjeveno u stogove, voćke, osobito šljive izprekidao i polamao, uz cestu Rešetari-Gradiška posadjene voćke i jablane na prostoru od kojih 100 koračaja počupao i slomio, sdanja porazkrivao, a jednu veliku krušku na zapadu sela prepolovio, krošnju nekoliko metara daleko ponio i tako ustobočio, da je deblji kraj u vis stršio; i dosta vozova žita na cesti kući vozećih je prevalio. Još žešće bjesnila je istoga dana „vijavica" sa SW (jugo-zap.) u Šimanovcih, Karlovčiću i Deču, kotara Zemunskoga. U Deču je krov crkve oštećen, više kuća porušeno; u Karlovčiću više kuća poodkrivano, a u Šimanovcih krov crkve oštećen, na obćinskom uredu zabat srušen na susjednu kuću, sila krovova odnešeno, a sieno u plastovih i žito u „kamarah" (Tristen) složeno na sve strane razpuhano, a silnom kišom odplavljeno. Dne 1. kolovoza uz silnu kišu i tuču „čupao" je ciklon po selih Brebernica, Mala Crkvina i Trupinjak, kotara Vojnić, drvljad, voćke, dapače „stare živice iz korena", dočim je tuča i prolom oblaka usjeve i sve što na polju bijaše „utamanila", a „bujica ponjela". Selom: Rajić brdo, Johova, Lipovac, Lisine, Kusje, Brusovača, Jagrovac i Široka rieka, istoga kotara, taj su dan tučom i bujicom usjevi hametom uništeni a sieno uplašteno na livadah odplavljeno.

Sa poplava bilo je šteta uz svaki jarak i potočić, bud koji dan u tom razdobju, jer kiše nisu tek padale, nego upravo lievale „kano da smo na ekvatoru", kako se križki izvjestitelj izrazuje, a „bujice" nastale sa preobilnih kiša, i štete počinjene ne samo na požetu i pokošenu žitu te sienu, nego i na mekoti oranica prečesto se napominju mal ne iz svakoga kotara, tako da jih nije moguće ovdje sve poimence navesti. Osobito iza silnih kiša, palih 31. srpnja ima mnogo tužba o poplavah, odnesenu žitu i sienu. Na 1. kolovoza se dapače i Sava razlila od Podsuseda do Zagreba te odplavila odkos, a što nije bilo pokošeno to je zamuljeno. Mokro dolnje polje u obćini Jasenovac, kotara Novska, gdje sela Mlaka, Košutarica i Jasenovac znaju do 2000 vozova šaša nakositi, po treći put je Strug na dulje vremena poplavio. Takvih primjera moglo bi se navesti i sa obala Čazme, Lonje, Ilove, Kupe itd., al će i ono, što je spomenuto, doteći, da označi kakvo li je abnormalno vrieme vladalo u doba ovogodišnje žetve.

Mnogo veće su pako štete, koje su skoro svakidanje obilate kiše premnogom vlagom i mokrinom počinile na dozrelu jur žitu, bilo ono još na stablici ili pako u „stavih", „granicah", „krstovih", dà u snopju ili samo na odkosu u polju, ili jur uveženo i u „stogove", „plastove" ili „kamare" kraj guvna sadjeveno. Posvuda je bilo kvara, jer i „stogovi" i „kamare „zakisnuše i prokisnuše", pak su vrlo česte tužbe na pokvareno zrno i crnu slamu, na „klicalo", „razkvašeno". „upaljeno" žito i crno, izprato sieno.

Da je uz takovo nepovoljno vrieme osobito prve sedmice bio po cieloj zemlji svaki rad oko žetve ili vršitbe ili mlatnje obustavljen, netreba tek napominjati, a da je i isto zrienje žitarica jarih i poimence zobi po briegovitijih dielovih zemlje uz osjetljivo nizku temperaturu slabo napredovati moglo, razumjeva se samo po sebi, te tu nepovoljnu okolnost iztiču ne samo izvjestitelji iz Like-Krbave i gorskih kotara modruško-riečke, već i iz županijah drugih, osobito bjelovarsko-križevačke i požežke. Sav se je rad za ono nekoliko liepih dana, što no jih bilo osobito druge sedmice, usredotočivao na opetovano sušenje žita i siena, te uvažanje hrane i krme s polja, a riedko je tko dospjevao da bud „vrši", „mlati" i „šika" žita, te da obavlja druge poslove: nastavlja žetvu, „ugarenje" po drugi ili treći put pod ozimine, da sije bilo repicu oziminu, ili repu bielu u preoranu strn, da okapa zeljišta (kupusišta), kopa i sprema rani korun, kosi po drugi ili treći put djetelinu, ili otave, da „tretači" ili ćak „četvrtači" i podžinja, „kreše", „podkresuje", „zalama" i povezuje lozu, itd., a trebalo je na mnogih mjestih i kuruze osipati ili nagrnuti, gdje se taj posao nije mogao prije obaviti.

a) Žitarice.

Kako je dosele tek od 18 kotara stiglo izkaza o količini požetih žitarica: pšenice, raži, ječma i zobi, a iz svih strana zemlje, ne samo iz gornjih dvijuh županija stižu danomice prijave bilo od kotarskih oblasti, bilo od pojedinih obćinskih poglavarstva ili gg. izvjestitelja, da se je ne samo žetva nego i vršitba prekomjerno zategla nepovoljnim vremenom, tako da se nemogu podnieti izkazi ob uspjehu žetve do opredieljena roka, naime do 8. kolovoza, i sve te prijave traže odgodu toga roka za kojih 14 ili više dana, to se nemogu ni u ovom izvještaju objaviti već sada konačni rezultati ovogodišnje žetve pšenice, raži, ječma i zobi, kako se bilo iz prva namjeravalo, već treba pričekati, dok nestignu u tu svrhu potrebni podatci nakon posvud obavljene žetve i vršitbe. Za sad se tek daje konstatovati, da sveudilj osobito iz Slavonije gospoda izvjestitelji priznaju, da uspjeh vršitbe neodgovara količinom njihovim prijašnjim ocjenam, jer da su na oko liepa žita bila oriedka, te se nije moglo predmnievati, da bi s toga za toliko manje plaćala ili sipala. Svi pako hvale kakvoću. Zrno je vanredno liepo i jedro, osim kod zobi, koja u pravilu neodgovara u tih stranah ni svojom kakvoćom. No ima i prediela u slavonske tri županije, u kojih su i s prirodom po količini kod pšenice i napolice zadovoljni, izkazujući prirod po jutru, koji odgovara boljoj godini. Ovdje opetujemo jur stavljenu zamolbu, da i gg. izvjestitelji sa svoje strane izvole priobćiti u izvjestnih brojevih poprieční prirod požetih žitarica.

O stanju kuruze sastavljen je po stanju od 23. kolovoza u prvom dielu ovih izvještaja po dosadanjih podatcih gg. izvjestitelja potanki pregled obzirom na površine, na kojih je posijana ta sada u polju svakako najvažnija žitarica, koja se u svakom izvještaju osobitom pomnjom spominje. Za nju se u zadnjih izvještajih redovito čita, da se sa obilja vlage neobično „sili“, da „buji“, da „cipari“ i da je „izciparila“ do preko 2 metra visine, te da „izmeće“ i „odmeće“ u pravilu po dva klipa, ali da nisu riedkost ni 3—4 klipa. No imâ i izvjestitelja koji su primjetili, da se nalazi, kad se usred nje zadje i dosta „jalove“, a drugi izrazuju bojazan, da bi je moglo ostati dosta „jalove“, budući je odviše u stabljiku s preobiljne vlage izrasla, a vrieme „izmećanja“ bijaše hladno, dočim bi joj trebalo više topline. A iz krajeva, gdje se je dokasno kuruza dosijavala i dosadjivala, gdje je dakle ima i „mlade“ za ovo doba godine, izrazuju opet bojazan da neće dozrieti, ako nebude jesen neobično topla S više strana pako ističu izvjestitelji kano neku posebnost, da ove godine kuruza jednako bujno raste na dobru, pognojenu tlu kano i na nepognojenu, tako da joj se i bogataš i siromah jednako raduju.

Crv je znatnije oštetio kuruze po kotaru Otočac (Brlog), a „kljah“ (Beulenbrand, Ustilago Maydis Tul.) opažao se u kotaru Lapac dolnji (Srb), „hrdje“ (Maisrost, Puccinia Maydis, Pötsch.) bilo je na kuruzi po kotaru Sisak (Kratečko i Topolovac), a valjda je s istoga uzroka „opaljena“ kuruza i u kotaru Glina (Glina II.), a peronospore dosta jako ima po kuruzi u kotaru Varaždin (Jalžabet). Da kuruza inače bujna i liepa slabo „odmeće“, te da je dosta „jalove“ ima po jedna tužba iz kotarâ: Glina, Kostajnica, Sv. Ivan Zelina, grada Karlovca, Sv. Križ, Gradiška nova i Našice.

Prosu kano da nisu silne hladne kiše posvuda prijale. Ima bo tužba s više strana, da nenapreduje baš najbolje, da ga trava i korov „duše“, a po ne ocjednih položajih da sa prekomjerne vlage „žutî“. Većina izvjestitelja ipak ga kaže „liepim“ i „dobrim“, ili barem „srednje ruke“. Na „uš“ i „crv“ u prosu imaju u ovom roku samo dvie tužbe, jedna iz kotara Korenica, druga iz kotara Slunj, a da jim je proso „loše“ i „vrlo loše“ ističe po jedan izvjestitelj iz kotarâ: Korenica, Lapac, Slunj, Petrinja i Karlovac, i to ponajviše s toga što se odviš „otravilo“.

Heljdom se hvale skoro svi izvještaji, koji ju u obće spominju, te se može, ako nebude ranih mrazova očekivati obilan prirod.

Ob ostalih žitaricah, koje po Lici i gorskih kotarih još nisu bile pokošene ili požete, glase izvještaji osobito iz Like malom iznimkom vrlo povoljno. Mjestimice po Lici „nije skorih pametara“ tako obilnoj ljetini kano što obećaje ovogodišnja biti, samo ako dopusti vrieme, da se sretno spremi. Tud je bilo ovoga roka jošter „skroz zelene“ zobi, s hladna i kišovita vremena, na svu sreću primjećuje izvjestitelj, jer „požeti ječmovi užegli se i dime u plastu“.

Ono malo „snieti“ i „bube“ (Anisoplia agricola ili vjerojatnije Zabrus gibbus) što no se opažalo na pšenici, a „crvi“ i „uši“ na „zobovih“ neće valjda znatno „ucjeniti“ trud ondašnjih ratara.

b) Okopavine.

Rani je korun „ruževac“ dozrio, te je već i izkopan i spremljen. Prirod bijaše mal ne posvuda liep, jedar, ali skoro svaki izvjestitelj dodaje, da ima i crna, gnjila gomolja. S te gnjiloće okrivljuju svi izvjestitelji prevlažno vrieme i peronosporu, al se nadaju da će se jednom ipak uvremeniti, i kasni korun dospjeti zdrav do izgrtanja, pošto je sada zelen i bujan na cimi. Vriedno je upamtiti, da po izkustvu g. izvjestitelja u Majuru kasnije vrsti koruna bolje odoljevaju peronospori inf. nego li rane, poimence Imperator Richterov divno se razvija bez uštrba i pokraj peronospore, i Magnum bonum bolje stoji od domaćeg koruna.

Kupus je po suglasnih viestih krasno „uglavao“ te vanredno dobro napreduje, pošto su mu mnoge kiše ugadjale, a gosjenicam ni traga.

Biela repa, koju su jošter uvjek po strništu preoranu neobično mnogo sijali, liepo je na kišovitu vremenu nicala, a ranije sijana upravo divno da napreduje, budući su ju pljuskavice zalievale i od buhača štitile.

Krmna blitva (Futterrunkeln,) i blitva sladorača (Zuckerrunkel) što no se na dva tri mjesta sadi pokusa radi, takodjer dobro uspjevaju.

c) Sočivice.

Grah (pasulj) sploh je u vrlo dobru stanju, u Lici se dapače gotovo „obledio mohunami“, a rani „čučavac“, što se mjestimice po Slavoniji i na „poljsku“ sije, već je dozreo, te su ga stali „čupati i „mlatiti“, ali o uspjehu mlatnje nisu dotični izvjestitelji ništa priobćili. Nešto štete na grahu čine „crvi“ i „grčice“ te „buhač“ po kotarih Lapac dolnji i Otočac; „pikac“ ga napao u obćini Švarča kotara karlovačkoga, a stao je „gnjiti“ na stablici sa preobilne vlage u dvie obćine kotara glinskoga; „chlorozan“ je bio u po jednoj obćini kotara Klanjec i Požega; napokon se spominje i peronospora na grahu po izvjestitelju obćine Biškupec, kotara varaždinskoga, a biti će toga nametnika i drugud, gdje ga je bilo po prijašnjih izvještajih, a ovoga ga puta izvjestitelji nespomenuše.

d) Trgovinsko bilje.

Za ovoga razdobja „čupala“ ili „pukala“ se je većinom i konoplja ili „kudelja“ koja nije opredieljena za sjeme, te su s prirodom gospodari u cielom zadovoljni. Samo gdjekoji izvjestitelj primjećuje, da je nešto prekrupne stabljike, te da vlakno nebi tegnulo biti dovoljno fino.

Duhana se sjetio jedini gornjo-miholjački izvjestitelj, te veli zanj, da se je nadati berbi srednje ruke.

e) Krmovno bilje, livade i pašnjaci.

S preobilnih i jakih kiša ne samo da je bilo velike štete na pokošenoj krmi, a s nastalih bujica i poplava na nepokošenoj, već su prečeste kiše glasom premnogih izvještaja izravno priečile porast i napredovanje svih trava i djetelina, što no se nalaze bilo po nižih, bilo po neocjednih položajih. Tlo da je tako bilo prosićeno vlagom, da su djeteline i otave tek slabo napredovale. Samo po viših i ocjednih te propustnih položajih unapredjivaše obilne oborine porast djetelina i trava.

Koliko pram običnu prirodu ima ove godine manjka i na sijanoj krmi, neka pokažu sljedeći brojevi gosp. gornjo-miholjačkoga izvjestitelja. Lanjske je godine naime njegova gospoštija raznih djetelina uvezla 588 vozova, a ove godine dadoše svi odkosi tek 108 vozova.

Kako su „bujice", pljuskavice" i poplave uz potoke i potočiće svu silu siena bilo odplavile, bilo pokvarile, a nepokošeno zamuljile, to su kotarske oblasti u Gračacu i Irigu, kako izvjestitelji zadovoljstvom ističu stavile pokošene livade „pod zabranu", da se uzmogne barem nešto otave na njih uhvatiti.

Premnogi izvjestitelji žale, što se po njihovih područjih takodjer nisu livade stavile pod zabranu, već se blago tjera na livade, s kojih se dapače ni gotovo sieno nije moglo radi premokra tla odvesti, pak ga blago tare u plastovih, a o kakvoj otavi, da ni spomena neima, akoprem bi svaki naviljak krme i te kako potreban bio.

Svi pašnjaci ležeći uz razna korita oborinâ bijahu u tom roku opetovano po koji dan, a i potrajno pod vodom, te se svojimi pašnjaci hvale jedino izvjestitelji iz bregovitijih prediela.

f) Vinogradi.

Oveće štete nanešene vinogradom s tuče i vihora spomenute su već kod biljezkah o vremenu, te je red ovdje izvjestiti o drugih vinogradarskih prilikah. Po viestih g. izvjestitelja obćine Ravna gora, kotara Vrbovsko, ništi filoksera i peronospora tamošnje vinograde, a po izvještaju g. izvjestitelja obćine Levanjska varoš, kotara Djakovo, konstatovana je u vlastelinskom vinogradu u Trnavi phylloxera vastatrix. Uz ono u IV. izvještaju na strani 34. imenovano ognjište filoksere, bila bi tu tri nova zarazišta, a dodadu li se k tomu dvie viesti iz kotara Vojnić i jedna iz kotara Slunj, „da se list na tamošnjih vinogradih žuti i suši" a plod da ostaje „sitan", te priobćene već viesti iz kotara vukovarskoga, da se list suši, ma da je po dva puta štrcan, to je vjerojatnost tiem veća, da su ti vinogradi već filokserom zaraženi, što se u svakom kraju dobro poznata peronospora nenavadja kano uzrok tih svakako vrlo sumnjivih pojava. A kako je gospodin čazmanski izvjestitelj na svojem obhodu po vinogradih čazmanske obćine, dne 21. srpnja naišao u jednom brdu na vinograde, u kojih se trsje suši „na kolobare" to bi i u kotaru Križ moglo biti zaraze filoksere, te bismo mogli sigurno novo zaraženimi scieniti kotare: Djakovo, Ogulin, Vrbovsko, a vrlo sumljivimi, do pobliža izvida kotare: Slunj, Vojnić, Križ i Vukovar.

O peronospori pako, o kojoj se je prije izvješćivalo, da je „iznemogla", da joj neima traga, bilo trsje škropljeno ili nebilo, stigoše u drugoj sedmici ovoga roka upravo užasni glasovi. Skoro iz svakoga kraja: „silno", „strašno", „rapidno", „užasno", nečuveno" i „nevjerojatno", da se je peronospora uzela razširivati u posljednjih osam dana, a to i po vinogradih dva puta škropljenih, gdje da su plohe svaki put do čista izprale list. Svi izvjestitelji izrazuju bojazan, da će loza, porasla toli bujno ovoga ljeta izgubiti list, te tako ostati nezrela, opet pozebsti, tako da nebude ni do godine reznika, pa po tom ni ploda, kojemu se vinogradar pouzdano nadao od tako bujne i zdrave loze.

Gosp. izvjestitelj u Malom Bukovcu kotara Ludbreg javlja, da dočim su „amerikanci" Otello i Noah puni peronospore, da je Riparia sauvage gotovo čista, a od domaćih vrsti, da na listu rane imbrine neima peronospore, akoprem je na brajdah prepletena drugom lozom, koja je puna peronospore. Isti gosp izvjestitelj javlja suglasno sa gosp. izvjestitelj grada Zagreba, da se ove godine opaža sva sila filoksere na listu američke ali i domaće loze, osobito mnogo na lozi amer. dobavljenoj iz varaždinskoga loznjaka, a potonji dodaje, da se na pokušalištu gospodar. družtva pojavio i „crni rak" (der schwarze Brenner, Sphaceloma ampelinum), koji se lieči zelenom galicom (Eisenvitriol-Ferrosulfat) 500 gr. na 1 lit. vode. Na trsju po ubavom Vinodolu opaža se ponešto „trsne pliesni" (Oidiuma Tuckerii) a o „zelenoj gnjiloći" (Grünfäule) stigoše dva glasa, jedan iz kotara šušačkoga, drugi iz kotara virovitičkoga, čemu bi potrajno sušno i toplo vrieme bez dvojbe najprečim liekom bilo.

O regeneraciji vinograda stiglo je evo ovo malo viestih:

U obćini a) Biskupec, kotara varaždinskoga, podieljeno je na 22 gospodara 450 korenjaka i 9000 ključića riparije. Dva se vlastelina dala na obsežniji rad. Od onoga, što se proljetos i ljetos sadilo, primilo se do 80%.

b) Lobor i Zlatar, kotara Zlatar, sadi se riparia sauvage, a ciepila se kraljevina i Frankovka.

c) Mali Bukovec, kotara Ludbrieg, gospoštija u velike obnavlja svoje vinograde, većinom na ripariji, ali goji i direktne produktore Otello, Noah itd.

U radu za sad učestvuju vlastela, veleposjednici, i ina inteligencija, seljaci tek ovdje ondje, u malom broju čekajući i krateći se, dok nevide uspjeha kod imućnijih gospodara.

d) Kamenica i Ledinci, posadjeno 100.000 riparia sauvage, koliko po seljacih, a koliko po inih, nije izvjestitelju dosele poznato. Ciepile su se vrsti u IV. izvještaju na strani 34. spomenute.

To su sve viesti te ruke, koje stat. uredu u ovom roku stigoše, te jih ovdje priobćuje, opetujuć svoju zamolbu, da bi si gg. izvjestitelji izvoljeli o tom važnom radu preporoda vinograda pribaviti što potanjih obavjesti, te jih prigodice u svojih izvještajih stat. uredu priobćiti.

Konačno napominjemo, da je i u ovom roku stiglo iz krajeva zaraženih filokserom tužba na „chlorozu", „sušenje i opadanje" lista i grozdja, što no se bilo zametnulo, pa da je bilo sa silnih kiša i hladna vremena i po drugud „žutila" na listu vinove loze.

g) Voćnjaci.

Da su „salanke“, „oluje“, „vihori“ i „tuče“ svu silu voća otresle, i stabala oštetile i u roku od 27. srpnja pak do 9. kolovoza, stvar je naravna, ali je ove godine karakteristično, što izvjestitelji iz krajeva rodnih voćem, poimence šljivom nimalo nežale, što im je tuča ili koj jači vjetar svu silu šljiva „omlatio“, već pače nekim zadovoljstvom dodaju, da je to baš dobro, jer da bi se inače granje pod teretom ploda još većma nego li dosele lamalo, dok se nemože nasmagati „sošica“ i „soha“ za podbočanje „silno“ i „strašno“ rodnih šljiva.

Samo je nevolja druga po sriedi, na koju se opetovano tuže izvještaji iz krajeva, u kojih je šljiva ove godine upravo „nečuveno“ rodna, poimence iz kotara Nova Gradiška, Novska itd. Tamo već od neko doba zalaze kupci kupovati šljivu za rakiju i pekmez i sušenje, ali sva dobra sgoda badava, kad neima na daleko i široko pod nijednu cienu ogrievnih drva, baš ni za domaću porabu, kamo li za palenje rakije, ukuhanje i sušenje šljive. Narod da s toga nezna, kako i na koji način da unovči i u obće ukoristi svu tu preobilnu svoju šljivu.

h) Stoka.

S bedrenice propalo je po nekoliko glava goveda po kotarih Vrbovsko, Glina i Bjelovar; a na šapu i slinavki boluje i propada još svedjer blago po kotarih Mitrovica i Šid; na novo javljenih slučajeva iste bolesti ima iz kotara Korenica i Lapac dolnji. Teladi je nekoliko glava poginulo na „guti“ (angini) u kotaru karlovačkom.

Konji bolovali su od „kašlja“, „keha“ po kotarih Korenica, Glina, Bjelovar i Križ.

Krmad sveudilj naglo propada većinom na „gronici“, „vrbancu“, „upali“ po kotarih Vojnić, Zagreb, Zlatar, Bjelovar (Ivanska mnogo), Gjurgjevac (sporadično), Gradiška nova (obćina Gradiška jako — i Mašić manje) te gradu Brodu.

Perad napokon je bolovala i propadala na bolesti jetara u obćini Kraljevec, kotara Klanjec, te u obćini Kaptol (i tuke), kotara Požega, od nepoznate bolesti.

Svedjer vanredno nizke ciene goveda, i jednako visoke ciene govedine i teletine po mesnicah još se uviek spominju sa svih strana domovine u premnogih izvještajih.

Nalazeći stoka paše po strništih, livadah i pašnjacih znatno se u zadnje doba oporavila i pomogla, samo je „bez ciene“.

i) Nadnice.

Nastavljajuć bilježke o nadnicah poljodjelskih, priobćujemo podjedno iz izvještaja gg. izvjestitelja nekoliko karakterističnih primjera, kako se težaci hrane, da se vidi, koliko se u tom razlikuju prilike u raznih krajevih zemlje

I. Županija Lika-Krbava.

Obični poljski rad:	50—80 novč. bez hrane,	25—33 novč. uz hranu
Kosci	100—133 „ „ „	50—66 „ „ „

Kotar Brinje, obćina Jezerane: Dnevnica težaka je ovdje 25—30 novčića uz hranu. „Na hranu spada: U jutro kruh i rakija, zatim oko 8 sati doručak polenta i mlieko (varenika), ili prožgana juha, o podne meso i vino, u 4 sata vina i kruha, zatim opet večera ili od brašna ili od mesa. Kako se vidi, radnik je ovdje dobro hranjen, ali i mnogo uradi, jer je pravi junačina, uztrajan i jak, samo ako se uzanj stoji, inače se štedi. Bez hrane dnevnica je težaku 80 novčića, kosac 1 for.“.

Kotar Otočac, obćina Vrhovine: Nadnica 50 novč. Nadničari se kod nas ovako hrane: „U jutro jim se daje ponajviše polenta začinjena maslom, o podne isto tako i uz to tiesto od pšenična brašna, u večer polenta ili kruh s kiselinom (ukiseljenom varenikom). Zgodniji seljaci hrane nadničare u podne bravijim mesom. Duhandjije dobiju po paket duhana. Vino davaju zgodnije zadruge i gospoda, kad se dokosi i dožanje. Glavno je pravilo pri hranjenju, da je obrok obilan i dobro začinjen, jer se inače ne dobije lako kosac, kupioci su s manjim zadovoljni“.

2. Županija Modruš-Rieka.

Obični poljski rad:	50—100 novč. bez hrane:	25—70 novč. uz hranu.
Kosci	80—130 „ „ „	50—85 „ „ „

Po kotarih Ogulin, Slunj i Vojnić su ciene nadnica, osobito mužkaraca za 30—60 novčića niže nego li u ostalih kotarih, gdje se mužkarcu i za obični poljski rad plaća nadnica do 100 novč. Nadnice žena posvud se razlikuju od mužkih do 25 novčića. Koscem, ako se i pogode bez hrane, običaje se dati u jutro rakije i zalogaj kruha, a onim uz nadnicu od 80—100 novč. valja dati i litru vina. Težakom uz hranu pogodjenim, daje se od 3 do 5 obroka što postna što mrsna jela i kruha po volji.

Kako se po prilici težaci hrane, može se iz ovoga jedino potanje priobćena „jestvenika“ razabrati.

Kotar Slunj, obćina Rakovica: Nadnica 25—30 novč. a hrana u jutro obično „palenta s mliekom, ili začinjena mašćom ili maslom, ili kruh i rakija. O podne govedja juha sa rižom, ili kokošja juha, ili pasulj sa slaninom, ili pasulj sa korunom. U večer rakija pred jelom, palenta zamašćena ili mliekom, ili rezanci široki zamašćeni ili „trenci“. Kod kositbe i spravljanja siena, otave ili djeteline daje se po jedan smotak duhana à 3 novčića mužkom težaku“.

3. Županija Zagreb.

Obični poljski rad: 40—100 novč. bez hrane; 30—60 novč. uz hrann.
Kosci . . . . . neima izvještaja „ „ 80—150 „ „ „

Na mnogih mjestih dobivaju i težaci bez hrane po jedan i dva napitka rakije, n. pr. u petrinjskom kotaru uz nadnicu od 66—90 novč. Težaci uz hranu dobivaju tri obroka obilata, a kosci i 1 litru vina. U jaskanskom kotaru mlate i žene uz nadnicu od 80 novč. i „podpunu“ hranu. Dok u kotaru zagrebačkom ima težaka dovoljno uz nadnicu od 50—80 nč. „bez svega“, težko jih dobiti u goričkom kotaru uz nadnicu od 50—70 novč. i tri obilna obroka.

Kotar Karlovac, obćina Švarča: Nadnica 35—40 novč., hrana: U jutro luka i sira te kruha, o podne grah i ječam (ričet) i rezanci, na večer žganci s mliekom, ili pasulja i kuhana koruna.

Kotar Gorica, obćina Dubranec i Kravarsko: Nadnica do 70 nočv., hrana: U jutro žganci ili sira i kruha, o podne svinjetine i kaše bud ječmove bud prosene, u večer isto što i o podne. Kosci 1 for. do 1 for. 50 novč. U jutro rakije, o podne pol litre vina uz tri obilna obroka.

Kotar Glina, obćina Maja: Nadnica 33 novč. (cvanciga), hrana: U jutro kruha i $^1/_{10}$ litre „džikana“ (razvodnjene žeste, „špire“), o podne grah ili kuruzni žganci i kuhana koruna, na večer „juha“ i žganci s mliekom.

4. Županija Varaždin.

Obični poljski rad: 25—45 novč. bez hrane: 20—35 novč. uz hranu.
Kosci . . . . . 50—80 „ „ „ 40—70 „ „ „
Mlatci . . . . . 45—60 „ „ „ 40—50 „ „ „

Gdje se dobije težaka za 25—45 novč. „bez svega“ nije ni čudo, da se sva hrana sastoji od „objeda“. Tek za mlatce se bilježi u jednom izvještaju objed sastojeći od dva jela, uz nadnicu od 40—50 novč., a u drugom jednom izvještaju „dva put“ jesti uz nadnicu od 30—40 novč. I kosci zadovoljavaju se jednim objedom, i kad što napitkom vina. Jedan izvjestitelj dapače kaže, da ima težaka dosta za 25—35 novč. bez svega. Ipak u obćini „Kraljevec“, kotara Klanjec dobivaju žetelice 25 a mlatci 35 novčića nadnice i 4 obroka hrane, sastojeće od variva i mliečnih tvari, ali g. izvjestitelj nekaže da li od „drage volje“ ili s nevolje.

5. Županija Bjelovar-Križevci.

Obični poljski rad: 40—80 novč. bez hrane; 30—55 novč. uz hranu.
Kosci . . . . . 80—100 „ „ „ 70—80 „ „ „

O hrani manjkaju pobliži podatci, tek se obćenito navadja „tri put jesti“. U kotarih Grubišno polje, Križ i Kutina tuže se gg. izvjestitelji na veliku oskudicu nadničara, domaći bo radeći samo sebi i jedan drugomu u zamjenu, neidu rado po nadnici, a sa strane je malo dolazilo ove godine radnika, jer nalaze na željezničkoj pruzi zasluge. Pa tako se u obćini Čazma, kotara Križ mora za kositbu (valjda i spremanje) 1 jutra livade plaćati 7—8 for. a uz to dati i drva za kuhanje i neku količinu mlieka za žgance. Žito pako mlate „cenci“ iz Prigorja iz „četernajstine“.

6. Županija Požega.

Obični poljski rad: 50—100 novč. bez hrane; 40—80 novč. uz hranu.
Kosci . . . . . 100—180 „ „ „ 100—120 „ „ „

U toj su županiji preraznolike nadnice od obćine do obćine jednoga te istoga kotara Dočim n. pr. u obćini Kutjevo ima dosta nadničara za 50—60 novč. „bez svega“, naznačuje drugi izvjestitelj istoga požežkoga kotara nadnicu sa 80—100 novč., tužeći se podjedno na oskudicu radnih sila uz dodatak, da tuj Ličani obavljaju kositbu 1 jutra livade ili žita za 4 for.

Hrana se sastoji obično u 3 obroka, od mesa, variva i tjestenina te pića. Kosci dobivaju u obćini Velika Kopanica, kotara Brod 2 for. po jutru i tri obroka uz litru vina po osobi; u požežkom kotaru nadnice 80—100 novč., četiri obroka i do 1 litru rakije.

U obćini Kaptol, kotara požežkoga, dobiva nadničar uz 40 novč. nadnice u tri obroka hrane krepke, mesa i tjestenine uz ostalo varivo, a pića u jutro 0·2 litre rakije, o podne 0·5 litra vina. ob 4—5 sati poslije podne bud rakije, bud vina, na većer rakije. Kosce „goste“ uz dvostruku dozu pića i 1 for. do 1 for. 20 novč. nadnice.

7. Županija Virovitica.

Obični poljski rad: 50—120 novč. bez hrane; 50—100 novč. uz kranu.
Kosci . . . . . 120—150 „ „ „ 80—120 „ „ „

Većinom obavljaju u većih posjednika „risari“ radnici iz Ugarske žetvu ili kositbu žita iz 10, 11 ili 12 diela i hranu, kako je to spomenuto u III. glav. izvještaju, a livade se takodjer kose poprieko 4—5 for. po jutru uz „deputat“, koji se dalje nespecificira. Najviše ciene do 120 novč. plaćaju se kod vršitbe mužkarcem, dočim žene za služuju u istom poslu od 50—80 novč. „Vozačem“ se plaćalo po 80 novč. i litru vina. U Podgajcih kotara miholjačkoga, dobivaju težaci uz 50 nč. nadnice u 3 obroka hrane sastojeće od suhoga svinjskoga mesa, peradi i tjestenine, uz svaki obrok napitak rakije 1—2 decilitra. Bez hrane nedobivaju se težaci. Vlastelinstvo pako da dobiva mnogo jeftinije težake, ter jih plaća samo 50—60 novč. na dan bez hrane. Kad bi koji od gospode izvjestitelja imao dobrotu izvjestit, kako i odkud dobivaju vlastelinstva svoje težake i uz koju točno označenu platu, doista bi razjašnjenju

nadničarskih prilika uslugu učinio, jer o tom neima dosad izvjestnih podataka u nijednom izvještaju, u kojih se malom iznimkom u vrlo obćenitih izrazih nadnice spominju, bez obzira na vrst radnje, da li naime kopač, orač, kosac, vršilac ili mlatac, kod stroja radnik, da li je mužkarac, ženskinja ili možebit malodobnik-dječak, djevojče, da li se nadnica razumjeva bez ili uz hranu, dapače ima i stereotipnih naznaka „nadnice se dobro kreću", tako da se malo koja može upotrebiti.

8. Županija Sriem.

Obični poljski rad: 80—120 novč. bez hrane; 50—100 novč. uz hranu.
Kosci . . . . . 130—150 „ „ „ 100—120 „ „ „

Glede „risara" i košnje livada vriedi što je gore kod županije virovitičke rečeno. Obično se podaju nadničarom po 3 obroka, svakako krepke i obilate hrane, kako ovaj jedini priobćeni primjer pokazuje.

Nadničari dobivaju u obćini Susek, kotara Ilok u tri obroka za hranu: zelja, tjestenine, kadkad mesa, u jutro i na večer po 0·3 litre rakije.

Ove su se nadnice većinom plaćale o žetvi i kositbi, uvozu i vršitbi žita i krme, te su u obće znatno jeftinije nego li su bile u predjašnjih razdobjih, kad je bila i svakovrstna „kop", „okapanje" i „ogrtanje" u najvećem „jeku".

II. Od 10. do 23. kolovoza 1893.

Gotovo po cieloj zemlji bijaše vrieme od 10. pak do 14. kolovoza vrlo promienljivo, hladno i kišovito, a 14. dodje i do prilično burnih „salanka" sa tučom. „Skoro svaki dan dodijava kiša i spriečava rad oko vršitbe", tuže se izvjestitelji sa svih strana domovine, a premnogi njih navadjaju i po pet dana kišovitih. Jedini izjestitelji kotara Senj, Udbina i Šid kažu i za tu sedmicu, da imaju liepo suho vrieme, dočim ostali bar po 2—3 dana spominju, da se nemože vršiti sbog kiše. Istom od 15. nastade vedro i liepo, ob dan toplo, a od 18. upravo sparno i nesnosno vruće vrieme (37°C. Vukovar) bez svake kiše po svih županijah, osim ličko-krbavske i modruško-riečke, gdje je 20. i 21. kolovoza bilo obilne kiše i bure, a po Lici i Krbavi oba dana i leda. Za tih osam sušnih i vrućih dana podržavahu obilne rose vegetaciju, da nije skroz nazadovala.

Tuča je nanjela štete:

a) dne 10 kolovoza nastradali su osobito vinogradi dosta osjetljivo po obćinah Trojstvo i Kapela u kotaru Bjelovar; zatim u kotaru Ivanec (nekih sela obćine Ivanec, župe kameničke poimence heljda je uništena i neki vinogradi do kraja oštećeni);

b) dne 14. kolovoza bilo je grâda po kotarih Dugoselo (obćine Lupoglav na svemu dosta velika kvara); Križevci (sela Salnik, Dvorišće, Rakovac i Negovec obćine Vrbovec, sve plodine u polju manje, više znatno oštećene); Vukovar (obćina Sotin — šteta neznatna); napokon su vinogradi u području grada Varaždina istoga dana znatno tučom nastradali;

c) dne 20. kolovoza potukla tuča hametom sve plodine, dapače i iste lješnjake u selih Pešut-Dolac i Šegota-Dolac obćine Gračac istoimenoga kotara;

d) a dne 21. kolovoza bilo je tuče po obćinah Otočac, Skare i Sinac, kotara otočkoga, ali pošto je kratko vrieme potrajala i gustom kišom padala bez opazive štete; znatnije štete počini istoga dana led u selih Mekinjar, Breštani i Srednjoj gori, kotara Udbina; ali najgore prodjoše

e) dne 20. i 21. kolovoza sela gornji i dolnji Srb, kotara Lapac dolnji, jer se ta dva dana tuča povraćala, te je sve usjeve bez iznimke gotovo utamanila, voće otresla, a bujica je ne samo sve što je bilo u polju u „stavih" ili plastovih već i „s vršaja" sve „do slamke" odniela, zamuljila i pokvarila.

Kako je 14. kolovoza bilo po cieloj zemlji silne kiše i „burno", to je „s vihora" dosta sa svih strana prijavljeno manje više ošteta poimence na voću i kuruzi. Ovdje napomenuti ćemo samo jedan primjer iz obćine Biškupec, kotara varaždinskoga, gdje je taj dan „bura" (NE) (u gradu Osieku bio je NW sjevero-zapad), po selih Zbelava, gornji i dolnji Kućan, Kneginec i Sv. Ilija, rušila krovove, lamala i iz korena čupala drveće i svu silu kuruze izprekidala, dočim je cieli sat (od 6 do 7h) trajući pljusak sve stavio pod vodu.

Napokon se mora iztaknuti i to, da je tih dana, uzprkos žege po danu, usljed osjetljivo hladnih noći bilo „na pretek" gustih magla skoro svuda, od kojih gospodari toliko zaziru, te prama tomu i dosta tužba, da su magle od prosa, pak sve do grožđja po vinogradih „izpile" i „oštetile".

Za toga razdobja bijaše sav rad usredotočen u „vršitbi", pospremanju bud drugoga, bud trećega odkosa raznih djetelina i otava, „kvašenju ili kiselenju" konoplje, i radnjah vinogradskih, te „ugarenju" za ozimine, a mjestimice sijala se po „preoru" biela repa, dočim su drugi opet „olaj" ili djetelinu sijali. Rane se šljive brale i iz njih palila „nova rakija", a ostalo se dospjelo ljetno voće svaki dan podbire, troši ili unovčuje, kako je gdje komu udesnije i moguće.

a) Žitarice.

Akoprem je po suglasnih viestih svih izvjestitelja od 16. do 23. kolovoza bilo vrieme bud za žetvu bud za vršitbu, nalazeću se u podpunom jeku, „kano naručeno" suho, toplo, dapače i vruće, to ipak do konca toga roka nisu statist. uredu stigli bili svi izkazi o uspjehu požetih žitarica, pak nisu ni stići mogli, jer se i ista žetva po raznih strana poimence po gornje dvije županije, a vršitba skoro po svud opet zategla s prečestih kiša, jer po krajevib, gdje su gospodari upućeni, da vrše pod vedrim nebom, na guvnih (armanih) s konji, nije se od 10. pak sve do 16. kolovoza

moglo mnogo oko vršitbe nastojati, bilo što su guvna bila premokra i mekana, bilo s toga što su žita zakisla i vlažna morali ponovno sušiti. Premnogi izvjestitelji nemogu se dosta natužiti, kako se je narod ovoga ljeta izmučio i napatio opetovanim sušenjem jur uveženа žita, jer se često dogadjalo, da je i gotove „vršaje“ od naglih pljuskavica morao spašavati, što nije svaki put ni svigdje za rukom pošlo, te bi bujica znala ponieti i cieli vršaj. Nu statist. se ured pouzdano nada, da će mu za koji dan stignuti od obćinskih poglavarstva izkazi, a od gg. izvjestitelja na žutih dopisnicah točne i uporabive naznake o kolicini ovogodišnje žetve, tako, te će moći konačni rezultat žetve pšenice, raži, ječma, napolice i zobi objaviti već u sljedećem glavnom izvještaju.

A sad, da vidimo, u kakovom se stanju nalazi ono prosa, heljde i ponajpače kuruze, što no zapremaju polja, te iziskuju sveudiljnu pažnju gospodara. U obće se može za sve te tri žitarice na temelju prispjelih izvještaja reći, da su jim prekoredne kiše više škodile, nego li koristile, a naglo nastala suša i žega opet nisu bile podobne popraviti, što je suvišna vlaga i hladnoća pokvarila.

Kuruza, osobito mladja, kasno dosijavana, doduše divna porasta, patila je u odmetanju svud i svagdje od preobilne mokrine, te je ostalo dosta jalove, a što se i „izmetnulo“ u klipove, zaostalo je u razvitku i dospjetku, a uz to se slabo i nejednako „ozrnilo“, ima mnogo „krezuba“. S druge strane, nagla žega i suša „podpalile“ su mnoge osobito mladje kuruze, te se mnogi izvjestitelji boje, da će se slabo moći „odmetati“, biti dakle mnogo jalove, a što se „izmetne“ da bi se moglo slabo „ozrniti“. S raznih uzroka, bilo bi tuj istih posljedica: jalove stabljike, klipovi loše ozrnjeni. Osim toga slabo se uzdaju izvještaji u „mlade kuruze“, kojih ima mjestimice do trećine. O vanrednoj, ljepoj, toploj jeseni ovisi, da li će moći dozrieti, pošto od njih neima dosad ni „mliečâ“ za peći i kuhati.

U takvih prilikah preporuča g. izvjestitelj Dragutin Markósi, veleposjednik u Nikincih, da se obligatorno pod strogim nadzorom oblasti provede iznad najgornjega klipa „prevršivanje“ kuruzne stabljike, čim se je zrnje na klipovih podpuno razvilo, jer da u tom slučaju kuruza dozrije za 10—12 dana ranije, nego li tad, ako se vršci neodsieku, te bi tako mogla dozrieti i mladja kuruza. Pošto skorom na svakom polju ima kuruze u dva tri razna stepena razvitka, to se razumjeva samo po sebi, da se to „podkresivanje“ ili „zalamanje“ kuruze nebi smjelo na jedan put preduzeti, već bi se moralo postepeno obavljati samo na onih stabljikah, na kojih se je zrnje na klipovih podpunoma razvilo; a pošto je taj postupak u narodu mjestimice dobro poznat. te se tuj i tamo skoro svake godine prakticira, to će biti dovoljno, da se gospodari u krajevih, gdje možda nebi poznat bio, sjete, da se shodno i pravodobno obavljenim odsiecanjem vršaka sbilja dozrievanje kuruze za kojih desetak dana pospješuje, te neće trebati prisilnih odredaba oblasti, koje su, makar i na boljak smjerale narodu nepoćudne, a putem oblasti kadkad i neizvedive.

Osim ovih obćenitih uzroka, s kojih se nade gospodara na obilatu berbu kuruze neće u onoj mjeri izpuniti, na koju su u stablici i razvitku prekrasne kuruze ovlašćivale, ima i mjestnih kojekakvih ošteta, s kojih će kuruze manje „sipati“, nego li se očekivalo, i to:

a) „crv“ (der Mais- oder Hirsezünsler, Botys silacealis Hb.) buši i vrta srčanicu i koljenca kuruze u znatnijoj mjeri, tako da se stabljika prelomi, po kotarih: Kostajnica (Dvor) i Glina (Klasnić);
b) „kukac“ i „bieli crvi„ oštećivahu kuruze po kotarih Stubica (Bistra) i Varaždin (Biškupec);
c) „hrdje“, „snieti“ (Puccinia Maydis Pötsch, Maisrost) bilo je po kotarih: Vojnić (Vojnić i Vukmanić); Gorica velika (Odra); Vrginmost (Bović) i gradu Varaždin;
d) na peronosporu ima tužba, da silno oštećuje kuruze iz kotara: Petrinja (Gradusa i Mečenčani); Pisarovina (Pokupsko, ima i „snieti“ dosta) i Varaždin (Jalžabet u $1/3$ kvara i Biškupec lista dosta suva).

„Proso, za koje se zna, da ljubi čisto od korova tlo, silno se na kišovitu vremenu „otravilo“, da ga se skoro i nevidi iz trave i kojekakvih korova“. Tako malom samo iznimkom glase izvještaji o toj žitarici, koje se ove godine svuda posijalo više nego drugih godina, bilo za hranu. bilo za zelenu krmu, koju su već mjestimice za prošlih ljepih dana i kosili, te su bili s odkosom i zadovoljni, jer tuj nije bilo kvara makar se i „otravilo“, čim se dakako neće moći ona velika većina gospodara pohvaliti, koji su sijali proso više zrna radi. Uspjeh žetve prosa svakako će najznatnije umanjiti činjenica ta, što ga riedkom iznimkom svud manje više „trave duše“, pak se s toga ni nećemo dalje pozabaviti navadjanjem ono nekoliko mjesta iz kojih je stiglo viesti. da ima na prosu „uši“, „hrdje“, „snieti“, ili „žutila“, ili da ga je žega „podpalila“.

Ni heljdi nisu preobilne hladne kiše, a iza njih naglo nastala žega prudile, te i ona, akoprem bolja od prosa, nije onako napredovala kako se mislilo i želilo. Ali nje neoštećuju nikakvi nametnici, bilo životinjski bilo bilinski, te se može, ako nebude ranih mrazova, u poprieko nadati dobroj žetvi.

b) Okopavine.

Po suglasnih viestih gotovo svih izvjestitelja „koruni“, poimence rane, jur pobrane vrsti vrlo su ljuto nastradale s peronospore i preobilne vlage. „Nestalan je“, „gnjije“, „šteti se“, sve od jedne trećine, „s polovice“, pak do take množine, da ga neće ni za „sjeme“ dotjeći — tako se o njem po izvještajih u pravilu govori. Kako gdje, ali šteta je obćenita, i svakako veoma znamenita po krajeve, u kojih je korun „svakidanji hleb“. Nu i o kasnijih vrstih niesu viesti mnogo utješljivije. Ako i nisu sploh obćenite, ali ih ima ipak iz svih strana premnogo, a da bi se mogle ovdje sve izredati, koje glase, da se na korunu cima jur osušila, ili da se naglo suši, ili da je cima jur crna. A mnogo njih izravno spominje peronosporu na korunu, pak se je bojati, da će bude li suviš vlage i kasniji korun „izdati“. Po sudu g. izvjestitelja Pećnjaka „gerovac“ i obični modri stalniji su od „ruževca“, dočim g. izvjestitelj Teslić suglasno sa g. izvjestiteljem, ekonomom Cvijanovićem u Majuru iztiče da najbolje odoljeva, te se svakomu preporuča vrst Richterov Imperial. Da se pako u postave spremljeni korun dalje nekvari, t. j. da negnjije s peronospore, preporuča g. izvj. Rendulić, da

se dobro osušen, na suhom mjestu pohranjen korun posiplje suhim, tučenim živim vapnom (suhom prašinom živa vapna). — G. izvj. Peterca pako mnije, da je najbolji uztuk protiv peronospore infest., ako se korun ranije sadi — čim prije u ožujku — te čim dozori, izkopa, jer da tako dospje prije nego li „medljika" mah preotme. Njemu da je rano sadjeni korun sav zdrav, a kasniji da je peronospora gotovo uništila.

Od ostalih okopavina najbolje je uz obilne kiše uspjevao kupus. Samo jedan jedini se glas pojavio za cielo vrieme ovogodišnjega izvješćivanja, da su gusjenice u velike oštetile kupus i bielu repu, i to u obćinah Novigrad i Ribnik, kotara Karlovac. Prema tomu neće manjkati kupusa u krajevih, gdje je bilo dovoljno priesada. Tikve (bundeve, misirače) vrlo je spriečila „medljika" (Oidium crysiphoides f. Cucurbitarum F.) u razvitku i plodovitosti, jer da se „tikvanjac" već počeo sušiti, te da „tikve" nisu baš obilno obrodile ima dosta tužba, dapače ima nekoliko glasova, koji krive i peronosporu, da je zarazila iste misirače.

S dinjami i lubenicami [bostanom] (Cucumis Melo L. i Citrullus vulgaris Schrader Zucker- und Wassermellonen) nisu zadovoljni izvjestitelji iz kotara Ilok, Irig i Vukovar, koji te cucurbitae napominju, jer se tamo za prodaju u velike — poimence lubenice na poljsku sade. Dinje su pucale i gnjile s prevelike vlage, jednim i drugim manjka prave slasti i ukusu, a u posljednje doba snašla jih i medljika, te jim se stala rozga prije reda sušiti, pak su prema dobrim godinam i omalene, po tom i slabije u cieni.

c) Sočivice.

Pošto se od svih sočivica u nas jedini „grah" (pasulj) u raznih odlikah u velike na poljsku sadi i sije, to ćemo samo za nj spomenuti, da je jedan dio već pobran i „izmlaćen", ali o količini priroda po jutru i hektolitrih nisu dotična gospoda izvjestitelji ništa izvjestna priobćili, zadovoljivši se primjetbom, da je bio prirod što „priličan", što „izpod očekivanja". Drugi, bez dvojbe veći dio te komušnice — većinom po kuruzi — stajao je sve do početka „žege" i suše prilično dobro, akoprem nije manjkalo ni do tad oznaka, da ga ima „jalova", da je „pikac" po komuškah, ili peronospora na lišću itd., koji su razlozi, da je grah dielomice dosta slabo uspjeo, doznati će se iz sljedećih primjetba. „Buhač" ga izjeda po kršnoj Krbavi; naprosto „gnjije" na dva tri mjesta po dvie gornje županije; „suši se" i „osušio se sav"; „hrdja" (Uromyces phaseolorum De By.) ga napala na dosta mjesta; „pikac" (Gloeosporium Pisi, Ouds.) šteti komunje, vrlo česta tužba; — list je pocrnio, ili „crn" (Blattbräune, Isariopsis griseola Sacc.) na listu; „spaljen", „podsmudjen" te gine, napokon često se javlja „peronospora" a biti će to po svoj prilici peronosp. viciae Berk, prije nego li ona infestans, jer tih peronospora — Mehltaupilze — medjika ima sva sila vrsti gotovo za svaki rod biljkâ po jedna, dvie. Pošto se te zaraze sa raznimi nametnicami ipak nisu razširile no samo u nekojih krajevih, ipak se je i kod te sočivice, toli važne po prehranu žiteljstva, nadati uspjeha boljega od srednje ruke

d) Trgovinsko bilje.

Ovoga se razdobja počupala sva konoplja, i ona sjemenjača, te se narod bavio „namakanjem", „topljenjem" ili „kiseljenjem" konopalja u pravilu vrlo liepih.

Samo iz tri kotara: Stubica, Varaždin i Miholjac dolnji žali se po jedan izvjestitelj, da se nisu za dobe izvan korita tekučica vodâ priredila posebna „kiselišta" za konoplju, te je narod, sliedeći stari u svakom pogledu štetni običaj namakao konoplje po tekućih jarcih i potocih, okužujuć vode, trujuć i ono malo riba i raka što jih tud ima, i smradeć obližnji uzduh. A g. izvjestitelj iz varaždinskoga kotara primećuje da i sila oblasti nije mogla odvratiti narod od te zle navike, tako da se je u njegvom kraju voda po potocih crnila kano tinta, a gospodari da su u največoj neprilici, gdje da si blago napajaju, te su u brizi da nebukne kakva bolest medju blagom, prinuždenim piti vodu okuženu konopljom.

U cielom može se prirod konoplje ocieniti ovako: $^3/_5$ veoma dobar, $^1/_5$ iznad srednje ruke, a ostatak srednje ruke, neobazirué se na ono nešto površina oštećenih bilo tučom, bilo vihrom ili kakvom drugom elementarnom nepogodom. Rezultat dakle dosta povoljan.

e) Krmovno bilje, livade i pašnjaci.

Kako je vrieme u drugoj sedmici ovoga razdobja prijalo sušenju i pospremanju svakovrstne krme, to se po svud i marljivo kosilo i spremalo, djeteline, trave i strništa. U mnogih krajevih kosile su se djeteline po drugi i po treći put, ali je količina odkosa bila veoma različita. Ipak je većina gospodara mogla biti zadovoljna sa ukosom. Ima nekoliko viesti iz raznih krajeva, poimence iz virovitičke županije, iz kojih se može razabrati, da su oni, žalibože malobrojni gospodari, koji su polovicom ili koncem svibnja posijali grahorice bili veoma zadovoljni s liepa i obilna odkosa i te u mnogih krajevih najvažnije krmne biljke, koja je kano ozimina po prijašnjih izvještajih toli stradala ove godine. Naprotiv ono grahorice, što je ostavljeno za sjeme vrlo je slabo plaćalo. Jedan dvoprežni voz dao je jedva jedvice po 1—1$^1/_2$ hl. sjemena, ni desetinu priroda lanjske godine, kako se tuži jedan g. izvjestitelj iz vukovarskoga kotara, nastavljajući, da su gospodari u največoj brizi, kako i odkud da smognu sjemena, kad već sad nije moći dobiti 1 q ni za 10—12 for.

Kako je protiv „viline kosice" upravo nuždna složna zajednička obrana svih gospodara, posjedujućih u jednoj rudini djeteljišta, i koliko se zaraza toga nametnika može razmahati, ističe izvještaj g. izvjestitelja obćine Ruševa, kotara požežkoga. Taj gospodin piše, da su naseljenici Moravci u njegovoj obćini mnogo djeteline zasijali, a cuscuta jim tako preotela mah, da je sada ima „po livadah, pašnjacih, plotovih i na sve strane".

G. Stojnić, izvjest. grada Mitrovice priobćuje i toplo preporuča na temelju 15. godišnjega izkustva, da se brane djetelišta uspješno protiv viline kosice ječmenovom pljevom, ili ako neima ječmenove, pšeničnom pljevom, i to tako, da se predencem napadnuta mjesta čim se opaze, požanju i na debelo posiplju ječmenovom pljevom ili pšeničnom. Kad se pako sva djetelina po zadnji put pod jesen pokosila, nastre se ciela površina što deblje pljevom, na proljeće se suvišak pljeve pograbi i odstrani, a kosici ni traga. Tako on već 15 godina radeć, pak zadnjih godina i njegovi susjedi. ima krasna, čista i bujna djetelišta, dočim da je sav okoliš zaražen kosicom, tako da jedva kad druge godine do druge košnje dodje.

Muhar i sitno proso posijano za krmu takodjer se je kosilo, dobrim i vrlo dobrim uspjehom, osobito se pako hvale prirastom kuruze za krmu posijane g. izvjestitelji iz slavonskih krajeva, gdje se toga izdašnoga krmiva u većem obsegu posijalo, većinom za zelenu krmu.

Za čudo mnogo ima s raznih strana izvještaja, da su neki gospodari tek u to doba po „prvi put" kosili livade, bud što su sveudilj na neki veći prirast trava čekali dobre volje, bud što zadocnivši s prvom košnjom, nedospješe s bog žetve i inih neodklonivih radnja svoje livade pokositi u horu. Prestarjelim travam nepomogoše sve kiše — svakim danom bivalo je trava sve to manje, a kakvoća sve to gora, tako da su ti gospodari vrlo zlo prošli svojim oklievanjem i očekivanjem, jer je odkos bio skroz riedak, a sieno bez svake hranive vriednosti.

Mnogo bolje pogodiše oni, koji su pokosili stare trave za dobe, a tih je bila ogromna većina, jer su većim dielom bile otave liepe, — a kvalitet svakako izvrstniji od siena. Ima dosta primjera, da se otavami naknadio manjak siena. A gdje to nije bilo, dobilo se kriepke i zdrave hrane, te će se moći manjak laglje nadomjestiti raznimi surogati.

Pašnjaci se znatno popraviše, skoro svuda, ponajviše s toga što jih stoka nalazeća po strništih dovoljno paše, svaki dan netare.

f) Vinogradi.

O stanju vinograda stigoše ovoga roka gotovo iz ciele zemlje glasovi jedan crniji od drugoga. Ako se u dojakošnjih izvještajih moglo sveudilj čitati, da je loza zelena, bujna, da se pomladjuje i domaći čokot usred filoksere, a da se peronospora nepojavljuje ni po štrcanih ni po neštrcanih vinogradih, to su sad izvještaji puni tužba, da je peronospora žestoko napala vinograde, neštrcane isto tako kano i dva, dapače i tri put štrcane, potonje s toga što su nagle i česte kiše list do čista izpirale, te se list suši naglo, a š njim nestaje i ono malo groždja što ga je po „branjevinah" bilo, tako, da se mjestimice vrlo slabo razlikuju branjeni od nebranjenih vinograda. Najpovoljnije još su viesti iz Primorja, gdje da su vinogradi vanredno rodni, te o stanju novih nasada iz županijah varaždinske, virovitičke i sriemske.

Mnogi izvještaji žale i opet, da se vinogradari seljačkoga stališa nisu dali sklonuti, da opetovanim štrcanjem brane svoju doduše bujnu, ali neplodnu lozu. Videći da jim jedno i dvokratno štrcanje nije mnogo pomoglo, te pripisujući taj neuspjeh sredstvu samu, a ne mnogim pljuskavicam, da neće više ni da čuju o kakvu štrcanju, makar jim se štrcaljke i galica s vapnom bezplatno na razpolaganje stavile. U drugih se izvještajih čita, da je za štrcanje vrlo težko dobiti radnika, s toga što raztopina prlja i izjeda odielo radećih š njom nespretno i neuputno. Ima i nekoliko viesti iz zagrebačke, virovitičke i sriemske županije, da se je i dobro držanim i redjenim vinogradom nanjelo mnogo štete, neopreznom trećom kopi. Kako su naime vinogradi ovoga ljeta s obilnih kiša odmah iza svakoga kopanja prebujali preko metra visokom travom, većinom „koščanom" (kostrebom), to je bilo nuždno što „podžinjanjem", što ponovnim okapanjem vinograde osloboditi trave Seljaci po navadi odabraše podžinjanje, a naprednija inteligencija treću, mjestimice četvrtu kop. Koji okopaše prije nastale suše i žege, prodjoše sretno, ali koji za žege odgališe kopanjem tlo, izvrgnuvši ga suncu i jaku jugu, — medju ovimi i jedna velika gospoštija — tim se u tili čas sav list osušio, da je strahota gledati, kako veli dotični g. izvjestitelj. Svakako umanjuje pojava peronospore i njeno naglo razprostranjivanje i ono berbe, koja se mogla očekivati, a opasnost, da loza ostane dosta nezrela, s čega će zimi pozebsti, tiem je većom, čim prije i podpunije spadne u kojem vinogradu list sa čokota. Razvitak je groždja po svih izvještajih ove godine za najmanje 14 dana zakašnjen, te će prema tomu i berba za kojih 14 dana biti kasnijom.

Chlorose je bilo na dosta mjesta, nu pošto je i nestalo na suhu toplu vremenu, nećemo bilježiti mjesta s kojih se ta bolest vinove loze prijavila, već nam valja napomenuti, da se po vinogradih obćine Sv. Ivan Zelina pojavilo sporadično nešto „crnoga gara", a po nižih vinogradih, po sklopu, u Primorju te i drugud nije manjkalo n „pliesni", oidiuma.

O radu oko regeneracije na temelju američke loze pišu gg. izvjestitelji:

a) obćine Dubranec i Kravarsko, kotara veliko-goričkoga da mu je američka loza prepuna peronospore, te da uspjeva dobro samo na duboku jako gnojenu tlu;

b) obćine sv. Jana, kot. Jaska, na američkoj podlozi ciepljeno trsje se dobro drži, jošter nije počelo roditi, ali zato je ono nešto od filoksere preostalo domaće čokoće rodno „kano da ga je tko nametao";

c) obćine Novigrad i Ribnik: rad oko regeneracije vrlo žalostno napreduje, nemože se dobiti američke loze za nikoje novce, jer je obćinski ili podružnički loznjak premalen za veliki kotar, a što je najgore nitko nezna sigurnošću odrediti, koja vrst američke loze bi bila za tamošnje tlo prikladna, te predlaže da se vještaci izašilju u vinorodne prediele i savjetuju vinogradare koje podloge da se nabavljaju za svako vinogorje. Obuka u suhom i zelenom ciepljenju neka bi se podavala u svakom vinorodnom predielu. (Tužba o pomanjkanju am. divjaka, i nesigurnosti izbora je obćenita). Dosele se nešto „lipovine" (Wippacher) ciepilo na ripariji sauvage i York-Madeiri priličnim

uspjehom. Samo je čudno što se „lipovina“ ima spasiti od propasti, dočim ima drugih vrsti, koje bi obilnije ukamaćivali trošak regeneracije.

d) grada Karlovca, regeneracija slabo napreduje, suho ciepljene se loze tek 20% primilo.

e) obćine Sv. Ivan Zelina, „Amerikanci“ se iz daleka svojim „žutilom“ od tamno-zelene domaće loze razlikuju na tlu lapornu i vapnenu; dočim su „ciepovi“ zeleno ciepljeni i američke podloge u obćini Kašina istoga kotara jako liepi i zeleni.

f) kotara Klanjec i Krapina, gdje imade već ciepljenih vinograda obilno rodnih, da su veoma zadovoljni sa stanjem svojih obnovljenih vinograda, žaleći samo to, što jih neima više.

g) obćina Kamenica i Ledinci, koji su lani posadili (polagali) „prpoljke“ (grebenice) a u travnju (aprilu) na mjestu plutom kalamili (ciepili), imadu grožđja na ciepovih. Ostali izvjestitelji iz kotara Ilok, Irig i Zemun, koji spominju obnovljene vinograde, vrlo su zadovoljni sa rodovitosti ciepljenih nasada. Samo g. izvjestitelj obćina Batajnica i Ugrinovci dodaje da su „nekalamljeni amerikanci“ chlorozni, a g. izvjestitelj grada Petrovaradina ižtiče, da se od svih načina zelena ciepljenja u njegovom kraju zeleno kalamljenje „u razkol“ pokazalo najuspješnijim i to na ripariji sauvage i portalis.

Da ove bilježke o veoma važnom obnovljivanju vinograda na temelju američke loze budu što poučniji, i da se uzmogne jedan kraj koristiti izkustvom, stečenim u drugom kraju, bilo bi veoma nuždno, kad bi gospoda izvjestitelji izvoljeli i sućnost istoga rada opisati, i po prilici na ova pitanja odgovoriti: Koja se vrst američke loze rabi za podloge, da li riparija sauvage, portalis, gloire de Montpellier itd., rupestris itd. poimence? Odkud se nabavila i uz koju cienu? U kakvo se tlo posadila, da li ilovak i kakvi, vapneno ili laporasto tlo? Da li na briegu, strmini ili ravnici, u tlo suho ili dovoljno vlažno, i kako svaka pojedina vrst (poimence) u dotičnom tlu i položaju uspjeva? Kako se priredilo tlo za sadbu i čim i kako se pognojilo? Da li je tlo staro vinogradarsko ili kakva krčevina, oranica itd.? Da li se dobavljena amer. loza (ključeci, golice) sadila u loznjak (školu) ili neposredno u vinograd? Koliko se posadjene loze primilo? U kojem se razmaku posadila u vinogradu am. loza opredieljena za „matičnjak“, t. j. za razplod podloga, i da li taj razmak odgovara porastu divjaka? Kako se reže loza u matičnjaku, da li naime u golu glavu, u glavu na reznike, na račve (Brockschnitt) itd., da li se goji uz kolje ili uz žicu, i kojim uspjehom? Kojom se domaćom lozom (poimence) kalame američke podloge? Koje se domaće loze najbolje sraščuju s amer. podlogom, i s kojom poimence? Da li se dobavljaju ciepci (kalamke) sa strane, od kud i uz koju cienu, ako ne ima dovoljno domaće loze? Kako se kalami? da li na suho? iz ruke ili u vinogradu? da li spajanjem, i kojim, priklapanjem ili u razkol? Čim se povezuju kalami, plutom, likom, vrpcom itd.? i kojim uspjehom? Ciepi li se na zeleno, kad, u loznjaku ili u vinogradu, i na koji način, da li spajanjem, priklapanjem ili u razkol? Čim se povezuju zeleni ciepovi, da li pamukom, likom (rafija) itd. i kojim uspjehom? Kako se postupa sa ciepom zeleno ciepljenim iste jeseni u vinogradu, a kako možebiti u loznjaku? Kojim uspjehom? U kojem se razmaku sadi ciepljena loza u vinogradu, i da li je taj razmak isti na strmini (brdu) i manje kosom položaju, pak da li odabrani razmak odgovara porastu ciepljene loze? Kako se reže ciepljena loza, da li u glavu, u glavu na reznike itd., i kojim uspjehom? itd. Odgovori na ova i slična pitanja, utemeljeni na izkustvu dobro bi bez dvojbe došli svim vinogradarom, koji bi se rado čim prije latili posla, kad bi se mogli poslužiti rezultati izkustvom stečenimi u domovini.

g) Voćnjaci.

Razne vrsti ranih šljiva: „bielice“, „dabinke“, „torgulje“ i „glodare“ gdje jih ima u većoj mjeri, pobrane su, te se od njih rakija pekla, a gdje jih ima manje, tud su potrošene i gdje je za to prilike po bližnjih tržištih unovčene, a „crnice“ ili bistrice eto dozrievaju, dočim jim se stabla po cieloj zemlji sveudilj suše, bud što je list napala peronospora, bud s kojega drugoga uzroka, koji bi se morao u svakom pojedinom slučaju posebice ustanoviti, a jamačno jih se je mnogo osušilo i sa iznemoglosti.

Vrlo mnogo ima i u ovom razdobju tužba sa svih strana, da su jabuke vrlo crvljive, pišljive ili pušljive, te jih je s toga sva sila poodpadala prije reda, a mjestimice do „cigle“. Dozrele jabuke i kruške, koje su po raznih krajevih vrlo rodne, troše se i po mogućnosti unovčuju po obližnjih ovećih mjestih, gradovih i trgovištih, a samo 2—3 izvjestitelja iz dolnje Slavonije priobćuju, da se iz njihove okolice u obližnju Ugarsku „na kola“ odvažaju šljive i kruške, 50 litara „bielica“ po 1 for. 20 nč.

h) Stoka.

Stoka se je na obilnoj paši po strnjacih a i pašnjacih pomogla, te joj se, ako i neznatno povisuje i ciena, dočim su svi izvještaji sa cienom krmadi posve zadovoljni, samo što je „prodja“ zapela sbog zabranjena izvoza na tržišta izvan zemlje po onih krajevih, u kojih krmad boluje. Sporadično bilo je u ovom razdobju „bedrenice“ kod goveda po kotarih Gračac (obć. Gračac), Glina (obć. Glina II.), Ludbrieg (Rasinja), Garešnica (Berek), Križ (Križ) i Vukovar (Nuštar), a u gradu Mitrovici bolovalo nekoliko goveda takodjer, ali se ne kaže s koje bolesti.

Šap i slinavka nisu jošter posve prestali po poznatih iz prijašnjih izvještaja obćinah kotara Mitrovica i Šid, dočim u ostalih kotarih da je bolesti već posve nestalo, te je i promet s blagom opet slobodan, sajmovi (vašari) otvoreni. Konji bolovahu na „kehu“ (kašlju) u gradu Varaždinu, a u obćini Ilok istoimenoga kotara poginulo je naglo nekoliko konja. Bolesti krmadi znatno se manje prijavilo nego u predjašnjih razdobjih, te je nade da će je doskora podjedno sa „nazimčadi“ ponestati.

i) Nadnice.

Kako se je u ovom razdobju umanjio broj svakovrstnih poljskih radnja, te se nastojalo skoro izključivo oko svršivanja vršitbe i nešto malo spremanja krme, bar u onih krajevih, gdje se mnogo rabe nadničari, to je i nadnica spala, gdje i onako nije minimalna, za 10—30 novč. te nestaje potrebe, da se ovdje brojno i mjestimično navadja. Priobćivanje karakterističnih izvještaja o nadničkih prilikah, nastavit će se sgodom po kojim primjerom.

Kr. statistički ured.

U Zagrebu 3. rujna 1893.

Predstojnik:

Zoričić v. r.

Tiskarski zavod „Narodnih Novinah".

GLAVNI IZVJEŠTAJI

o stanju usjeva i o gospodarskih prilikah u obće.

Po izvještajih gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja

sastavlja jih i izdaje

kr. statistički ured u Zagrebu.

I.

Žetva pšenice, pira, raži, ječma, napolice i zobi godine 1893.

Županije	Pšenica		Pir		Raž		Ječam		Napolice		Zob
	ozima	jara	ozimi	jari	ozima	jara	ozimi	jari	pšenica i raž	ostale	
A. Sav prirod u hektolitrih.											
Lika-Krbava	14.142	47.055	162	41.733	21.836	14.613	339	182.834	5.590	84.666	114.946
Modruš-Rieka	78.717	10.861	330	7.847	46.040	3.799	39.941	8.909	2.560	3.411	61.408
Zagreb	172.685	9.250	13.613	2.763	159.142	5.902	135.409	5.945	1.404	436	159.316
Varaždin	53.526	543	645	—	110.130	2.553	34.640	17.217	971	120	77.016
Bjelovar-Križevci	221.833	7.184	—	24	391.393	9.460	74.162	13.667	766	36	59.003
Požega	438.477	10.879	751	300	112.246	9.849	59.949	7.008	34.964	1.419	126.514
Virovitica	753.730	14.509	—	—	158.566	5.212	94.269	9.534	151.993	1.140	309.684
Sriem	1,015.010	180	448	126	30.621	210	168.826	22.192	473.961	1.170	351.152
Hrvatska i Slavonija	2.748.120	100.461	15.949	52.793	1,029.974	51.598	607.535	267.306	672.209	92.398	1,259.039
B. Popriečni prirod po jutru u hektolitrih.											
Lika-Krbava	7.03	6.34	9.54	7.12	7.16	5.98	7.53	8.79	7.91	6.53	7.95
Modruš-Rieka	6.22	5.88	5.50	6.19	6.13	5.78	6.70	6.27	5.86	5.58	6.37
Zagreb	6.11	5.09	7.30	5.94	5.84	5.38	7.33	6.78	5.40	5.07	8.06
Varaždin	7.30	4.31	7.17	—	6.10	5.78	8.45	10.12	5.58	10.00	10.83
Bjelovar-Križevci	6.86	8.31	—	4.00	6.26	6.67	5.89	6.63	4.91	6.00	7.05
Požega	7.64	7.33	7.29	5.36	6.28	6.22	7.68	6.36	8.88	7.02	7.80
Virovitica	8.15	8.72	—	—	6.80	6.73	7.93	8.26	7.39	6.33	9.24
Sriem	7.50	6.00	8.30	6.00	7.57	7.00	7.49	7.32	7.28	9.00	6.73
Hrvatska i Slavonija	7.41	6.58	7.29	6.91	6.30	6.11	7.28	8.32	7.36	6.51	7.82

Skrižaljka je ova sastavljena po prvih izkazih obćinskih poglavarstva ob uspjehu žetve god. 1893. u svih poreznih obćinah zemlje, koji su kr. statističkomu uredu trebali stići do 15. kolovoza al ponešto zakasnili s toga, što su sporo napredovali i sami poslovi oko žetve. Za plodine, što jih skrižaljka ova obsiže, sadržaje ona konačno uglavljene podatke o rezultatu žetve godine 1893., te izkazuje za svaku županiju osim ukupna priroda i popriečni prirod po jutru.

Prirod ozime pšenice varijira po njoj medju 6·22 i 8·15 hektolitara po jutru. Najbolje uspjela je u županiji virovitičkoj (8·15 hl.), najslabije u modruško-riečkoj (6·22 hl.). Pir ozimi veće je važnosti samo u županiji zagrebačkoj a dao tuj prilično povoljan rezultat (7·30 hl. po jutru), po prilici toliko, koliko i pir jari u županiji ličko-krbavskoj, gdje se ovaj i goji u največoj mjeri. Kod raži ozime, kojoj je vrieme bilo osobito nepovoljno, popriečni prirod u šest županija iznosi samo oko 6 hl. po jutru. Samo u županijah ličko-krbavskoj i sriemskoj podigao se na 7·5 hektolitara. Od ječma ozimoga bijaše gotovo jednako velik prirod po jutru u sve tri slavonske županije. Najbolji rezultat polučen bje u županiji varaždinskoj (8·45 hl.), najslabiji u bjelovarsko-križevačkoj. Od ukupna priroda jaroga ječma odpadaju malne pune dvie trećine na županiju ličko-krbavsku, pak je i tuj popriečni prirod po jutru sa 8·79 hektolitara viši nego li ikoje od prijašnjih godina, što jih obsiže naša statistika ratarske produkcije. Kao što konačno ječmom prednjači županija varaždinska i prirodom zobi (10·83 hl. po jutru) svim ostalim županijam. Iza nje najbolje je plodina ova uspjela u županiji virovitičkoj, a slabo u Sriemu i u županiji ličko-krkavskoj.

Sljedeći brojevi neka još pokažu, koliko se za žitarice, sadržane u gornjoj skrižaljci, popriečni prirod g. 1893. razlikuje od popriečna jim priroda za gg. 1885—1892. Poprieko po jutru dobilo se je hektolitara;

	Godine 1893.	Prosjekom godinâ 1885—1892.	Godine 1893. više ili manje
Pšenice ozime	7·41	6·75	+ 0·66
Pšenice jare	6·58	4·84	+ 1·74
Pira ozimoga	7·29	6·45	+ 0·84
Pira jaroga	6·91	4·12	+ 2·79
Raži ozime	6·30	5·67	+ 0·63
Raži jare	6·11	4·59	+ 1·52
Ječma ozimoga	7·28	7·15	+ 0·13
Ječma jaroga	8·32	6·16	+ 2·16
Napolice (pšenice i raži)	7·36	8·12	— 0·76
Zobi	7·82	7·61	+ 0·21

Osim napolice sve su dakle žitarice godine 1893. urodile bolje nego li prosječno posljednjih osam godina, a razlike bi bilo po ljetošnju žetvu još povoljnije, da nije ljetošnja slaba žetva u županiji sriemskoj toliko potisnula prosjek za cielu zemlju.

Nevalja u ostalom pustiti s vida, da je za razdobja 1885—1892. bilo više slabijih nego li dobrih godina, te da su brojevi, što jih gornji pregled izkazuje o prosječnu prirodu toga razdobja, razmjerno vrlo nizki.

II.

Stanje kuruze po izvještajih od 6. rujna 1893.

Županije	Sva površina obradjena kuruzom g. 1893. u jutrih po 1.600 □h.	Kuruza stoji: 1. vrlo dobro	2. iznad srednje ruke	3. srednje ruke	4. izpod srednje ruke	5. vrlo loše
		na površini od jutara:				
Lika-Krbava	16.216	—	5.628	9.170	1.418	—
Modruš-Rieka	28.572	790	7.103	20.611		68
Zagreb	144.661	7.385	58.046	74.130	5.100	—
Varaždin	80.447	9.867	36.615	27.425	6.540	—
Bjelovar-Križevci	79.709	27.534	18.590	32.305	1.280	—
Požega	63.953	—	13.434	46.620	3.899	—
Virovitica	50.886	591	13.771	34.608	1.916	—
Sriem	151.948	1.382	9.332	123.326	17.908	—
Hrvatska i Slavonija	**616.392**	**47.549**	**162.519**	**368.195**	**38.061**	**68**

U postotcih odpalo je 3. rujna od ukupne površine obradjene kuruzom, na površine, gdje je bilo stanje:

U županiji:	vrlo dobro	iznad srednje ruke	srednje ruke	izpod srednje ruke	vrlo loše
Lika-Krbava	—	34·71	56.55	8·74	—
Modruš-Rieka	2·76	24·86	72·14	—	0·24
Zagreb	5·11	40·13	51·24	3·52	—
Varaždin	12·27	45·51	34·09	8·13	—
Bjelovar-Križevci	34·54	23·32	40·53	1·61	—
Požega	—	21·01	72·89	6·10	—
Virovitica	1·16	27·06	68·01	3·77	—
Sriem	0·91	6·14	81·16	11·79	—
Hrvatska i Slavonija	**7·71**	**26·37**	**59·74**	**6·17**	**0·01**

Po brojevih priobćenih o stanju kuruze od 23. kolovoza u posljednjem glavnom izvještaju (V), bilo se je nadati trgatbi daleko boljoj od srednje ruke. Tad stajalo je još 34·36% površina obradjenih kuruzom vrlo dobro, a 23·02% iznad srednje ruke. Rani medjutim mrazovi, koji su navalili početkom ovoga mjeseca, u velike pokvariše izglede trgatbi. Po gornjih postotnih brojevih stajala je 6. rujna samo jedna trećina kuruze vrlo dobro i iznad srednje ruke, dočim se je postotni dio kuruze, stojeće srednje ruke, podigao od 37·44 na 59·74 postotaka. A pogoršica ta zahvaća svu zemlju. U svakoj su pojedinoj županiji bez razlike brojevi gornjega pregleda daleko nepovoljniji od onih, što jih je priobćio posljednji izvještaj.

Primjetiti valja još, da je ukupna površina obradjena kuruzom u Hrvatskoj i Slavoniji u gornjoj skrižaljci za 4.852 jutra veća od one, koja je bila izkazana u posljednjem glavnom izvještaju, a to s toga, što je naknadno za kotar varaždinski (po tom i za županiju varaždinsku) za toliko izpravljena površina kuruze, te ona nakon toga izpravka iznosi 12.055 jutara (mjesto 7.203 jutra izkazana u posljednjem izvještaju). Podjedno izpravlja se tuj tiskarska pogrieška, koja se je uvukla u posljednji V. izvještaj, gdje je površina kuruze za kotar Krapinu izkazana sa 1.581 mjesto sa 6.581 jutara.

III.
Glavni izvještaj
o gospodarskih prilikah u obće.

Od 24. kolovoza do 6. rujna 1893.

Prve polovice ovoga razdobja, od 24, do 31. kolovoza, bilo je — osim ličko-krbavske županije, gdje je istom od 30. kolovoza bilo oborina — vrieme kišovito, promienljivo po cieloj zemlji, sa manje više kišovitih dana, od 2. u požežkoj županiji, pak sve do 6. u varaždinskoj županiji. Istom od 3. rujna — u bjelovarsko-križevačkoj od 31. kolovoza — nastade liepo pravo jesensko vrieme. Karakteristično je za cielo ovo razdobje, da su bile večeri, noći i jutra hladna, dapače studena tako, da je bilo već od 30. kolovoza počevši s jutra mrazova, i to na 30. i 31. kolovoza, zatim 1., 3., 4. i osobito 5. i 6. rujna i to po svuda, osim tri slavonske županije, iz kojih nema nijednoga glasa o mrazu. Tek po jedan, dva izvjestitelja iz kotara Otočac, Ogulin, Slunj, Bjelovar, Garešnica i Koprivnica iztiču, da su mrazovi od 4. i 5. rujna oštetili kuruzu, heljdu, proso zeleno i jošter zeleni grah, dočim svi ostali izrično napominju, da nije ni na istoj heljdi počinio mraz vidive štete. Isto se tako nežali nijedan izvjestitelj da bi bile magle, kojih je skoro redovito svakoga jutra bivalo, kakve štete naniele bilo čemu.

Dne 3. i 4. rujnâ bilo je takodjer i tuče, ali nije nigdje bilo s nje vidive štete; i to 3. po kotarih: Slunj (obć. Slunj i Primišlje) i Glina (Klasnić); Pregrada (Desinić) i Županja (Babinagreda) a 4. u kotaru Vrbovsko (por. občina Mali Jadrč). Nu na 3. rujna bilo je velike štete s vihora na voćnjacih u obsegu grada Osjeka. Napokon je naknadno prijavio gosp. izvjestitelj obćine Srb, kotara lapačkoga, da su dne 20. odnosno 21. kolovoza sela Suvaja gornja i Zaklopac s tuče a još većma s bujice nastradala, buduć jim poplava odnjela nesamo kuruze, kupus itd. već i istu mekotu sa obronaka.

Za ovoga se je razdobja nastavljala vršitba i mlatitba ne samo po gornje dvie županije, nego i drugud, gdje je žetva „bielih žita“ bila zadocnila, ili su osobito manji gospodari bili tiem radom bud s kojega uzroka zaostali; proso se kosilo i želo, a nastavljala se takodjer košnja razne krme: otave, djeteline, muhara itd.; korun se spremao; šljive tresle; oralo se pod ozimine, što je mjestimice zadnjih dana ovoga roka bilo dosta tegotno, jer su vjetrovi i sunčana pripeka tlo osušile tim jače, što su slabije izdašne bile posljednje kiše: olaj se sijao, a konoplje zabavljahu takodjer mnogu radinu silu; dočim se ženska čeljad bavila branjem graha po kuruzištih. Napokon valjalo je što šta i po vinogradih prirediti.

a) Žitarice.

Konačni uspjeh ovogodšnje žetve „bielih žitâ“ izkazuje po županijah skrižaljka I., a stanje kuruze može se razabrati iz skrižaljke II. u prvom dielu ovoga izvještaja. Ovdje će biti dakle dostatno napomenuti, da o stanju kuruze, prosa i heljde u cielosti izvještaji ništa nova neiztiču, što nebi bilo u posljednja dva glavna izvještaja jur priobćeno. Jedino se je s posljednjih ranih mrazova umnožala bojazan, da će „mlade“, „druge“ i „treće“ kuruze jedva dozrieti, te da će biti još više „praznih klipova“, „krezuba“ nego li se i onako očekivalo, ako nebude više topline, nego li se nadati može u ovo doba godine uz ovakove predteče. Manje veće mjestne oštete bilo sa kojekakih „crvi“ ili bilinskih nametnika „smuda“, „snieti“, „peronospore“ itd. traju dakako i nadalje, te će po dotičnih krajevih još znatnije smanjiti „trgatbu“ nego li su ju dojakošnje klimatske nepogode u obće već i onako smanjile.

Rana prosa, već se po raznih stranah domovine žanju ili kose, kako je već gdje običaj, te se uspjeh većinom naznačuje „srednje ruke“, malo gdje „iznad srednje ruke“, jer se proso skoro u pravilu odviše „okorovilo“ ili „otravilo“ bilo; redje mu naškodila „hrdja“, „smud“ ili „uš“. Još „mlado“, zelenije proso bit će svakako po nizinah mrazovi i po drugih krajevih oštetili, nego li je gore napomenuto, te je sva prilika, da će u sljedećem izvještaju biti i više tužbâ te vrsti. Isto vriedi i za heljdu, koja je kud i kamo slabija i osjetljivija od mraza nego li proso, te koja je dosele mnogo naprednije stajala od proje.

b) Okopavine.

Od svih okopavina jedinim se kupusom hvale skoro svi izvjestitelji. Zadovoljni su i bielom repom, osim izvjestitelja iz Grobništine (kotara sušačkoga), gdje da su gusjenice bielu repu do gola obrstile.

Korun, koji se svedjer izkapa i posprema, poimence ranije vrsti, gnjije u velike gotovo po svih stranah. Tek onaj sa suhih, pjeskovitih zemljišta kažu zdravim. No kako ima mal ne iz svakoga kotara po koji taj glas, da se i kasnijega koruna uhvatila peronospora infestans, to će i taj s velike česti proći po zlu. Do godine morati će se ta veoma važna biljka štititi strcanjem poput vinograda obćenito, izdašno i uztrajno, jer su zemljišta i sjeme trusom peronospore posve zaražena.

c) Sočivice.

U ovom se je razdobju počeo brati i onaj grah (pasulj), štono se u velike sadi i sije uz kuruzu, te su prirodom izvjestitelji u pravilu zadovoljni, ako i neizkazuju priroda brojevi po hl. i jutru. S toga, pak i s razloga što berba ni s daleka nije dovršena nemože se više o prirodu reći, nego da se po dojakošnjih izvještajih možemo u ploške nadati dobro rodnoj godini.

d) Trgovinsko bilje.

Sad su mal ne sve konoplje ili kudelje bilo već nakvašene, bilo još u „močilu". Al ima po nekoliko viesti iz gorskih krajeva, da su tekar sada kasni ljetni „lanovi" dospjeli do „pukanja" i pospremanja. O količini priroda jedne i druge biljke moći će se tek izvjestiti, kad stignu izkazi o prirodu od obćinskih poglavarstva. U ovom se je razdobju marljivo sijala repica ozima (olaj).

e) Krmovno bilje, livade i pašnjaci.

Kako je u drugoj polovici ovoga roka vrieme „uliepilo", te bilo za sušenje krme povoljno, gospodari su vrlo marljivo kosili i spremali po svih krajevih bud razne djeteline, bud muhar i sitno za krmu posijano proso, osobito pako „otave" po livadah. Većina izvještaja glasi, da su „otave" bile „iznad srednje ruke" a mnogo manji jih procenat kaže „srednje" i „izpod srednje ruke".

Uzmu li se svi izvještaji o krmi razne ruke u obzir, to se može zadovoljstvom konstatovati, da je u velikom dielu domovine, gdje ima išto livada, te gdje se nije bezrazložno odveć dugo čekalo prvom košnjom, a uz to se intenzivnije siju djeteline, nestalo svake bojazni da će biti oskudica na krmi. Tek po Sriemu, dielomice virovitičkoj županiji i mjestimice po nekih drugih krajevih moglo bi biti „stiske" i osjetljivije nestašice, ali i tud će razni sijani surogati uz razboritu štednju jamačno doteći, da uzmogne stoka prilično prezimiti.

Strni, pokošene livade i pašnjaci podaju stoci dovoljno paše još na dulje vremena.

f) Vinogradi.

S jednoga kraja domovine do drugoga odjekuje po izvještajih ovoga razdobja tužba, da se s peronospore list „suši" i da je „opao" od trećine četvrtine pak sve do tri četvrtine, a grožđje da se „osiplje", da se „suši", da „gine", da ga „nestaje", ili da „tvrdne", te da valjda neće ni dozrieti, i to sve po vinogradih nimalo ili nedovoljno štrcanih, osobito po niže ležećih. Tek po briegovitijih položajih uzdržalo se je nešto više lista, a zeleni se list, istom po vinogradih, koji su nesamo ove godine valjano i prema potrebi po dva tri puta štrcani, već i prijašnjih godina brižno branjeni i racijonalno gnojeni, te jim je čokoće u podpunoj snazi. Samo u njih uzdržao se je list i plod, samo će u njih biti i berbe.

Premnogi se izvjestitelji zabrinuto pitaju, što će biti od te zelene loze, sada već bez lista, preko zime, te izriču bojazan, da će pozebsti zajedno s iznemoglim čokoćem, zahtjevajući i predlažući, da se i u tih krajevih, gdje su vinogradi propali s peronospore, podignu ložnjaci amerikanskom lozom, kako bi se moglo s obnovom vinograda s mjesta odpočeti na podlozi, koja odoljeva filokseri.

Kako se filokserna zaraza neprestance širi, može se iz posljednjega izvještaja razabrati. A u najnovije doba prodrieše u javnost žalibože i suviše vjerodostojni glasovi, da je filoksera već zarazila vinograde po kršnom primorju i ubavom Vinodolu.

Popunjujući prijašnje viesti o regeneraciji vinograda na temelju američke loze, priobćujemo ovdje opet nekoliko izvještaja, koji su nam stigli od gg. stalnih izvjestitelja:

a) „U obćini Sv. Jana (kot. Jaska) iznosi tlo obradjeno i zasadjeno američkom lozom po prilici 100 jutara. Sadjena je skoro sama Riparia sauvage i portalis, ine vrsti tako neznatno, da jih nije vriedno spomenuti. Naša loza na američku ciepljena jest: kraljevina, bjelina, te nešto burgundca i portugalca (crni portugizac). Uspjeh je veoma dobar, a napose se pokazala zahvalnom bjelina, koja ciepljena na zemlji na amer. podlogu, već prve godine donosi liepa ploda."

„Što se obćine Petrovina (kot. Jaska) tiče, izvješćuje se, da tlo američ. lozom zasadjeno iznosi jedva 4—5 rali. Uspjeh nije povoljan, a to s toga ne, što su lanjski ciepljenici presadjeni proljetos iz škole (loznjaka) sbog dugotrajne suše s veće strane uginuli. Jedino u vinogradu gospoštije Slavetić ($^1/_2$ rali) liepo napreduje loza proljetos na trsu američkom na suho ciepljena i odmah povaljena.

b) Obćina Kraljevec (kotar Klanjec): zaraženi su vinogradi filokserom pred 9—10 godina iz susjednoga Vizelja u Štajerskoj, a za 4—5 godina bijahu svi do panja uništeni. Narod nije ni pomišljao sve do god. 1891., da obnavlja vinograde, već je zemljištâ, — sve sama crnica bez lapora i vapna — težao drugimi rastlinami i to ponajviše s razloga, što su prvi pokusi sadbe učinjeni na slabo uredjenom tlu, posve propali. Istom od god. 1891. poče narod racijonalnije priredjivati tlo i saditi amer. matičnjake po vrtlovih, videći, kako se radi uspješno u susjednoj Štajerskoj poimence u Vizelju, kuda zalazi po nadnici. Naučivši se tuj kako treba američkom lozom postupati, i kako ju ciepiti, stao se narod jače zauzimati za nove vinograde, te se sada vidjevaju matičnjaci amer. loze po vrtovih i to sve od same riparije sauvage i portalis, a svud se spremaju na rigolanje zemljišta gdje će s proljeća saditi ciepljenu i divju amer. lozu. Dosele ima do 11 jutara zemljišta uredjena za nove nasade, a koji su se prvi latili posla, ti će već ljetos na malih komadićih ubrati 10 do 20 vjedara izvrstna vina. Za neposredne produktore američke nitko i nemari, te jih neće ni da sadi u vrtove. Svaki voli ciepiti, a pošto je tlo duboko crnično, nade je, da će ovdje vinogradi na brzo procvasti.

c) Obćina Tuhelj (kot. Klanjec.) Marljivi rad oko regeneracije seljačkih vinograda počeo je istom jeseni prošle godine. Rigolanih za nasad amer. loze priredjenih starih vinograda ima u seljačkom posjedu do 30 rali, i taj će se rad ove jeseni nastaviti i veoma povećati. Amer. lozom već zasadjenih vinograda ima do 8 jutara a po prilici polovica od ovih je ciepljena, većinom na podlozi riparije sa talijanskom graševinom, slankamenkom i kraljevinom. Ciepljenje na zeleno bolje je uspjelo od spajanja na suho, nu prirod biti će ljetos još malen. Štrcalo se u obnovljenih

vinogradih i gdje se peronospora samo malo pojavila. Nekolicina seljaka sade u stare zapuštene vinograde kupljene i već ciepljene trsove pojedince, i drže da će si tim vinograde s vremenom izpuniti, jer u nekih iztjerale su mladice domaće loze iz korena — koje ali samo životare.

d) Obćine Lobor i Zlatar (kot. Zlatar,) Rad oko regeneracije vinograda vrlo sporo napreduje. Postoje bo tek dva obnovljena vinograda, a nijedan seljak se dosele nije odvažio na rad. No ima nade, da će zemaljski loznjak am. loze doskora uvjeriti seljaka, da amer. loza u tom kraju uspjeva, te će se tad i seljaci primiti posla. Od ono dva vinograda posadjen je jedan ovoga proljeća i to lozom ciepljenom na suho, a sbog dugotrajne proljetošnje suše tek se gdjekoji ciepljeni trs primio. Drugi vinograd oplemenjen je udilj u zeleno, te vrlo dobro stoji, a lanjski ciepovi pokazuju ljetos dosta grožđja.

e) Obćina Mali Bukovec (kot. Ludbrieg.) Regeneriranih vinograda sa 2—3 godiš. nasadi ima jedino vlastelinstvo Bukovačko i oni su veoma liepi. Podlogom služi riparija sauvage. Zeleno ciepljenje kod istoga vlastelinstva pruža liepih rezultata, dok se suho ciepljenje, špagom (vrpcom) vezano, posve izjalovilo, jer je i ono, što je potjeralo, pustilo korenje iz oka domaće loze. Da se vinogradi ovoga kotara — ima jih do 1700 rali — uzmognu podići, trebalo bi po mnienju g. izvjestitelja u samom kotaru ustrojiti loznjak, u kojem bi se korenjaci oplemenjivali i oplemenjeni jeftino prodavali.

f) Kotar Ivanec. U ovom su kotaru dva obćinska loznjaka amer. loze na Bednji i u Ivancih, i jedan školski u Klenovniku. Seljačtvo zasadilo je lani i ove godine amer. vrsti ponajviše po vrtovih, da dobije korenjake, dobivši ključece iz županijskoga loznjaka badava. a župnici i vlastela za novac i to ove vrsti: Riparia sauvage, portalis i gigantea, te Rupestris i Vitis solonis.

Vlastela i župnici jedini već rade sadbom amer. loze u zaraženih vinogradih, no više od 5—6 rali nisu ni ovi u ovom kotaru još zasadili. Ciepljenjem učinjeni su samo pokusi, ali do godine ciepiti će se na jur ukorenjene podloge u većoj mjeri. Seljačtvo težko će se ovoga posla latiti prije, dok nevidi uspjeha kod gospode.

g) Obćina Kamenica i Ledinci (kotar Irig). Na oplemenjenoj američkoj lozi rodilo je grožđje „vrlo dobro“. Obćinski američki loznjak (matičnjak) Riparia sauvage imati će preko 200.000 za podielbu loze na Kameničane, hiljada uz cienu od 2 for. a. vr. Nadopunjujući revni g. izvjestitelj svoj u izvještaju IV. str. 34. i 35. jur priobćeni imenik evropejskih lozâ (vitis vinifera) kojimi se u njegovom kraju amer. podloge ciepe sa dosta brojnim nizom novih vrsti, koje su tek za amateura vinogradara i ampelografa od veće zanimivosti nego li od važnosti za vinogradarstvo, iznosi sljedeća tri predloga, koji su u radu oko obnove vinograda na temelju amer. loze veće važnosti.

1. G. izvjestitelj predlaže, da se za svaki vinorodni prediel, gdje već i onako nepostoje, uzpostave stalna povjerenstva, kojim bi bila zadaća, neumorno nadgledati i rukovoditi savkoliki rad oko regeneracije vinograda u svojem kraju i u svakom smislu seljaku prednjačiti. Ta bi povjerenstva zajedno sa poglavarstvom trebala da izvidjuju i to, da li se je seljakom uz nizku cienu od 2 for. po 1000 ili bezplatno podieljena loza u stanovitom roku i posadila i ciepila, jer bi se tiem na put stalo, da se loza dobivena po 2 for. iz obćinskoga loznjaka nepreprodaje po 15 do 18 for. tisuća, kako da se to često u njegovom kraju sbilo.

2. Štrcaljke za peronosporu valjalo bi zvaničnim putem za svako mjesto, i to prema veličini posadjenih vinograda u primjerenu broju nabavljati, prvo za to, što bi se tada mnogo jeftinije dobile, a drugo što si siromak seljak nije u stanju za sebe štrcaljku kupiti, a bez štrcaljke slaba mu korist i od obnovljena težkom mukom vinograda.

3. Vinogradari jedne te iste rudine ili vinogorja ima li bi se sazvati na sastanak, da zajednički ustanove, koje će domaće vrsti ciepiti na američkoj podlozi, da se uzmogne čim veća količina vina jednaka karaktera proizvadjati i tiem zadovoljiti glavnomu zahtjevu velike vinske trgovine. Ova traži najpače što veće količine dobra, stalna stolnoga vina, koje je u glavnom svake godine što moguće jednakoga značaja.

Jošter napominje taj g. izvjestitelj, da je mnogo bolje i naprednije, a i jeftinije sa pamukom, vulom (od starih čarapa) zelene kalame vezati nego sa gumom, koja trpi od vremena. Nadalje da je praksa pokazala, da kad se na mjestu i to u procjep (klin) amer. loza kalami, da je čokot jači, i da loza bolje napreduje i prije rodi; a gdje se kalam neprimi, onda se onaj čokot „u zelen“ spaja. Taj postupak da se osobito preporučuje siromašnijim vinogradarom, jer je najprobitačniji i najjeftiniji. U području g. izvjestitelja ima svega 142 vinogradara u obće a medju njimi 101 seljak, koji se ciepljenjem novih vinograda bave, a narod je u tom radu vrlo dobro poučen — dokaz tomu, što se na taj posao na sve strane zove, dà i u školi se ta pouka teoretički i praktički predaje.

g) Voćnjaci.

Rane su šljive već sve pobrane i kako se gdje moglo ukorišćene, a počele su se već brati i „crnice“, „bistrice“, ne samo za potrošak i palenje rakije, nego i za ukuhavanje pekmeza, prem nisu još ni dovoljno sazorile Po izvještaju g. izvjestitelja obć. Levanjska varoš, kotara Djakovo, došlo je u te, ove godine obilno šljivom rodne krajeve trgovaca sva sila te stala kupovati dosta nezrelu šljivu za pekmez, plaćajući dobro „da ne može biti bolje“, a ima i trgovaca iz susjedne Ugarske, poimence Bačke, koji svi kupuju šljivu onako od oka „na deblu“, a plaćaju tako da bi došla „jedna kola“ na 20 for. a i više. Šljive budući „strašno“ rodne i „prerodne“ i tuj su kano i inud mnogo sitnije, nego obično. Izvjestnije ciene „bistrica“ priobćiše druga 3—4 izvjestitelja, te se je plaćalo po tih izvještajih po hektolitru u gradu Varaždinu 1 for., u kotaru Gradiška nova 1 for. 30 do 1 for. 50 nč., u kotaru Požega 1 for. do 1 for, 40 nč., a u kotaru Ilok po kgr. 2 do 3 novčića.

Da se stabla šljivova sveudilj suše, što s peronospore, što s nepoznatih uzroka ima jošter uvjek i suviše tužba sa svih strana. Samo dva izvjestitelja i to obćine Sv. Ivan Zelina istoimena kotara i obćina Kamenica i Ledinci

navadjaju da su „kukci“ uzrok sušenja. Prvi naprosto javlja, da se šljive „žute“ i „suše“ što imaju silu kukaca izpod kore, dočim si je potonji dobrim staklom „insekt nalik stjenici“, dugoljast, crno-crvene boje, promotrio, te opazio da iza sebe ostavlja crvenkastu tekućinu, od koje dobije list crvene piknjice, koje progore, a list se osuši. Na stablih vide se od insekta jaja kao kod filoksere, žilice su na lišću kao na vinovoj lozi, gdje je filoksere, otečene i bolestne, a ondje gdje su gnjezda, otečene i bolestne su i grančice, te lišće opadne, a grančice se takodjer osuše.

Napadnuta ovako stabla da valja oprati (najbolje oštrom kefom) jakom lugšijom, izrezavši prije oboljela mjesta po stablu i ograncih do čista oštrim nožem. Lugšiju si možemo prirediti tako da se 0·5 kg. kalijeva sapuna (Schmierseife) raztopi u 8 l. vode, a doda li se toj lugšiji jošter 1—2 decilitra 5% karbolne kiseline, tad je ta raztopina prieko sredstvo za sve vrsti ušenaca. Dobar je i uvarak od duhana (1/4 kg. na 3—4 l. vode) — ili razredjena lugšija duhanska, koja se u trgovini pod imenom Tomatom trži, te se ove potonje dvie tekućinc mogu najuspješnije štrcaljkom, što no se rabi u vinogradu, štrcati po cielom stablu. Ima li ušenca i na žilju, tad se stabla okopaju i suhim krečem osiplju na podanku, a neki običaju omotati stabla uz to i okatranjenim konopcem, da se neuzmognu ušenci penjati na krošnju.

I ovoga razdobja ima više tužba, da se je mnogo voća, poimence jabuka, otrunulo i odpalo, tako da je mjestimice vrlo malo jabuka na stablih ostalo.

h) Stoka.

Osim sporadičnih slučajeva bedrenice po kotarih: Gračac, Slunj, Bjelovar i Osjek svedj se još spominju slinavka i šap po poznatih iz prijašnjih izvješćtaja mjestih kotara Mitrovica (i gradu), Šid i Vukovar, te se posljednje dvie pošastne bolesti, po viestih publiciranih u službenih novinah pojaviše i kod ovaca u kotaru vinkovačkom u pojedinih slučajevih. U kotaru Križevci (obć. Sv. Ivan Šabno) poboljeva blago takodjer, te je nekoliko glava i parnulo, (bolest nepoznata) kako mnije g. izvjestitelj sa preogromne žege i pomanjkanja čiste i zdrave vode.

Konji poboljevahu na „kehu“, s mrzle noćne paše u obćini Jalžabet kotara varaždinskoga, a nekoliko je ždriebadi uginulo u obć. Kloštar Ivanić, kotara križkoga. Bolest nepoznata g. izvjestitelju.

O krmadi ima ovoga roka razmjerno malo viesti da boluje i pogiba. Jedan se slučaj „zobčikavosti“ javlja iz Gračaca; vrbanca bilo je na više mjesta, poimence po kotarih Pisarovina (obćina Pokupsko — narod zove bolest „gušteri“) i Bjelovar (Kapela i Trojstvo). Ciena je blaga rogatoga sveudilj po suglasnih viestih svih izvjestitelja razmjerno nizka.

i) Nadnice.

Pošto ni u ovom razdobju nadnice za obični poljski rad nepokazuju nikakvih zatnijih razlika prema stavkom u V. glav. izvještaju priobćenim, to se možemo stegnuti na ovo nekoliko primjera, kojimi se posebne nadničke prilike raznih krajeva razjasnjuju:

I. Županija Lika-Krbava. Kotar Korenica, obćina Bunić. Kosci dobivaju bez hrane 1 for., uz hranu 50 novč., a obični nadničari uz hranu 33 novč. nadnice. Hrana se sastoji: U jutro polente s masti i kiselinom i 1 decilitar rakije, o podne juhe i mesa i kruha s kiselinom, na večer graha, kuhana koruna i malo rakije.

2. Županija Modruš-Rieka. Kotar Čabar, obćine Gerovo i Plešce. Nadnica za obični poljski rad iznosi za mužkarca 50, a ženskinju 25 novč. uz obilnu i skupocjenu hranu.

3.Županija Zagreb. Kotar Jaska, obćina Petrovina i sv. Jana. Nadnica 25 novč. U ljetno doba, od polovice svibnja do konca kolovoza 4 puta jesti, u ostalo vrieme 3 putâ, i to hrane sastojeće se od raznih plodina i povrtelja: koruna, pasulja, repe, zelja, ječmenove kaše, kuruzne krupice, žganaca, kruha i sira. U jutro, podne i na večer po dva topla jela, a za užinu sir ili luk s kruhom. Oračem mora uz sva ova jela biti i sirne gibanice. Mesa i vina nedobivaju.

4. Županija Varaždin. Kotar Klanjec, obćina Tuhelj. Nadnica radnika, koji tek u 8 sati na rad dolaze 25 novč. i četiri obroka na dan hrane, za zajutrak samo kruha, o podne varivo kano korun, zelje, kelj ili pasulj, za užinu opet sam kruh, a večerom pasulj octom i uljem začinjen i kruha ili slična. O vinu ili rakiji nema dakako ni govora.

5. Županija Bjelovar-Križevci. Kotar Bjelovar, obćine Severin i Pisanica velika. Nadnica običnim težakom 40—50 novč. a koscem 80 novč. uz obilna 3 obroka krepke hrane bez pića.

6. Županija Požega. Kotar Požega, obćina Kutjevo. Plug i dvospreg konjski plaćaju vlastela po 2 for. a težake po 50—60 novč. bez svega — od seljaka i obrtnika traže i dobivaju vozači i težaci hrane i pića. Kod imućnih jedu i meso, inače varivo i koruna s kruhom. Tuj se obično mlati mlatilom na konjsko vitlo, ali uz koju odštetu se stroj iznajmljuje onim, koji ga sami neposjeduju, nije izvješćeno.

7. Županija Virovitica. Kotar Slatina, obćina Miholjac gornji. Pošto neima dovoljno domaćih radnika, rabe vlastela i zakupnici kod žetve i vršitbe Ličane, koji dobivaju mjesečno po 15 for., 50 kg. brašna (valjda kuruzna) 2½ kg. slanine i 1 kg. soli, da li uz to stan i drva nije spomenuto.

8. Županija Sriem. Neima ni jednoga primjera priobćena, iz kojega bi se moglo razabrati, kakova se hrana i u koliko obroka podaje poljskim nadničarom uz nadnicu od 40—80 novčića.

IV.

Dodatak imeniku

p. n. gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja.

(Imena u zaporci znače upravne obćine, koje čine područje dotičnoga g. stalnoga gospodarskoga izvjestitelja).

a) Umro:

Županija **Požega,** kotar **Pakrac**: g. Dragutin Streim, posjednik i kult. viećnik (Badljevina).

b) Odrekoše se izvješćivanja:

Županija **Zagreb,** kotar **Stubica**: g. Josip Šimončić, gospoštinski upravitelj i kult. viećnik (Stubica gornja). Županija **Varaždin,** kotar **Zlatar**: g. Vladimir pl. Halper Sigetski, vlastelin (Hrašćina i Zajezda). Županija **Požega,** kotar **Požega**: g. Veljko M. Lukić, paroh (Ruševo).

c) Novoimenovani:

Županija **Zagreb,** kotar **Stubica**: Mato pl. Sladović, učitelj (Stubica gornja). Županija **Bjelovar-Križevci,** kotar **Kutina**: Josip Volf, posjednik (Ludina i Popovača). Županija **Požega,** kotar **Pakrac**: Dragutin Fehérváry, posjednik (Badljevina). Kotar **Požega**: Stjepan Kalamari, župnik (Ruševo).

Kr. statistički ured.

U Zagrebu 15. rujna 1893.

Predstojnik:

Zoričić v. r.

Tiskarski zavod „Narodnih Novinah".

GLAVNI IZVJEŠTAJI

o stanju usjeva i o gospodarskih prilikah u obće.

Po izvještajih gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja

sastavlja jih i izdaje

kr. statistički ured u Zagrebu.

I.

Stanje kuruze po izvještajih od 20. rujna 1893.

Županije	Sva površina obradjena kuruzom g. 1893. u jutrih po 1.600 □hv.	Kuruza stoji:				
		1. vrlo dobro	2. iznad srednje ruke	3. srednje ruke	4. izpod srednje ruke	5. vrlo loše
		na površini od jutara:				
Lika-Krbava	16.216	912	2.598	9.790	2.200	716
Modruš-Rieka	28.572	—	12.068	15.574	760	170
Zagreb	144.661	4.364	29.734	97.980	5.395	7.188
Varaždin	80.447	11.054	14.909	42.527	11.957	—
Bjelovar-Križevci	79.709	6.277	21.103	52.329	—	—
Požega	63.953	2.455	15.964	39.739	5.795	—
Virovitica	50.886	6.227	13.751	21.456	8.465	1.987
Sriem	151.948	1.382	11.006	118.260	20.131	1.169
Hrvatska i Slavonija	616.392	32.671	120.133	397.655	54.703	11.230

U postotcih odpalo je 20. rujna od ukupne površine obradjene kuruzom, na površine, gdje je bilo stanje:

U županiji:	vrlo dobro	iznad srednje ruke	srednje ruke	izpod srednje ruke	vrlo loše
Lika-Krbava	5·62	16·02	60.37	13·57	4·42
Modruš-Rieka	—	42·24	54·51	2·66	0·59
Zagreb	3·02	20·55	67·73	3·73	4·97
Varaždin	13·74	18·53	52·86	14·87	—
Bjelovar-Križevci	7·87	26·48	65·65	—	—
Požega	3·84	24·96	62·14	9·06	—
Virovitica	12·24	25·06	42·16	16·64	3·90
Sriem	0·91	7·25	77·83	13·24	0·77
Hrvatska i Slavonija	**5·30**	**19·49**	**64·52**	**8·87**	**1·82**

Sravne li se brojevi ovih dvajuh pregleda s onimi, što jih je priobćio posljednji VI. izvještaj, vidjeti će se, da se je u cielom stanje kuruze i opet od 6. do 20. rujna pogoršalo. Površinam, uvrštenim u stupac „stanje vrlo dobro“, spao je postotni dio od 7·71 na 5·30%, onim, koje su stajale „iznad srednje ruke“ od 26·37 na 19·49%, dočim se je s druge strane postotni dio površina „srednje ruke“ podigao od 59·74 na 64·52, a onih „izpod srednje ruke“ od 6·17 na 8·87 postotaka.

Rezultat te sporedbe nije u ostalom jednako nepovoljan za sve županije. U županiji modruško-riečkoj veliki je dio površina, koje su 6. rujna bile klasificirane kao „srednje ruke“, prešao u razred „iznad srednje ruke“, na koji 20. rujna odpada 42·24% prama 24·86% od 6. rujna. Ponešto popravila se je kuruza još u županijah požežkoj i sriemskoj pak i u virovitičkoj županiji. U potonjoj ima doduše za 13% više kuruze „izpod srednje ruke“, al je ima s druge strane i za 10% više u stupcu „stanje vrlo dobro“.

Što su ipak i kraj toga glavni brojevi za cielu zemlju toliko nepovoljniji, valja pripisati slabijim izgledom imenito u županijah zagrebačkoj, varaždinskoj i bjelovarsko-križevačkoj. U zagrebačkoj stajala je 6. rujna samo jedna polovica kuruze srednje ruke, dočim je u drugoj polovici bilo stanje bud vrlo dobro bud iznad srednje ruke. Do 20. rujna pako podigla se je kuruza srednje ruke na 67·73 a ona iznad srednje ruke spala na 23·57 postotaka. U varaždinskoj županiji stajalo je iznad srednje ruke 6. rujna 57·78%, 20. rujna samo 32·27%, te se uz to površine „izpod srednje ruke“ podigle od 8·13 na 14·87%. Konačno spao je u županiji bjelovarsko-križevačkoj postotni dio kuruze „vrlo dobre“ i „iznad srednje ruke“ od 57·86 na 34·35 postotaka.

II.

Glavni izvještaj

o gospodarskih prilikah u obće.

Od 7. do 20. rujna 1893.

Ovoga su roka prošle cielom zemljom dvie jake oluje (cyklona) velika obsega. I to prva dne 9. ili noću od 9. na 10., a druga 17. ili noću od 17. na 18, rujna. Obje oluje bijahu popraćene većim ili manjim obiljem kiše. Mjestimice dapače dodje i do manje više znatne tuče, dočim je tvrda vjetra, bure, bilo po svud. Prema tomu kako je koji kraj ležao na desnoj ili lievoj strani cyklona bilo je oborine od male, slabe kišice, pa sve do pljuska i proloma oblaka, uz jaki vjetar, koji se u prvom desnom kvadrantu cyklona dne 9. „najušio“ u orkan vijavicu, kidajuću stabla i rušeću krovove i vozove. Kiše je bilo jošter i 10. po svih županijah osim varaždinske, pa 12. i 13. po županiji ličko-krbavskoj i modruško-riečkoj. Kiša „hodalica“ bilo je već 15. i 16. rujna po županiji zagrebačkoj, dielomice na 15. i po Sriemu, 19. po virovitičkoj a 20. po županijah Zagreb, Varaždin, Požega, Virovitica i nekih stranah Sriema. Potanjih geografskih naznaka bilo o prolazu oluja, salanka, bilo o razprostiranju oborina u obće, ma kako bi te naznake za poznavanje naših klimatskih prilika poželjne dapače i nuždne bile — nije moguće ni ovoga puta izložiti jedno s razloga toga, što za ovo razdobje iz kotara Grubišnopolje, Koprivnica i Pakrac baš nijedan izvještaj stigao nije, a iz kotara Gjurgjevac samo jedan priposlan, a drugo s toga što preveliki broj gg. izvjestitelja iz drugih kotara neobičaje si bilježiti dane s oborinami, pak jih s toga u svojih izvještajih redovito niti nespominje, ili se služi samo obćenitimi izrazi. Tako se dogadja, da za ciele krajeve ostajemo bez izvjestnih podataka o vremenu — tom glavnom čimbeniku gospodarskih prilika — ili da dobivamo obćenitih naznaka, koje protuslove posebnim izvjestnim najbližega susjedstva. Vrlo se često n. pr. može po izvještajih čitati „vrieme je bilo suho, posve povoljno“, dočim susjedni izvjestitelji navode po 2—3 dana sa izdašnimi oborinami.

Tek se može obćenito uglaviti, da je i ovoga puta, kano i svih drugih u iztočnijih stranah mnogo manje oborina palo nego li po drugih krajevih imenito zapadnih. Dočim je naime na 9. rujna u Zlataru palo 25 m/m kiše, bilo je u Osjeku tek 7·6 m/m oborina. Pa tako je pojmljivo, da se iztočne strane, gdje je i zadnjih razdobjâ razmjerno malo, riedko gdje izdašnijih kiša bilo, ljuto tuže na sušu — na težko težanje tla, nestašicu vode po bunarih (zdencih), „podpaljenu“ kuruzu itd.

Obćenita značajka vremena u ovom roku bila je pako: hladno za i poslje kiša, te burno, vrlo hladne večeri jutra i noći, ob dan kad kad i vruće (32°C Vukovar-Kaptol; 25°C Brinje — Jezerane), a s jutra česte magle.

Tuče je bilo:

a) 9. rujna, odnosno 9/10. rujna (noću od 9. na 10.) po kotarih: Jaska (obćina Cvetković dosta debela tuča, trajala 5—6 časaka, te počinila dosta štete svim plodinam, a još više vihor, koj je polamao kuruzu, i poodkrivao više zdanja); — Sisak (obć. Topolovac i Kratečko, kuruz, sjerak i proso povaljano više vjetrom nego li tučom); — Klanjec (Kraljevec šteta na prosu ali neznatna); Požega (Ruševo više štete na kuruzi i voćkah od vihora nego od leda).

b) 18. rujna, po kotarih: Varaždin (Petrijanec uz Dravu nešto tuča kuruze ali neznatno oštetila); Djakovo (obć. Levanjska varoš šteta neznatna); Vukovar po obćinah: Sotin kuruza, budući je ima jošter dosta zelene, u $^1/_3$ oštećena; Nuštar oriedak led, kano kokošje jaje krupan, dosta kvara počinio na ozelenoj kuruzi; Negoslavci u kuruznom hataru porezne obćine Svinjarevci tuča oštetila znatno „konoplje sjemenjače“, neznatnije kuruze; Vukovar, krupni led bili će najviše vinograde okljaštrio, ali šteta nije bila za dobe izvještaja jošter potanje izvidjena; Opatovac, toga dana i opetovano noću od 20. na 21. rujna, po treći put ove godine, led vinograde oštetio tako, da nemari nitko ići burećem u vinograde; napokon u kotaru Ilok obćini Ilok bilo je takodjer tuče, valjda 18., ali vidive štete neima ni na kuruzi ni na vinogradih.

S bure, jaka vjetra, oluje, bilo je 9. odnosno 9/10., te 17. odnosno 17/18. rujna po vrlo mnogo mjestâ više manje štete, ponajviše na kuruzi i prosu, koje je vjetar povaljao, mjestimice i izprekidao, a osobito mnogo ima bilježaka, da je vjetar otrusio dosta voća, poimence jabuka, a bilo je i pokrhana granja i ogranaka pače je i po gdjekoje stablo palo žrtvom vijavici. Nu najjače je biesnila vijavica sa zapada uz prolom oblaka i dosta krupnu tuču dne 9. rujna oko 4 sata poslje podne u obćini Lipovljani kotara Novska, gdje si u novije doba cykloni (vijavice) nadjoše znamenito stecište. Tuj su po cieloj obćini, napose po selih Kraljeva velika, Lipovljani i Krivaja vijavica, tuča i bujica počinile velikih šteta na svih plodinah stojećih na polju i sjenokošah. Prosa su poharana i povaljana, otave već spremljene su razvaljene, čitavi predieli livada nepokošenih pomuljeni, kuruza povaljana i slomljena. Taj je vjetar bio tako jak, da je nekoliko vozova uhvatio i prevalio, mnogo zdanja odkrio, jedno čitavo krovište (Dachstuhl) sa gredami sdigao, te na zemlju položio, stabla čupao iz žila, — srećom nije ni naroda ni blaga s toga „krša“ stradalo.

Glavna radnja za ovoga razdobja bijaše svakako oranje i sijanje ozimina, i branje šljive gdje je urodila. Uz te glavne radnje nastavljala se i dovršivala jošter i kositba prosa, krmovnog bilja razne ruke te otava, gdje se košnjom nije moglo prije dospjeti, a počela je mjestimice i žetva heljde. Dapače poče i trgatba ranije kuruze „hitrice“, „brzaka“ (cinquantina) a do 15. rujna bijaše već u čazmanskoj obćini i berba vinograda „škriljakom u ruci“, kako se dotični gosp. izvjestitelj izrazuje, dovršena. Napokon nastavljalo se ženskim marom pospremanje i priredjivanje lana i konoplje —

a) Žitarice.

Akoprem je vrieme za ovih 14 dana u cielosti bilo prijatno dozrievanju kuruze, te se umanjila bojazan, da nebi mogle barem „prve" kuruze dozrieti, to ima ipak i ovoga roka sa svih strana tužba, da je kuruze jošter vrlo mnogo „zelene", da „sporo zrije", a „mladje" da su se protiv svakoga očekivanja vrlo loše „ozrnile", pa prema tomu koliko u kojem kraju ima tih drugih i „trećih" kuruza ocienjuju izvještaji „manjak" spram „očekivanja" od 20 sve do 50%, koji bi samo topla dugotrajna jesen bez oštrijih mrazova mogla na bolje izpraviti.

Po Sriemu i većem dielu virovitičke županije, u obće na sipkom tlu po ravnicah, kud je bilo zadnja tri tjedna slabo izdašnih kiša, suša je „podpalila" kasne kuruze, tako da počeše zrieti prije nego li se klipovi mogoše razviti i valjano i savršeno ozrniti, te jim i zadnje većinom slabe kiše mnogo pomoći neće, uz najljepšu jesen.

S nevolje, da dodje do kruha, pobrao je narod po Žumberku svoje nedozriele kuruze hitrice, a s istih uzroka činio je to i narod u više kotara županije varaždinske s običnom kuruzom, sušeći zrno, da se može mlieti.

Uzevši s jedne strane ovogodišnji nedostatak dovoljne krme u obzir, a s druge strane opet činjenicu, da će se ove godine riedko gdje s koje njive kuruza moći u jedan mah pobrati, budući je ima u 2—3 razna stupnja razvitka, odredila je županijska oblast požežka, da se blago nipošto neće smjeti tjerati na kuruzišta, već svaki mora svoju kuruzovinu sasjeći i kući odvesti. Tako će se obilno krme od potrice za zimu spremiti, a svaki će moći prema zrelosti svoje kuruze podbirati po 2—3 puta, dok jih sve nepobere.

Neosvrćući se na oštete s vihora, tuče i plohe, već gore više navedene, te ono „crva" (Botys silacealis) i peronospore, što no se spominjaše i ovoga roka po izvještajih iztaći ćemo ovdje samo oštete, počinjene „miševi", kojih se je po nekih stranah toliko nakotilo, da se ćak sjetvom ozimina mora zatezati sbog bojazni, da taj nakot neizjede sve sjeme prije nego li nikne.

Dosta znatno oštećuju miševi kuruzu po kotarih: Glina (obć. Kraljevčani i Mali Gradac), Kutina (Ludina i Popovača). Osjek (obć. Valpovo trg, Valpovo vanjska i Bizovac miš, a po obć. Sarvaš i Tenje, hrčak), Virovitica (obć. Virovitica i Lukač, Spišić Bukovica djetelina sva izjedena, da se mora preorati, kuruz decimiran, nesmije se sijati ozimina, jer bi usjev silan miš uništio), Ilok (obć. Čerević tekunice), Šid (obć. Tovarnik sila miševa i hrčaka), Vukovar (Negoslavci i stari Jankovci, bilo toliko miševa, da se neosudiše sijati ozimine — nu pljusak 18. rujna jih ponešto potopio). —

Trgatba rane kuruze biti će do konca rujna dospjela, dočim trgatbi „drugih" i „trećih" kuruza neki izvjestitelji stavljaju rokove od 10. do 30. listopada.

Proso je već skoro posvuda bilo pokošeno ili barem je žetva bila u toku. Mjestimice počela se i heljda već žeti. Ni ova „crna žita" nisu u ploške održala, što su obećavala, barem se mnogi izvještaji i na heljdu tuže, da ima odviš „pljeve" i „tuška" a malo zrna, ponajviše s toga, što joj bilo „suša", bilo „jug" a po gdješto i „mraz", prerano obustaviše vegetaciju.

b) Okopavine.

Većim dielom je već i kasni korun povadjen preraznolikim uspjehom, a da bi se mogla poimence navesti sva mjesta, kako su gdje bili gospodari s prirodom manje više zadovoljni. Pokraj izvještaja, da je prirod kasnoga koruna bio zdrav ili barem manje „štetan" od ranoga, ima i suviše tužba, da je bilo kod izkapanja mnogo — do 50% i gnjiloga, te prema tomu i priroda u polovicu, trećinu manje od lani. Nu dosta ima izvjestitelja, koji napominju, da su obične domaće odlike bieloga i modroga koruna manje gnjile nego li druge suvrsti. U najviše slučajeva krive izvještaji „peronosporu inf.", manje njih „vlagu", „prečeste kiše" s toga, što je bilo toliko nedaće kod koruna, izričući podjedno bojazan, da do godine neće biti moguća kultura koruna bez štrcanja modrom galicom i vapnom, ponajpače ako se bude sadio na ovogodišnjih česticah, te ako tuj ostane preko zime cima puna zimskoga trusa peronospore, preporučujući, da bi se ta cima imala svakako spaliti, tako da bude što manje trusa peronospore po njivah. Isto tako da bi valjalo i sa ostatci kuruzovine postupati, gdje je u većoj mjeri peronospora bila napala kuruze, ako se kani ista njiva do godine opet kuruzom posijati.

Gotovo u zadnji čas ima i tužba iz kotara: Ogulin (obć. Ogulin), Varaždin (obć. Petrijanci), Kutina (obć. Kutina) i Novska (obć. Krapje) da je kupus, koji inače u pravilu dobro stoji, počeo u glavicah pucati i gnjiti; dočim su „crne gusjenice" na bieloj, postrnoj repi počinile vrlo osjetljive štete, obrstivši sav list po kotarih: Klanjec (obć. Klanjec), Novimarof (obć. Varaždinske Toplice) i Mitrovica (Martinci).

Krmna blitva i sladorna blitva naprotiv liepo se razviše, te dobro napreduju, ako i jesu mjestimice nešto oredje, nego li si gospodari žele. Zadnje kiše unapriediše jim razvitak.

c) Sočivice i trgovinsko bilje.

U glavnom je i berba „grahova", gdje nisu baš zadocnili, zeleniji, obavljena, te se sad pabirči, pak se o tih plodinah izvješćivanje zaključuje, odnosno odgadja, dok se neuzmognu na temelju podataka obćinskih poglavarstva sračunati i priobćiti konačni rezultati ovogodišnjega priroda.

Po izvještaju gosp. izvjestitelja obćine Brdovec kotara Zagreb sijale su neke gospoštije za pokus vodopiju (Cichorium Intybus), te pošto je pokus dobro za rukom pošao, sijati će se do godine te korenjače na većih površinah, tako da neće morati zagrebačka tvornica „Frank kave" svoju potrebu korenja vodopije naručivati iz Belgije i drugud.

d) Krmovno bilje, livade i pašnjaci.

Izrazom jednoga gg. izvjestitelja: „pokosio se i zadnji kutić“ obilježeno je vrlo sgodno posljednje razdobje, te valja samo jošter dodati „i pospremio po liepu vremenu“. I doista se kosilo nesamo po djetilištih i livadah, već si je mnogi radini gospodar, kako izvješćuje velečast. g. izvjestitelj obćina sv. Trojstvo i Kapela u kotaru Bjelovar, nažeo i nakosio, pa i osušio „po volji“ ljepotu krme po kuruzi i po vinogradih, koji su ove godine obilno rodili „košćanom“ (kostrebom velikom, Festuca elatior, Rohrschwingel). Drugdje su dapače i „korov“ spremali za krmu.

Dočim se većinom „otava opoštenila“ po županijah hrvatskih, budući se je nakosilo, malimi iznimkami, više ili barem koliko i siena, tuže se sveudilj iz tri slavonske županije — opet s vrlo riedkimi iznimkami — da su „omanule“ otave isto tako kano i ostalo krmovno bilje, pak će biti po tih stranah i više potežkoća sa prezimbom stoke, nego li po ostalom dielu domovine.

I paše je poimence po Slavoniji počelo manje bivati. Mnoga se bo strn već preorala, livade su po mnogih krajevih svedjer pod zabranom, nebi li se što otavića uhvatilo, pak je blago sleglo na pašnjake, koje je zadnjih dana ponešto i suša pritisla — te nije ni čudo, što se ravnica tuži na slabu pašu. Naprotiv se hvale bregovitiji krajevi sa svoje izdašne paše, na kojoj se je sva stoka liepo „podkožila“.

e) Vinogradi.

Peronospora je zadnjih 14 dana obavila svoj zatorni rad tako temeljito, da se je održao list tek u onih vinogradih, koji su po četiri puta valjano štrcani, kako to iztiče presv. gosp. izvjestitelj šestinski za svoj kraj. Pak tako je posvuda manje više bivalo, jer su prečeste nagle kiše prebrzo oprale naštrcani list i lozu, te nije taj inače pouzdani liek od peronospore ni djelovati mogao. To je opet dalo neuku vinogradaru dobro došli povod, da se je posve kanio štrcanja, uzdajući se da će „Bog opet dati, da budu vinogradi opet i bez štrcanja“ itd. rodili, kojimi su riečmi odbijali seljaci g. kutinskoga izvjestitelja, kad jih je nagovarao, molio i zaklinjao, da si obrane liep prirod štrcanjem od propasti, priredjujući jim sam potrebnu raztopinu. Posljedica je pako ta, nastavlja g. izvjestitelj, da u neštrcanih vinogradih, a tih ima daleko preko $^3/_4$ — neće biti nikakove berbe, jer je sav list spao, a grozdje se „odrvenilo“ i ostalo sitno jagodje poput „sačme“ (špriha).

Po suglasnih izvještajih većine gg. izvjestitelja dozrieva ove godine grožđje i u vinogradih valjano štrcanih vrlo nejednako, ima ga bo od jedne te iste vrsti mekana prilično zriela, na pol mekana i tvrda, zelena, što je naravskom posljedicom nepovoljna, kišovita i ohladna vremena za dobe cvatnje vinove loze. Naprotiv iztiču svi izvještaji iz krajeva, u kojih ima ciepljene loze, da je grožđje loze ciepljene na američkoj podlozi savršenije zrielo, nego li na neciepljenoj lozi, da dakle za kojih 10 dana ranije dospjeva.

O regeneraciji vinograda na američkoj podlozi piše gosp. izvjestitelj grada Petrovaradina, gdje je bilo vinogradarstvo glavno vrelo prihoda tamošnjega pučanstva, da je filoksera uništila gotovo sve stare vinograde, a pučanstvo se sve dosele vrlo uzteže od rada obnove na temelju amer. loze, i to s više razloga: 1. što se nepouzdaje u rezistenciju amer. loze; 2. što je to veoma skup rad, za koji nesmaže većina potrebite glavnice; 3. što se bolje stojeći žacaju ulagati znatnije glavnice u obnovu vinograda, bojeći se, da nebi mogli konkurirati „sa umjetnim vinom“, koje da se tamo za jeftin novac prodaje i kupuje; napokon 4. što imućniji gradjani, koji se, krzmajući doduše, odlučiše na rad, na daleko i široko nemogu dobiti šibica, ciepaka, boljih vrstih plemenite loze, već ciepe većinom sve samu slankamenku i „volovsko oko“, vrsti u tamošnjoj okoci udomaćene i obljubljene, ali od kojih se samih nemože producirati vino, kakvo traži velika vinska trgovina. U tom pogledu, predlaže g. izvjestitelj, da bi valjalo nastojati, da se što više olakoćuje, kako će narod dobivati šibica za oplemenjivanje od najboljih domaćih vrsti.

Upravo u sgodan čas priobćuje g. izvjestitelj kamenički na temelju višegodišnjega izkustva ove podatke, koji su podobni razpršiti svaku bojazan i dvojbu o rezistenciji amer. loze, te podjedno podkriepiti uvjerenje da uz filokseru neima vinogradarstva bez amer. podloge. Gosp. izvjestitelj nadopunjujući svoje izvještaje, piše naime: „Ima posjednika: 1. koji su evropej. lozu sadili ponovno, misleći, da filoksere više nema; 2. koji su od filoksere poražene vinograde sasvim uparložili, pak onda domaćom lozom na novo podizali, misleći, da je filoksera prekužila; 3. koji su izmedju amer. loze, našu lozu sadili, misleći, da će prije rod podići, nego od amerikanaca“. Svi se ljuto prevariše, dulje od 2—3 godine nije bilo domaćoj lozi života — jer je filoksera sve uništila o čem se je osvjedočio g. izvjestitelj u prisustvu mnogih, vadeći čokoće iz zemlje. Isto se je tako osvjedočio izkapajući oplemenjeni američki čokot, da su one žilice, što jih kalamka (plemenita šiba — ciepac) znade potjerati, svaki put bile pune filoksere, dočim na istom divljem amriekancu nije bilo filoksere, dokaz da se američka loza nesamo neboji filoksere, već da žile amer. loze od filoksere ni rane dobiti nemogu. On je mnoge američke čokote izkopao, ali na nijednom nije mogao naći filoksere na žilju. Gosp. izvjestitelj izriče svoje podpuno uvjerenje, da drugoga spasa neima, nego da se jedino na amer. lozi dižu vinogradi, i da će svaki onaj, koji uzhtije podići vinograd, hvaliti Bogu, što je sa starimi vinogradi obračunao, jer gdje je prije imao 5 hl. vina, imati će uz novu kulturu barem 15 hl.

f) Voćnjaci.

I za ovoga se razdobja marljivo nastavljala berba raznoga voća, te je narod svigdje nastojao, da ovogodišnji, po mnogih krajevih obilni prirod prema mjestnim prilikam što bolje unovči. Ono jabuka, što nije vjetar strunio i što nije bilo „crvljivo“ te prije reda samo spalo, služilo je većim dielom domaćemu potrošku ili prodaji na obližnja tržišta. Samo se je neizmjerno malo, osim slavonskih srčika, izvažalo izvan zemlje i to ponajviše s razloga toga, što skoro u nijednom kraju domovine neima u velike jedne te iste vrsti jabuka, pa ni drugoga voća, osim šljive i na nekoliko

mjesta pitoma kestena, kako to traži velika trgovina. Isto vriedi i za kruške, koje su takodjer jako odpadale, jer su bile i one preko mjere pišljive. Samo imaju iz varaždinske županije dva tri primjera, a iz kotara karlovačkoga jedan primjer, da su se jabuke upotriebile za proizvodnju „jabukovače“ ili „octa“.

Jedine „šljive bistrice“ ima u tolikoj mjeri, skoro po svakom kraju domovine, da je u istinu u raznih oblicih predmetom velike trgovine, ali i to ne u svakom kraju u onoj mjeri, u kojoj bi mogla biti, i kako bi to poželjno bilo. Ima bo dosta viesti iz gornje dvie županije, da će s pomanjkanja sušiona i rakijaških kotlova mnogo šljive propasti, dočim u Žumberku opet narod neima dovoljno posudja, u koje bi mogao sprematI obilje šljive, te neće biti š nje očekivane i toli potrebne privrede. Osim toga ima tužba s premnogih krajeva, gdje je bila napala peronospora voćnjake, da šljive nedozrievaju, da su još zelene, jer je na stablih malo ili nimalo lista. Samo po Slavoniji, gdje strani i domaći poduzetnici u velike šljivu suše i od nje pekmez i rakiju peku, bit će šljiva „gotov novac“ i za najzabitnija mjesta.

Ciene svježe šljive vrlo su različite. Pošto manjkaju podatci za svaki ove godine šljivom rodni kraj, to se moramo zadovoljiti sa ovo nekoliko priobćenih primjera, da se ipak dobije makar i nepodpuna slika, kako se je ove godine šljiva unovčivala, preračunavši priobćene razne mjere, obično stari vagan, na hektolitre.

Hektolitar sveže šljive se plaćao u kotarih:

Otočac:	od 84	do 92	novč.		Varaždin:	od 75	do 160	novč.
Jaska:	„ 180	„ 220	„		Križ:	„ —	„ 120	„
Samobor:	„ 140	„ 170	„		Križevci:	„ 120	„ 170	„
Sisak:	„ 180	„ 210	„		Brod:	„ —	„ 200	„
Zagreb:	„ 84	„ 100	„		Gradiška:	„ —	„ 140	„
Klanjec:	„ 84	„ 120	„		Požega:	„ 100	„ 120	„
Krapina:	„ 120	„ 260	„		Djakovo:	„ 170	„ 225	„
Pregrada:	„ 120	„ 170	„					

Gosp. izvjestitelj obćine Nova-Gradiška priobćuje, da se u njegovu kotaru na 120 kotlova kuhao pekmez, a da će ga se ukuhati po prilici 50 vagona, i cielu vriednost šljive u kotaru procienjuje na 60—100.000 for. Ove je podatke sastavio g. izvjestitelj u sporazumu sa tvrdkami ovomu poslu vještimi i vrlo pouzdanimi. Bresaka, koje se ove godine, gdje su u obće ponjele, natječu sa šljivom u rodnosti, izvažalo se nešto za Beč 5 novč. po klg. iz kotara Ludbrieg, a po kotaru Novimarof pališe od njih „breskovicu“, dočim se veći dio po ostalih breskom rodnih krajevih razprodao po domaćih tržištih ili potrošio kod kuće.

O kestenu izvješćuje se jedino iz kotara Ivanec, da se prodaje u susjednu Ugarsku uz dobru cienu, nu da ga je ove godine znatno manje urodilo od lani. Kad je prirod nešto obilniji utrži onaj kraj za kesten do 10.000 for., dokaz da je kesten, svakom svojom česticom od kore, drveta i ploda, pak do obilna lista, prava blagodat za svaki kraj, te bi zavriedio u svakom pogledu, da se štiti od sjekire, gdje ga još ima, a što više u većoj mjeri sadi, gdje ga neima. —

g) Stoka.

Sporadično bilo je kvara na govedih od bedrenice po kotarih: Korenica (obć. Bunić); Otočac (obć. Škare 12 glava); Slunj (obć. Rakovica samo 1 slučaj) i Ludbrieg (obć. Gjelekovec 6 glava). Slinavke i šapa ima na blagu još uviek po kotarih: Ruma Šid i Vukovar, a kako je s tom bolesti po kotarih Mitrovica i Vinkovci (na ovcah) nestiže ovoga puta nijedna viest. Goveda su stradala od nepoznate izvjestitelju bolesti u obćini sv. Ivan Žabno, kotara Križevci. Telad poboljeva od bolesti „na upali pupka“ te po koje i pogine, a krave i telad na očnoj upali po kotarih: Pisarovina (obć. Lasinja) i Križ (obć. Kloštar Ivanić). Pošastnu „vrbanacu“ na krmadi nije se još utro posve trag, akoprem bolest jenjava po kotarih: Otočac, Jaska, Zlatar i Virovitica (ima i grlice).

Perad je u znatnoj množini naprečac pogibala u obćini Raven kotara Križevci.

h) Nadnice.

Upoznavši se donekle iz dojakošnjih bilježaka pod ovim naslovom sa nadničkimi prilikami raznih krajeva, nadopuniti ćemo te bilježke ovaj put sa nadnicami, koje su se plaćale „pekmezarom“ u županiji Požega. U kotaru Nova Gradiška dobivahu „kuhači“ pekmeza nadnice mužkarci 140—150 nč., „tresači“ 80—90 novč., a „kupilice“ 40—50 nč. U požežkom kotaru nadnice odraslu mužkarcu 1 for. i tri put piti i $^1/_4$ kg. govedine na dan, a ženskinjam 80 novč. uz isti deputat pića i govedine kano mužkarcu. U kotaru Brod: „kuhači“ 1 for. 40 novč. „tresači“ 70—80 novč., „berači“ 50—60 novč. nadnice.

III.

Dodatak.

Obavjest p. n. gg. stalnim gospodarskim izvjestiteljem.

Na pitanje gospode izvjestitelja, da li se ima i dalje i kako dugo redovito svake nedjelje izvješćivati, te da li će se obustaviti svako izvješćivanje preko zime, čast je statističkomu uredu ovdje sljedeće odgovoriti:

P. n. gg. izvjestitelji umoljavaju se oviem što uljudnije, da svoje sedmične izvještaje izvole redovito pripošiljati do 26. listopada o. g. Do toga bo roka biti će sva ljetina, uključiv i najkasnije kuruze pobrana, berba obavljena

a i „crna žita“ pospremljena. Iza toga roka, biti će dovoljno da se koncem svakoga mjeseca, počevši od 30. studenoga, šalje samo po jedan izvještaj o tom kako prezimljuju ozimni usjevi.

U izvještaju, što će ga gospoda koncem studenoga sastaviti i priposlati, neka izvole potanko o sjetvi izvjestiti i to tako, da se bude iz izvještaja moglo po prilici na ova pitanja odgovoriti. Je li se sjetva ozimina mogla sva obaviti? Ako nije, što ju je spriečavalo? Koje su poimence ozimine posijane? Da li na većih ili manjih površina od lani? Koje plodine poimence se posijalo više, koje manje od lani? Zašto? Razlike posijanih površina neka se naznače u postotcih ili kojim izvjestnim brojem za svaku pojedinu plodinu. Da li se posijalo, i koje poimence ozimine u ugar, ili iza strni i koje strni? Kojim se redom jedna plodina sije iza druge (obhodnja, Fruchtfolge)? Pod koju poimence plodinu se običaje gnojiti? Kakovimi plugovi ore narod, a kakovimi vlastela, zakupnici i veći gospodari? Da li se ore na široke ili uzke slogove? duboko ili plitko? Koliko se puta ore — „ugari“ — pod ozimine? Ako se višeputa ore pod koju se brazdu (oranje) zaorava gnoj? Da li siju „pod brazdu“ ili na valjano priredjeno tlo? Poraba brane i valjka? Priredba sjemena? Koliko se sjemena sije na jedno katast. jutro od 1.600□° u hektolitrih ili kilogramih? i to pšenice, napolice, raži, ječma i repice (olaja)? Ako se misli druga koja mjera, bilo površine ili usebine, neka se ta okolnost izrično spomene, dodavši broj kvadratnih hvati. Mienja li narod sjeme ili rabi li samo domaće? Sije li se „iz ruke“ ili kojim strojem? Što se plaća za jedno jutro à 1.600□° oranja oraču? što sijaču? itd. Sve ove prilike o veoma važnom radu sjetve, preraznolike su s jednoga kraja do drugoga pa su slabo komu i poznate, a ipak je njihovo poznavanje potrebito, ako se hoće izreći osnovan sud o prirodu kojega kraja. S toga neka su ta i slična pitanja blagohotnoj pazci p. n. gg. izvjestitelja što toplije preporučena.

Kr. statistički ured.

U Zagrebu 30. rujna 1893.

Predstojnik:

Zoričić v. r.

Tiskarski zavod „Narodnih Novinah“.

GLAVNI IZVJEŠTAJI

o stanju usjeva i o gospodarskih prilikah u obće.

Po izvještajih gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja

sastavlja jih i izdaje

kr. statistički ured u Zagrebu.

I.

Stanje kuruze po izvještajih od 4. listopada 1893.

Županije	Sva površina obradjena kuruzom g. 1893. u jutrih po 1.600 □hv.	Kuruza stoji: 1. vrlo dobro	2. iznad srednje ruke	3. srednje ruke	4. izpod srednje ruke	5. vrlo loše
		na površini od jutara:				
Lika-Krbava	16.216	912	2.778	10.392	1.418	716
Modruš-Rieka	28.572	1.318	8.141	18.183	693	237
Zagreb	144.661	2.060	27.045	99.619	7.657	8.280
Varaždin	80.447	1.679	19.668	45.658	13.442	—
Bjelovar-Križevci	79.709	5.524	21.951	49.618	2.616	—
Požega	63.953	—	14.785	43.373	5.795	—
Virovitica	50.886	1.971	12.515	25.948	10.452	—
Sriem	151.948	8.866	4.448	116.191	21.274	1.169
Hrvatska i Slavonija	616.392	22.330	111.331	408.982	63.347	10.402

U postotcih odpalo je 4. listopada od ukupne površine obradjene kuruzom, na površine, gdje je bilo stanje:

U županiji:	vrlo dobro	iznad srednje ruke	srednje ruke	izpod srednje ruke	vrlo loše
Lika-Krbava	5·62	17·13	64.09	8·74	4·42
Modruš-Rieka	4·61	28·49	63·64	2·43	0·83
Zagreb	1·43	18·70	68·86	5·29	5·72
Varaždin	2·09	24·45	56·75	16·71	—
Bjelovar-Križevci	6·93	27·53	62·26	3·28	—
Požega	—	23·12	67·82	9·06	—
Virovitica	3·87	24·60	50·99	20·54	—
Sriem	5·84	2·93	76·47	14·00	0·76
Hrvatska i Slavonija	**3·62**	**18·06**	**66·35**	**10·28**	**1·69**

Ni za razdobja od 20. rujna do 4. listopada o. g. nije vrieme osobito prijalo razvitku kuruze, te su brojevi gornjih pregleda u cielom i opet nešto nepovoljniji od onih, što jih je priobćio posljednji VII. izvještaj. Površine stanja „vrlo dobra“ spadoše od 5·30 na 3·62, one stanja „iznad srednje ruke“ od 19·49 na 18·06 postotaka ciele površine, obradjene kuruzom. „Srednje ruke“ stajalo je 20. rujna 64·52, 4. listopada već 66·35 postotaka. Isto tako podiže se i postotni broj površina „izpod srednje ruke“ od 8·87 na 10·28% ukupne površine.

Koliko se je za toga razdobja promienilo stanje u pojedinih županijah na bolje ili na gore, neka pokažu sljedeći brojevi: Od ukupne površine stajalo je postotaka

U županiji:	vrlo dobro i iznad srednje ruke		srednje ruke		izpod srednje ruke i vrlo loše	
	20. rujna	4. listop.	20. rujna	4. listop.	20. rujna	4. listop.
Lika-Krbava	21·64	22·75	60·37	64·09	17·99	13·16
Modruš-Rieka	42·24	33·10	54·51	63·64	3·25	3·26
Zagreb	23·57	20·13	67·73	68·86	8·70	11·01
Varaždin	32·27	26·54	52·86	56·75	14·87	16·71
Bjelovar-Križevci	34·35	34·46	65·65	62·26	—	3·28
Požega	28·80	23·12	62·14	67·82	9·06	9·06
Virovitica	37·30	28·47	42·16	50·99	20·54	20·54
Sriem	8·16	8·77	77·83	76·47	14·01	14·76
Hrvatska i Slavonija	**24·79**	**21·68**	**64·52**	**66·35**	**10·69**	**11·97**

Za posljednje se je dakle dvie nedjelje samo u dvie županije, ličko-krbavskoj i sriemskoj stanje kuruze nešto poboljšalo. U svih ostalih šest županijah krenulo·je ono na gore a medju potonjimi osobito se znatnom pogoršicom ističu županije modruško-riečka, varaždinska i virovitička.

Kako je trgatba kuruze većinom već i obavljena, to glavni ovi izvještaji neće više donositi izkazâ o njezinu stanju, al će statist. ured nastojati, da u njih što prije uzmogne objaviti konačno uglavljeni rezultat same trgatbe.

II.

Glavni izvještaj

o gospodarskih prilikah u obće.

Od 21. rujna do 4. listopada 1893.

Već od 21. rujna uzelo se je vrieme kolebati, te je bilo već od toga dana kiša hodalica po županijah Modruš-Rieka, Zagreb i dielomice po Sriemu, za tiem 23. rujna opet po županiji modruško-riečkoj, a 24. rujna po županijah ličko-krbavskoj, zagrebačkoj, varaždinskoj i bjelovarsko-križevačkoj, dok napokon dne 25. i 26. nedodje do obćenite kiše po cieloj zemlji, koja je mjestimice trajala po županijah Modruš-Rieka, Zagreb, Virovitica i Sriem još i 27. rujna. Oborine bile su osobito 25. i 26. popraćene mjestimice „salankami" s tučom i jakim vjetrom uz vrlo nizku temperaturu od 7°C. kano minimuma do samo 18°C. kano maximuma. Od 1. pak do uključivo 4. listopada bilo je gotovo po cieloj zemlji takodjer veoma promienljivo, kišovito vrieme uz jake vjetrove južnjake, koji su donjeli obilnijih oborinâ i znatno višu toplinu. To su bile gotovo prve „tople kiše" ovoga ljeta.

Vrlo različita je bila množina oborina palih na pojedine dane. Dok je naime palo dne 26. rujna u Gornjem Miholjcu 22 m/m kiše, zabilježilo se u gradu Osjeku samo 13 m/m, a u Petrovaradinu za 21, 25. i 26. rujna ukupno 25·3 m/m. Još su bile veće razlike za druge polovice izvještajnoga roka, kako dokazuju ova dva primjera:

U Osjeku je palo kiše 2. listopadu 24·6 m/m, 3. listopada 2·6 m/m, a 4. listopada do 20 m/m, ukupno do 47·2 m/m, a u Petrovaradinu istih dana redom: ništa; 15·4 m/m i 4·3 m/m; ukupno 19·7 m/m.

Toli znatnih a možda i znatnijih razlika u izdašnosti oborina bilo je doista i po drugih stranah, te nije ni čudo, što se pokraj silnih i izdašnih kiša jedan kraj tuži, da mu je tlo tako mokro, da nemože ni orati ni izvažati, ili da mu sva polja i sjenokoše plivaju po vodi, dočim se drugi kraj i uz tri, četiri. dapače pet i više dana s oborinami tek tješi što mu je nešto nakislo, da može oranje nastaviti. Kad nam nebi bili tako manjkavi podatci o danih sa oborinami i o izdašnosti istih, kakovi su u istinu, mogla bi se nacrtati i potanja slika o razmjerih vlage, s koje neki predjeli toliko obiluju a drugi opet kadšto i oskudjevaju.

Uz manje, veće oluje bilo je i tuče dne:

a) 25. rujna po kotaru Zemun (obć. Šimanovci, bez znatne štete);
b) 26. rujna po kotarih: Novi (obć. Drivenik najveća šteta na prosu i kuruzi, ali više s vihora i plohe nego li leda); Sušak (obć. Trsat i Grobnik dosta štete na vinogradih i kuruzi) i u području grada Bakra, šteta neznatna;
c) 1. listopada po kotarih: Perušić (obćina Klanac, veća šteta s vihora nego li s tuče po voćnjacih, jer je mnogo stabala polamao i izčupao vihor, a silna voda poplavila što je na polju zatekla); Udbina (obć. Podlapača, dosta znatna šteta po voćnjacih s vihora, koji je stabla kršio i stogove razvaljivao, s „krûpe" neznatna šteta).

Mnogo znatnije su i obsežnije štete, što su jih na mnogih mjestih počinile silne nagle pljuskavice, slične kadkad više prelomu oblaka nego li pljusku, i to uz manje, više žestoki vjetar, poimence dne 25. i 26. rujna, ili noću od 25. na 26., a ponajpače salanke dne 1. listopada ili noću od 1. na 2. listopada. Sa silnih i naglih kiša nabujali su svi potoci po bregovitijih predjelih, te je bilo tuj kvara ne samo kraj potočnih obala po poljih i livadah, već je znala bujica zajedno sa mekotom sve sobom ponjeti, što je po obroncih našla od koruna, kupusa, kuruze pak sve do odraslih stabala. Dapače iza 1. listopada proliše se na više mjesta i rieke Sava, Kupa itd., tako da su mnoga kuruzišta došla pod vodu, a pogibelj obće inundacije uz Savu, Unu, Kupu itd. bila na domaku.

Pošto uz svako oveće i omanje korito ima jaraka, potočića, potoka i rieka vrlo mnogo polojnih, a osim tih sva sila uvalnih i neocjednih zemljišta kulturnih, koja su osobito za druge polovice ovoga razdobja bila pod vodom bilo časovito, bilo na 1—2 dana, pa i na dulje vremena, to se moramo ovdje zadovoljiti tiem, da spomenemo poimence samo neke znamenitije štete s nevremena i poplave.

Takova nevremena „kakva ga neopazi narod" bilo je dne 1. listopada po kotarih:

a) Gračac, obćina Bruvno, ponajviše istoimeno mjesto ljuto je nastradalo s preloma oblaka. Nastale bujice valjale sa veliko kamenje, nosile sa obronaka zemlju i sve što je na njoj stajalo: plodine kuruz, korun, kupus, odrasla stabla, plotove, suhozidove, stogove siena, neovršena žita itd., uništile mnoge vrtove, a njive na podnožju obronakâ zasule kamenjem, da se za njih i nezna, zalile podrume, nosile koce, tako da je narod jedva blago iz podruma i staja spasio. Šteta velika i potrajna.

b) Ogulin, obćina Gomirje: Pljusak je bio tako velik, da su posvud nastale bujice, koje su zajedno sa zemljom snašale u doline sve: kuruz, kupus, korun, drveće sa žiljem, po cestah valjale veliko kamenje, te nanjele ogromne štete na poljih i livadah, koje se neće moći više godina izpraviti.

c) Novi, obćina Drežnica: voda zalila sva polja, vihor povaljao kuruze, korun izprale bujice; šteta velika

d) Samobor, obćina sv. Martin: S proloma oblaka bila poplava, kakve se nitko nesjeća: kuruze vjetar sprelamao, bujica odnjela korun, zelje, repu itd., namočen lan i konoplju itd. Šteta ogromna, posljedica skrajnje siromaštvo. I mjesto samo Samobor nastradalo je po novinskih viestih iste noći takodjer užasno, ali statist. ured nije dobio od tamošnjega g. izvjestitelja nikakva izvještaja.

e) Kuruzu i š njom grah brali su „ma kakvi bili“ po vodi „sve do preko koljena“ uz poplavljenu obalu Save po obćini Stara Gradička, kotara Gradiška i obćini Stenjevec, kotara Zagreb, bojeći se, da veća poplava neodnese svega priroda,

Česte i silne kiše spriečavahu u velike svaki rad, ali se je ipak, koliko je gdje dozvoljivalo vrieme, ponajpače u prvoj polovici ovoga razdobja marljivo nastavljalo oranje i sijanje ozimina, poimence u iztočnijih stranah zemlje, gdje nije bilo toliko kišovitih dana, kano po južnih i zapadnih krajevih. U gornje dvie županije još je u obće slabo započeo rad oko usjeva ozimnih, a iz krajeva, gdje običaju sijati poimence pšenicu na kuruzišta, iztiče se bojazan, da će se tim usjevom veoma zakasniti, budući su kuruze dozrievanjem vrlo zaostale. Kuruza se brala i podbirala, proso i heljda žela i vršila, a premnogi obaviše s laka i berbu vinograda; jesensko i zimsko se voće pospremalo; grah mlatio, kasni korun vadio, kupus sjekao, te napokon se kosila gdjekoja djetelina, kasna otava ili otavić itd. Prije kiša posijane ozimine nikle su upravo prekrasno i brzo. Već za 4–5 dana bijahu njive zelene

a) Žitarice.

Trgatba kuruze nastavljala se je doduše, u koliko je vrieme dopuštalo, ali dovršena je malo gdje, jer je ima svagdje dosta nedozriele, ponajpače po Slavoniji. Zadnje kiše i nevriemena oštetiše ponajviše kuruze, bilo tiem što su zaustavile dozrievanje, bilo što su jih mjestimice vihori povaljali i vode podlile, pak jih je narod bio prisiljen pobrati onako mokre sve s reda: zelene, poluzriele i dozriele. Uspjeh trgatbe biti će prema tim obstojnostim daleko izpod očekivanja, na koje su bili gospodari ovlašteni preliepim porastom kuruze u stablici, a kvalitet će takodjer slabo gdje zadovoljiti, jedno s toga što će biti u zrnu nejednak, a drugo što su mu zadnje kiše pokvarile „lice“, kako se već sad mnogi izvještaji tuže. Na nedozrielost kuruze upozoruje svaki gotovo izvještaj, izuzevši po nekoliko izvještaja iz županije zagrebačke i varaždinske, dapače premnogi izvještaji iz Slavonije tvrde, da kuruze — do $^2/_3$ usjeva — neće dozrieti ni do konca listopada, ako nebude neobično toploga vremena, bez mrazova i čestih kiša.

Silno štete miševi, tekunice i hrčki, ponešto i „crvi“ kuruze po kotarih Kutina, Daruvar, Slatina, Virovitica i Vukovar. U obćini Špišić-Bukovica počeli su se od miševa braniti trovanjem sa fosforom, budući ima toga nakota toliko, da se nesmije ni pomišljati na sijanje ozimina, dok se barem ponešto nedecimira. Jedan gosp. izvjestitelj mnije, da se ta napast ima lih pripisati strogoj zabrani, što nijedan pas nesmije na polje i psetarini. Dok su smjeli psi u polje, da su tamanili miševe, te se ovih nije nikada moglo nakotiti toliko, koliko sada, kad je na pse udarena tolika psetarina, da jih seljak nemože ni držati.

Prosa su požeta i većim dielom omlaćena, a i heljde će već malo gdje biti na polju nepožete.

Čim prispiju izkazi o prirodu crnih žita i kuruze priobćiti će se uspjeh i te ljetine u ovih izvještajih.

b) Okopavine.

Pospremivši i kasni korun, nastade vrieme, da se i kupus sječe i sprema, pak se već i sa svih strana javljalo, da je kupus posječen, i to u pravilu liepim i obilnim prirodom. Samo iza zadnjih kiša ima nešto više tužba, da je kupus počeo u većoj mjeri pucati i gnjiti, pak se s toga morao odmah i spremati s polja, da nebude više štete.

Biela repa i blitve, krmna i sladorna, liepo napreduju uz povoljne jim kiše, te će poimence biele repe biti obilno, gdje ju nisu „crne gusjenice“ znatnije oštetile. Po mnogih primjetbah izvjestitelja sije i sadi se u narodu veoma malo krmne blitve. Ono što je gdje ima, siju gospoštije, veći posjednici, a vrlo riedko po koji naprednijі seljak gospodar — i taj na neznatnih površinah, akoprem se malo koje gojeno krmivo može natjecati izdašnošću i vrstnoćom sa krmnom blitvom.

c) Sočivice i trgovinsko bilje.

Gdje su obilate kiše i vihori zatekli kasniji grah neobrat po kuruzi, s tih strana ima i tužba, da je s prevelike vlage popucala sva sila komušaka i zrno otrušeno, a gdje su vode podlile a vihori povaljali kuruze, tud je i graha dosta propalo ili se bar pokvarilo, jer je počeo gnjiti ili klicati.

Na istom mjestu vriedno je spomenuti i dvie plodine, o kojih se dosele nije moglo ništa priobćiti, a to su sočivica soja i uljenjača, sunčanica.

S o j e (Soja hispida, Mönch, Sojabohne) bilo je posijano na vlastelinskom posjedu u gornjem Miholjcu nešto više, te je bilo priroda po katastralnom jutru 479 do 926 kg.

Sunčanice ruske, suncokreta (Helianthus annuus, Sonnenblume) sije se samo po Podravini u većem obsegu uz kuruzu i to svake godine sve to više, sbog izvrstna ulja, koje si gospodari sami proizvadjaju, a ne manje i sbog obilna sjemena, kojim se perad hrani. O množini priroda po katastral. jutru neizvješćuje veleč. gosp. sesvetski izvjestitelj, samo primjećuje, da je dobro urodila, te da bi je još više bilo, kad se nebi bili namećili „v r a b c i“ na mastno zrno sunčanice.

Ozimi lan (keten) posijan prije kiša upravo je prekrasno i jednako nikao, te bi mogao vrlo dobro prezimiti.

d) Krmovno bilje, livade i pašnjaci.

Po gdjekoji odkos djeteline, otave i otavića ipak su i u ovo kasno doba godine zatekle kiše i poplave nepospremljen, te je bilo i štete osjetljive po pojedinca. U svem ipak je malo stiglo takvih tužba. Svi su pako izvještaji suglasni o tom, da su za sjeme ostavljene djeteline dale vanredno malo sjemena, a ono što ga se dobilo, vrlo je nejednako zrnom. Silni vjetrovi i pljuskavice povaljaše djeteline, pak su glavice ostale većim dielom jalove, a sjeme nerazvito, sitno, nedozrielo, te gospodari moraju biti pripravni na skupoću i slabu klicavost sjemena, budući su ove godine vladale i drugud slične nepovoljne prilike.

e) Vinogradi.

Kiše i nesgodno vrieme u obće prisiliše ove godine vinogradare, da se što više požure, pobrati vinograde i spasiti ono malo groždja, što je već počelo gnjiti. Po vinogradih, koji nisu dosele bili štrcani ili se tek ove godine počeli braniti proti peronospori — a na ove odpada jamačno znatan postotni dio svih vinograda — bijaše berba dakako vrlo loša. Mnogi pače izvjestitelji javljaju, da se nije nabralo više od 15—25 litara na jutro. Tek po vinogradih štrcanih s početka zaraze peronospore i obradjivanih kako valja, ako nisu stradali zimus s pozebe a proljetos s mraza, te ostali netaknuti tučom, bilo je dobre berbe, akoprem je i tuj kvalitet trpio u zadnji čas s kiše i slabe topline.

U predjelih gdje se ugnjezdila uz peronosporu i filoksera neima o berbi gotovo ni govora; ali ima i iz krajeva gdje se nije pojavila dosele filoksera i suviše izvještaja, a da bi se mogli poimence navesti, koji uvjeravaju, ma kako se činilo nevjerojatnim, da u njihovu predjelu nema baš nikakve berbe.

Da pako izvješćivanje o vinogradih u obće, a o berbi napose po riečih veleč. gosp. izvjestitelja iz ubave Podravine nebude „sama tuga i žalost“, ugodno je zabilježiti, što javlja g. izvjestitelj vinorodnoga grada Bakra o berbi, kakve se malo tko sjeća:

„Berba započela od 25. rujna, grožđje liepo, zdravo i zrielo, manjka posudja. Ima jih, koji pripraviše posudja za 100 vjedara, pak jim je sada nabavljati za drugih 80 vjedara. Biti će vlastnika, koji će prama veličini vinograda ubrati 200 do 300, a više njih preko 100 vjedara izvrstna vina, za koje se sad već nudja 15—20 for. po hl.“ I po ubavom Vinodolu, te u kotaru Sušak jest grožđje „bujno“, „zrielo“, „nasporito“ te treba za obilnu berbu posudja više nego li se pripremilo, sve to u oči — filoksere po zadnji put za dugi niz godina. Gosp. izvjestitelj obćine Sesvete, kotara Zagreb, piše o vriednosti škropljenja evo ovo u dokaz, da uz peronosporu neima bez škropljenja ni govora o berbi, dakle ni o vinogradarstvu: „Sjajno se pokazuje škropljenje modrom galicom. Tko je makar površno i ma kako kasno (od kolovoza) škropio, ima liepa grožđja; što nije škropljeno, to se osušilo na listu i grozdu“.

Filoksera osvojila si je opet novo područje u obćini Lekenik, kotara Sisak. Gosp. izvjestitelj te obćine primjećuje u svojem zadnjem izvještaju od 5. listopada, da su u njegovu kraju samo s onih vinograda jesenas ubrali za $^1/_2$ do $^1/_3$ manje od lanjske godine, po kojih se očevidno širi filoksera, dočim se na drugih branjenih nabralo koliko i lani, a na nekih i više. I g. izvjestitelj obćine Odra drži, da ima filoksere po vinogradih ležećih u području obćina Dubranec i Velika Gorica istoimena kotara.

Vrlo mnogi izvjestitelji iz krajeva, gdje su vinogradi postradali bilo zimskom pozebom, bilo proljetos mrazom, ističu i naglasuju nekim zadovoljstvom, da nimalo nežale truda ni troška, što su štrcali svoje bezplodne vinograde po dva, tri puta. Očuvali su svoju bujno iz panja i korena potjeralu lozu, koja je već u to doba liepa, crna, dakle dozriela, pak će jesenas grebeničanjem i povaljivanjem popunjivati svoje obriedke vinograde, te se nadaju do godine na zdravih reznicih obilnijemu prirodu, dakako uz redovito štrcanje.

O regeneraciji vinograda na temelju rezistentne američke loze stigoše ove viesti:

a) Kotar Karlovac, obćine Novigrad i Ribnik: Osim lipovine ciepilo se je na američke podloge još: talijanske graševine, traminca i frankovke, ali to je sve „kapljica u moru“.

b) Kotar Sv. Ivan Zelina, obćina Kašina: Američka loza i ciepljenici uspjevaju vrlo dobro na mjestih, gdje je tlo ilovasto pjeskovito, što ga zove narod „varničasto tlo“, te je nade, da će se do godine latiti i seljaci sadjenja i ciepljenja američke loze.

c) Kotar Zagreb, obćina Sesvete: Američki ciepovi oporavili su se usljed ugodna vremena sa dovoljno topline i vlage. Ciepovi bezuvjetno bolje rode od stare naše loze. Direktni produktori Otello i Noah ove godine urodiše obilato i dobrim grožđjem. Koji to gledaše, nakaniše već jesenas saditi ove dvie vrsti u jaku duboku tlu.

d) Kotar Klanjec, obćina Tuhelj i kotar Krapina, obćina Krapina. U obje te obćine priredjuje tlo rigolanjem dosta znatan broj seljaka vinogradara za sadbu američke loze.

e) Kotar Irig, obćina Kamenica i Ledinci: Već se je počelo marljivo po vinogradih polagati na zeleno ciepljenu lozu, da se do pod mrtvu jesen može okorieniti. Za taj se posao plaća nadnice 80 do 100 novč. bez obskrbe.

f) Kotar Ilok, obćina Ilok: Oskudica je za američku lozu. Ono što je ima, preskupa je za siromašnijega seljaka, tako, da tek imućniji smažu trošak za regeneraciju.

g) Grad Petrovardin: Gosp. izvjestitelj, sam izučeni ratar i vinogradar, popunjuje svoje prijašnje izvještaje ovimi podatci, koji će mnogomu dobro doći: Loza na američkoj podlozi dobro napreduje, rod je jako dobar. Površina, koja je američkom lozom zasadjena iznaša za sada oko 15 jutara. Američku lozu — većinom Riparia sauvage — naručivali su ljudi iz Kečkemeta 1000 komada po 6 for., za tiem iz Pančeva, a nekoji su ju dobivali i od visoke vlade. Nekoji žitelji imaju vlastite ložnjake i matičnjake, koji su posadjeni na rigolanu zemljištu. Razmak

trsa od trsa i pojedinih redova različit je. Sade u razmaku izpod 1 m., što su uvidili, da je za matičnjak preblizo, te sad sade u razmaku od 1·5 m., koji se pokazuje najprikladnijim. Američku lozu režu obično u glavu na reznike. Ciepilo se je „na mjestu" i na korenjacih, englezkim spajanjem. Ciepovi se povezuju plutom, riedko gdje špagom, jer se plutom postizavaju bolji rezultati. Tuže se gospodari, da jim se slabo primiše ove godine ciepovi na korenjacih, jedva 20%. S toga se za zimsko ciepljenje malo tko oduševljuje, narod je bolje obljubio zeleno ciepljenje i to „u razkol", jer su se tim načinom polučili najbolji rezultati. Izkusilo se je, da se kod suhoga ciepljenja slabo srašćuje plemenita šiba sa podlogom, te se prigodom rada lako odkine. Kod zeleno ciepljenoga se pako podloga i plemenita šibica tako savršeno srastu, da se dotično mjesto lako niti opaziti nemože. Najbolje napreduju Riparia sauvage i portalis, dočim Vitis Solonis slabije uspjeva. Chloroze se dosele nije opazilo, a to je znak, da zemljište ima dosta željeza. Osim englezkoga spajanja ciepilo se je na mjestu na suho i u razkol, te se je i taj način pokazao uspješnim. Zeleno se ciepljenje obavlja u razkol i spajanjem, te se veže obično pamukom, dočim se ove godine nije upotrebljavala gumielastika. Prije nego se zelena rozga ciepiti počme, odkidaju priperke, a nekoji su sav list s podloge poodkidali, ali su se slabo okoristili. Dalnja njega zeleno ciepljene loze sastoji se u tom, da se odkidaju priperci. Primljenu lozu polažu kano grebenice, te su nekoji taj posao već obavili (do 27. rujna); što svakako nije umjestno, jer da bi loza još mogla bolje dozrieti. Ciepile su se sljedeće domaće vrsti: Slankamenka, ali se tuže, da se ova slabo prima, i da slabo napreduje, Skadarka (Kadarka), Mirkovača, Dinka, Mirisavka, Talijanska graševina, Klevanjka (Burgundac crni), Žerjavina. Plemenitu lozu naručuju od gospodarskoga družtva u Zagrebu, iz Pančeva i Kamenice, a nekoji imaju domaćih vrsti još po vrtovih. U okolici neima vještih radnika, koji bi se mogli za ciepljenje upotriebiti, a ono malo što jih ima traže za taj posao 2 for. nadnice.

Neka su na ovom mjestu opetovano zamoljena i ostala gospoda izvjestitelji, u čijih se područjih što radi oko regeneracije vinograda, da si izvole pribaviti potrebite podatke o obsegu i načinu toga važnoga rada, te da jih obiobće u kojem svojem izvještaju, nastojeći po mogućnosti, da odgovore na pitanja sadržana na str. 49. V. izvještaja.

f) Voćnjaci.

Voćnjaci izprazniše se ovoga razdobja do neznatnih ostanaka, ponajčešće kasnih zimskih krušaka, jer su već i po Lici, gdje sva ljetina redovito za kojih 14—20 dana kasnije dospjeva, tresli i otresli „šljivu", a ostalo se obće pospremilo već prije i ukoristilo, kako se gdje moglo i znalo. Od šljive se po krajevih, gdje se u velike niti pekmez nekuha, niti se šljive nesuše, obično pekla „šljivovica" te još peče, u premnogo slučajeva s vrlo mnogo potežkoća i neprilika. Jabuke i zimske kruške posprema narod, neimajući prikladnih postava i prostorija za pohranu vrlo sgodno i uspješno u „trapovih" za zimu, a jesenske kruške u „turšiju" za skoriji potrošak. Vrlo se malo spominje po izvještajih, da se jabuke i kruške suše za „ošap", te se može reći, da se, gdje neima prilike prodaji, svježe potroše prije reda. Tek gdjegdje prešaju od krušaka „kruškovaču" i tako crpe svu moguću i potrajniju korist od toga voća.

Svježe šljive prodavao se 1 hl. u kotarih: Vojnić po 200 novč., Velika Gorica od 133 novč. do 166 novč. Slatina 166 novč.

Iz ostalih kotara neima uporabivih podataka o cieni šljive. No gotovo sa svih strana ima viesti, da su šljivici goli bez lista, dapače se s toga pojava osobito po Lici moralo mnogo nedozriele šljive pobrati, jer se nije moglo očekivati, da će na stablih bez lista ikada bolje dozrieti. Često se opetuje i viest, da se iza toplih kiša po šljivicih opaža nova, mlada lišća, te da šljive i jabuke zameću cviet. U Bakru pače dospjela je jedna rana jabuka do podpune druge zrielosti ploda.

Da se suše šljivici stari i mladi, sveudilj je gotovo obćenita tužba, tako da bi se morale redom izpisati malne sve obćine, kad bi se htjela navesti mjesta, iz kojih stižu te ruke tužbe. Druga je obćenita tužba bila sve do zadnjih izvještaja, da su ove godine ponajpače jabuke „crvljive", „pišljive" ili „pušljive", te da je s toga većina poodpadala prije dozrielosti. Ovaj bi pojav imao gospodarom biti pobudom, da drže svoja stabla čista od mašine, popucane kore te okopana, pak da netrpe, da jim ostaje poodpadalo crvljivo voće po voćnjacih pod stablih tako dugo, dok tuj posve nestrune a to s toga, jer se ličinke raznovrstnih zareznika iz pišljiva voća izvale i većinom u zemlji zakukulje, tuj prezime, preobraze, te s proljeća bilo u liku kukaca ili leptira legu svoja jajašca u cvietke i plodne zametke, pak onda pišljivu voću ni kraja ni konca.

Ponukom jednoga gospodina izvjestitelja iz Like, koji se gorko tuži da mu se u velike suše mlade šljive, a da mu nije pošlo za rukom, naći uzrok ni izvidom žilja, na kojem da nije opaziti mogao ništa sumnjiva, već jedino to, da neima na osušenih stablih brandusa, sitnih žilica sisavica, mora se ovdje primjetiti, da nije shodno pretraživati stabla istom onda, kad su se jur posvema osušila i uginula. Tad u pravilu neima već ni traga kakvu nametniku. Točan izvid lista, kore, žilja i u obće cieloga stabla valja obaviti, čim se opazi, da je stablo koje počelo bolovati, hiriti, te pretražiti i obližnja, na oko još zdrava stabla, pak tad prema obnalazku upotriebiti shodna sredstva, držeći na umu, da osim životinjskih i bilinskih nametnika mogu i tlo, nepogodno vrieme, slaba ohrana prouzročiti nazadovanje i propadanje stabala kao što svake druge biljke.

g) Stoka.

Ni za ovoga razdobja nisu jošter prestale bolesti govedje. Bedrenice je bilo po kotarih:

Korenica (u selu Krbavici jednomu gospodaru parnulo 10 goveda) i Velika Gorica (obć. Odra). Šap i slinavka traju po kotarih Šid, Vinkovci i Vukovar u poznatih iz prijašnjih izvještaja obćinah. Junad i telad poboljeva od upale očnih opnica po obćini Kloštar Ivanić, kotara Križ.

Ovce skapaju od slinavke i šapa po obćinah Jamena kotara Šid, gdje je jednomu gospodaru uginulo 50 ovaca.

Krmadi pogiblje, odnosno poboljeva na pošastnu vrbancu i grlici po kotarih: Otočac (obć. Vrhovine, grlica); Velika Gorica (obćine Novo Čiče i Vukovina); Jaska (Žumberak) i Sisak (obć. Kratečko i Topolovac).

Perad (guske, tuke i kokoši) naglo je pogibala dosta brojno po kotarih: Gračac (obć. Bruvno); Križevci (obć. Raven); Novska (obć. Krapje) i u gradu Petrovaradinu.

Po nekih izvještajih imala bi biti ta bolest: „ospice", po drugih pako „plućna bolest".

Stoka je osim nekih krajeva po Sriemu, dobro hranjena, s obilne paše po livadah, strnicih i pašnjacih, koji su se iza toplih kiša liepo ozelenili. Ciene su takodjer nešto povoljnije — za kojih 10—20% — osobito kod volova, manje kod krava i teladi, akoprem nemanjkaju ni dvie tri viesti iz Zagorja, Like i Slavonije da su i krave muzare u dobroj cieni. No uploške nezadovoljavaju gospodara ni te nešto povoljnije ciene blaga, jer jih smatraju još uvjek razmjerno prenizkimi. Gdje su zatvoreni sajmovi sbog koje bolesti, tuj dakako neima ni prodje ni ciene, te s tih krajeva sriemskih stižu žaobe, da se nemože podmirivati ni porez, kamo li koja druga potrebica, budući o vinu ni govora, a šljiva mjestimice tek za liek, žita malo, krme tek za nuždu, a kuruze zelene — dakle za unovčiti nigdje ništa.

Kako je slabo rodio po mnogih stranah žir, a u kuruze se malo tko uzdaje, gotovo se cieli Sriem i neki predieli virovitičke županije boje za svoje krmadarstvo.

h) Nadnice.

Pošto se u statist. uredu već izradjuju potanki pregledi ob običnih poljodjelskih nadnicah i to po spolu i mjesecih, obzirom na obskrbu i bez obskrbe, popunjujemo s ova dva primjera ovdje dosele priobćene bilježke o hrani, koja se običaje podavati težakom, da se upoznaju prilike, koje u tom pogledu postoje po raznih krajevih zemlje:

Kotar Čabar, obćine Gerovo i Plešce: Nadnica mužkarcem 50 novč., ženskinjam 25 novč. Petkratna hrana sastoji: Prije nego će iz kuće na posao kavu i kruh; oko 9 satih polenta, oriža ili što slična; o podne najmanje tri jela, medju timi meso uz kakvu tjesteninu, težakom napitak vina; oko $3^1/_2$ sata težakinjam kavu i kruh, težakom zalogaj mesa, kruha i napitak vina; za večeru opet dva jela, i tako težak što privriedi gotovo i pojede.

Kotar Ogulin, obćine Josipdol, Modruš i Oštarije. Nadnica mužkarcem prema dobi i radu od 30—33 do 50 novč.; ženskinjam od 25 do 30 novč. Hrana 3 do 4 puta prema godištu, sastojeća od postna i mrsna jela, uz to koscem u jutro napitak rakije, a uz obroke druge $^1/_2$ do 1 litru vina pokraj nadnice od 50 novč.

Kr. statistički ured.

U Zagrebu 12. listopada 1893.

Predstojnik:

Zoričić v. r.

Tiskarski zavod „Narodnih Novinah".

GLAVNI IZVJEŠTAJI

o stanju usjeva i o gospodarskih prilikah u obće.

Po izvještajih gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja

sastavlja jih i izdaje

kr. statistički ured u Zagrebu.

I.

Izkaz površina obradjenih g. 1893. u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji korunom i krmovnim biljem na poljsku (feldmässig).

Županije	I. Korun					II. Krmovno bilje				
	Površine obradjene korunom kao glavnom plodinom			Na površine obradjene korunom odpalo je postotaka od ciele površine oranicâ i vrtovâ		Površine obradjene krmovnim biljem			Na površine obradjene krmovnim biljem odpalo je postotaka od ciele površine oranicâ i vrtovâ	
	g. 1893.	g. 1892.	g. 1893. više (+) ili manje (—)	1893.	1892.	g. 1893.	g. 1892.	g. 1893. više (+) ili manje (—)	1893.	1892.
	jutara po 1.600 □ hvati					jutara po 1.600 □ hvati				
Lika-Krbava	13.673	13.732	— 59	8·50	8·56	2.786	2.955	— 169	1·73	1·84
Modruš-Rieka	16.543	15.469	+ 1.074	9·49	8·94	11.466	10.044	+ 1.422	6·58	5·80
Zagreb	18.680	17.031	+ 1.649	4·54	4·19	15.351	13.831	+ 1.520	3·74	3·40
Varaždin	9.064	8.710	+ 354	5·74	5·64	10.199	9.204	+ 995	6·46	5·97
Bjelovar-Križevci	16.622	16.908	— 286	4·85	4·94	16.153	13.843	+ 2.310	4·71	4·04
Požega	7.261	6.929	+ 332	2·66	2·55	10.650	8.882	+ 1.768	3·90	3·27
Virovitica	6.947	6.124	+ 823	2·02	1·81	26.280	23.603	+ 2.677	7·66	6·93
Sriem	6.717	7.485	— 768	1·16	1·32	37.334	35.667	+ 1.667	6·46	6·28
Hrvatska i Slavonija	95.507	92.388	+ 3.119	3·91	3·82	130.219	118.029	+ 12.190	5·33	4·89

Iza žitarica, kojim je površina za g. 1893. izkazana već u prijašnjih glavnih izvještajih, zapremaju korun i krmovno bilje medju svimi ostalimi plodinami razmjerno najznatniji dio ciele naše površine oranica i vrtova, te se u našem ratarstvu već ističu velikom važnosti. Statist. ured s toga drži, da će tek izpuniti dužnost, ako već tuj, prije nego li što mu izadje publikacija o ratarskoj produkciji g. 1893., objavi rezultat izvidâ g. 1893. o površinah obradjenih korunom i krmovnim biljem, te jih podjedno sporedi s podatci, sabranimi prijašnjih godina.

Ukupna površina obradjena korunom kao glavnom plodinom, iznosila je:

	u jutrih	u postotcih ciele površine oranica i vrtova
god. 1885.	60.799	2·58
„ 1886.	71.543	3·01
„ 1887.	80.682	3·41
„ 1888.	86.947	3·66
„ 1889.	89.626	3·77
god. 1890.	90.160	3·77
„ 1891.	91.586	3·81
„ 1892.	92.388	3·82
„ 1893.	95.507	3·91

Izvidi g. 1885, prvi te vrsti u domovini, nisu bili tako pouzdani kao što oni sljedećih godina, te će se po svoj prilici znatan dio ogromne diferencije medju površinom g. 1885. i onom g. 1886. morati pripisati tek izvidnim pogrieškam. Al i poslje god. 1886. raste površina, obradjena korunom kao glavnom plodinom postojano, godinu po godinu, za koju tisuću jutara. Godine 1893. za puna je 23.964 jutra većom nego li g. 1886. a uzporedo s absolutnim prirastom napreduje korunu i postotni dio od ciele površine oranica i vrtova, te se je od g. 1886. do g. 1893. podigao za mal ne pun jedan postotak.

Koje je važnosti ta plodina u pojedinih dielovih zemlje, vidjeti će se iz postotnih brojeva gornje skrižaljke te medju ostalim razabrati, kako ona u županijah ličko-krbavskoj i modruško-riečkoj zaprema gotovo jednu desetinu oraćega tla, kako se postotni joj dio već znatno snizuje u županijah zagrebačkoj, varaždinskoj i bjelovarsko-križevačkoj i kako je u tri slavonske županije spao na dva pače i do jednoga samo postotka (Sriem).

Naročito valja ipak iztaknuti, da su u gornjoj skrižaljci izkazane samo površine obradjene korunom kao glavnom plodinom. Kraj ovih zaprema ona svake godine još kojih 3000 jutara kao uzgredna plodina — ponajviše medju kuruzom — a biti će svakako vrlo znatne i površine, koje se obradjuju korunom na vrtljarsku i kojih naša statistika ratarske produkcije dosele nije izvidjivala a jedva da bi jih bar nekom točnosti i mogla izvidjeti.

Površina krmovnoga bilja (glavni usjev) iznosila je:

	u jutrih	u postotcih ciele površine oranica i vrtova		u jutrih	u postotcih ciele površine oranica i vrtova
god. 1885.	75.583	3·07	god. 1890.	110.894	4·34
„ 1886.	86.409	3·38	„ 1891.	118·892	4 62
„ 1887.	89.324	3·51	„ 1892.	118.029	4·89
„ 1888.	104 301	4·04	„ 1893.	130.219	5·33
„ 1889.	108.721	4·28			

I tuj polučen bje za razdobja od osam godina — ako se naime god. 1885 sa svojimi manje pouzdanimi brojevi pusti s vida — napredak vrlo znamenit, možda i veći, nego li što se je mogao očekivati. I površine obradjene krmovnim biljem rasle su postojano od godine do godine, te se od god. 1886 do g. 1893. podigle za **43.810** jutara. Postotni pako dio njihov od ciele površine oranica i vrtova narasao je za istoga razdobja od 3·38 na 5·33 postotaka.

Od pojedinih županija ima po gornjoj skrižaljci razmjerno prama cieloj površini oranica i vrtova najviše krmovnoga bilja u županiji virovitičkoj (7·66 %). Iza nje redaju se županija modruš-riečka (6·58 %), sriemska i varaždinska (svaka sa 6·46 %), bjelovarsko-križevačka (4·71), požežka (3·90), zagrebačka (3·74) i konačno ličko-krbavska (1·73 %).

Na pojedine vrsti krmovnoga bilja razdieljuje se g. 1893. ciela površina od 130.219 jutara ovako: Obradjeno je bilo: djetelinom 55.105, lucernom 13.792, grahoricom (Wicke) 54.984, grahorkom (Esparsette) 1.251, muharom (gotovo izključivo u županijah virovitičkoj i sriemskoj) 2.612 a ostalimi vrsti 2.475 jutara. —

Koliko je god. 1893. bilo priroda od koruna i od krmovnog bilja, sada se još nemože izkazati, dok statist. uredu nisu ni stigli odnosni statistički izkazi, te se tuj samo priobćuje još nekoliko brojeva, razjasnjujućih bar u glavnom, odakle su uzete silne one tisuće jutara, za koje su u razdobju od 8 godina narasle površine raznim vrstim žitarica, okopavina i krmovnoga bilja

Površina vinograda, koji su kao takvi izkazani — bez obzira da li su još davali priroda, koji dakle još nisu bili pretvoreni u druge vrsti gojitbe — iznosila je g. 1886.: 117.754 jutara, god. pako 1893.: samo 92.094 jutra, smanjila se po tom za površinu od 25.660 jutara, koja se je mogla upotriebiti za ratarsku produkciju. No daleko više tla dobila je ova tiem, što su se u vrlo znatnoj mjeri od godine do godine smanjivala zemljišta, ostavljena na ugaru. Dokazom tom neka služe sljedeći brojevi: Ugara bilo je:

	u jutrih	u postotcih ciele površine oranica i vrtova		u jutrih	u postotcih ciele površine oranica i vrtova
god. 1886.	465.089	19·66	god. 1890.	390.318	16·33
„ 1887.	439.067	18·55	„ 1891.	375.023	15·62
„ 1888.	427 118	17·96	„ 1892.	351.146	14·54
„ 1889.	418.586	17·58	„ 1893..	313.259	12·83

Koliko je žalostan onaj nazadak kod vinograda, — koji u ostalom još ni s daleka neprikazuje svega zla ni sve ogromne štete počinjene filokserom —, toliko će se s druge strane svatko morati uzradovati gospodarskomu napredku, što nam ga predočuju gornji redovi brojeva. U cielom smanjiše se površine ugara u osam godina za 151.830 jutara a postotni jim je dio od ciele površine oranica i vrtova spao od 19·66 na 12·83 postotaka!

Kako li se velika ta površina, privedena kulturi, razdieljuje na pojedine krajeve zemlje, gdje li je polučen znatniji napredak, iztražiti će se potanje u posebnoj publikaciji o statistici ratarske produkcije gg. 1888—1892., koja je već gotovo sva dotiskana, te će izaći još tečajem ove godine. (Zor.)

II.

Glavni izvještaj
o gospodarskih prilikah u obće.

Od 5. do 18. listopada 1893.

Iza toplih kiša nastalo je bilo od 4. ili 5. listopada veoma liepo i toplo vrieme, koje je potrajalo uz malo samo iznimaka gotovo do 18. listopada. Dne 10. ili noću od 10. na 11. listopada bilo je manje više oborina popraćenih jakim vjetrom i u dva slučaja tučom po županijah Varaždin, Bjelovar-Križevci, Požega, Virovitica i Sriem; a 13. ili noću od 13. na 14. listopada bilo je takodjer kiše po županijah Lika-Krbava, Zagreb, valjda i Modruš-Rieka, te predjelih brodskoga kotara. Sve do tih kiša bile su dapače i noći razmjerno blage i tople, a ob dan mogla se je po gorskom kotaru zabilježiti temperatura od 25°C a po Lici i do 30°C. Poslje tih kiša zahladnjelo je doduše ponešto ob dan i osobito ob noć, pa su jutrom osvitale redovito magle, no sve do 18. listopada nije bilo po cieloj zemlji osjetljivijega mraza, jer se svedjer uzdržala toplina daleko iznad topline za ovo doba godine obične. Dne 18. listopada bilo je gotovo posvuda nešto oborina, samo nekoliko izvjestitelja virovitičke i sriemske županije zabilježiše, da je u njihovih predjelih palo neznatno kiše i to ponajviše noću 15/16., 16/17. i 17/18. listopada. Uz oluju od 10. odnosno 10/11. listopada bilo je mjestne tuče po obćini Petrijanec kotara Varaždin i po obćinah Brebrina, Sibinj i Kaniža kotara Brod, ali štete nije nanjela nigdje. Naknadno je priobćio g. izvjestitelj obćina Gerovo i Plešce kotara Čabar, da je po tih obćinah dne 3/4. listopada nanjela žestoka tuča ipak nešto štete poimence kupusu i repi, a jaki pljusak izprao na mjestih nešto koruna i kuruze.

Vanredno toplo i u cielosti dosta postojano vrieme „kano naručeno" u velike je unapriedilo zrienje kuruze, i pogodovalo svakomu radu. Vrlo se marljivo brala kuruza i buče; mjestimice pospremao se po koji odkos otavića i djeteline, obćenito, ali ne svigdje istim marom, oralo se pod ozimine i sijalo, pak se mnogi izvjestitelji uprav čudom pitaju za razloge, s kojih se tako sporo odlučuju seljaci njihovih krajeva na zimsku sjetvu.

Po vinogradih se zakapalo ili razgrtavalo staro trsje, gdje je taj vinogradarski rad običajan, povaljivalo, grebeničalo i gnojilo, a ženska se čeljad bavila priredjivanjem lana i konoplje itd.

a) Žitarice.

Za dobe posijani usjevi pšenice, raži i ječma nikoše po suglasnih izvještajih sa svih strana upravo prekrasno, te se razvijaju, „da se nemože ljepše ni bolje zaželjeti". Samo dva izvjestitelja se tuže, da jim je počela žutjeti rano posijana pšenica, i to jedan iz kotara Velika Gorica, a drugi iz kotara Sisak. Dočim prvi toga pojava neprotumačuje primjećuje drugi, da mu se pšenica, posijana po djetelištu, žuti i vene, što ju podjeda „crv" (Drahtwurm — Agriotes lineatus — Saatschnellkäfer). Tužbe da bilo miševi, bilo „hrčki" ugrožavaju usjeve, stale su se umnožavati i sa strana, gdje nije bilo dosele toga nakota. Sad se javljaju oštete s miševa i hrčaka iz kotora Novska, Osjek, Virovitica i Vukovar, i izriče bojazan da bi ti glodaoci, ako se nepotamane, mogli gotovo uništiti usjeve preko zime.

Kuruze prve a donekle i druge liepo i protiv svakoga očekivanja dozrieše na neobično toplom vremenu, ako i nisu baš onako suha i tvrda zrna, kako si to žele gospodari. Te prve i donekle druge kuruze brale su se marljivo i većim dielom sretno pobrale, ali je ostalo i ovoga roka dosta nepobranih, poimence po drugi i treći put sijanih i to ponajviše po županijah Požega, Virovitica i Sriem, pa će jih jamačno i ostati dosta poluzrielih i nezrielih, te će se napokon morati pobrati sve onakve, kakve budu. Kako su osobito seljaci na mnogih mjestih brali sve kuruze na jedan mah zriele i nedozriele, ili dosta vlažne, dapače i mokre, a nije bilo namještaja da se naknadno valjano osuše, to ističu mnogi izvještaji opravdanu bojazan, da će se „upaliti" i „spliesniviti" mnogo tako pobrane kuruze. Kukuruzinac se je revno spremao za krmu, što dobre volje i po običaju, što po nalogu oblasti, što iz vlastite uvidjavnosti sbog pomanjkanja drugoga krmiva, ali ima i jedan primjer, da seljak voli svomu običaju, nego li svojoj očitoj koristi. Po izvještaju veleč. izvjestitelja čazmanskoga, naime „liepo bi pogledali tamošnji seljaci onoga tko bi jim savjetovao ili ćak nalagao da spreme kuruzinac za zimu, što oni nisu navikli, već ga vole po navici satrti blagom, da mogu orati."

S prirodom kuruze najvećma su zadovoljni po zagrebačkoj i varaždinskoj, mjestimice bjelovarskoj županiji, samo gdje gdje po ostalih županijah, a najmanje po cieloj Slavoniji. Konačni uspjeh trgatbe moći će se tekar sračunati i priobćiti kad stignu od obćina potanki podatci o prirodu po jutru i hl.

b) Okopavine.

Ovoga je razdobja posječen i pospremljen većim dielom i kupus, dapače počela se već pospremati repa, pak i krmna blitva na više mjesta. Kako je kupus obilno urodio, najbolje ilustriraju ciene, pod kojimi se prodaje. Većina se priobćenih ciena kreće od 1 for do 2 for. 50 nč. za 100 glava, i to da su već ponajljepše odabrane glave, za koje se plaća 2 for. 50 novč. po stotini. Samo 2—3 izvještaja izkazuju veće ciene od 3 for. do 3 for. 50 n. po stotini glava.

Gdje se već pobrala biela repa, a nisu je oštetile „crne gusjenice", bijahu zadovoljni s prirodom, samo se osamljen po koji glas čuje, da je repa ostala nešto omalena, te s toga prirod istom srednje ruke.

*

c) Sočivice i trgovinsko bilje.

Lan ozimi i repicu ozimu kažu izvještaji svedjer ljepimi i naprednimi, jer da se iza posljednjih toplih kiša i ona repica ljepo pomogla i listom zemlju pokrila, koja je oriedko nikla bila.

Iz kotara: Virovitica, Mitrovica i Vukovar ima po jedna tužba, da dosta znatno oštećuju olaj, a drugud i bielu repu „crne gusjenice“ izpravnije ličinke — nazovi gusjenice, Afterraupen, Anthalia spinarum, Rübenblattwespe.

Sočivice su ovoga roka bile sve pospremljene.

d) Krmovno bilje, livade i pašnjaci.

Kako se jedan gg. izvjestiteljâ izrazuje „postrugalo se sve, što se postrugati dalo“ i po liepu vremenu pospremilo, i zadnja djetelina i posljednji otavić.

Ono djeteline što je proljetos posijano i niklo, dobro se je „obusilo“, samo što je takih djetelišta razmjerno malo, jer se mnogo moralo preorati sbog loša sklopa (Schluss). S „djetelinskim sjemenom“ nehvali se nijedan od izvještaja, prispjelih iz ovoga razdobja. Sjemena posve malo, i ono što ga ima presitna je zrna i dvojbene klicavosti. Po jutru se nije dobilo ni 50 kg., dočim je prijašnjih godina sipalo jutro $2^1/_2$ do 3 q dobra sjemena.

Koli je unosna proizvodnja djetelina sjemena, neka bude dokazom, što je u tom izvjestio veleč. g. izvjestitelj obćine Ruševo kotara Požega. On piše: „Nekoliko Moravaca u Djedinoj rieki prodalo je već sjeme, te su mnogi dobili zanj po 150 for. Metr. cent (100 kg.) prodavali su po 80 for. A koliko bi bili mogli dobiti, da se nije tako razširila vilina kosica. Domaći naš sviet samo se čudi, kako liepu korist odbacuje djetelina.“

e) Vinogradi.

Za ovoga razdobja bila je dovršena berba po čitavoj zemlji, jer je iza posljednjih kiša grožđje bilo počelo pucati i gnjiti, te se nije moglo više oklievati sa berbom. Izuzme li se Primorje, to se obavila berba posvuda „čedno“, na „tiho“, „s laka“ itd., a na premnogih mjestih „nije ni bilo berbe“, dočim se opet drugud samo „pabirčilo“ ili „paljetkovalo“. Tako po svojih izvještajih opisuju gg. izvjestitelji ovogodišnju berbu, razumjevajući berbu po ostancih starih naših vinograda, koji nisu nastradali bili bud kojom elementarnom nepogodom: tučom, mrazom ili zimskom pozebom, te nisu zaraženi ni filokserom.

Vrlo je težko, dapače upravo nemoguće izreći sud o količini priroda po jutru ili o kakvoći šire ili mošta, koji bi vriedio ma bilo i za manje koje vinogorje, jer takova ni neima, u kojem bi bili vinogradi, što je glavno već od prijašnjih godina svi podjednako branjeni od peronospore i valjano gojeni. S toga ni neima u istinu nijednoga izvještaja, u kojem bi se našla naznaka o popriečnoj količini priroda po jutru, koja bi vriedila bilo za samo jedno vinogorje, a kamo li za veće predielc ili cielo područje izvjestitelja. Govoreći o količini priroda gotovo svaki se izvještaj služi obćenitimi izrazi n. pr.: „Malo ali dobro“: — „gdje se prije nabralo 200 vjedara, ima ove godine samo 12 vjedara kiseliša“; — „berba kvalitativno i kvantitativno izpod svake kritike“; — „na cielom se brdu nabralo jedva 20 vjedara „rampaša“, dočim je prije svaka kuća imala po 10 vjedara mošta“; — „od 50 hl. spala berba na 2—5 hl.: itd. itd. Samo dva tri izvjestitelja govore izvjestnije o količini berbe, te priobćujemo njihove naznake primjera radi:

Kotar Požega, obćina Stražeman: 5 vjedara „kiseliša“ po jutru.

Kotar Virovitica, obćina Virovitica i Lukač: na dobro redjenih vinogradih 30—36 vjedara, a na zanemarenih 1—2 vjedra; — obćina Gradina na dobro redjenih vinogradih 10—12 hl. po katastral. jutru.

Ako ovi podatci o količini berbe, koje je mogao statist. ured na temelju izvještaja priobćiti i nepodavaju prave slike o ovogodišnjem prirodu starih vinograda, to ju mogu donekle razjasniti i popuniti s raznih strana prijavljene ciene, koje su se plaćale i još plaćaju za širu ili most. Za hl. mošta se plaćalo po kotarih u okrugloj svoti:

a) Vrginmost: 7—12 for. („s komom“)! b) Petrinja: 16—20 for. c) Zagreb 14—20 for. d) Klanjec 30 do 33 for. (mošt iz Štajerske; u gostionah litra po 48 novč.). e) Novimarov 14—25 for, f) Ludbrieg: seljačka šira 9 do 17 for.; dočim za vlastelinsku nudjaju 26 for.; g) Sv. Ivan-Zelina 12—18 for.; h) Križevci 18 for. i više.

Prema tomu kako je gdje ranije ili kasnije spao list s peronospore po vinogradih nimalo ili nedovoljno štrcanih varijira i vrstnoća šire od „rampaša“, „kiselice“ sve do „dobre“, pače i „izvrstne kapljice“, koje se posljednje nabralo u kršnom Primorju. Po izvještaju presv. gosp. izvjestitelja obćina Šestine i Stenjevec nije ni po branjenih vinogradih premašila šira 16% sladora po klosterneuburžkoj moštnoj vagi, dočim se g. izvjestitelj vinorodne Moslavine hvali i širom od 17—18% sladora s vinograda visoka položaja i na prisunju.

Obćenito se ističe u izvještajih, da su ove godine „crnine“ rodovitije i savršenije dozriele nego li „bieline“, te je po tom i crni mošt sladji od bieloga. Druga obćenito priznata činjenica jest ta, da se je list i plod održao po vinogradih, štrcanih redovito i od prijašnjih godina i uz to valjano gnojenih, dapače samo na takih vinogradih bilo je ploda obilnijega, dočim su vinogradi tek ove godine branjeni bili većinom bez ploda. Bez štrcanja održali su list i plod inače zanemareni vinogradi tek oni, koji su na višem, zračnijem položaju, gdje se je ove godine prilično kasno ukazala peronospora te se nije mogla rapidno razprostranjivati kano po nižih vinogradih.

Gdje imade regeneriranih već plodonosnih vinograda, svigdje bijahu u svakom pogledu zadovoljni s berbom. Svi se izvještaji u tom jednako slažu, da su ciepljenici daleko plodovitiji od domaće neciepljene loze, te da jim je grožđje savršenije razvito, grozdovi veći, jagode krupnije, a da i ranije dozrieva, dakle daje širu sladju.

Kako g. izvjestitelj za upravnu obćinu Kamenica (Sriem) priobćuje, dosizala je šira sa ciepljenih vinograda 19—20% sladora. U njegovu su području prodali mnogi vinogradari cio prirod u grožđju sve po 20 do 30 nč. po kg. tako, da je mnogi upravo siromašniji vinogradar dobio za grožđje 300 do 400 for. Kano primjer u koliko se

vinograd regeneriran na američkoj podlozi izplaćuje bolje od ma kako dobro redjena vinograda, gojena domaćom lozom po starom običaju, navadja g. izvjestitelj njemu dobro poznat vinograd nekoga imućnika, koji će ove godine godine dobiti iz svoga vinograda do 10.000 for. što za divlju amer. lozu što za ciepove, za domaću lozu za kalame, grožđje i vino, dočim je prije imao svake godine više štete nego koristi, jer da se obradjivanje staroga vinograda uz velike tamošnje nadnice nije izplaćivati moglo. Uložena znatna glavnica da nosi upravo silne kamate.

Posve izvjestan prirod po katastr. jutru priobćio je u javnih glasilih jedan g. vinogradar u području zagrebačkom. On je naime nabrao na katastr. jutru ciepljenoga vinograda preko 67 hektolitara (120 vjedara) mošta, i to na ciepovih od godine 1891. i 1892. Jednogodišnji ciepovi bijahu obrezani na jedan reznik sa dva oka, a dvogodišnji uz takav reznik i na lucanj (Bogen) razmjerno dugačak. Prema tomu uspjehu na jedno i dvogodišnjih ciepovih može si svaki vinogradar lako predstaviti prirod budućih berba i naslućivati, koje li će kamate nositi uložene glavnice.

Da se bar približno u korist onim, koji se spremaju na obnovu vinograda, uzmogne izkazati i trošak oko regeneracije vinograda na američkoj podlozi, dobro bi poslužili stvari gg. izvjestitelji iz krajeva, gdje se življe nastoji oko preporodjivanja, kad bi sabrali izvjestne podatke o troškovih jednoga katastr. jutra i priobćili što potanji i izcrpiviji troškovnik. Pak gdje se taj nebi mogao sastaviti, dobro bi došao i izvještaj o trošku za neobhodno nuždne radnje oko rigolanja tla te za nabavu i ciepljenje loze.

Filokserna se zaraza sveudilj širi. Što je u glav. izvještaju V. na strani 42. bilo izrečeno na temelju izvještaja dotične gg. izvjestitelja li kano slutnja, da su sumnjivi s filoksere vinogradi kotara Slunj, to se žalibože do brza obistinilo. Filoksera već je službeno i strukovnjački konstatovana u obćini Vališselo kot. Slunj po vinogradih u „Žalčevoj kosi“ i „Liscu“.

Istim je načinom konstatovana zaraza filoksere po vinogradih obćina Velika Gorica, a pošto su od prije već zaraženi i vinogradi po obćini Lekenik kotara Sisak. to su u neposrednoj pogibelji i uzorno redjeni vinogradi grada Petrinje i prostrani vinogradi cieloga kotara petrinjskoga.

Dosadanje viesti o regeneraciji vinograda popunjujemo sljedećimi podatci, stiglimi za ovoga razdobja.

a) Kotar Stubica dolnja, obćina Bistra: Samo trojica vinogradara priprema tlo za sadjenje amer. loze, jer neima dovoljno američkih divjaka u obćini za obsežniji rad, budući je pred 2 godine naručena amer. loza prekasno — koncem svibnja — na obć. poglavarstvo stigla, te se od više tisuća ključeca primilo komu išta, komu ništa, a obćina neima svoga loznjaka.

Da se dakle uzmogne čim prije obnoviti vinogradi, koji su bili prije propasti glavna privreda tamošnjega pučanstva, preporuča g. izvjestitelj, da se što skorije zasnuje obćinski matičnjak i loznjak američkom lozom, a podjedno podieli i koja stotina oplemenjenih korenjaka, da se narod na svoje oči osvjedoči, kako takvi ciepovi napreduju.

b) Kotar Ludbrieg, obćina Mali Bukovec: Nasadi prije 2—3 godine na riparii sauvage ciepljeni, pozebli su žalibože proljetos. Nešto trsja, što nije pozeblo, dalo je puno prekrasnoga grožđja. Dvogodišnja York Madeira nije imala jošter ploda. Ova, te mladi nasadi Noah, Otello i Vitis Berlandieri veoma su osjetljivi na peronospori. Nekoliko petgodišnjih trsova „Taylora“ je doduše zdravo, nu nije imalo ploda, te s toga sudi g. izvjestitelj, da nije vriedno gojiti tu vrst za direktnu produkciju vina.

Pokusi sa umjetnim gnojivom 6 K po g. G. Ville, izvedeni po naputku u knjizi g. M. Dudana, da nisu uspjeli, jer da se nije opazila baš nikakova razlika izmedju 8.300 trsova pognojenih i ostalih, koji nisu bili gnojeni. Gnojilo se ovoga proljeća, čim se je osušila zemlja. Pokusi istim gnojivom izvedeni na djetelini, grahorici i zobi, da takodjer nisu bolje uspjeli.

c) Kotar Varaždin, obćina Jalžabet. U obćini postoji obćinski loznjak, iz kojega je proljetos razdieljeno 3.300. a iz županijskoga loznjaka u Varaždinu 7.400 reznika i 400 korenjaka. Od onih 400 korenjaka razdieljenih na 14 stranaka primilo se 309, a od 7.400 reznika podieljenih na 27 stranaka primilo se samo 3.929 na broj. Dakle jedva nešto više od polovice, a to većim dielom s nemara seljaka. Mnogi, koji je dobio reznike, bacio bi jih svezane u kliet, dok se nisu gotovo svi posušili, žacajući se naporna rada u predsudi „da će opet potjerati domaća loza“ pa da će biti i bez ciepljenja vina.

d) Kotar Ilok, obćina Šarengrad: Obćinski loznjak proljetos podignut. Unatoč proljetošnje suše loza se je primila i krasno uspjeva. U matičnjaku ima: riparie sauvage 3.683, Vitis Solonis 252, Clintona 74, riparie portalis 50 a ciepljenih na riparii sauvage 575 trsića. U loznjaku pako korenjaka: riparie sauvage 12.242, V. rupestris 1.000 i riparie portalis 1.000. Svakako liep početak. Suho ciepljena loza da nije uspjela. Bolje da je vezati „rogozom“, nego li plutom. Za ovu godinu može se podieliti iz matičnjaka 2 do 3.000 ključeca, a nitko da neima volje, da se prihvati posla, osobito odkako je piljevina razglašena kao sredstvo protiv filokseri. „Trebalo bi dakle konstatirati, što je na stvari, da narod zna na čemu je.“

Potonjoj želji g. izvjestitelja biti će jamačno zadovoljeno što skorije, jer već je priobćio veleč. g. izvjestitelj obćine Varaždinske Toplice u svojem posljednjem izvještaju, kako se spremaju mnogi u njegovu kraju, da će kušati piljevinom braniti svoje stare vinograde od filoksere, a neima dvojbe, da će na sve kraje provadjati ne samo taj pokus sa piljevinom po načinu velečast. gosp. župnika Bogetića (vidi izvješt. IV. str. 34.). nego i bilinskimi odpadci u obće, kako je to preporučio po novinah g. šumarnik Radošević nesamo protiv filoksere nego i dapače i protiv peronospore. Nu izpali ti pokusi kako mu drago, nipošto nebi smjeli odvraćati od ciepljenja na američkoj podlozi nikoga, kojemu je novi vinograd podizati. Uspiju li naime pokusi, doći će istom mjerom i američkoj podlozi ta gnojiva na uhar, a nedvojbeno jača životna snaga divjaka američkih spram domaće loze da će svakako sjajno ukamatiti veći s ciepljenjem skopčani trošak obilnijim i potrajnijim prirodom, kako to gornji primjeri dokazuju, a posvjedočuju francezki vinogradari na temelju višegodišnjega izkustva.

Gdje su pako osobito mladji nasadi evropejske loze jošter u priličnoj snazi, tuj je svakako uputno, da se pokuša, uzdržati jih bilo samom piljevinom, bilo bilinskimi odpadci, natrulom drvocjepinom, šumskom crnicom, prevrelim listom itd., kakovih će odpadaka po šumskih jarcih i uvalah itd. biti bez dvojbe više pri ruci, nego li čistih pilotina. U najgorem slučaju ostati će ta priznato izvrstna i najprirodnija gnojiva u tlu, te mu popraviti fizikalna svojstva i podignuti proizvodnu snagu za eventualno novi nasad ma bilo koje vrsti loze, a uz to i riešiti vele zamašno pitanje o vriednosti preporučenih sredstva u što kraćem roku.

f) Voćnjaci.

Za ovoga razdobja zabavljaše se gospodar posvemašnim pospremanjem raznovrstnoga voća, gdje je ove godine obrodilo i gdje se u znatnijem obsegu goji, poimence pako ukorišćivanjem šljive, koja je u nas glavni proizvod voćarstva.

Sa više strana osobito modruško-riečke i bjelovarsko-križevačke županije javljalo se je, da je narod sušio u većoj mjeri šljivu za domaću porabu na dosta primitivan način, a od ostale se pekla rakija, gdje nije običajno ukuhavati u velike pekmez. Kud god je sa stabala odpao list prije dobe, tuj se tuže i na kiselu rakiju, dočim izvještaji iz krajeva, gdje je šljiva sazrieti mogla, ističu izdašnost šljivoša i vrstnoću dobivene rakije. Samo jedan izvještaj iz slunjskoga kotara napominje, da se litra mlade šljivovice prodaje po 30 do 45 novč. prema stupnju jakosti. Kako su se po prilici pomagali oni gospodari, koji neimaju vlastitih rakijaških kotlova, neka prikaže ovaj priobćeni slučaj: U obćinah Modruš i Josipdol kotara Ogulin spada vlastniku kotla proizvod svakoga trećega kotla, nu težaka za peći rakiju daje vlastnik kotla, a drva vlastnik šljive.

O cienah drugoga voća stigoše ovoga puta samo ova 2—3 uporabiva izvještaja:

a) Kotar Požega, obćina Kutjevo: Jabuke se prodavaju u mjestu samom po 2 for. mjerov (61·5 l.); kruške lišćice, miholjače i druge mjerov po 1 for. Srčike nisu svuda najljepše, već pušljive, te nisu za bolju trgovinu. Šljivam znatno su se u zadnje vrieme podigle ciene, te se je mjerov prodavati mogao po 1 for. do 1 for. 30 novč. a kupovali su kao što kupuju i jabuke i kruške Banaćani. U obćini Kaptol istoga kotara stoji komad odabranih srčika 2—3 novč., a mjerov boljih 3 do 4 for.

b) Kotar Virovitica, obćina Virovitica: Jabuke, kruške i kesten obilno urodile. Ciene umjerene. Bečki vagan (61·5 l.) jabuka po 2 for., finijih po 3 for. Oraha kilogram po 16 do 20 novč., jer su slabo rodili. Ciena kruškam i kestenu nije se jošter ustalila.

g) Stoka.

S vrlo malo iznimaka kažu izvještaji stoku dobro hranjenom, gojnom i tovnom, ali sveudilj u slaboj cieni, dočim da je govedina po mesnicah po cieloj zemlji neprestano ista, skupa i previsoka spram ciene blaga. Jedina je krmad u dobroj cieni, pače i skupa, pak se s toga i posvećuje najveća briga timarenju krmadi. Samo se u velike žali, medju ostalimi i veleč. g. izvjestitelj sesvetske obćine kotara Gjurgjevac, što je krmad po Podravini vrlo loše pasmine, baš kano što je tud loša i pasmina goveda, podoljska, ali da se seljaci težko daju uputiti na bolje, te ostaju radje kod svojih loših pasmina, nego da si postepeno nabavljaju boljih, pa baš i oni koji bi to mogli učiniti.

Bolesti bilo je kod razne stoke i ovoga roka, no samo sporadično, dok oblasti čine sve moguće, da se lokalizira svaki slučaj. Na bedrenici poginulo je 17 na broj glava goveda u mjestu Poljani kotara Velika Gorica, a 2 junca i nešto koza propalo je s nepoznate bolesti u obćini Kraljevčani kotara Glina. Šap i slinavka vlada sveudilj makar i u manjoj mjeri po kotarih Šid, Mitrovica i Vukovar. Ni očna bolest junadi nije prestala po obćini Kloštar kotara Križ. Konji poboljevaju na kašlju po kotarih Petrinja (obć. Gora) i Požega (obć. Ruševo), a na „ždriebčikavosti“ u Nuštru kotara Vukovar. Perad neprestano pogiba s nepoznate pravo bolesti u Krapju kotara Novska.

h) Nadnice.

Kako je običaj uzimati poljodjelske radnike uz nadnicu sa obskrbom i bez obskrbe, pa kako je ta obskrba preraznolika od jedne obćine do druge u jednom te istom kotaru, nameće se samo po sebi pitanje, koliko po prilici vriedi u gotovu novcu ta obskrba, ako se hoće uzporediti nadnica s obskrbom sa nadnicom bez obskrbe ili hrane. Da se uzmogne bar donekle točno i izpravno uzporediti jedna i druga vrst nadnice, neobhodno je nuždno znati vriednost hrane, koja se uz gotovinu daje nadničarom, a ta se vriednost opet nemože nikako ustanoviti, ako se nezna od česa se sastoji po prilici i u koliko se podaje obroka nadničarska hrana. Ta rek bi stručna i stvarna nužda s jedne, a s druge strane želja i nastojanje, da se i o tih vrlo važnih gospodarskih prilikah, dosele malo komu poznatih, saberu naznake, pregledno poredaju i priobće, prinukaše statist. ured, da je zamolio (glav. izvješt. br. II. str. 22. točka 9.) p. n. gg. izvjestitelje, da bi samo jedan put svaki njih spomenuo i to, koja se hrana i u koliko obroka običaje podavati u dotičnom kraju pokraj plaće nadničarom. Razumjeva se samo po sebi, da je statist. ured vjerno, gdje god se moglo upravo doslovce, priobćivao dojavljene mu primjere ob običajnoj hrani nadničarskoj, nemienjajući odnosnih naznaka, te mu i nije dosele s nijedne strane stigao kakav izpravak, da se je možda što drugčije priobćilo, nego li što je to izvjestio sam dotični g. izvjestitelj. Stavljajuć podpuno povjerenje u izpravnost i istinitost onoga, što gg. izvjestitelji izvješćuju, mnije statist. ured ipak, da mu je dužnost priobćiti i to, kako g. izvjestitelj obćine slunjske shvaća dosele publicirane primjere o nadničarskoj hrani, po njihovoj izpravnosti i vriednosti.

G. izvjestitelj piše u posljednjem izvještaju od 12. listopada 1893. o tom ovako:

„Nadnice su ponajviše sa hranom 25—30 novč, a bez hrane 50—70 novč. Ovdje mislim težake; majstori se i bolje plaćaju. Od težaka su kosci najskuplji te se tradicijonalno i najbolje hrane, a kupioci nasuprot najlošije.

Što se tiče hrane, nemože se u kratko reći, jer tko može bolje, taj bolje i hrani, a tko nemože dobra je kapula i suha palenta. Drugačije se hrane kad je „post" a drugačije kad je „mrs", nu čini mi se, da jih najviše i na „mrsu" posti, pak ako ima graha uz kuruzovnicu, veli da nije „suvotan". Zato mi je bilo smiešno, kad u „Glavnom izvještaju" čitam za naše seljake „jestvenike", kako se ni sve „gazde" kod nas ne hrane."

Poznavanju prilika poljodjelske nadnice poslužiti će u ostalom i sljedeći podatci priobćeni statist. uredu za ovoga razdobja, te će oni o nadnicah na većem gospoštinskom posjedu zanimati i šire krugove, prateće naše gospodarske odnošaje.

1. Kotar i obćina Kutina: Nadnica 33 novč. Hrane 3 obroka. U jutru: žganaca s mašćom; ili kakvo varivo, ili domaćega sira s kruhom, uz to vinsku čašu rakije. O podne: kakve kaše, graha, variva s krmetinom ili govedinom i kruha, te 2 vinske čaše rakije. U večer: graha, variva kakva, ili rezanaca, sira i kruha i 2 čaše rakije.

2. Kotar i obćina Ilok: Nadnica 40 novč. U jutro uz kruh sira ili kisele paprike ili luka (kapule); o podne i večer: čorbe s tiestom, kuhana koruna, pasulja (graha) ili od brašna žganaca ili kakve druge tjestenine, sve bez vina i rakije Koja razlika u hrani, pa s toga i nadnici u ta dva slučaja?

3. Kotar Virovitica, obćina Gradina: Na majuru zakupnika velikoga vlastelinstva u toj obćini dobivaju u ljetno doba mužki nadničari 90 novč. do 1 for. bez svega drugoga, isto tako ženske 50—60 novč., a djeca 25—40 novč. U proljeću i jesen mužki 60 novč., ženske 40 novč., a djeca 25—30 novč., bez svega drugoga. U zimi mužki 40 novč., ženske 30 novč. a djeca 20 novč., bez svega drugoga.

Radnici na mjesec (mjesečari) pogodjeni za ljetno doba dobivaju mjesečno 15 for. u gotovu novcu, zatim svaki dan jednu litru vina, na mjesec 20 kg. kuruzna brašna, 20 kg. pomješanoga brašna od pšenice i raži, 8 litara graha, 2 kg. masti, 2 kg. soli, stan i drva po potrebi.

Zakupnikova družina dobiva na godinu. 12 hl. hrane za kruh (pšenice i raži pomješano); 6 hl. pšenice, 1.200 kvadratnih hvati zemlje, 600 kvadratnih hvati livadâ, komad bašće i jedan voz zobene ili ječmene slame. Zatim 16 kg. soli, 24 for. gotovih novaca. drva koliko treba, stan i pašu za jednu kravu i nekoliko komada svinja. Družina se obično mienja o Miholju a neki o novoj godini.

III.

Dodatak imeniku

p. n. gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja.

(Imena u zaporci znače upravne obćine, koje čine područje dotičnoga g. stalnoga gospodarskoga izvjestitelja).

a) Odrekoše se izvješćivanja:

Županija **Zagreb**, kotar **Kostajnica**: g. Milan Cvijanović. izučeni gospodar (Majur i Divuša) i kotar **Sv. Ivan-Zelina**: g. Ivan Muha, pučki učitelj (Moravče).

b) Novoimenovani:

Županija **Zagreb**, kotar **Kostajnica**: g. Matija Augustinović, pučki učitelj (Majur i Divuša) i kotar **Sv. Ivan-Zelina**: g. Mijo Legin, bilježnik i upravitelj obćine (Moravče).

Kr. statistički ured.

U Zagrebu 28. listopada 1893.

Predstojnik:

Zoričić v. r.

Tiskarski zavod „Narodnih Novinah".

GLAVNI IZVJEŠTAJI

o stanju usjeva i o gospodarskih prilikah u obće.

Po izvještajih gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja

sastavlja jih i izdaje

kr. statistički ured u Zagrebu.

I.

Produkcija pšenice, raži, ječma, napolice i zobi god. 1893. — Težina i vriednost ovih žitarica.

Plodine		Hrvatska i Slavonija	Županije: Lika-Krbava	Modruš-Rieka	Zagreb	Varaždin	Bjelovar-Križevci	Požega	Virovitica	Sriem
I. Sav prirod u metričkih centih.										
Pšenica ozima		2,141.740	10.815	59.768	131.610	41.188	170.949	342.256	590.509	794.645
Pšenica jara		74.233	34.676	7.963	6.954	413	5.448	8.069	10.577	133
Pir ozimi		7.380	78	146	6.350	270	—	330	—	206
Pir jari		24.577	19.748	3.415	1.216	—	10	130	—	58
Raž ozima		719.503	15.408	31.806	109.696	76.631	275.786	77.809	110.681	21.686
Raž jara		35.321	10.177	2.499	4.056	1.748	6.519	6.566	3.613	143
Ječam ozimi		363.729	204	23.456	79.405	20.245	44.367	35.446	57.935	102.671
Ječam jari		163.574	111.927	5.501	3.632	10.790	8.192	4.387	5.798	13.347
Napolica suražica		472.171	1.829	1.485	986	571	564	23.366	103.692	339.678
Zob		549.361	49.559	26.323	63.776	33.081	25.768	56.048	136.389	158.417
II. Popriečna težina jednoga hektolitra u kilogramih.										
Pšenica ozima		77.14	76.47	77.09	76.21	76.92	77.05	76.32	78.34	76.82
Pšenica jara		73.89	73.69	76.63	75.18	75.90	75.84	74.17	72.49	74.00
Pir ozimi		46.27	48.15	44.00	46.65	42.00	—	44.00	—	46.00
Pir jari		46.53	47.32	43.52	44.00	—	42.00	43.33	—	46.00
Raž ozima		69.85	70.56	69.08	68.93	69.58	70.46	69.32	69.73	70.82
Raž jara		68.46	69 76	65.78	68.72	68.47	68.91	66.67	69.32	68.00
Ječam ozimi		59.71	60.20	58.73	58.64	58.45	59.02	59.13	61.46	60.85
Ječam jari		61.13	61.22	60.36	61.09	62.67	59.94	62.60	60.81	59.95
Napolica suražica		72.29	73.04	75.00	70.23	75.00	73.63	71.43	72.09	72 40
Zob		44.34	43.12	42.87	42.91	42.95	43 68	44.30	45.42	45.11
III. Ukupna vriednost produkcije u forintih a. vr.										
Pšenica	ozima	14,008.540	71.131	392.726	812.987	286.910	1,079.525	2,097.173	3,872.416	5,395.672
	jara	469.666	225.637	55.738	43.209	2.678	34.269	46.137	61.027	971
	ukupno	14,478.206	296.768	448.464	856.196	289.588	1,113.794	2.143.310	3,933.443	5,396.643
Pir	ozimi	26.141	473	740	20.869	1.350	—	1.782	—	927
	jari	94.463	73,420	16.434	3 648	—	50	650	—	261
	ukupno	120.604	73.893	17.174	24.517	1.350	50	2.432	—	1.188
Raž	ozima	3,873.209	82.791	179.456	595.950	452 397	1,443.393	399.153	601.408	118.661
	jara	177.009	49.175	14.858	17.065	10.203	33.120	33.096	18.748	744
	ukupno	4,050.218	131.966	194.314	613.015	462.600	1,476.513	432.249	620.156	119.405
Ječam	ozimi	1 819.120	1.107	122.111	403.385	105.854	207.329	174.498	299.128	505.708
	jari	745.859	486 243	30.295	17.721	54.139	38.486	21.860	31.969	65.146
	ukupno	2,564.979	487.350	152.406	421.106	159.993	245.815	196.358	331.097	570.854
Napolica suražica		2,707.871	9.621	9.099	4.146	3.426	2.836	120.667	621.865	1,936.211
Zob		3,011.005	183.280	140.251	347.132	214.038	159.219	295.346	755.935	915.804
Sve plodine		**26,932.883**	**1,182.878**	**961.708**	**2,266.112**	**1,130.995**	**2,998.227**	**3.190.362**	**6,262.496**	**8,940.105**
IV. Popriečna ciena jednoga metr. centa u forintih a. vr.										
Pšenica ozima		6.54	6.58	6.57	6.18	6.97	6.32	6.13	6.56	6.79
Pšenica jara		6.33	6.47	7.00	6.21	6.84	6.29	5.72	5.77	7.30
Pir ozimi		3.54	6.06	5.00	3.29	5.00	—	5.40	—	4.50
Pir jari		3.84	3.77	4.81	3.09	—	5.00	5 00	—	4.50
Raž ozima		5.38	5.37	5.61	5.43	5.90	5.23	5.13	5.43	5.47
Raž jara		5.00	4.83	5.95	4.21	5.84	5.08	5.01	5.19	5.20
Ječam ozimi		5.00	5.42	5.16	5.08	5.23	4,67	4.92	5.19	4.93
Ječam jari		4.56	4.35	5.51	4.88	5.02	4.70	4.98	5.48	4.87
Napolica suražica		5.73	5.26	6.13	4.21	6.00	5.03	5.17	5.99	5.70
Zob		5.48	3.70	5.29	5.44	6.47	6.18	5.27	5.54	5.84

Preuzevši počastno zvanje stalnih gospodarskih izvjestitelja prama naredbi Nj. Preuzvišenosti bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 19. travnja 1893., br. 967/P., obvezaše se p. n. gospoda izvjestitelji medju ostalim, da će svake godine kr. statističkomu uredu slati po dva izkaza o popriečnoj težini i cieni raznih plodina i to prvi do 8 kolovoza o žitaricah, koje prve dospjevaju žetvi, a drugi do 1. studenoga ob ostalih žitaricah, o sočivicah, okopavinah i o trgovinskom i krmovnom bilju.

Sastavljanje tih izkaza bijaše za gg. izvjestitelje posao posve nov a dielomice spojen i dosta znatnimi poteškoćami. Da se ustanovi popriečna težina žitaricam, trebalo je kod svake od njih na pokus izvagati po više produkta raznoga kvaliteta, za podatke pako o popriečnoj jim cieni htjelo se je propitkivanja i izpitivanja ciena, kako su se razvile na glavnih tržištih dotičnoga kraja. Nije s toga ni čudo, što prve godine svi izvjestitelji neizpuniše svojih obveza u propisanih rokovih. Statističkomu je uredu ipak, hvala susretljivosti gg. izvjestitelja, pošlo za rukom, te je mjeseca kolovoza i rujna sabrao gotovo sve prve izkaze o popriečnoj težini i cieni plodina, a do danas stigao mu je već i najveći dio drugih izkaza, kojim je rok bio opredieljen do 1. studenoga o. g.

Izcrpljujući prvi dio te gradje, izkaze naime tičuće se pšenice, pira, raži, ječma, suražice, zobi i repice, statistički je ured morao da obavi sljedeće računske operacije: Za područje svakoga pojedinoga od gg. izvjestitelja te kod svake od netom spomenutih plodina trebalo je ponajprije prama izvjestiteljevoj naznaci o popriečnoj težini (koliko je naime po jedan hektolitar težio kilograma) sav prirod prvobitno izkazan u hektolitrih, preračunati u metričke cente, za tiem ukupni prirod u metričkih centih pomnožiti s naznakom o popriečnoj sajamskoj cieni jednog metr. centa i sračunati ovako ukupnu vriednost produkta. Brojevi za područja pojedinih izvjestitelja stezavali bi se u svote za upravne kotare i županije, te se tad prama ukupnu prirodu u hektolitrih i metričkih centih sračunavala popriečna težina, prama brojevom pako o ukupnu prirodu u metričkih centih i o ukupnoj vriednosti popriečna ciena za upravne kotare i županije.

Glavni rezultati za županije, sračunani po prvih izkazih gg. izvjestitelja, priobćuju se sbog važnosti njihove već ovdje u gornjoj skrižaljci, podatci pako za upravne kotare objaviti će se zajedno s brojevi, izcrpljenimi iz drugih izkazâ o popriečnoj težini i cieni plodinâ, u publikaciji o ratarskoj produkciji g. 1893.

Kako u nas neima iz prijašnjih godina podataka o popriečnoj težini žitarica, koji bi se ticali svih krajeva zemlje, to je statist. ured ljetošnje naznake gg. izvjestitelja mogao izpitivati samo tako, da bi kod svakoga izkaza ponajprije uglavio, da li naznake za pojedine plodine neprelaze granicâ, u kojih u obće može da varijira njihova težina, a za tiem sravnio izkaze iz susjednih izvjestiteljskih područja. Ako bi mu gdje udarile u oči vanredno velike razlike, zamolio je dotičnu gg. izvjestitelje, da svoje naznake izprave ili razjasne. Ponešto poslužiše mu u tom stadiju radnja i prijašnji izvještaji o gospodarskih prilikah, jer su se dielomice osvrtali na kvalitet proizvoda, dobivenih žetvom.

Ako se je za izpitivanja i našao po gdjekoji nedostatak, statistički je ured ipak uvjeren, da su gg. izvjestitelji, sastavljajući svoje izkaze postupali što pomnije i savjestnije, te s toga drži, da će podatci o težini žitaricâ, što jih sadržaje gornja skrižaljka, biti u cielom dosta pouzdani. Dokazom tomu moći će donekle bar poslužiti sljedeći pregled, sravnjujući s našimi naznakami podatke o popriečnoj težini, što jih je ugarska službena statistika uglavila za razdobje od više godina, i koji su g. 1893. priobćeni za uputu ugarskim stalnim gospodarskim izvjestiteljem. Po jedan hektolitar važe poprieko kilograma kod:

	pšenice		raži		ječma		suražice	zobi
	ozime	jare	ozime	jare	ozimoga	jaroga		
u Ugarskoj	77	76	71	70	64	66	74	44
u Hrvatskoj i Slavoniji	77·14	73·89	69·85	68·46	59·71	61·13	72·29	44 34

Kad se, kao što u ovom pregledu, uzimlju u prispodobu s jedne strane ciela Ugarska sa tolikom površinom vanredno dobrih i plodnih zemalja, s njezinimi velikimi što savršenije upravljanimi gospodarstvi, s druge strane cielo područje kraljevina Hrvatske i Slavonije, nitko se neće naći u čudu, ako li opazi, da je naš prirod ponešto zaostao za ugarskim ne samo količinom, dobivenom na stanovitoj prostornoj jedinici već i svojim kvalitetom. Jesu li dakle po gornjem pregledu glede popriečne težine razlike nešto znatnije kod pšenice jare, raži, ječma i suražice, ove upravo svjedoče za pouzdanost naših podataka, tiem više, što je vrieme ove godine bilo osobito nepovoljno razvitku tih plodina a gornji se podatci za Ugarsku netiču godine 1893. već prosjeka za cieli red godina. Isto tako kao da govori u prilog našim podatkom i okolnost ta, da je popriečna težina kod pšenice ozime i kod zobi u nas nešto višom od prosječne težine u Ugarskoj. Sudeći naime po izkazih obćinskih poglavarstva ob uspjehu žetve i po izvještajih gg. stalnih gospodarskih izvjestitelja, godine su 1893. u nas osobito dobro ponjele i pšenica i zob. Kod pšenice pače uspjela je žetva i kvalitetom i kvantitetom bolje nego li ikoje od prijašnjih godina, što jih obsiže naša statistika ratarske produkcije.

Tko bi želio da sravnjuje i za pojedine naše županije podatke o popriečnoj težini žitarica, što jih sadržaje gornja skrižaljka, neka nepusti s vida, da je u županiji ličko-krbavskoj i u jednom dielu županije modruško-riečke ljetina bila tako dobra, kako je već odavna nezapamtiše, da županija ličko-krbavska kod jarina najviše upliva na prosjek za cielu zemlju, pošto se u njezinu području jarine razmjerno najviše goje, da se kraj ličko-krbavske još županija virovitička hvali osobito dobrom žetvom kod pšenice i zobi, da je napokon u županiji sriemskoj, koja produkcijom žitarica daleko nadkriljuje sve ostale krajeve zemlje, nepovoljno vrieme ne samo smanjilo količinu priroda već u velike oštetila i kakvoću njegovu.

Podatci gornje skrižaljke još su osobito zanimivi s toga, što nam po prvi put pokazuju, koliko po prilici vriedi godišnja naša produkcija pšenice, pira, raži, suražice, ječma i zobi, kolik dio od ukupne vriednosti odpada na svaku pojedinu od tih žitarica i kako u njoj učestvuju pojedine naše županije. Godine 1893. iznosila je ukupna vriednost

do 27 milijuna forinti. Odavle odpada na pšenicu 53·76, na pir 0·45, na raž 15·04, na ječam 9·52, na suražicu 10·05, na zob 11·18 postotaka. Kojim li se pako razmjerjem razdieljuje ukupna produkcija na pojedine županije, koji postotni dio na svaku od njih odpada od ciele vriednosti svake pojedine od tih žitarica, vidjeti će se iz sljedećega pregleda. Postotni ovaj dio iznosi:

Za županiju:	kod pšenice (ozime i jare)	kod pira (ozim. i jarog)	kod raži (ozime i jare)	kod suražice	kod ječma (ozim. i jarog)	kod zobi	kod svih ovih žitaricâ
ličko-krbavsku	2·05	61·28	3·25	0·35	19·10	6·08	**4·39**
modruško-riečku	3·09	14·25	4·80	0·33	5·94	4·66	**3·57**
zagrebačku	5·92	20·33	15·14	0·15	16·42	11·52	**8·42**
varaždinsku	2·00	1·11	11·43	0·13	6·23	7·11	**4·20**
bjelovarsko-križevačku	7·69	0·04	36·46	0·10	9·58	5·29	**11·13**
požežku	14·81	2·01	10·67	4·45	7·66	9·81	**11·85**
virovitičku	27·18	--	15·31	22·98	12·91	25·11	**23·25**
sriemsku	37·26	0·98	2·94	71·51	22·26	30·42	**33·19**
ukupno	100·00	100·00	100·00	100·00	100·00	100·00	**100·00**

U cieloj produkciji pšenice prvih je pet županija ukupno zastupano samo sa jednom petinom, dočim ostale četiri petine odpadaju na tri slavonske županije, a medju ovimi opet najvećim dielom na županiju sriemsku. Kao što je za tiem produkcija pira stegnuta na tri prve županije, tako se s druge strane suražica ističe većom važnosti samo u županijah virovitičkoj i sriemskoj. Potonje dvie prednjače svim ostalim takodjer i produkcijom zobi, i to sa preko 55 postotaka ukupne joj vriednosti. Kod raži ide prvo mjesto županiju bjelovarsko-križevačku (sa 36·46%). Sriemska, koja mjesto same raži više goji suražicu, zaostaje tuj pače za županijami ličko-krbavskom i modruško-riečkom. Kod ječma razmak je medju pojedinimi županijami nešto manji nego li kod ostalih žitarica, spomenutih u gornjem pregledu, a zanimivo je vidjeti, kako je tuj iza sriemske prva po redu županija ličko-krbavska sa 19% ukupne vriednosti.

Potanje moći će se u ostalom svi ti podatci izpitati i razpraviti tek, kad budu izradjeni i zaključeni pregledi o vriednosti produkcije za sve plodine, imenito pako za kuruzu, koja u nas važnosti svojom daleko pretiče sve ostale žitarice. — *Zor.* —

II.

Glavni izvještaj

o gospodarskih prilikah u obće.

Od 19. listopada do 30. studenoga 1893.

Uz male iznimke potrajalo je upravo krasno jesensko, razmjerno blago vrieme sve do 6. studenoga. Oštriji mrazovi zaredaše od 19. mjestimice tek od 22. listopada, a 27. i 29. istoga mjeseca nakvasilo je nešto malo oborina suho tlo. Od 6. studenoga pako, pak sve do pod konac mjeseca bilo je vrieme veoma promienljivo, kišom i sniegom obilno. Dne 8. osvanu dosta visok snieg na mokru tlu, ali ga doskora prilično okopni kiša, tako da su bila korita potoka i rieka prepuna a mnoge nizine po koji dan i pod vodom. Na 23. i noću od 23. na 24. studenoga dodje do upravo ljetne oluje i silna pljuska uz sievanje i grmljavinu po kotarih Grubišnopolje, Novska, Brod, Dolnji Miholjac, Mitrovica i Vukovar, a valjda i po drugih u istom potezu ležećih kotarih, iz kojih nisu o tom riedkom pojavu stigli nikakvi izvještaji. Te iste noći dapače pala je i silna tuča u Velikoj Kopanici kotara Brod, pojav po gotovu neobičan u to doba godine. Iza 23/24. zapade opet snieg te zavlada zimsko vrieme.

Sve do prve sedmice studenoga bilo je dakle vrieme veoma prikladno za obavljanje gospodarskoga rada svake ruke, kano malo koje jeseni, te se je u istinu po svuda i radilo, ako i ne svigdje potrebitim marom. U prvom je redu bilo branje i dobiranje kuruze glavnom brigom gospodara u onih krajevih, gdje su se kuruze dva do tri puta dosadjivale i dosijavale, te jih je bilo i u drugoj polovici listopada s česti dosta nedozrielih i nepobranih sve do kišâ u mjesecu studenom, imenito po mnogih mjestih u slavonskih županijah. Vriedno je kano gospodarstvenu riedkost zabilježiti to, da su u kotaru Slatina zadnje kuruze pobrane istom 8. studenoga tik pred prvim sniegom. Da je u tih stranah ostalo dosta kuruzinca nepospremljena, i da je premećanje vlažno ubrate i nedozriele kuruze po čardacih (kuružnjacih) zadavalo gospodarom puno rada i muke iztaklo je više izvještaja. Iz kotara veliko-goričkoga potužio se još g. izvjestitelj, da je pače 25. studenoga bilo sjerka na polju u snopju. Za tiem se nastavljala i dovršila sjetva ozimnih usjeva, pšenice, napolice, raži, ječma, repice i nešto malo lana ozimca, a gdje se dospjelo ranije tim poslom „ugarilo“ se za jarine, izvažalo gnoj na njive i u vinograde, te gnojilo, grebeničalo i povaljivalo trsje, a mjestimice i rovičalo (rigolovalo) za nove nasade. Ipak se je te ruke rada dosta malo obavilo, jer ga je zapriečilo i obustavilo kišovito vrieme, snieg i zima, te se je mjeseca studenoga malo koji dan moglo raditi na polju.

*

a) Stanje zimskih usjeva.

Akoprem je cieli mjesec listopad poslužilo tako liepo i poljskomu radu povoljno vrieme, te bi se moglo predmnievati, da se po cieloj zemlji i u svakom kraju mogla obaviti upravo po volji sjetva oziminâ, barem po imućnijih gospodarih, koji razpolažu svojom vlastitom radnom silom, to ima ipak sa svih strana kraj izvještaja, spominjućih, da je sjetva upravo po volji, kano malo kad, posve obavljena, za čudo mnogo i takih izvještaja, koji ističu, da je dosta toga ostalo neposijana u njihovom kraju, ponajviše s uzroka toga, što ima stari običaj sijati ozimine što moguće kasnije, i neka upravo čudnovata nada, da će se usjevom već dospjeti ma kako daleko odmakla jesen. Takva se običaja nedrže samo po ličko-krbavskoj i modruško-riečkoj županiji i po Banovini, nego i po ravnoj Podravini, gdje da ga podkriepljuju rečenicom „da raž najbolje uspjeva kad na posijanu odmah snieg zapade". Drugi uzrok što je ostalo po Slavoniji više nego obično neposijana tla bio je taj, što se je dugo čekati moralo s berbom kuruze, te većinom seljaci nedospješe prirediti kuruzišta za sjetvu koje ozimine. I sušna jesen donekle je spriečavala oranje. Kraj svega toga valja ipak konstatovati, da je u glavnom sjetva za dobe obavljena najboljim uspjehom po vanredno povoljnu vremenu, te da su srećom površine, na kojih nije s navedenih uzroka i zaprieka obavljena sjetva, razmjerno neznatne prama površinam za dobe posijanim. Posijaše pako kano ozimine: pšenicu, napolicu, raž, ječam, repicu i lan, i to od žitaricâ osobito pšenice više nego predjašnih godina, dapače počeše ju sijati u nekih bregovitijih krajevih Slavonije gdje to nije bio doselc običaj.

Svi su ozimi usjevi u pravilu liepo nicali, a raniji obusiše i ukorjeniše se upravno krasno; dapače mnogi izvještaji kažu do 15. listopada posijane usjeve i prebujnimi, izrazujući podjedno bojazan, nebi li se prebujni usjevi mogli podušiti pod debljim sniegom na kojem bi se s kiša i studeni uhvatila ledena kora. I za kasnije se usjeve redovito izvješćuje, da stoje dobro jer da su i oni liepo pokrili zemlju.

Do konca studenoga nisu ipak nastradali usjevi niti od sniega niti od mokrine, ako se neuzmu na oko dva tri izvještaja, koja spominju, da na nekih neocjedinah voda leži po usjevih, te da će biti kvara. Takovih mjestnih ošteta ima na neznatnijih površinah svake godine gotovo u svakom kotaru, pak jih nije ni od potrebe poimence navadjati.

Ozime žitarice, poimence pšenicu, oštećivao je u znatnijoj mjeri:

a) „c r v" (Drahtwurm, ličinka kukaca iz brojna roda Elaterida-Schnellkäfer, ponajviše vrsti Agriotes lineatus-Saatschnellkäfer) po kotarih D u g o s e l o, obćina Dugo selo, vrlo osjetljivo po pšenici; S l a t i n a, obćina Voćin, i gradu Požega.

b) „crv" i Cecidomyia destructor Say (Hessenfliege = Cecidomyia secalina Löw) po kotaru S l a t i n a obćina Miholjac gornji.

c) „vrlac" (gemeine Maulwurfsgrille, Werle, Gryllotalpa vulgaris Latz) po kotaru K r i ž e v c i, obćina Raven.

d) Najviše štete počiniše „miševi", po kotarih: K u t i n a, obćina Kutina; D a r u v a r, obćina Dežanovac; N o v s k a, obćina Novska; P o ž e g a, obćina Pleternica (iza silnih kiša ponestalo miševa); D j a k o v o, obćina Gorjan; O s j e k, obćine Valpovo trg i Valpovo vanjska, Bizovac; S l a t i n a, obćina Miholjac gornji i Bukovica nova; V i r o v i t i c a, obćine Virovitica, Lukač, Gradina i Špišić Bukovica; M i t r o v i c a, obćina Martinci i V u k o v a r, obćina Opatovac. Po kotarih Slatina i Virovitica brane se od mišje napasti trovanjem fosforovom kašom, ali pošto je fosfor ogavna okusa i vonja, to će se istom tada po savjetu g. izvjestitelja Wedemayera postići znatniji uspjeh, ako se fosforovom trovilu primješa meda.

Usjev ozime repice oštetile su znatno gusjenice „sovice" (Wintersaateule, Agrotis segetum W. V. = A. clavis Huffn.) u obćini Martinci, kotara Mitrovica, a po obćinah Kratečko i Topolovac kotara Sisak dapače u tolikoj mjeri, da se je moralo mnogo toga preorati i posijati pšenicom.

b) Gospodarski sustav i usjevni red, obhodnja (turnus, rotacija).

Osim gospodarskoga zavoda u Križevcih i većih vlastelinstva, rabi se obćenito po cieloj zemlji tropredielni žitnički sustav gospodarenja, tako zvano tropoljarstvo, po kojem su sve oranice razdieljene na tri prediela (rudine, hatare) 1. za ozimine, 2. za jarine i 3. ugar. Samo na posebnih česticah, takozvanih ogradah ili oborih, gospodari se slobodnije, ako se na tih ogradah negoji samo kuruza, kako je to mjestimice običaj, nego uz kuruzu razne okopavine, ponajviše korun, kupus, repa, blitve itd., te nešto trgovinskoga bilja.

Da se uzmogne za svaki kraj, te po tom i za cielu zemlju ustanoviti u koliko se je gdje od starine običajni čisti žitnički sustav tropoljarstva izpravio i popravio uvrstbom kuruze i drugih okopavina, te ponajpače raznih djetelinâ u usjevni red ili obhodnju, zamolio je statist. ured p. n. gospodu izvjestitelje u br. VII. na stranah 63. i 64. da izvole u svojih izvještajih koncem mjeseca studenoga potanje opisati način, kojim li se u njihovu području obavlja sjetva u obće, a poimence kojim se redom siju plodine jedna iza druge (obhodnja) te je primjerice, i da se olakša gospodi izvjestiteljem posao, stavio na str. 64. nekoliko pitanja sustavno poredanih, da se tako dobiveni podatci laglje mogu izcrpiti, obraditi i sastaviti u sustavnu i preglednu cielinu.

Dosele stiglo je žalibože statist. uredu razmjerno malo izvještaja, koji bi bili podpuno i izcrpivo odgovorili na pitanja (izvj. VII. str. 64) o načinu sjetve, ili bar podavali izvjestnih podataka o usjevnom redu ili obhodnji (rotaciji), postojećoj u dotičnom kraju. Mnogi izvještaj osvrće se samo na ozimine, izpustivši sasma jarine, a riedko koji spominje u usjevnom redu kuruzu, korun i djeteline, za koje se plodine ipak znade, da moraju u dotičnom kraju takodjer uvrštene biti u rotaciju već obzirom na površine, kojimi su zasijane po izkazih obćinskih poglavarstva. Pošto pako ima i takovih prediela, u kojih se osobito kuruza i korun itd., siju i sade izvan poljske rotacije po takozvanih

ogradah i „oborih“, to bi se ta okolnost, gdje je običajna, morala izrično iztaknuti u dotičnom izvještaju, da nenastane dvojba, nisu li te plodine pometnjom izostale iz usjevnoga reda.

Statističkom uredu nije s toga moguće već sada sustavno obraditi podatke, koji su mu stigli, već se mora zadovoljiti tiem, da jih redom priobćuje u ovih izvještajih uz neke stilističke promjene. Gdje bi mu se činilo da bi jih valjalo popuniti, dodao je to u zaporci, te umoljava što uljudnije gg. izvjestitelje, koji nadju u svojem izvještaju takvu primjetbu ili upit, da bi izvoljeli u kojem budućem mjesečnom izvještaju odgovoriti na stavljenu primjetbu i tako popuniti svoje jur prije priobćene podatke.

A sva ostala gospoda izvjestitelji, od kojih do danas nisu stigli stat. uredu podatci o usjevnom redu (rotaciji) i o načinu, kako se u njihovu kraju obavlja sjetva u obće, ponovno se što uljudnije umoljavaju, da bi izvoljeli prema naputku u br. VII. i str. 64. ovih izvještaja i obzirom na primjetbe na ovom mjestu iztaknute sastaviti i stat. uredu priposlati što vjerniji opis sjetve, ponajpače usjevnoga reda tako, da se za cielu zemlju uzmogne sabrati što podpunija i točnija gradja.

I. Županija Lika-Krbava.

1. Kotar Brinje, obćina Jezerane, izvjestitelj g. Eug. M. pl. Strižić: Jesenska sjetva nije se mogla obaviti, sbog čestih kiša i poplava po nizinah. Sije se samo ozima pšenica, a te se tek 10. dio posijao od onoga što se obično sije. Usjevni red: 1. korun u ugar pognojen; 2. pšenica ozima; 3. ječam jari i zob. Plug obični (drveni) oširoki; oru malene (uzke) brazde i plitko, jer je tlo kamenito. Ore se samo jednom bilo pod oziminu, bilo pod jarinu, a gnoji samo ugar, pošto ima malo gnoja. Sije se na priredjenu brazdu, a ne pod brazdu, ali se tlo dosta slabo priredjuje. Rabe „branu“, valjak nikad, i domaće sjeme, koje se sije iz ruke. Oraču plaća se po katast. jutru 9—10 for., bez hrane, što izore, posije i pobrana a ako samo izore, plaća mu se 5 do 6 for.

2. Kotar Gospić, obćina Medak, izvjest. g. M. Oklobdžija: Ozima sjetva obavljena za dobe uz pogodno vrieme. Sije se skoro sama raž ozima, dočim pšenice nekoliko jutara siju imućniji seljaci. Ozimine posijano nešto više od lani. *(Usjevni red?)* Plug drven, starinski, lagan, ali za sipku zemlju i snagu marve prikladan. Oru se osrednje širine slogovi, samo jedanput za svaki usjev, dosta plitko. Brana je od granja bukova, valjak nerabi. Sjeme domaće, do 90 kg. za ozimine na kat. jutro, a siju rukom. *(Da li pod ili na brazdu? gnojenje?)* Oraču se plaća za dan oranja ($^1/_2$ kat. jutra) 1 for. 50 nč. do 2 for. *(sa ili bez hrane?)* Uz plug dodje i sijač.

3. Kotar Lapac, obćina Srb, izvjest. g. Mićo Rašuo: Do 30. stud. nije bila sva sjetva ozimina obavljena sbog lošega vremena, a sije se samo ozima pšenica i raž, prva iza pognojene kuruze a potonja iza pognojena koruna. (*Usjevni red imao bi se popuniti sa jarinami: ječmom, prosom, heljdom itd.*) Plug takozvani drveni, a brana od granja ili trnja. Oru primjereno tlu, a siju domaće čisto izredjeno sjeme, na 1 jutro katastralno 50—60 kg. pšenice a raži nešto manje. Dan oranja ($^1/_2$ katast. jutra) plaća se oraču po 1 for. uz hranu, a 2 for. bez hrane, sijaču 80 do 100 novč. bez hrane, 50 novč. uz hranu.

4. Kotar Otočac, obć. Vrhovine, izvj. g. Simeon Končar: Ozima sjetva sva obavljena, siju se pšenica i raž kano ozimine. Usjevni red: 1. kuruz pognojen dobro, 2. ječam, 3. pšenica, 4. pir ili zob. *(A kako sljede u ovom redu ugar, korun, proso, heljda?)* Oru domaćim (drvenim) plugom, na slogove osrednje širine, i to samo jedanput pod svaku plodinu ni plitko ni duboko, a siju iz ruke obično pod brazdu, domaće sjeme po prilici $1^1/_4$ hl. pšenice i isto toliko raži. Plug stoji na dan ($^1/_2$ jut.) 1·66 for. do 2 for. bez hrane, a 1 for. uz hranu; dočim si je sijač svaki sam svoj.

5. Kotar Udbina, obćina Podlapača, izvjest. g. Juco Dasović. Sjetva obavljena sva za dobe. Od ozimina sije se samo u poreznoj obćini Pisač na „osušici“ raž, jer narod izbjegava od zimskih povodnja sijati ozimine po neocjednoj ravnici. Posijano je nešto više nego lani, i to iza okopavina pognojenih, manje na pognojenu prelogu. *(Izvolite priobćiti, kojim se redom sve jarine: korun, ječam, proso, možebiti i pšenica, raž itd. siju jedna iza druge na jednoj te istoj površini, te ima li ugara i kakva, te što se unj sije?)* Rabi drveni plug, i brana od granja, običajni su uzki slogovi i plitko oranje, a siju iz ruke do 120 lit. raži na kat. jutro. *(Da li se sije pod brazdu ili na brazdu?)* Svaki si sam ore pod ono malo ozime raži. *(A pod jarine?)*

2. Županija Modruš-Rieka.

1. Kotar Čabar, obćine Gerovo, Plešce, izvjest. g. M. Martinčić: Ozimih usjeva neima. *(Izvolite priobćiti usjevni red i od ono malo jarina, ubrojivši amo korun i djeteline, što se u tamošnjem kraju goje!)*

2 Kotar Delnice, obćine Delnice, Lokve i Crnilug, izvjest. g. M. Bolf: Ozimih usjeva neima. *(Izvolite priobćiti usjevni red jarina!)*

3. Kotar Ogulin, obćine Josipdol, Modruš i Oštarija, izvjest. g. Franjo Kostelić: Sjetva ozimina nije se mogla sva obaviti, jer su u listopadu spremali još kuruzu, korun i stelju, a od 8. studenoga nastupilo nepovoljno vrieme. Od ozimina posijano je pšenice, raži i ječma, po prilici koliko i lani, ali će se još toga sijati, čim vrieme dopusti. Usjevni red: 1. Pognojena kuruza, 2. pšenica, raž, 3. proja, djetelina, 4. ječam na prosištu pognojen. *(A korun? Ugar?)* Veći gospodari služe se plugom Zugmayerova ili Vidačeva sustava, ostali domaćim malim plugom, prvi oru na široke slogove i prilično duboko, potonji na uzke slogove i dosta plitko. Iza koruna siju pod brazdu, inače na priredjeno tlo. Brana se rabi obćenito, valjak samo za posijanu proju. Nekoji škrope sjeme raztopinom modre galice, drugi octikom, većina očisti ga samo na rešetu. Pšenice i raži uzimlju po kat. jut. po 1 hl., ječma 0·75 hl. Samo kad se sjeme posve izrodi, onda kupuju od drugud dobro sjeme, koje se sije iz ruke. Jutro oranja, računajući hranu oraču i blagu, dodje na 6 for., sijač na 1 for., kopač po 50 novč., a branjanje do 2 for.

3. Županija Zagreb.

1. Kotar Jaska, obćina Plešivica, izvjest. g. Mirko Ivanić: U ravnici siju se sve ozimine. *(Kojim redom, uvrstivši u taj red i jarine, okopavine te djeteline?)* Po briegovih župe plešivičke zakapalo se pira, pšenice, raži i ječma na ovaj način: Po kuruzi pobacaju sjeme te ga motikom zakopaju. Kad sjeme nikne i njiva se ozelenila, tad se kuruza trga i kuruzinac sječe, a sve to bez kvara. Pod ozimine se neore zato, jerbo u kuruzi neima drača, naime koštrebe, a k tomu su plugovi skupi. Plug stoji na dan 5 for. uz hranu volovom i plužaču.

2. Kotar Glina, a) obćina Klasnić, izvjest. g. Janko Jakšić: Ozima sjetva mogla se je sva vrlo liepo obaviti. Posijano je pšenice, raži i ječma. ponajviše po kuruzištu, riedko gdje i to vrlo malo ječma po ugaru. Usjevni red: 1. ugar, 2. kuruza pognojena, 3. pšenica, raž, jačam. *(Jarine, korun, djeteline?)* Plug se rabi drveni, za koji si drveninu sam seljak napravi, a kovač okuje. Oru uzke slogove i dosta plitko, ali bolji gospodari ipak sve to više sliede primjer inteligencije, te oru šire i dublje. Samo jedan put se ore, brazda se nakopa i brana, a većina sije pod brazdu sjeme domaće, koje se dan, dva prije sjetve pomješa prašinom od živoga vapna, na kat. jutro po $1^1/_2$ hl. pšenice, 1 hl. raži i ječma sve iz ruke. Oranje stoji po kat. jut. 4 for. sijač i kopač, kano svaki drugi težak 33 novč. na dan. *(Uz ili bez hrane?)*

b) Obćine Kraljevčani i Mali Gradac, izvjest. g. Gajo Trivanović: Do vrlo malih iznimaka obavljena je sjetva ozimina i to pšenice, raži i ječma, suražice posve neznatno. *(Izvolite priobćiti, kojim se redom siju sve plodine na jednom te istom zemljištu jedna iza druge!)* Ostale prilike kano kod obćine Klasnić. Oraču se plaća za dan oranja ($^1/_2$ jut.) 1 for. 66 novč. uz hranu. Tko nemože gotovim platiti, daje oraču u zamjenu 5 težaka.

3. Kotar Petrinja, a) obćina Gora, izvjestitelj g. M. Mioković: Do konca studenoga zaostao do treći dio sjetve neobavljen. Siju ove ozimine: pšenicu, raž, ječam i pir, svake godine gotovo u jednakoj možini. Plug starinski domaći, samo bolji gospodari imaju plugove iz tvornice naručene. Samo potonji oru na šire slogove i dublje, dočim većina ore uzke slogove i plitko, tek 6—8 cm. duboko. *(Usjevni red?)* Sije se na priredjenu brazdu i zabrana, a sjeme, od 2—3 godine ovamo, napredniji kvase u vapnu ili u raztopini modre galice. Sav gnoj se izvaža s proljeća pod kuruzu. Na kat. jutro potroši se do 120 litara sjemena domaćega, koje siju iz ruke. Jutro oranja stoji 4—5 for., a sijač dobije jesensku nadnicu od 33 novč. *(Sa ili bez hrane?)*

b) obćine Hrastovica i Pračno, izvjest. g. V. Benak: Sjetva s veće česti porano dovršena na ocjedinah i dobru zemljištu, po nizinah je ostalo nešto nedovršene. Posijalo se je pšenice, raži i ječma, no za 35—40% manje od lani, sbog kasno dospjele kuruze, zatim sbog mokra vremena nastala 6. stud.. *(Kojim se redom siju plodine jedna iza druge po položinah, kojim po visočinah?)* Gnoji se pod kuruzu, ore jedanput drvenimi i jednostavnimi gvozdenimi plugovi ponajviše na uzke slogove od 8 do 13 cm. duboko, te sije na priredjeno tlo, riedko kad pod brazdu. Brana se rabi redovno, a valjak samo kad je suho oranje. Sjeme narod medjusobno mienja, te ga neki navlaže prije sjetve vapnenom vodom i modrom galicom. Katastr. jutro oranja plaća se po 3 for. 50 novč., do 4 for., a sijač 70—80 nč. uz hranu i piće, ili bez svega 1 for. 50 novč. do 2 for.

4. Kotar Vrginmost, obć. Čemernica, izvj. g. N. Tepšić. Posijana je: pšenica, raž i suražica, svega ukupno manje od lani, jer su nastale kiše i povodnje, same je pako pšenice razmjerno za $^1/_3$ više posijano, nego lani. Gnoji se pod kuruzu, ore običnim drvenim plugom na uzke slogove i plitko, i to s toga što je zemlja dosta povodna i neplodna, pak se nesmije orati na široke slogove i duboko. *(Usjevni red svih plodina?)* Sije se većinom po brazdi, ali i pod brazdu, sjeme domaće nakvašeno raztopinom modre galice ili kreča. Narod obavlja sjetvu ili u zajam ili svaki sam sebi.

4. Županija Varaždin.

1. Kotar Ivanec, za sav kotar, izvj. g. Milan Kučenjak: Sjetva obavljena je sva u pravo doba. a siju se: pšenica, raž i ječam, najviše raž. Posijalo se koliko i lani. Ugara ima „zelena" zasijana djetelinom i podpuna (crni ugar), kad se neko vrieme na zemljištu ništa nesije. već samo po tri puta preorava, da se pod jesen posije ozimina. Vlastela siju oziminu iza djeteline, seljaci iza kuruze. Obhodnja (rotacija, usjevni red) jest obično ova: 1. kuruza pognojena, 2. raž, 3. djetelina, 4. pšenica, 5. zob Gnoji se redovito pod kuruzu, kadšto i pod raž. U narodu imade još drvenih plugova, al jim se broj smanjuje te se i seljačtvo služi većinom željeznimi plugovi, najobičnije Zugmayerovim i Vidačevim plugom. Oru još uvjek na uzke slogove te plitko, pod ozimine samo jedanput. Ako tko više puta ore, zaorava gnoj pod zadnje oranje. Žito se sije na valjano priredjeno tlo, a kuruza pod brazdu ili na redove pod motiku. Brana se upotriebljava, valjak ne. Sjeme se pomno odabire. Pšenice i raži siju na kat. jutro 112 litara, zobi nešto više. Sjeme narod mienja, kupujući ili zamienjujući ga sa udaljenijih mjesta. Sije se iz ruke. Oraču se plaća za jedno jutro od 1600□° 5 for. uz hranu oraču i blagu. Sijaču kano običnu težaku 20 novč. na dan uz hranu.

2. Kotar Krapina, obćina Krapina, izvjest. g. J. Rehorić: Ozima sjetva obavila se je svagdje u pravo vrieme, a posijalo se malo pšenice i ječma, najviše raži na malo većoj površini od lani. Posijano većinom po kuruzištu, na ugar malo tko sije ozimine. *(Obhodnja ozimih i jarih plodina?)* Gnoji se obično pod kuruzu, redje pod usjev, a ore dosta plitko na uzke slogove, dočim po brdovitijih položajih zemlju prekapaju, a neoru. Sije se pod brazdu, domaće sjeme iz ruke, plaćajući, komu treba, 5 for. po katast jutru oraču.

3. Kotar Ludbrieg, obćina Martijanec, izvjest. J. Kruščec: Po liepu vremenu ove jeseni više posijano nego lani ozime pšenice, raži i ječma. Strn i ugar ore se po tri puta, kuruzište samo jedanput. *(Izvolite priobćiti usjevni red (rotaciju) svih ozimih i jarih plodina, koje se siju!)* Sije se na valjano priredjeno tlo i pobrana, a vlastelinstva rabe i valjak. U porabi su željezni plugovi, seljaci zamienjuju sjeme medjusobno, vlastelinstva naručuju sa strane. Po katast. jutru plaća se oraču 3 for., a sijaču na dan 40 novč. Za ozimine se troši po jutru 120 lit. sjemena.

4. Kotar Novimarof, obć. Varaždinske Toplice, izvjestitelj g. Fr. Štefan. Najviše je posijano raži, manje pšenice i ječma. *(Usjevni red ili rotacija?)* Običaje se gnojiti pod svaku plodinu, ako je zemlja slaba, inače pod kuruzu, dočim se pšenica najradje sije na djetelištu. Pod ozimine ore se najčešće samo jedanput, tek mogućniji i dva puta, plugom običnim drvenim na uzke slogove oplitko. Vlastela i veći posjednici oru na široke slogove, osrednje duboko željeznim plugom. Brana se rabi obćenito, valjak tek gospoštije. Narod nemienja sjeme, a sije po jutru do 120 litara sjemena. Oraču se plaća na dan 3 do 4 for., a sijaču 40—50 novčića.

5. Kotar Zlatar, a) obćina Zajezda, izvjest. g. V. Crnajšek: Posijalo se je do 30. studenoga raži do 300 jut., pšenice oko 50 jut. a ječma do 20 jut. svega razmjerno malo, jerbo kuruza zaprema najveće površine, te pošto je kasno sazriela, ostalo je kuruzišta, na koja seljaci obično siju ozimine, sbog loša vremena dosta neposijano. Obhodnja: 1. ugar, 2. kuruz pognojen, korun, malo pšenice, 3. raž, malo pšenice i još manje ječma većinom na koruništu. *(Izvolite ovaj usjevni red popuniti jarinami i djetelinom!)* Narod i vlastela oru željeznim plugom Zugmayerova sustava; riedko u koga vidi se drveni plug. Samo jedna gospoštija rabi i dvo- i trobrazdni plug. Narod ore na uzke a vlastela na široke slogove, većinom plitko i po jedanput Tko ore dva puta, gnoji pod drugo oranje. Domaće se sjeme čisti „vejačami" i sije iz ruke, samo jedno vlastelinstvo sije strojem. Plaća oraču na dan 2 for i hrana blagu i oraču.

b) Obćina Hrašćina, izvjest. A. Debeljak: Ozima sjetva nije sva obavljena do konca studenoga nešto s toga, što je kuruza kasno dozriela, a nešto sbog nepovoljna vremena. Najviše je posijano raži, manje pšenice i ječma, svega na manjih površinah nego lani. Raž i ječam posijani su na kuruzišta i koruništa, pšenica na bobištu. *(Izvolite priobćiti usjevni red za sve plodine, koje se siju.)* Sve ore željeznimi plugovi seljaci na uzke, gospoštije na široke slogove, a siju na priredjenu brazdu. Brana se obćenito rabi, valjak ne. Seljaci siju domaće sjeme rukom, gospoštije strojem, pšenice i raži 1 hl., ječma nešto manje po kat. jutru. Jutro oranja stoji 4 for. 50 novč. a sijač dobije običnu nadnicu od 30 do 35 novč.

5. Županija Bjelovar-Križevci.

1. Kotar Bjelovar obć. Berek. izvj, M. Dubravac: Ozima sjetva pšenice, raži i ječma obavljena je po sgodnom vremenu na nešto većoj površini od lani. Osobito se je pšenice više posijalo, gotovo za 30%. *((Izvolite priobćiti red kojim se siju sve plodine, ozime i jare, jednu godinu iza druge na istom pregonu!)* Ugar se ore tri puta, takozvanim „češkim plugom" (ruhadlom) a gnoj zaorava pod treće oranje. Obično gnoje pod kuruzu, pšenicu i ječam. Naseljenici oru na table, urodjenici na široke slogove. Koji oru na table, (Česi, Magjari i Njemci) oru pliče, do 10 cm. duboko, nego li kad se ore na slogove. Samo kad je sušno siju pod brazdu, inače na priredjenu mekotu, te tad pobranaju. Valjka netreba, Nekoji samo izmienjuju sjeme. većina sije svoje sjeme, poškropivši ga smiesom živa vapna i modre galice prije sjetve. Svi siju rukom, po kat jutru pšenice 90—110 kg. prema snazi tla, raži 85 kg. a ječma do 90 kg. Za jedno jutro rahla oranja plaća se bez hrane 2 for., a livade ili ledine 4 for., sijač dobije uz hranu 50 novč. nadnice.

2. Kotar Gjurgjevac, obćine Kloštar i Sesvete, izvjest. g. R. Filipašić: Sjetva ozimina nije se mogla onako obaviti, kako bi trebalo, te su mnogi gospodari sjetvom zaostali, ponajviše s razloga, što je osobito u sesvetskoj obćini običaj kasno sijati ozimine. Što je posijano, to je sve skoro raž, malo pšenice i napolice (suražice). Ugara ima vrlo malo, te se ozimine nesiju u ugar, nego iza kuruze; gdjetko sije redom više godina na istoj zemlji raž, iza proje sije se kadšto takodjer raž, ali tad bude raž slaba. Obhodnje gospodarske gotovo ni neima, budući pojedini gospodar malo ima zemalja pa onda sije uzporedo raž ili kuruzu. Gnojiti se običaje ponajviše pod kuruzu, proju i korun na pjeskovitu tlu. *(Izvolite ipak pokušati sastaviti usjevni red (rotaciju, turnus), kojim barem veći posjednici siju i sade: kuruzu, korun, proju, raž, napolicu, pak valjda još koju jarinu i djetelinu jednu za drugom na istom pregonu.)* Ore se gvozdenim plugom na uzke slogove dosta duboko, prem još svedjer na mjestih ne dosta duboko, i to pod ozimine ponajviše samo dva puta, gdjetko pače samo jedan put, pošto je tlo pjeskovito, a gnoj se zaore pod prvu brazdu. Upotriebljuje se brana željeznimi, al i sa drvenimi zubci, poraba valjka riedak je pojav. Vrlo riedki su seljaci, koji sjeme običavaju kvasiti modrom galicom. Po kat. jutru troši se do 120 lit. sjemena ili nešto manje, te ga mienjaju ako je moguće, ali sistematički za tim neidu Za oranje i sijanje plaća se po jutru 3 for.

3. Kotar Križ, obćina Križ, izvjest. g J. Cvianović: Sjetva pšenice, raži i ječma, sve na površini kao lani, već je bila obavljena u listopadu. Usjevni red: a) u dolini: 1. ugar, 2. kuruza pognojena, 3. pšenica, ječam, proja: b) gorjani siju 1. ugar, 2. proja, ječam pognojen, 3. kuruza pognojena, 4. raž, ječam. Pšenica se kod gorjana samo iznimno sije u bolje tlo, koje se nije dospjelo zasaditi kuruzom *(A korun, možebit heljda i djetelina?)* Plug kojim narod ore jest patvorina Zugmayerova i Hohenheimskoga sistema, kojim domaći kovači što šta pridometnu ili odmetnu te lemeš, plužaricu, gredelj itd. po svojoj uvidjavnosti udese i za težke zemlje prirede. Ipak će se malo gdje naći dobar plug, te se po starom običaju mora brazda nakapati i slog slagati motikom. Širina sloga ima samo četiri brazde. Već od šest brazda slog zovu širokim. Samo Česi naseljenici oru razumno na više hvati širine. Dubljina brazde nepromašuje 15 do 20 cm. Pod kuruzu ore se u svakom slučaju samo jedan put; pod žitarice na ugaru tri puta, na strni ako je mekota laka samo dva puta, inače 3 puta; za proju samo jedan put. Gnoj se kod višeputna oranja zaorava pod zadnju brazdu. Osim Čehâ siju svi pod brazdu, trošeći po kat. jutru sjemena: pšenice 1·5 do 1·8 hl., ječma 2 do 2·5 hl. raži 1·5 do 2 hl. u obće nerazmjerno mnogo. Vjetrenjačom čiste sjeme, pšenicu pako počimlju mnogi u galici močiti prije sjetve, nemienjajući sjemena. Brana se rabi jednostavna sa željeznimi zubci, valjak ne. *(Trošak oranja?)*

b) občina Čazma, izvjest. g. J. Kolarić: Pošto je područna občina g. izvjestitelja obsežna, a nepovoljno vrieme nije dopuštalo, da si g. izvjestitelj osobno pribavi točnih i pouzdanih podataka o sjetvi za svaku pojedinu poreznu občinu svojega područja, to priobćeni ovdje podatci vriede samo za poreznu občinu Miklouš: U toj je občini posijalo 110 gospodara 15 hl. pšenice, 150 hl. raži — nešto više od lani — i 4 hl. ječma. Pšenica i ječam posijane su sve po ogradah na kuruzištu, raž većinom po ugaru. Koji neimaju blaga ni gnoja, siju raž po kuruzištu, a s proljeća opet kuruzu po ražištu, dakako slabim uspjehom. *(Izvolite obzirom na sve ozime i jare plodine, koje se u obće goje sastaviti usjevni red, kojim jednu plodinu siju iza druge a) po poljih, b) po ogradah.)* Oru sve to više željeznimi plugovi za kuruzu na uzke slogove dosta duboko a gnoje pod kuruzu. Pod ozimine „ugare“ tri puta; a brazdu nakapaju. Brana i valjak rabi ponajviše kod sjetve prosa i heljde. Sjeme se nemienja, samo pšenicu kvase prije žetve u raztopini modre galice. Oraču se plaća uz hranu po kat. jutru 3 for., ili daje u zamjenu 7 težaka.

4. Kotar Križevci, a) občina Sv. Ivan Žabno, izvjest. g. J. Žmara: Sjetva ozimina mogla se je sva za dobe obaviti, a posijano je pšenice, raži i ječma na površinah po prilici kao prošle godine. Obhodnje: a) 1. Ugar, 2. raž, 3. heljda, 4. raž. b) 1. ugar, 2. pšenica, 3. proso, 4. kuruza pognojena, 5. ječam, nešto pšenice, 6. djetelina iza ječma, proso iza pšenice, 7. pšenica iza djet., kuruza pogn. iza prosa. Zugmayerovim se plugom ugari po tri puta pod ozimine, a gnoj zaorava pod treću brazdu kad se gnoji. Sije se pod i na valjano priredjenu brazdu. Brana se rabi obično, valjak samo u vrieme velike suše. Sjeme se čisti vjetrenicom i trieurom (triebilom), a pšenica se priredjuje živim vapnom za sjetvu. Na jedno jutro troši se sjemena: pšenice 1 hl., raži $1^1/_2$ hl., ječma 1 hl., a gdje pšenicu zaoravaju i više od 1 hl. Samo domaće sjeme rabi. Oranje 1 jutra stoji 5 do 6 for., sijač 1 for., a drljanje 1 fov. 50 novč.

b) občina Vojakovac, izvjest. g. St. Lepušić: Sjetva ozimina obavila se je sva. Posijano je više od lani pšenice 2%, raži 4%, ječma 1%. U ugar posijana je raž i pšenica, na kuruzištih pšenica, raž i ječam. Dvogodišnja je obhodnja: jedne godine okopavina, pod koju se većinom gjubri, druge godine strn, a lošija zemljišta ostavljaju se tri godine na ugaru, na kojih se sije heljda i proso. Ponajviše se gjubri ječmu i pšenici. *(A što se sije ili sadi iza tako valjda na ugaru pognojenih žitarica?)* Zugmayerov plug za teža, a Vidačev za laglja zemljišta občenito se rabe. a oru se uzki i široki slogovi prema položaju tla i to dosta duboko. Pod ozimine se ugari po tri puta, te se gnoj zaorava pod treću brazdu. Sjeme siju na valjano priredjeno tlo ili kako vele pod „osredak“, te ga valjano podrljaju. Nečisto sjeme čiste većim dielom na trieuru kr. ratarnice u Križevcih. Sjemena treba po kat jutru 1·1 do 1·3 hl. pšenice, 0·8 do 1·1 hl. raži, 1·2 do 1·4 hl. ječma, i to je sve domaće sjeme. Na dan se plaća oraču uz hranu njemu i blagu 3 do 4 for., sijač se ne plaća posebice, jer sije gospodar sam ili orač.

5. Grad Križevci, izvjest. g. M. Jurčić: Ozimina pšenice, raži i ječma posijano na povoljnu vremenu nešto više nego prošle godine. Obhodnje tuj neima stalne, osim kr. gospodarskoga zavoda, koji se služi izmjeničnim (mjenbenim) sustavom gospodarenja u 12 pregona ovim usjevnim redom ili obhodnjom: 1. kuruza, 2. ječam, 3. djetelina, 4. pšenica, 5. grahorica, 6. zob, 7. korun. 8. zob, 9. djetelina, 10. pšenica. 11. grahorica, 12. raž. *(Pošto većina gospodara ipak na jednom te istom zemljištu razne plodine sije i sadi, to bi možebiti ipak moguće bilo ustanoviti neki tipični red usjeva barem za veća gospodarstva?)* Seljaci oru većinom željeznimi plugovi i to Zugmayerova sustava ponajčešće na uzke slogove, dočim inteligentniji oru široke slogove, što sve više i narod nasljeduje. Ore se občenito srednje dubljine, pod ozimine dva puta, a gnoj dolazi pod drugu brazdu. Obično se gnoji pod kuruzu. Sije se pod brazdu i na priredjeno tlo, narod rukom, vlastela i zavod strojem. Branu svi rabe, valjak vlastela i zavod. Uz vlastelu i zavod povodi se samo nekolicina, priredjujući sjeme raztopinom gašena vapna i modre galice. Sjemena ozimina troše 140 do 160 kg. po kat. jutru i to narod samo domaće sjeme. Za jedno jutro oranja i sijanja se plaća 5 for. (*Hrana?*)

6. Županija Požega.

1. Kotar Brod, obć Velika Kopanica, izvjest. g. A. Vidaković. Svi su ozimi usjevi posijani i to pšenica, raž, suražica, ječam i olaj ili repica, većinom na ugar, riedko gdje iza kuruze. Narod gnoji po mogućnosti za svaku plodinu. (*Izvolite priobćiti obhodnju, t. j. onaj red, kojim se siju sve plodine jare i ozime, što no se na polju goje jedna uzastopce iza druge, neizpustivši ni djetele, ni grahorice ni koruna. ako se sadi u polju!)* Ore se plugom gvozdenim ponajviše sustava Vidačeva na široke slogove i u pravilu duboko, ugar tri puta, a drugi put se zaorava gnoj. Sije se li na priredjeno tlo. Brana rabi, valjak nije potrebit. Sjeme se čisti trieurom. Riedki su, koji ga moče u raztopljenoj modroj galici protiv snieti. Svi siju iz ruke domaće sjeme, na jutro $1^1/_2$ hl. žitarica, a 10 kg. olaja. Za oranje se plaća oraču i sijaču po jutru 5 for. uz trokratnu dnevnu hranu.

2. Kotar Požega, a) občina Kutjevo, izvj. g. P. Krempler: Ozimina mogla se je sva posve lasno posijati jer je tomu vrieme najpovoljnije bilo. Sijalo se koliko i prošle godine i to pšenice u najvećoj mjeri, iza nje suražice i raži, a ječma dosta malo, jer neima dovoljno gnoja, bez kojega on nemože uspjevati. Seljaci imaju svoje rudine, gdje svake druge godine siju oziminu. Od zemljišta što na ugaru leži uzme se svakoga proljeća po obćem dogovoru jedan komad (hatar) u kom svatko po malo zemlje ima, i na jednom takovom komadu sije se zob, na drugom kuruza, nu zob se sije najradje na kuruzištu i to bi jedina obhodnja bila. *(Prema tomu bila bi sva polja razdieljena na 1. ugar, 2. ozimine, 3. jarine; a obhodnje dvie: a) 1. ugar, 2. ozimine pognojene i b) 1. ugar, 2. kuruza pognojena, zobi malo, 3. zob iza kuruze. A gdje se sije ono malo djeteline i grahorice?)* Tlo je takovo, da ako se samo dobro ore triput i kadkad malo gnoji, vrlo obilato rodi pšenicom, raži i napolicom, makar i nebili ini uvjeti najpovoljniji. Običaje se gnojiti pod kuruzu i pod ozimínu, ali se u obće vrlo slabo gjubri. Ore se većinom drvenimi plugovi, ali ima dosta već i gvozdenih imenito u Njemaca i naših boljih hrvatskih seljaka. Vlastela i zakupnici oru

dakao svi gvozdenimi plugovi. Brane ili „zubci“ imaju obično drvene klinove, malo u koga gvozdene, jer je zemlja laka. Većina ore na široke slogove 8—12 cm. duboko, pod ozimine tri put, pod kuruzu jedan do dva puta, a pod grahoricu jedan put, te se gnoj zaorava kako se kad dospije, za kuruzu obično pred sjetvom. Sjeme se sije pod branu, na jutru 150 do 180 litara ozimine, a toliko i zobi. Pšenicu većina kvasi u „očnjaku“ (modroj galici). Vrlo su riedke iznimke, koji bi uzeli sjeme od susjeda ili iz drugoga sela. Za dan oranja plaća se 2 for., za branu 1 for., a sijač je onaj koji i pluži. Vlastela nedavaju ni hrane ni pića, seljaci pako i obrtnici davaju oraču jedno i drugo.

b) općina Kaptol, izvjest. g. Š. Vudi: Posijane su ozimine pšenica, raž i ječam. Povodeći se narod za vlastelinstvom, počeo je sve to više sijati pšenicu mjesto raži, te prema tomu češće zemlju gnojiti i bolje obradjivati. U obće je ove godine za kojih 10% više posijano ozimina, nego prošle godine. Do 75% svega usjeva se posijalo na strnište ječmenovo, te na kuruzišta i iza ostalih okopavina, a samo 25% na ugar. *(Izvolite priobćiti obzirom na sve plodine jare i ozime te djeteline usjevni red, eventualno redove, kojim se siju i sade od godine do godine plodine jedna iza druge!)* Običaje se gnojiti pod kuruzu, ali i ugar pognoje, kad kane sijati unj pšenicu i ječam. Ugar se ore tri puta, a gnoj zaorava pod prvo oranje. Česi i vlastelinstva siju obično po „dvojaku“. Sije se na priredjenu brazdu i tad pobrana. Samo vlastelinstva rabe kadkad valjak. Obćenit je običaj sjeme, naročito pšenicu nakvasiti u raztopini modre galice. Vlastelinstva troše po katast. jutru sjemena: pšenice 1 do $1^1/_8$ hl.; raži $1^1/_8$ do $1^1/_4$ hl., ječma $1^1/_8$ do $1^1/_4$ hl., te siju „sijalom“ ali takodjer iz ruke, a seljaci redovito iz ruke, trošeći ipak nešto više sjemena nego li vlastelinstva. Seljaci nemienjaju sjemena, dočim to čine vlastela. Oranje i sijanje 1 katast. jutra stoji 3 for., branje 1 for., sijača posebnoga plaćaju vlastelinstva na dan po 80 novč. i litru vina.

7. Županija Virovitica.

1. Kotar Dolnji Miholjac, a) obćina Dolnji Miholjac, izvjest. g. D. Kreppe: Sjetva ozimina obavljena po dobru vremenu, te nije ništa neposijano ostalo, a posijalo se pšenice, suražice, raži, ječma i repice (olaja), koje se iza ugara, kuruze i grahorice siju. Usjevna osnova je trodjelna (tropoljna) i to $^1/_3$ su ozimine, $^1/_3$ zob, kuruz, lan i konoplja obično pognojena, $^1/_3$ grahorica i čist ugar, kojega sad sve manje biva. Narod se služi željeznim Vidačevim plugom, brana ima u porabi željeznih i drvenih. Za obradjivanje kuruze rabi se marquer (biljažilo na 28″ (74 cm.) red od reda, a okapa se exstirpatorom (prahačom), nagrće pako kultivatorom (ogrtalom) a zatim popravljaju težaci motikom. Ugari se po tri puta, oru 4 do 5″ (10·5 do 13 cm.) duboko na slogove 2 do 4° (3·79 do 7·78 m.) široke. Sjeme se čisti trieurom (triebilom) a pšenica se moči raztopinom modre galice. Sjetva je na omaške rukom na katast. jutru do 1·5 hl. sve domaćega sjemena. Za 1 kat. jutro oranja plaća se 3 for., za brananje 1 for. Sijač dobije 1 for. na dan i hranu.

b) obćina Moslavina, izvjest. g. Béla Čačinović: Jesenska se sjetva pšenice, suražice, raži, ječma i malo olaja po liepu vremenu u pravo doba obavila, a najviše se sije pšenice. Sve do najnovijega vremena bile su sve zemlje na dvoje razdieljene, te se sijalo svake druge godine ozimine po ugaru. U novije doba siju iza ozimina sve to više jarine, u najvećoj mjeri kuruze, malo jaroga ječma više zobi, te poslje jarina na njivah bliže sela djeteline obične, više grahorice i nekolicina lucerne. *(Izvolite priobćiti, kojim redom sliedi jedna plodina iza druge, uzevši na oko i okopavine, ako se sade u polju.)* Ali kraj svega toga, što se više gnoji nego prijašnjih godina, ima mnogih zemalja, koje nisu gnojene preko 15 godina, pak s toga i daju slab prirod. Najvećma se običaje gnojiti pod kuruzu, i pod pšenicu. Običajan je gvozdeni plug domaćega proizvoda, kojim se ore na uzke slogove i plitko, a brane su sve od drveta. Gnoj se zaorava pod zadnju brazdu, a sjeme se nesije nikad pod brazdu i zabrana. Valjka nerabi narod Sjemena ozimina troše po jutru do 1·8 hl. seljaci, vlastela mnogo manje, jer siju sijalom, a ne rukom. *(Trošak po jutru oranja i sijanja?)*

2. Kotar Slatina, obćina Voćin, izvjest. g. Stj. Kovač: Do 30. listopada nije bila dospjela sva sjetva, jer se je moralo dugo čekati dok je dozriela sva kuruza. Posijalo se je raži, suražice i pšenice, svega po prilici koliko i lani. *(Kojim se redom siju sve plodine na istom pregonu jedna iza druge? Bit će tuj više rotacija ili usjevnih redova u običaju!)* Vlastela, zakupnici i neki bolji gospodari oru široke slogove, seljaci pako, uzke, vrlo uzke, izpričavajući jih što brdovitim položajem, što jesenskimi i proljetnimi oborinami. Većina seljaka ore tako zvanimi drvenimi, vlastela i zakupnici gvozdenimi plugovi i to prilično duboko, poimence pod kuruzu. Ugari i žitna strništa oru se po tri puta. Samo ako se na strništu odmah iste jeseni sije ozimina, to se strnjak ore dva puta. Sije se pod brazdu, uz porabu brane. Valjak rabi samo vlasteli i zakupnikom. Na jedno kat. jutro treba seljaku 2—3 hl. sjemena (?) Sjeme neki izmienjuju, neki ne, ali svi ga čiste na trieuru, sijući iz ruke, vlastela i zakupnici pako strojem. Sijač dobije 60 nov. nadnice i hranu, ili bez hrane 1 for. i tri napitka. Plug stoji 3 for. i 3 put piti, ili 2 for. i hranu. Drljača stoji 1 for. 50 novč., i tri puta piti ili 1 for. i hranu po kat. jutru.

8. Županija Sriem.

1. Kotar Ilok, a) obćina Susek, izvjest. g. J. Mihaljević: Zimska sjetva obavljena je sva uz vrlo povoljno vrieme. Posijana je pšenica, napolica (suražica) i ječam sve u ugar. na po prilici jednako velikoj površini kao i prošle godine. Usjevni red: 1. ugar, 2. pšenica, suraž, ječam, 3. kuruza ili ječam. *(Izvolite popuniti ovaj red usjeva ostalimi plodinami, neizpustivši ni djeteline, grahorice i možebiti koje okopavine!)* Gnoji se pod žito. Narod ore gvozdenim plugom, vlastelinstvo onim vrsti „Zack“, svi na široke slogove, seljaci plitko. Ugari se dva puta, treći se put sije pod brazdu, a gnoji pod prvo oranje. Brana se rabi obćenito, valjak gotovo nikada. Sjeme se kreči a upotriebljuje se i „plavetni kamen“ (kuprisulfat). Pšenice i suražice se sije na kat. jutro do 1·2 hl., ječma 0·8 hl. te se rabi

samo domaće sjeme, a sije iz ruke Za jedno jutro oranja plaća se 4 for. Sijač je skoro uvjek sam vlastnik zemljišta, u vrlo riedkih slučajevih plaća se poseban sijač a taj tad dobiva po 80 novč nadnice bez hrane.

b) obćina Ilok, izvjest. g. F. Reichardt: Ozimine pšenica, raž i ječam *(a napolica?)* posijane su na jednakoj površini kao i lani. Na ugaru je posijano pšenice i ječma većim dielom, zatim i na kuruzištih. (*Izvolite priobćiti, kojim se redom siju sve plodine jedna iza druge, uzevši u obzir i djeteline te grahoricu i eventualno korun, krmnu blitvu (Futterrübe), ako se goje na poljih!)* Svi se služe gvozdenimi plugovi, a oru uzke slogove prema plodini duboko i plitko. Ugari se „trećaće", a gnoj zaorava ma u koju brazdu, kako se kad dospije, sijući na priredjeno tlo i upotrebljujući „branu" od trnja, i „drljače" sa gvozdenimi klinovi ili zubci. Sjeme se čisti na „triebilu", a sjemena domaćega troše do 1¾ mjerova (1·07 hl.) na katast. jutro, sijući iz ruke, dočim vlastela siju strojem. Za sijanje se plaća po katast. jutru 75 nč. a za oranje 3 for. 75 novč.

2. Kotar Mitrovica, obćina Šašinci, izvjest. g. P Tomić: „Žito čistina" (pšenica) i napolica ili suražica, te ječam liepo su posijani, i liepo su nikli, na površini kao i prošle godine. Zemljišta su od vajkada podieljena na hatare, t. j. u tri poteza i jedan potez livada (tropoljarstvo) 1. ugar, 2. ozimine, 3. jarine. (*Izvolite priobćiti kojim se redom siju jedna plodina iza druge po istom pregonu, uvrstivši u taj red sve što se u polju goji.)* Gnoj se vozi na ugar za zime, ako li je moguće, ako li nije, tad se izveze na pravi ugar, kad se zob, grahorice i kuruze oru, te podore pod prvu brazdu. Narod ore običnimi gvozdenimi plugovi na široke slogove, a to su po jedno katast. jutro od 1600□°. Kad se naime ore na „stukanje" (stů, štik, desno) to je ciela površina od jednoga sloga. A kad se ore na „hais" (ais, lievo) tad su dva sloga. Narod ore na 13 do 15 cm. duboko, vlastela dublje i to plugom od 3 brazde, (dreischarig). Pod oziminu ore se ugar dvaput, riedko triput. te se kaže, da je njiva „uztrojačena". Tko uztrojači svoju njivu, taj poslje sjetve samo „branom" povuče, a tko samo „dvojači", taj mora kad posije podrljati „drljačom", pak onda tek branom. U proljeće povaljaju tek imućniji usjeve valjkom. Na kat. jutro obično se sije do 110 kg bilo koje ozimine, i to domaćega sjemena Veći gospodari siju makinom i vele da jim ostane sjemena na jedno jutro više od 60 kg., ali zato i dobiju po jutru najviše 15 krsta žita (pšenice), a manji gospodar, koji uztrojači dobije 20 do 25 krsta, kad godina dobro rodi, a to s toga, što se pobaca više sjemena, što je za sušne godine dosta važno. Glavno je to, da se na ugaru nesije ništa do li grahorica i sočivica, koja zemlje nejalovi. Za kat. jutro oranja plaća se sijaču 1 for., a oraču 4 for.

3. Kotar Vinkovci, obćine Otok, Privlaka i Slakovci, izvjest. J. Matiašević: Sjetva je sva obavljena po liepu vremenu, a posijalo se je pšenice, ječma, ozima lana i repice (olaja) na površini kano prošle jeseni. (*Izvolite priobćiti obhodnju svih plodina, koje se siju na poljih!)* Plugovi su gvozdeni, a ore se osrednje dubljine, većim dielom tri put na ugaru, upotrebljujući branu, ali valjak ne. *(Gnojenje?)* Sjeme se nemienja, a sije iz ruke po kat. jutru 1·6 hl. ozimina te plaća po jutru 4 for. oraču.

4. Grad Petrovaradin, izvjest. g. R. Uzelac: Zimski usjevi pšenica, ječam i malo raži, a posijana površina jest po prilici jednaka onoj od prošle godine. Osnova je tropredielna žitnička, izpravljena okopavinami i djetelinom. *(Izvolite priobćiti i cielu obhodnju, odnosno obhodnje!)* Vidačev i Zugmayerov gvozdeni plugovi se obćenito rabe, a za briegovita zemljišta upotrebljava se i plug premetnjak (Wendepflug), te se oru široki slogovi dovoljno duboko, uz shodnu porabu brane drvenih i željeznih zubaca. Obično se gnoji pod okopavine, riedko kada pod žitarice. Pod ozimine ore se obično jednom, ako sljede iza okopavina, sljede li pako iza djeteline po dvaputa, kadkad i 3 puta. Sjeme je u pravilu domaće, sije se omaške rukom po jutru 1·5 hl. Jutro oranja plaća se oraču, koji je i sijač 4 do 5 for. bez hrane.

c) Vinogradi.

Kako je ove godine bila vanredno bujna vegetacija loze, a jesen blaga, liepa i topla, to je loza mogla dobro dozrieti po svuda, gdje nije s peronospore prerano spao list, te je narod dočekavši jedva odrastnu zdravu lozu svojski prionuo, da preostatke domaćih vinograda pomladi gnojenjem, grebeničenjem i povaljivanjem. Iz svih vinorodnih krajeva, koji još nisu filokserom zaraženi, ima izvješťaja, koji zadovoljstvom spominju takove radnje, žaleći samo to, što su se iza 6. studenoga morale prekinuti sbog nepovoljna više kišovita i sniežna nego li studena vremena.

G. izvjestitelj obćine Kukujevci, kotara Šid priobćuje, da je mnoge seljake vidio, gdje sade nove vinograde domaćom lozom, akoprem je sve na okolo filokserom zaraženo, te žali što se narod neda odvratiti od takva uzaludna troška i rada.

Da se je radilo oko regeneracije vinograda na temelju američke loze, te tlo pripravljalo rigolanjem, izvješćuje priličan broj izvještaja i to: iz kotara Dugoselo, obćina Dugoselo; Jaska, obć. Sv. Jana (svi prionuše); Stubica, obćina Bistra (pokušaji) i Marija Bistrica; Sv. Ivan Zelina, obćina Kašina (radi se marljivo); Klanjec, obćina Kraljevec (rad gotovo obćenit); Krapina, obćina Gjurmanec; Varaždin, obćina Vinica. A prem izvještaji toga napose nespominju, neima ipak sumnje, da se je oko obnove vinograda radilo i po ostalih krajevih varaždinske i sriemske županije, gdje su već prošle godine priredjivali loznjake i matičnjake.

G. izvjestitelj obćine Jalžabet, kotara Varaždin popunjuje svoje izvješće o stanju regeneracije vinograda, priobćeno u izvjest. IX. str. 75 ovimi podatci: U vinogorju obćine Jalžabet ima po posjedovnih listovih 509 jutara vinograda, od kojih je dosele sasma uništeno filokserom 246 rali. Na rubu propasti, ali je ipak ove godine nešto rodilo ima 97 jutara; ostatak od 166 jutara vjerojatno je takodjer već zaražen, ali ove se godine dobro uzdržao. Prema sabranim podatkom urodilo je u svem vina 714·50 hl., koje se s početka plaćalo po 13 for. 50 nč. do 18 for., a polovicom studenoga po 11 for. 50 nč. do 14 for. po hektolitru. Površinam, posadjenim američkom lozom a već prije

izkazanim da valja dodati 4 jutra, što jih je gospoštija Štefanec rigolala i američkom lozom zasadila i ciepila. Sbog sušnoga proljeća da se je od 4000 ključeca primilo tek 2000 komada.

d) Voćnjaci.

Gospodin izvjestitelj obćina Kamenica i Ledinci, kotara Ilok, spomenuo je bio u jednom od svojih izvještaja (gled. glavni izvještaj VI. str. 55), da je nametnik neki uzrokom, što se u njegovu kraju ne samo list već i grančice od šljiva suše prije reda, te ciela stabla propadaju, pak je 11. listopada o. g. priposlao statist. uredu nešto grančica i lišća, da se ustanovi, koji li je pravi uzrok tomu propadanju šljiva. Statistički je ured, prem to dakako nespada u njegov djelokrug, ipak držao, da će poslužiti samoj stvari, ako zamoli stručnjaka, da izpita spomenute te priposlane predmete. Po stručnjačkom obnalazku nisu se mogle opaziti na lišću i grančicah nikakve ozlede, koje bi mogle poticati od bilo kakvoga životinjskoga nametnika, kukca, uši ili grinje. Oštete, što se na lišću mogu opažati, da su prouzročene po raznih parazitičkih gljivicah. Smedje pjege raznoga oblika i veličine, što se na lišću mnogobrojno opažaju da potiču od gljivice: Polystigma rubrum Tul., koja je napala sve lišće. Osim ove ima na lišću nešto riedje gljivice: Puccinia Pruni spinosae Wtr. i Phyllosticta prunicola Sacc. (Depazea prunic. Opiz) Ova potonja prouzročila je rupice na lišću. Stručnjak preporuča, da se odpalo sada lišće pokupi i sažge, a da se u proljeću zaražena stabla škrope sa „bordeaux-škom smjesom“, kao što se škropi vinova loza proti peronospori

e) Stoka.

Za ovoga razdobja stigao je stat. uredu samo jedan izvještaj o zaraznoj bolesti na stoci i to iz Kutjeva, a javlja, da se je u znatnoj mjeri pojavila „bludobol“ kod kobila u nekih selih, tako da je po koja već i poginula. Gosp. izvjestitelj žali to tiem više, što se narod ondje rado i uspješno zanima konjogojstvom, a sad da će se pripuštanje morati obustaviti na koje dvie, tri godine. Kako je bilo vrieme sve do 8. studenoga upravo prekrasno, a sve do konca toga mjeseca manje više kopno, to se je po suglasnih viestih svih izvjestitelja prilično mnogo krme prištedilo, jer se je sitno blago cielo to vrieme prehranjivalo pašom a i krupno blago nije spalo li na suhu krmu u staji. Tiem više ima tužba, osobito iz varaždinske i bjelovarsko-križevačke županije, da vlada po stajah velika oskudica stelje, jer da je ostao skoro sav list do polovice studenoga na drveću, te se nije prije sniega moglo pribrati dovoljno listinca za stelju, a slama i kuruzinac imaju, da nadomjeste gotovo u svakom gospodarstvu manjak siena i djeteline.

III.

Dodatak imeniku

p. n. stalnih gospodarskih izvjestitelja.

(Imena u zaporci znače upravne obćine, koje čine područje dotičnoga g. stalnoga gospodarskoga izvjestitelja).

a) Odrekoše se izvješćivanja:

1. Županija **Zagreb,** kotar **Sv. Ivan-Zelina:** g. Ivan Muha, pučki učitelj (Moravče).
2. Županija **Varaždin,** kotar **Zlatar:** g. Vladimir pl. Halper Sigetski (Hrašćina i Zajezda).
3. Županija **Bjelovar-Križevci,** kotar **Koprivnica:** g. Mate Kollibaš, c. i kr. podpukovnik u miru (Novigrad).

b) Novoimenovani:

1. Županija **Zagreb,** kotar **Sv. Ivan-Zelina:** g. Mijo Legin, bilježnik i upravitelj obćine (Moravče).
2. Županija **Varaždin,** kotar **Zlatar:** g. Antun Debeljak, župnik (Hrašćina); g. Vatroslav Cernajšek, župnik (Zajezda)
3. Županija **Bjelovar-Križevci,** kotar **Koprivnica:** Petar Mihoković. c. i k. satnik u miru i posjednik (Novigrad).

IV. Obavjest p. n. gg. izvjestiteljem.

Pošto dosta znatan broj gospode izvjestitelja još sad šilje nedjelnje izvještaje o gospodarskih prilikah, to je stat. uredu čast, suglasno sa obavjesti priobćenoj u glav. izvještajih br. VII. str. 63. i 64., p. n. gg. izvjestitelje ponovno upozoriti, da nije nuždno za zimskih mjeseci svake sedmice izvješćivati, te će doteći da se sve **do konca ožujka** (marta) 1894. svršetkom svakoga mjeseca pripošalje samo po jedan izvještaj o tom, kako ozimine prezimljuju.

Podjedno se umoljavaju sva ona p. n. gg. izvjestitelji, koji prama naputku sadržanu u izvještaju br, VII. te onomu, što je u ovom izvještaju pod **c** spomenuto, dosele nisu priposlala svoga izvještaja o načinu sjetve i usjevnom redu, da to izvole naknadno učiniti.

Dobro bi poslužilo poznavanju naših gospodarskih prilika u obće, a izravno i vinogradarom, koji se spremaju na obnovu svojih propalih vinograda, kad bi gospoda izvjestitelji iz onih krajeva, gdje se već dosada radilo na regeneraciji vinograda na temelju američke loze, izvoljeli sastaviti i priposlati što moguće potanji troškovnik o radu regeneracije za jedno kat. jutro vinograda.

Kr. statistički ured.

U Zagrebu 15. prosinca 1893.

Predstojnik:

Zoričić v. r.

Tiskarski zavod „Narodnih Novinah“.